

Presentació

Quan Inocencio Salmerón, fill d'un matrimoni de treballadors vinguts de Fiñana (Almeria) l'any 1924, va néixer al carrer de Mas, poc es podia preveure que amb el pas del temps es convertiria en un prolífic i tenaç cronista dels nostres barris. Les circumstàncies de la vida el van dur a dedicar-se a l'ebenisteria de ben jovenet, a l'edat de catorze anys. L'Inocencio, però, alhora que treballava per guanyar-se la vida desenvolupava una forta inquietud pel món de l'escriptura, sobre tot la relativa al món del cinema que tant el fascinava, fins al punt de voler realitzar estudis de guió cinematogràfic per correspondència que finalment no va poder dur a terme per incompatibilitat amb la feina.

No obstant això, el seu esperit curiós i autodidacte sempre el va dur a tenir inquietuds culturals, cosa que el va fer vincular-se al grup de teatre de la Agrupación Hortense alhora que sovintejava la lectura poètica. El 1956, quan tenia vint-i-set anys, se'n va anar a Montevideo, on va residir cinc anys i on es va vincular a un grup de teatre independent.

A partir de la lectura del llibre de Francesc Marcé i Sanabra "*25 imatges de la història de l'Hospitalet*", a mitjans dels anys setanta es desperta en l'autor un fort interès per l'origen del nom de la ciutat, que a partir d'aleshores l'esperona a centrar el seu incansable afany d'investigació històrica en els barris de Collblanc i la Torrassa. Moltes han estat des d'aleshores les visites a l'arxiu de la ciutat, les fotografies del barri, les entrevistes amb els veïns i les veïnes, les col·laboracions en la difusió de totes aquestes històries a través d'exposicions uns cops, o d'articles a la revista Progrés, uns altres. En fi, una tasca ingent d'investigació i de recuperació històrica que pren cos avui amb l'edició d'aquest llibre.

Un llibre en què es poden reconèixer les persones, les entitats, les places, els carrers; en definitiva, un llibre de divulgació històrica que ens pot ajudar a conèixer de manera més propera els barris de Collblanc i la Torrassa.

Pere Según i Coll
Regidor del Districte II (Collblanc i la Torrassa)

Explicitar versus explicar

Durant el procés de traducció i revisió d'estil d'aquest llibre, hem treballat concentradament amb l'autor amb la finalitat d'obtenir un text que, respectant-ne el caràcter científic –la ciència és el coneixement exacte d'un cert ordre de coses–, esdevingués prou discursiu.

I és que som davant del resultat d'un llarg treball de recerca exhaustiva; l'autor ha consultat bibliografia, totes aquelles fonts documentals del barri Collblanc-la Torrassa que són a l'arxiu de l'Hospitalet avui, i moltes fonts orals de veïns i veïnes. Aquesta informació és la que constitueix alhora la gènesi del llibre i en basteix l'estructura.

Podem dir, sense por d'errar-la, que no hi ha un intent de fer una història d'un barri de l'Hospitalet, sinó d'explicitar tot allò que se'n pot extreure després d'una detallada consulta de fonts. Per tant, no espereu trobar-hi cap explicació, ni cap relat cronològic sinó una exposició del rastre que la documentació generada per l'activitat del barri ha deixat en papers, persones i llocs.

Comprovareu, un cop hàgiu enllestit una lectura que no cal que sigui lineal, ans recomanem que sigui transversal, cal·lidoscòpica o paragràfica (si em permeteu el neologisme), que l'obra està organitzada en blocs temàtics (carrers, entitats, cinemes, indústries, etc.), petites peces d'un puzzle de papers i testimonis que conformaran en el lector una imatge molt exacte d'aquest barri hospitalenc.

Albert Amat

Inocencio Salmerón i el llibre Històries de Collblanc – La Torrassa

La figura d'Inocencio Salmerón és mereixedora d'un reconeixement en l'àmbit social hospitalenc en general i collblanquí en particular. Ebenista d'ofici, autodidacta, sensible a les iniciatives culturals—especialment al voltant del teatre—, de la música i de la història local, va participar en nombrosos projectes, indistintament a Collblanc-la Torrassa i Santa Eulàlia. Potser han estat les seves col·laboracions en la revista *Progrés* les més celebrades pels interessats i encuriosits en la història local.

El seu interès per la història de Collblanc-la Torrassa va ser producte, segons explica, d'una reacció a una mena d'etnocentrisme dels autors clàssics de la historiografia local. Aquells feien la història local al voltant del barri del centre, representat per l'Ajuntament i sectors socials influents. Salmerón vol omplir aquest forat de la historiografia local i, simultàniament, posa de relleu la història d'un territori amb personalitat pròpia.

L'Arxiu Municipal de l'Hospitalet ha estat testimoni de l'afició, tenacitat i perseverància de les seves consultes. No és estrany, doncs, l'aportació de dades fins a l'extenuïtat que es presenten en aquest treball. S'hi pot seguir, pràcticament, el pols dels barris. Noms i cognoms, famílies, dates, llocs, comerços, bars, escoles, cinemes, etc. Salmerón no vol deixar res ni ningú fora de les seves notes. Segurament però, s'ha autocensurat i ha omès més del que hauria volgut. Tot i això, alguns hi trobaran a faltar una major profunditat en el tractament de determinats temes, o simplement la seva absència. A tall d'exemple, alguns episodis de la Segona República i el moviment anarquista —suficientment treballats en la historiografia local— o el moviment veïnal que va sorgir arran del conflicte del Pla d'Ordenació Urbanística de Collblanc, anys setanta del segle XX, entre d'altres.

La seva metodologia de treball és hereva dels articles publicats a la *revista Progrés*. Cada capítol, sigui curt o extens, comença i acaba en ell mateix. La gran quantitat d'informació representada per les dades i fonts documentals, fan complex d'embastar un fil argumental al conjunt del treball, substanciat en un únic factor comú: el territori de Collblanc-la Torrassa.

La lectura per capítols contesta les preguntes qui, quan i on, i deixa per més endavant les causes perquè passava això i no una altra cosa. La profunda visió localista enllaça ocasionalment amb una contextualització d'un marc històric i territorial més ampli.

Aquest treball és representatiu d'una voluntat, la d'un artesà que se situa davant la magnitud de l'estudi històric. Un conegut historiador francès va dir que escriure la història era semblant a pescar peixos en el mar i a partir d'aquests s'interpreta el fons marí. Salmerón ha fet molt bona pesca i ha posat un punt d'equilibri en la historiografia local. Els futurs investigadors restaran agraïts "ad eternites" per disposar d'un punt de partida tan sòlid, des d'on construiran les seves interpretacions.

Felicitats, senyor Salmerón.

Agustín Castellano Bueno

Nota de l'autor

Lector, lectora, en aquest llibre que tens a les mans hi he dipositat tot l'amor que sento pel barri que em va veure néixer fa setanta-quatre anys. El vaig començar a escriure el desembre de 1999, però la idea va sorgir vint anys abans d'aquesta data, quan vaig llegir *25 imatges de la història de l'Hospitalet*, de Francesc Marcé i Sanabra, un llibre que resumia la història de l'Hospitalet en vint-i-cinc capítols. La descripció que feia dels barris més distants del centre administratiu, i especialment la de Collblanc-la Torrassa, em van impulsar a redactar en aquestes pàgines l'origen i desenvolupament del barri.

En aquell temps l'Arxiu Municipal d'Història de l'Hospitalet, instal·lat a la Casa Espanya, oferia un aspecte provisional, encara que es podia estudiar el material allí existent. La sala de consulta era un espai molt reduït i només disposava d'una taula per a dues persones. No va ser tasca fàcil trobar informació relacionada amb el barri, però a força de paciència, constància i vint anys freqüentant l'Arxiu vaig recollir dades molt valuoses.

Una altra font d'informació fidedigna han estat les persones nascudes a Collblanc-La Torrassa, així com totes aquelles que van arribar-hi a partir de 1920 per a fixar aquí la seva residència. Sense els seus records aquesta obra no hauria estat possible.

També va ser de vital importància per a reafirmar-me en el meu objectiu el fet de participar en el seminari “Coneguem l'Hospitalet”, organitzat pel Patronat Municipal de Cultura i dirigit per l'historiador Joan Casas i Fuster, el maig de 1986 . Així mateix, fou un estímul saber que els meus articles publicats a la revista *Progrés* en forma de cròniques ciutadanes havien merescut l'atenció d'una bibliografia sobre l'Hospitalet editada pel Centre d'Estudis de l'Hospitalet l'any 1992.

Espero que aquesta síntesi aportí informació sobre la història del barri, encara que ja s'han publicat excel·lents obres sobre el conjunt de la ciutat.

El meu agraïment a Antoni Ibarz, professor de l'IES Mercè Rodoreda de l'Hospitalet, i a les meves filles Mireia i Cristina, que han revisat el llibre, alliberant-lo de detalls superflus, alhora que li donaven forma i estructura definitives.

A la memoria de Manuel Salmerón Osorio, mi padre, de quien heredé el amor por la familia y el trabajo.

Presentació Mario Sanz llibre I. Salmerón

L'Arxiu Municipal de L'Hospitalet impulsa projectes de recerca i de recuperació de la memòria històrica de la ciutat, de la seva evolució física, econòmica i humana. Ho està duent a terme donant suport a les investigacions d'entitats, historiadors i estudiosos erudits de la ciutat.

Aquestes iniciatives ens permeten accedir, també, a un patrimoni documental, desconegut per nosaltres, que ens ajuda a explicar millor la història dels barris (fotografies, cartes, fulletons, cartells, etc.). Moltes de les persones que han estat entrevistades durant la recerca, generosament, han fet donació o cessió d'aquests testimonis de les seves vides a l'Arxiu Municipal de L'Hospitalet.

Però les recerques, sent importants, no són suficients. S'han de fer conèixer entre el veïnat, sobretot entre la gent més jove. Saber com s'ha poblat o definit l'espai físic on vivim; per què un carrer es diu d'una manera i no d'una altra... ens permet resseguir les petjades de tots els que abans que nosaltres han contribuït a fer que la ciutat sigui el que avui és.

Collblanc – La Torrassa són dos barris íntimament lligats per la història i tenen moltes característiques comunes i una forta personalitat que els ha permès, al llarg dels anys ser un punt de referència d'un determinat model de barri obrer, que ha crescut seguint el ritme dels esdeveniments que el sacsejaven i el transformaven. Des de principis del segle XX fins ara mateix, les onades de població d'altres indrets han anat modelant les dinàmiques socials, culturals, polítiques i econòmiques amb les seves iniciatives i han deixat la seva empremta arreu.

Ara, quan els barris de Collblanc – La Torrassa estan immersos en un nou procés de transformació urbanística que millorarà la vida de les persones que hi viuen, ens ha semblat que és un bon moment per publicar un llibre que parla precisament d'això ; de com s'ha anat configurant el traçat dels carrers i les places; de com la voluntat dels veïns i veïnes han contribuït a fer millor el seu entorn; de com l'evolució sociològica d'un barri transforma les dinàmiques que s'hi donen i els diferencia d'altres. En definitiva, les ciutats són la concreció de la vida de les persones que hi viuen. L'urbanisme, al llarg dels anys, sempre havia d'haver tingut per objectiu millorar la qualitat de vida de les persones, però no sempre ha estat així. A L'Hospitalet hi ha hagut exemples de barris que han estat en perill de ser només els espais de l'especulació urbanística i la història ens demostra que ha estat la ciutadania qui, amb les seves lluites i reivindicacions, els ha salvat d'aquestes dinàmiques.

Collblanc – La Torrassa, també, en són un exemple, i en aquest llibre, l'autor, el senyor Inocencio Salmerón, ens explica de forma molt detallada alguns dels fets que, segons els seu parer, han fet d'aquests barris el que avui són. És cert que la cronologia del llibre abasta un període que va des de principis del segle XX fins als anys setanta –malgrat que en alguns temes s'allarga una mica més–, i que, per tant, no hi són presents les transformacions dels darrers trenta anys, però, pel període estudiat, els apartats que ha desenvolupat l'autor, segurament són els més rellevants per aproximar-se al coneixement i a la interpretació dels fets que han influït més en la transformació d'aquests dos barris.

S'ha de destacar, en darrer terme, que aquesta aproximació a la realitat l'ha fet a partir de tres fonts: la seva experiència personal, la memòria dels veïns i veïnes que han estat testimonis de la seva recerca i els fons documents de l'Arxiu Municipal de L'Hospitalet que el senyor Salmerón ha consultat i treballat intensament i on s'ha capbussat durant anys per treure els “tresors” documentals que, dia a dia, deixaven més clar com i per què havien succeït les coses. Els apartats d'aquest llibre són un reflex de la seva selecció, dels que ell creu que són els més rellevants i que sens dubte són una magnífica aportació al coneixement de l'evolució urbanística i humana de Collblanc – La Torrassa.

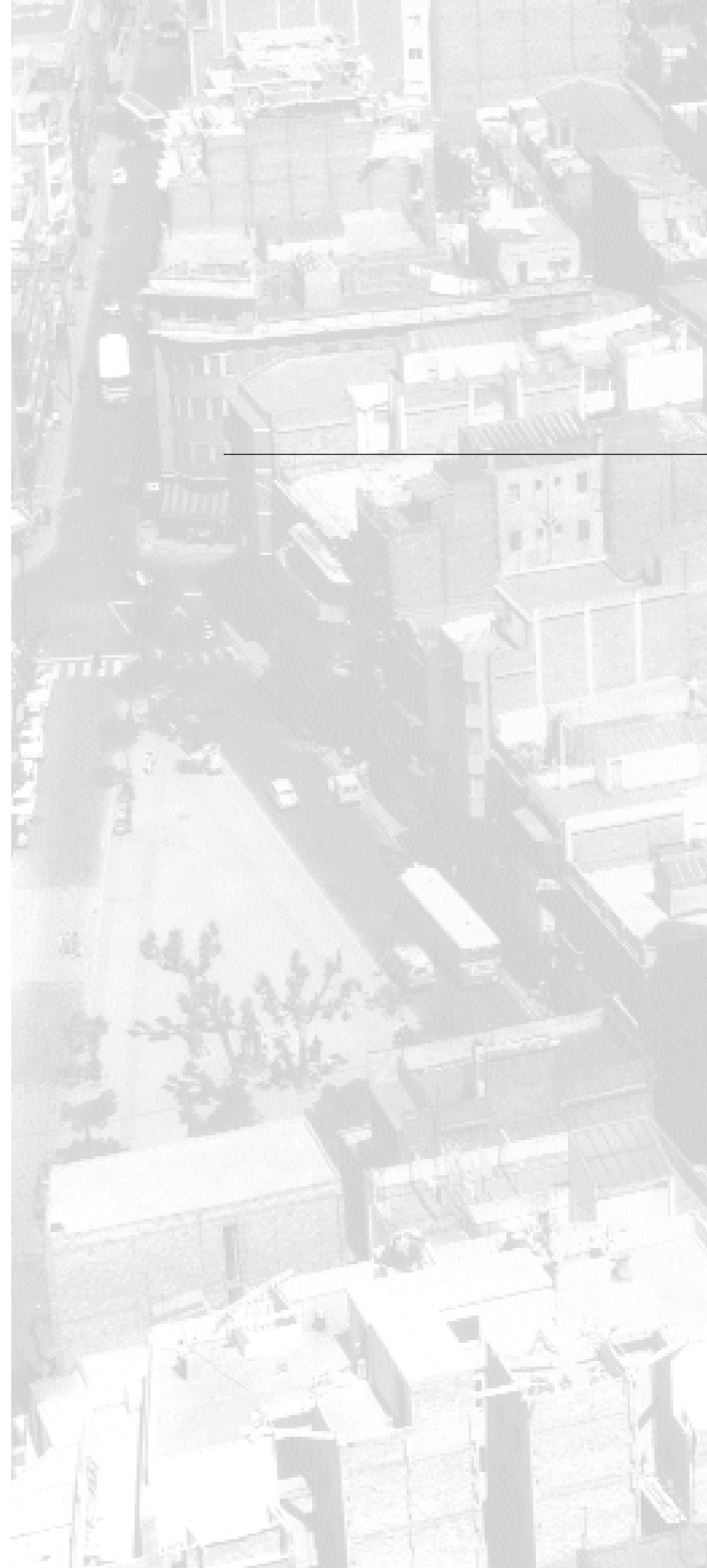
Vull agrair personalment al senyor Inocencio Salmerón que l'amor que té pel seu barri s'hagi plasmat en aquest llibre que ens permet a tots de conèixer-lo millor i, per tant, d'estimar-lo.

Capítol I

Els orígens

Terrarios Albos

La formació de parròquies a la fi del segle X va tenir el seu origen en les derrotes que van sofrir els àrabs conduïts pel cabdill Almansor. Va ser l'any 987 quan Viva, bisbe de Barcelona, va decidir adquirir diverses propietats per crear un terme parroquial que posaria sota l'advocació de Santa Eulàlia de Provençana. El lloc, conegut per *Terrarios Albos* –atesa la proliferació de terres blanquinoses–, estava situat entre la capella romànica del segle XII i el vell casalot de la Torrassa. Per als historiadors, el topònim *Terrarios Albos* és el primer antecedent de Collblanc.

La nova parròquia limitava al nord amb la muntanya de Sant Pere Màrtir, al sud amb el mar, a l'est amb el poble de Sants i a l'oest amb el riu Llobregat.¹

Quan el prelat de la diòcesi barcelonina escollí aquest paratge per a la creació de la parròquia no ho va fer a l'atzar, sinó que més aviat buscava la protecció del castell de Belví, construït en temps de Borrell II per protegir Barcelona de les escomeses sarraïnes procedents del riu Llobregat.

Encara que no queden restes de l'edifici, la lògica de l'estratègia defensiva indueix a pensar que devia estar situat a prop de l'antic edifici de la Torrassa, l'emplaçament del qual li proporcionava una situació privilegiada davant el risc dels atacs pel pla; en cessar el perill, el castell va perdre la missió de talaia o mirador.²

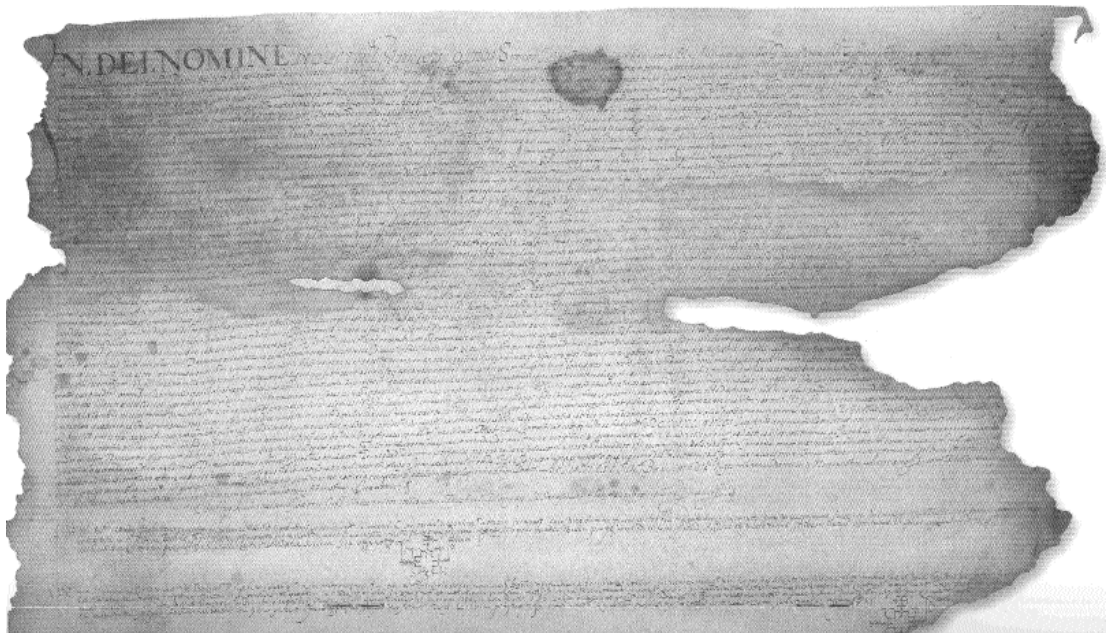
Al segle X el riu Llobregat lliscava d'occident a orient tot seguint la línia de la carretera del Mig –molt pròxim a la nova parròquia–, però en retirar-se el riu buscant una altra llera, aquest territori es va convertir en un paratge insalubre, i obligà els primers residents a buscar un lloc més segur.³

D'aquesta dispersió en sorgiren, a partir de mitjan segle XV, tres petits nuclis de població distants entre si. Un d'ells es va formar en l'extrem oest del camí que conduïa de Barcelona a Cornellà, al costat del petit hospital de la Torre Blanca. D'aquest centre hospitalari, i a vegades alberg de caminants, va derivar-ne el topònim *Hospitalet*; avui és el barri del Centre. El segon es va establir a la part est del mateix camí, en el límit de Sants, amb el nom de *Bordeta*, l'actual Santa Eulàlia. I el tercer es va crear a l'oest del carrer de Sants, com si fos la seva prolongació, amb el nom de *Collblanc*.

Les primeres finques documentades de Collblanc van pertànyer a propietaris foranis. "Devant Arnal Piquer el dilluns 22 de novembre de 1400, Antón Mates de Sans declarà tenia a Coll-blanch una pessa de terra prop del mas dit *rippa* i per un aniversari fundat per Bernat Martí de Bellpás tenia de donar cada any per S. Joan de Juny 4 morabetins".⁴

1. *L'Espill*, núm. 29. Febrer de 1936. AML'H.
2. *Nota de l'autor*: La paraula mirador, en català, rep també el nom de torratxa, que, en llenguatge oral i escrit degué derivar en torrassa. És per això que hom conexia la finca amb el superlatiu de torrassa, que va acabar donant nom a un sector del barri.
3. *L'Espill* núm. 30. Març de 1936. AML'H.
4. *Joan Miralles*: Notes històriques de la parròquia de Santa Maria de Sants. Pàg. 275. AML'H.

El topònim Collblanc documentat l'any 1570 en una compra-venda de terres (AML'H - Fons municipal – pergami).

Un pergamí de 1570 assegura que "Simeó Jofre, mercader i ciutadà de Barcelona, i Andreua, la seva muller..." van vendre a "Pere del Soto, àlies del Serdà, carnisser present a la ciutat de Barcelona...tota aquella peça de terra amb vinya plantada...a la Parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, en el lloc anomenat lo Collblanch".⁵

En 1808, entre les moltes propietats que posseïa el baró de Maldà a l'Hospitalet, hi figuraven dues finques amb un total de 37 mujades "que componen la major part de la Torrassa i Torreta, estan en alou de la molt il·lustre Abadessa i Monestir de San Pedro".⁶ Jaume Mañé, administrador de Maria Armadans, declarava, l'any 1819, que les dues mujades i mitja que posseïa aquesta senyora a Collblanc, li havien proporcionat 18 quarteres d'ordi.⁷

Durant el segle XIX el nucli predominant del barri estava emplaçat a la carretera de Collblanc, amb els edificis concentrats entre el pont de la Riera Blanca i la travessera de Collblanc. Durant el segon quart del segle XIX hi havia dotze habitatges a la carretera, predominantment els d'una sola planta; els propietaris eren, majoritàriament, barcelonins.⁸ En els anys següents, la mitjana constructora va ser d'un edifici cada dos anys, i superà la vintena el 1860, encara que dos van tenir usos industrials.⁹ En 1880 la carretera de Collblanc tenia un total de trenta-nou edificis; d'aquests, sis eren de tres plantes. En aquest mateix període el marge dret de la Riera Blanca ja tenia, al voltant seu, un nucli urbà de dotze construccions, entre les quals hi havia algunes cases de pagès de dues plantes, les dimensions de les quals oscil·laven entre els 48 i els 250 m². La capacitat habitable dels immobles de la carretera fluctuava entre els 16 i els 365 m².¹⁰

La diferència entre un sector i l'altre era ben notable. El nombre de propietaris havia crescut i continuaven sent majoritàriament barcelonins. Aquesta superioritat numèrica seria més evident quan, a partir de 1895, Collblanc s'urbanitzés de nord a sud i d'est a oest.

5. Arxiu Municipal de l'Hospitalet.

6. Ídem.

7. Serveis agropecuaris 1807-1939, caixa núm. 50. AML'H.

8. Cadastre 1811-1838. AML'H.

9. Cadastre 1855-1859. AML'H.

10. Cadastre 1880-1915. AML'H.

Paisatge agrari

Fins a finals del segle XIX el principal component de l'activitat econòmica de l'Hospitalet era l'agricultura. Les finques de secà constituïen el 59 % del territori i les de regadiu el 36 %.¹¹

Al final del decenni de 1890 Collblanc-la Torrassa tenia tot l'aspecte d'una zona rural. A les terres de conreu hi abundava el cultiu de secà amb predomini de la vinya, el blat i l'ordi. En el sector més proper a la Riera Blanca hi dominava el regadiu. En aquell paisatge agrari era freqüent veure-hi ramats de cabres pasturant-hi.

Però la vida camperola estava exposada a contratemps seriosos; els incendis intencionats destruïen les collites i provocaven a vegades la ruïna dels pagesos.¹² Aquests fets van fer veure a un grup de propietaris hospitalencs la necessitat de crear una associació d'assegurances mútues que plantés cara a les pèrdues. Van redactar el reglament el març de 1852. Pretenien que tingués efectes retroactius, perquè es pogués indemnitzar Josep Vallhonrat, el paller del qual havia estat cremat el 31 de gener d'aquell mateix any.¹³

Els fenòmens atmosfèrics eren una altra mena d'adversitats; un aiguat era capaç d'arruïnar el treball de tot l'any. És el que va passar el 28 de setembre de 1881.

Aquell mateix dia a la tarda, la pluja torrencial que va caure en l'espai d'una hora va convertir les rieres i torrents que, procedents de les muntanyes veïnes, baixaven habitualment secs, en rius cabalosos. L'aigua, que en alguns punts va arribar a tres metres d'altura, va penetrar en nombrosos habitatges, arrossegant mobles i arreus. Va arrasar magatzems i cellers, va enderrocar murs i va arruïnar la verema. Afortunadament no va haver-hi desgràcies personals, però va deixar en la pobresa moltes famílies. L'alcalde de l'Hospitalet, incapaç de solucionar una desgràcia com aquella per falta de mitjans, va fer una crida a les persones amb voluntat humanitària a través dels diaris barcelonins. Es van recaptar 4.459,50 ptes. Amb aquesta quantitat tan sols es van poder cobrir els danys soferts a Collblanc, que ascendien a 4.795 ptes., ja que els barris de Santa Eulàlia i Centre també van registrar pèrdues similars.¹⁴

Tot just recuperats del desastre, una nova calamitat va caure sobre la vila de l'Hospitalet. A les cinc de la tarda del 7 de setembre de 1887 es va desencadenar una forta tempesta d'aigua, vent huracanat i calamarsa, que va afectar tot el terme municipal. A Collblanc, des de la Torre Melina fins a la Torrassa i des de la Pubilla Cases fins a la Riera Blanca, més d'un centenar de mujades de vinya, una vintena de cereals i sis d'horta van quedar danyades. Les pèrdues econòmiques van ser quantioses, per la qual cosa l'alcalde, Pere Norta i Campañá, va convocar els propietaris afectats mitjançant un ban per instruir un expedient, i va declarar el lloc zona catastròfica. Tothom havia de presentar una relació detallada del que havia perdut. A la convocatòria també hi van acudir els peons agrícoles, que van perdre jornals en no poder llaurar les terres entollades.¹⁵ Situacions com aquestes van contribuir a accentuar la crisi que patia el sector agrari en general i la dels hisendats en particular.

La conclusió del qüestionari governamental, proposat el 15 de setembre de 1887, va ser que el procés de canvi en l'agricultura a l'Hospitalet era perceptible des de feia quatre anys. La junta pericial, que presidia l'alcalde Just Oliveras, va assenyalar com a causa principal els tractats signats amb altres nacions, que afavorien la implantació

11. Agricultura, 1870-1890. AML'H.

12. Serveis agropecuaris 1807-1939. AML'H.

13. Ídem.

14. Expedients administratius 1848-1881. AML'H.

15. Expedients administratius 1882-1888. AML'H.

dels seus productes als nostres mercats a preus inferiors. Dificilment es podia competir amb les importacions, quan una sèrie de situacions anòmales impedièn introduir els productes agrícoles a preus competitius, com ara la quantia de l'arrendament de la terra, que havia crescut notablement a causa dels nombrosos impostos que gravaven la propietat rústica, el valor per hectàrea de la qual oscil·lava entre les 100 i les 300 pessetes anuals en contractes de cinc anys. Per aconseguir crèdits, propietaris i masovers havien de pagar un 6 % d'interès, signant pagarés o bé hipotecant la finca.

Un altre factor negatiu era el cost de les mercaderies transportades per via fèrria, molt superior al d'altres estats.

La solució que apuntava el nostre Ajuntament passava per la canalització del riu Llobregat des de la vila de Sant Feliu fins al mar; els desbordaments, tan freqüents, ocasionaven pèrdues molt elevades. La rectificació de la llera del riu evitaria inundacions i preservaria els cultius de la comarca. Les autoritats de l'Hospitalet confiaven també en la construcció d'un ferrocarril econòmic que creués el Baix Llobregat i del qual ja existia un projecte.¹⁶

En l'esmentat qüestionari hi figuraven dades molt interessants relacionades amb la nutrició i la vida laboral. "La base de l'alimentació del proletariat és el pa de blat i una barreja de tubèrculs, mongetes, hortalisses i pesca salada. El consum mitjà per habitant és de 70 quilos de pa, 7 quilos de carn, 70 litres de vi i 8 quilos d'oli. El jornal del bracer és de 3,50 ptes. i treballa 230 dies l'any."¹⁷

Durant la dècada de 1890, una nova desgràcia, la fil·loxera, envairia les vinyes hospitalenques. La fil·loxera és un insecte molt diminut que es multiplica amb rapidesa; quan s'instal·la en un cep, l'efecte durant el primer any és gairebé imperceptible; al següent, els sarments es ressequen i les fulles perden una mica de verdor, a certa distància la "taca d'oli" ofereix un aspecte inconfusible; al tercer any els brots es ressequen i el fruit no arriba a madurar.¹⁸

El temible insecte va ser introduït a Europa per un viticultor de Burdeus, que "amb la intenció d'aclimatar ceps immunes a l'oidium, havia fet venir dels Estats Units planters que féu arrelar a la seva finca de la Fourate".¹⁹ En pocs anys va envair tot França, i penetrà a Catalunya per l'Empordà l'any 1879.

Les mesures per tallar el pas a la fil·loxera es van estavellar contra la mala gestió d'autoritats i agricultors que, amb la seva actitud, van facilitar el camí a la plaga, que es va estendre per Catalunya i destruí l'esplèndid negoci en alça de la viticultura. Els primers símptomes de la fil·loxera a l'Hospitalet es van descobrir el 15 de setembre de 1890. Advertida del fet, una comissió agrària va poder constatar que la finca coneguda per Les Planes, propietat del veí de Sants Sebastià Munné, estava afectada pel paràsit de la vinya. Els vinyers immediats presentaven característiques similars: sarments i brots ressecs.²⁰

De Finestrelles a la Torrassa, i des de "la Vallparda" fins a la Riera Blanca, la fil·loxera va afectar els vinyers de vint-i-dos propietaris amb un total de 80 mujades aproximadament. La finca més danyada va ser la de la Torrassa, propietat de Lluís de Ros i de Vedruna, que va perdre la meitat de les seves 24 mujades el 1891.²¹ A Collblanc-la Torrassa el cultiu de la vinya es va anar abandonant. La influència dels municipis de Sants i Barcelona es deixava sentir en el barri. Els empresaris barcelonins van trobar

aquí abundant sòl per instal·lar-hi les indústries i desenvolupar plans urbanístics. Alguns veïns recorden encara els vinyers existents al vessant sud de la plaça Espanyola, i haver comprat raïm als mateixos pagesos.

Poblament

Si bé iniciat el segle XV va aparèixer registrat el nom de *Collblanc* en documents de la propietat rústica, caldria esperar quatre segles per poder certificar la creació del raval de Collblanc.

L'assentament poblacional de la barriada extramurs cal situar-la al final de la dècada de 1820 i primers anys del decenni següent. D'altra banda, el primer cens demogràfic realitzat pel consistori hospitalenc va aparèixer l'any 1825. En aquesta data l'Hospitalet tenia 2.242 habitants, dels quals 1.127 eren dones i 1.115, homes.²²

La carretera de Collblanc, camí principal que canalitzava gran part del transport de viatgers i mercaderies que es dirigien a Barcelona, seria també domicili provisional de famílies nombroses. Aquestes procedien de diversos pobles de la província i, en alguns casos, la seva residència estava condicionada a l'espera de traslladar-se al poble veí de Sants, o bé a l'emmurallada Barcelona.

Aquesta permanència temporal va quedar reflectida en el cens durant la dècada de 1830. De les vint-i-nou famílies que hi figuraven censades, vint-i-quatre es van donar de baixa del padró entre 1833 i 1841; fins i tot cinc hostalers de Collblanc van desaparèixer del registre municipal.²³

Malgrat la pèrdua de població, els que van romandre van forjar el procés de creixement de Collblanc, cosa que els duria a preocupar-se de les decisions municipals.

Així doncs, no és estrany que, quan el consistori hospitalenc va anunciar, el juny de 1837, el desig d'emmurallar el poble, els veïns de la Marina, Santa Eulàlia i Collblanc s'hi oposessin. L'Ajuntament va argumentar la necessitat de protegir-se contra els grups armats que tenien el seu cau a les muntanyes de Viladecans i Gavà, però els veïns van seguir negant-s'hi, malgrat la promesa de ser acollits dintre del recinte fortificat amb els estris, fruits i bestiar quan toquessin a sometent.²⁴

Tinguem en compte que quan es parlava de fortificar el poble hom es referia al barri Centre, quan el perímetre d'aquest barri abastava el tram del carrer Major, entre la plaça de la Remunta i la Riera de la Creu, per on pujava fins al camí de Sant Joan, per baixar posteriorment per la Riera de l'Escorxador, acabant en el punt de partida.

Tot i la mobilitat en el veïnat de Collblanc s'observaven símptomes d'un creixement moderat. En 1855, a la carretera de Collblanc hi vivien setze famílies, que oferien un total de setanta-tres habitants. Quatre d'aquestes famílies ja figuraven als fulls del cens de 1833 i només una, la del botiguer Joaquim Piera i Santomás, hi residia des de 1815. Aquest veí va ser nomenat, el mes de desembre de 1857, alcalde pedani del barri perquè era el major contribuent de Collblanc.²⁵

16. *Serveis agropecuaris 1807–1939*. AML'H.

17. *Idem*.

18. *Josep Iglésies*. La crisi agrària. Pàg. 9. *Llibres a l'Abast*.

19. *Ibidem*. Pàg. 8 i 14.

20. *Correspondència 1890–1891*. AML'H.

21. *Expedients administratius 1893–1896*. AML'H.

22. *Padró d'habitants 1833–1850*. AML'H.

23. *Idem*.

24. *Actes dels acords municipals 1823–1836*. AML'H.

25. *Correspondència 1854–1858*. AML'H.

Cinc anys més tard, el districte havia experimentat un creixement molt significatiu, amb 115 habitants. L'any 1864 el nombre d'habitants va descendir a 101, però en 1868 va recuperar població, i va arribar a 121.

L'activitat econòmica que desenvolupaven els caps de família era la següent: cinc jornalers, cinc pagesos, dos carreters, dos comerciants, un serraller, un ferrer, un enò-leg i un masover. El 1869 es van donar de baixa el serraller i el ferrer, que, amb la seva progènie, es van instal·lar a Sants i Barcelona respectivament: eren deu veïns menys.

La Riera Blanca figura en aquest mateix cens amb onze famílies i un total de seixanta-quatre persones. No obstant això, el padró no aclareix a quin sector de la Riera pertanyen, si a Santa Eulàlia o a Collblanc. Únicament la casa senyalitzada amb el núm. 13, propietat de Jaume Riera i Rovira, no ofereix cap dubte, perquè es trobava a escassa distància de la carretera de Collblanc.

En el registre municipal de 1880 es comptabilitzen 104 habitants. A la casa de tres plan-tes corresponent al núm. 13 de la carretera de Collblanc, hi residien sis membres de la Guàrdia Civil amb les seves respectives famílies, que feien un total de vint-i-tres persones. La presència de la *benemèrita* a l'Hospitalet es remunta a 1853, quan el Govern Civil de Barcelona assegurava "que ha de aportar grandes beneficios para los pueblos".²⁶

En el cens de 1885 s'aprecia un lleuger augment de la població, que arribava de bell nou als 121 habitants, encara que entre juny i novembre de l'any següent es van donar de baixa del padró dues famílies integrades per onze persones. Una nova pèrdua de veïnat es produirà entre gener i desembre de 1888, en marxar quatre famílies més, amb un total de dinou individus.

En els últims anys del decenni de 1890 es van aprovar dos plans urbanístics que van permetre l'obertura de cinc carrers i la construcció de nombrosos habitatges. Fins a aquest moment, els barris Centre i Santa Eulàlia havien centrat tota l'activitat construc-tiva. En els anys següents, aquesta mateixa activitat es promouria a Collblanc, on el nombre d'habitatges i d'habitants va créixer ràpidament gràcies a l'impuls de la immi-gració. A l'iniciar-se el segle XX, el nom de *la Torrassa* es va unir al de *Collblanc*, cons-tituïnt una unitat geogràfica i un sol districte. Els següents censos del segle XX perme-tran valorar l'espectacular creixement del veïnat.²⁷

Anys	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1981	1991	1999
Habitants: de Collblanc- la Torrassa	301	1.104	3.810	21.185	25.515	33.260	46.892	66.742	48.626	43.178	43.178
de l'Hospitalet	4.498	6.905	12.360	37.650	51.249	71.580	123.282	240.665	295.073	272.578	244.874

Segregacions

En l'últim quart del segle XIX, l'Hospitalet va viure un intent de segregació que hauria pogut comportar conseqüències imprevisibles si s'hagués dut a terme. El mes d'abril de 1874, veïns de Collblanc i Santa Eulàlia van adreçar una instància al Govern Civil de Barcelona sol·licitant ser agregats al poble de Sants. L'escrit el signaven vuitanta-cinc vilatans, encapçalats per Jacint Folch, Pau Padrerol i Josep Rodés.

26. Correspondència 1850–1853. AML'H.
27. Padró Municipal d'Habitants. Negociat d'Estadística. AML'H.

Les raons que feien valer per unir-se al municipi de Sants eren “por hallarse contiguas al mismo y muy distantes de la cabeza de su actual capitalidad.”²⁸

La primera reacció del Govern Civil va ser esbrinar la postura del consistori hospitalenc sobre la demanda d'agregació; també volia saber el nombre de famílies que componien els barris que l'havien sol·licitat, i si aquesta mesura podia perjudicar els interessos de la població. Per això, requeria tota la informació possible per a procedir amb coneixe-ment de causa.²⁹

La resposta de la corporació municipal va ser de rebuig total a les pretensions segre-gacionistes dels veïns. En la seva nota, datada el 28 de maig, posava l'accent en diver-sos aspectes fonamentals: primer, de les 730 famílies que residien al poble, 134 tenien el seu domicili a Collblanc i Santa Eulàlia; segon, si es dugués a terme la separació, més d'una tercera part dels arbitris deixarien d'ingressar a les arques municipals, cosa que faria més difícil elaborar el pressupost anual; tercer, també seria una pèrdua "muy sensible desprenderse de la ermita bizantina", ja que al seu voltant va néixer el poble. Finalment, confiaven en el bon criteri de les autoritats governamentals per oposar-se a l'expedient de segregació ja que era "perjudicial al origen e intereses de esta villa".³⁰

Mateo Buscá, propietari del Mesón Nuevo de San Antonio, situat a la carretera de Collblanc, estava obligat a presentar diàriament la relació dels seus hostes davant la jus-tícia de l'Hospitalet, malgrat que els carruatges, regularment, arribaven molt tard. L'octubre de 1826, argumentant que havia de recórrer durant tres quarts d'hora un camí dolent, ple de riscos, especialment durant els dies plujosos, va proposar, per evitar des-gràcies, lliurar la documentació davant la justícia de Sants, "a medio cuarto de distancia y todo por un camino real". La petició li va ser concedida el dia 16 d'aquell mateix mes.³¹

L'hostaler no exagerava; per accedir al centre administratiu del poble, des de Collblanc, havia d'agafar la travessera de Collblanc fins al camí de la Vall-parda, la qual cosa l'o-bligava a fer una gran marrada per baixar pel torrent Gornal; aquest era un lloc fre-qüentat per saltejadors que, emparant-se en la foscor, aguaitaven la presència del carruatge solitari. Si en sortia ben parat, podia continuar per la carretera de Barcelona a Santa Creu de Calafell –actual carrer d'Enric Prat de la Riba –, que el duia en línia recta fins a la seva destinació.

Tot i el mig segle que separava la petició de Mateo Buscá i la posterior demanda de segregació, la situació havia empitjorat. El traçat ferroviari de la línia Barcelona-Molins de Rei, construït l'any 1854, va provocar una sensació d'aïllament entre els tres nuclis urbanitzats, que es va anar accentuant amb el pas dels anys. Per aquest motiu, als barris de Collblanc i Santa Eulàlia es deixava sentir la influència del proper i pròsper poble de Sants.

El novembre de 1879 l'expedient de segregació continuava tenint interès per al Govern Civil i la Diputació Provincial de Barcelona, encara que des de l'Ajuntament de l'Hospitalet pretenien ignorar-lo.³² Finalment, tot va quedar en un noble intent de millorar les condicions de vida col·lectiva.

Durant el primer terç del segle XX, en dues ocasions i per exigències externes, es van produir segregacions d'una part del territori hospitalenc.

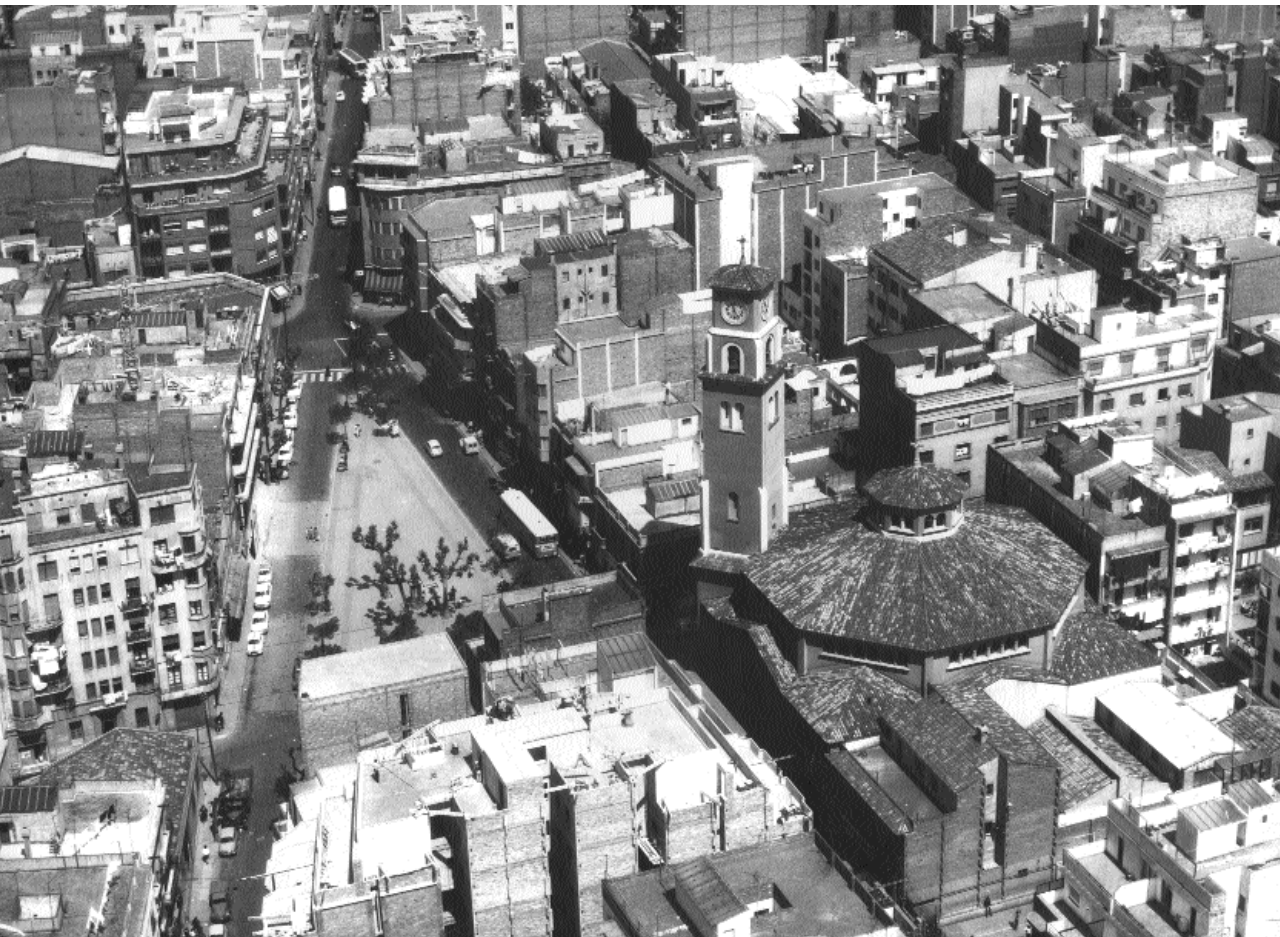
28. Correspondència 1873–1875. AML'H.
29. Ibidem.
30. Ibidem.
31. Acords municipals 1823–1836. AML'H.
32. Correspondència 1878–1879. AML'H.

La primera va ser per l'aplicació del Decret llei d'11 de maig de 1920. En aquesta data les Corts Espanyoles van autoritzar al Consorci del Dipòsit Franc de Barcelona l'expropiació de 900 hectàrees de la Marina hospitalenca, i va declarar-les d'utilitat pública per construir el port franc de Barcelona.

Segons l'article 3r d'aquesta mateixa llei, el valor de les finques afectades, terres de regadiu, seria el que regia abans del 4 de novembre de 1918, data en què es va autoritzar el projecte portuari. L'aprovació de les indemnitzacions estaria regulada segons la quota de contribució urbana i rústica que pagaven els propietaris. Indiscutiblement, el decret llei afectava seriosament l'erari municipal hospitalenc.

El 18 de març de 1921 l'alcaldia de l'Hospitalet va enviar a la de Barcelona una relació detallada dels perjudicis que li causava la segregació d'una part del seu territori.

El 31 d'agost del mateix any es va convocar una reunió al consistori barceloní per tractar de les indemnitzacions que havia de rebre l'Hospitalet. Hi van assistir l'alcalde, Just Oliveras, els regidors Josep Romagosa i Rafel Carbó, i el secretari, Josep Prats. Es van valorar propostes i xifres, fins arribar a la conclusió, per unanimitat, que Barcelona havia d'abonar a l'Hospitalet la quantitat de 85.000 ptes.³³

La plaça Espanyola a finals dels anys setanta (AML'H – Imatges).

33. Foment: Port franc 1930-1960. Caixa núm. 197. AML'H.

Costa de creure que el comissionat hospitalenc acceptés sense més ni més aquesta quantitat, tenint en compte que solament en concepte d'arbitris dels terrenys segregats podia ingressar anualment fins a 70.000 ptes. D'altra banda, l'article 19 de l'Estatut municipal era clar en aquest sentit: "Para alterar términos municipales limítrofes, por agregación o segregación parcial, será menester que lo pida la mayoría de los vecinos de la porción que se intenta transferir".³⁴ Aquí no va haver-hi cap consulta sol·licitant aquella partició i tampoc no es va arribar a fer el port franc. Els terrenys de la Marina es van convertir en una zona industrial de Barcelona.

El març de 1931 Barcelona va tornar a sol·licitar una altra part del territori. Amb el pretext de perllongar l'avinguda Diagonal li calien 500.000 m² del sector nord-est de l'Hospitalet. Per a això s'acollia a l'article 5è de la Llei municipal de 2 d'octubre de 1877, encara vigent, que li permetia alterar els límits municipals.³⁵ En la reunió consistorial del 8 de juny de 1933 es va confirmar la segregació amb el beneplàcit de l'arquitecte municipal, Ramon Puig i Gairalt. La parcel·la a expropiar comprenia el perímetre que s'iniciava en el camí de Finestrelles, baixava pel camí de Torre Melina fins a trobar el torrent Gornal, i s'unia posteriorment al torrent de Rigalt, travessant la carretera de Cornellà a Fogars de Tordera fins arribar a la fita que assenyalava els termes d'Esplugues i l'Hospitalet.³⁶

A canvi d'aquesta cessió generosa, Barcelona es comprometia a prestar el servei d'extinció d'incendis, sempre que fossin requerits per l'Ajuntament de l'Hospitalet i abonant la taxa corresponent. També estaven obligats a la recollida de gossos vagabunds una vegada per setmana; per aquesta assistència, el nostre Ajuntament havia de pagar 175 ptes. cada mes. Entre altres prestacions, en cas d'epidèmia de verola, s'havia d'administrar a la població la vacuna jennèrica. La persona afectada pagaria 20 cèntims per tub subministrat.³⁷ Una altra de les clàusules a la qual s'obligava a l'Ajuntament de Barcelona consistia a admetre en els hospitals d'Infecciosos i de l'Esperança a tots els hospitalencs als quals calgués assistència sanitària, abonant per cada malalt i dia d'estada 5 i 6 pessetes respectivament. També es preveia la reducció del cànon anual que l'Hospitalet pagava per la neteja i conservació del clavegueram de Collblanc-la Torrassa. Finalment, Barcelona es comprometia a reparar el ferm de la travessera de les Corts, entre la Riera Blanca i la carretera de Madrid a la Jonquera, línia divisòria d'ambdós municipis.³⁸ Aquesta última obligació no la va complir fins al març de 1945, quan el tram d'aquesta artèria era un lloc intransitable i ple de brossa.³⁹

El novembre de 1932, davant la remor d'una agregació de l'Hospitalet a Barcelona, la publicació quinzenal *Fortitud* va fer una enquesta sobre els beneficis i perjudicis que això podia causar a la nostra ciutat. Entre els entrevistats hi havia Carles Martí i Feced i Just Oliveras i Prats; ambdós es van pronunciar en termes molt semblants: en aquell moment l'agregació era perjudicial, però creien que s'acabaria fent realitat.⁴⁰

Sens dubte, aquella remor de segregació que es respirava a la dècada de 1930 era el mateix desig que havia encoratjat aquells hospitalencs de l'últim quart del segle XIX, quan demanaven ser agregats a Sants per raons de seguretat i benestar. Aquell sentiment va romandre latent en el subconscient del ciutadà fins a mitjan segle XX.

D'altra banda, cal tenir en compte que l'Hospitalet del decenni de 1930 es componia de tres nuclis distants entre si i amb un concepte de vida diferent: agrícola i burgès al Centre, industrial a Santa Eulàlia, i suburbi residencial a Collblanc-la Torrassa. Així, no

34. La voz de l'Hospitalet. Núm. 25. AML'H.

35. Foment: Camins i carreteres S. XIX. Caixa núm. 137. AML'H.

36. Acords municipals 1932-1935. AML'H.

37. Foment: Camins i Carreteres S. XIX. Caixa núm. 137. AML'H.

38. *Ibidem*.

39. *Ibidem*.

40. Fortitud, núm. 2, 3 i 4 (octubre i novembre de 1932).

és estrany que, malgrat que entre l'Hospitalet i Barcelona els límits estan ben marcats per la Riera Blanca, molts ciutadans hospitalencs no sempre han tingut gaire clar on vivien. A aquestes mateixes persones, més d'una vegada els haurem sentit dir, des de qualsevol punt de Collblanc-la Torrassa, que "havien d'anar a l'Hospitalet" quan volien anar al centre administratiu; o bé a la parada de l'autobús de Santa Eulàlia, davant del carrer Anselm Clavé, preguntar "si per aquí passa l'autobús que va a l'Hospitalet".

Més significativa és la demostració de dubte que feia Joan Puig i Gossa, comerciant vinater que en la dècada de 1920 tenia el seu establiment a la carretera de Collblanc, núm. 26. En els seus albarans comercials, a continuació de l'adreça, hi escrivia *Sans*. Una mica similar era el que passava amb el fuster del carrer Occident, núm. 2, Jaume Mayol, que, en les seves factures, al costat de Collblanc, hi posava *Sans*.⁴¹

Però allò més il·lustratiu sobre l'estat de dubte dominant al barri ens ho ofereix el carrer Fortuny, que, quan es va obrir al públic va rebre, com a nom, la lletra G. El gener de 1921, quan Jaume Mayol era regidor hospitalenc, va aconseguir que se li posés el de Jocs Florals. Però a causa de les contínues confusions que es produïen amb la seva homònima de Sants, l'industrial reusenc Agustí Rossell, que tenia la seva fàbrica de greixos al mateix carrer, va suggerir substituir-lo pel de Fortuny a l'octubre de 1924.⁴²

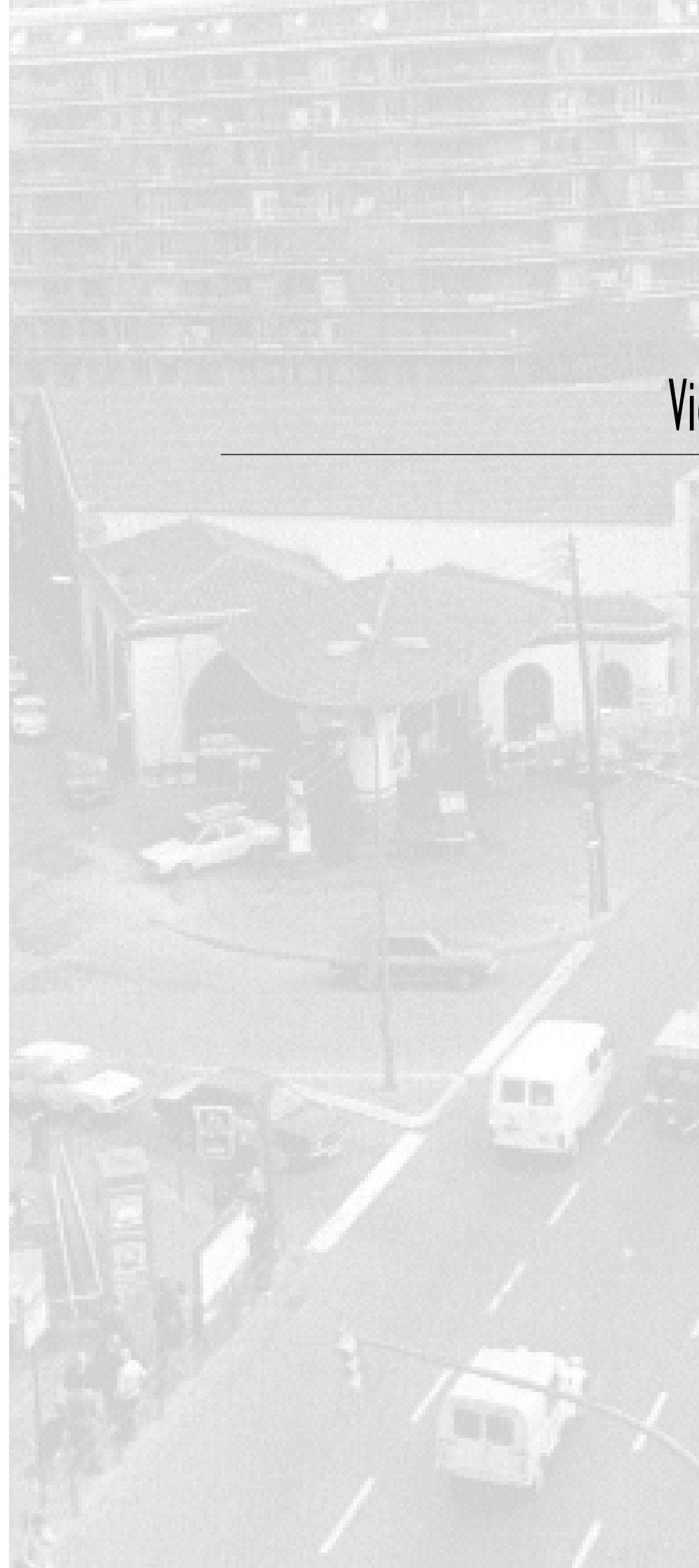
És possible que d'aquelles confusions en quedi algun vestigi aïllat, malgrat que l'Hospitalet hagi avançat molt pel que fa a la seva identitat.

41. *Correspondència 1901 i 1912. AML'H.*

42. *Acords municipals, 1924-1926. AML'H.*

Vies de comunicació

La travessera de Collblanc

Limitant amb la carretera de Collblanc hi ha encara una branca de la Via Augusta, "que fou acabada l'any l a. de C. Menava al Maresme i arribava fins a Barcelona, després, travessant el Pla, seguia fins a Martorell".⁴³ Aquest ramal no és altre que la travessera de Collblanc, anomenat així al seu pas pel nostre barri. El seu traçat seguia recte entre els carrers Farnés i Collblanc fins a enllaçar amb la travessera de les Corts, dins del municipi barceloní. La travessera era una artèria molt freqüentada; el seu traçat facilitava les comunicacions entre els diversos pobles del Pla i Barcelona.

A l'iniciar-se la construcció de la carretera Reial, en la dècada de 1760, la travessera de Collblanc va passar a ser una via secundària. El ferm, una miqueta descurat, en èpoques de pluja es convertia en un fangar i el trànsit de carruatges es feia en condicions penoses. A mitjan segle XIX s'empraven presidiaris per repara-lo, vigilats estretament per la Guàrdia Civil.⁴⁴

Els terrenys pròxims a la travessera de Collblanc eren idonis per a la instal·lació de rajoleries. La matèria primera, l'argila, era abundant i l'aigua per a pastar-la era a un pas. Durant la dècada de 1880 l'aigua, procedent del riu Llobregat, per abastir Barcelona s'havia canalitzat per la carretera de Collblanc.

Davant l'increment de l'activitat industrial, la travessera de Collblanc va recuperar part de la seva antiga dinàmica. Els escombriaires del carrer Vallparda també l'escolliren, en ser un camí pla molt apropiat per als animals de tir, ja que havien de fer menys esforços.

Amb l'intens trànsit en ambdues direccions van ressorgir els vells problemes d'un camí molt deteriorat. L'Ajuntament no prenia mesures, tot esperant que els industrials de l'entorn se n'ocupessin. La falta de pressupost, malson del consistori, era la causa d'aquestes negligències.⁴⁵

Totes les peticions que havien suggerit els veïns per a condicionar-la des de la carretera de Collblanc fins al torrent Gornal van ser desestimades per la corporació municipal; només va acceptar fer la reparació d'un tram al novembre de 1898, quan els industrials rajolers van acceptar d'assumir-ne part de les despeses.⁴⁶

El resultat de les obres va ser molt decebedor, ja que dos anys més tard es va tornar a plantejar-ne la pavimentació. Els empresaris argumentaven que resultava molt difícil transportar els seus materials per la travessera.

El regidor Ernest Mestre s'oposava que l'Ajuntament es fes càrrec de la reparació, assegurant que els veïns de Collblanc, malgrat ser poca gent, mai no havien col·laborat en

43. *Dolors Sanahuja i Torres, Roser Vilardell i Tarruella: Aproximació a la història d'Esplugues de Llobregat. Ajuntament d'Esplugues. Pàg. 33.*

44. *Correspondència 1850-1853. AML'H.*

45. *Expedient de vivenda núm. 1859. AML'H.*

46. *Acords municipals 1898-1899. AML'H.*

l'arranjament dels camins del barri de la Marina i del Centre. La seva negativa, encara que molt debatuda, va ser la que es va imposar.⁴⁷

Al costat de la travessera de Collblanc, entre el carrer Farnés i la carretera, Eugènia Casanovas i Amat tenia propietats a banda i banda, una part de les quals constitueix avui el parc de la Marquesa. Desitjosa d'ajuntar-les, el 10 d'octubre de 1916 va proposar a l'Ajuntament una permuta de terrenys: el tram de la travessera que dividia les seves finques, a canvi d'un camí arbrat, obert l'any 1913 i que corresponia a una part del carrer Farnés, encara sense nom, el qual va des del passatge Amat fins a la carretera de Collblanc.⁴⁸

Arran de la seva publicació en el Butlletí Oficial, un nombrós grup d'industrials, propietaris i veïns van donar suport a la permuta, assegurant que beneficiaria els interessos generals del veïnat.⁴⁹

Però un altre col·lectiu va mostrar la seva disconformitat. Antoni Mercadal, amo de l'empresa tèxtil situada al passatge Amat i al carrer Farnés, va denunciar la transacció com una irregularitat. L'industrial barceloní assegurava que el camí arbrat que s'oferia a canvi del tram de la travessera era una via pública. I és que quan el 8 de març de 1913 el senyor Mercadal va comprar una porció de terreny a la senyora Eugènia Casanovas, aquesta es va comprometre a deixar expedit un camí de lliure accés a la seva fàbrica. Aquest camí no era altre que el carrer Farnés. Però ara, la senyora Casanovas defensava el caràcter privat del pas amb cadenes, que van ser arrencades en diverses ocasions. Alguns carreters preferien utilitzar-lo, malgrat la marrada que implicava, sempre millor que transitar per una artèria estreta i impracticable.⁵⁰

El consistori hospitalenc, presidit en aquella data pel veí de Collblanc-la Torrassa Josep Rius i Casanovas, era obertament favorable a la permuta de terrenys, però davant les impugnacions rebudes es va recórrer a la solució apuntada des de feia temps pel veïnat: que el terreny proposat com a via pública es perllongués fins al carrer d'Occident.⁵¹

Eugènia Casanovas va acceptar les noves condicions a pesar que li resultés més oneros, però no per això "menguaba su entusiasmo por una obra de tanta utilidad y conveniencia para la barriada de la Torrassa".⁵²

El 12 de gener de 1917 es va fer públic el nou projecte sense que ningú l'impugnés, i el 20 de juny va ser aprovat per unanimitat en el Ple municipal. Segons el càlcul elaborat per l'arquitecte municipal, Ramon Puig i Gairalt, els 9.598 pams quadrats que cedia l'Ajuntament, valorats en 50 cèntims el pam, ascendien a 4.799 ptes. Mentre que el terreny que oferia a canvi la vídua de Farnés estava valorat en 28.586 ptes. D'aquesta operació, doncs, l'ajuntament n'obtenia un benefici de 23.787 ptes. El nou carrer, per exprés desig de la propietària, duria el nom de *Farnés*, el cognom del seu difunt marit.⁵³

Formalitzar l'escriptura i inscriure la nova propietat municipal en el Registre de la Propietat significava, per a les autoritats locals, l'octubre de 1918, haver de desemborsar 1.063,50 ptes., quantitat de què no disposaven. El govern municipal va proposar a la senyora Casanovas que, en cas de convenir als seus interessos, abonés la part corresponent a l'Ajuntament, amb la garantia que li seria retornada a l'any següent. La senyora Eugènia segurament s'hi va negar d'entrada, ja que fins al 8 d'octubre de 1919 no es va signar l'acord davant el notari de Sant Boi, Enric Bofill.⁵⁴

47. *Acords municipals 1901.* AML'H.
48. *Expedient de vivenda, núm. 1859.* AML'H.
49. *Correspondència 1916.* AML'H.
50. *Expedient de vivenda núm. 1589.* AML'H.
51. *Acords municipals 1918-1920.* AML'H.
52. *Correspondència 1916.* AML'H.
53. *Correspondència 1917.* AML'H.
54. *Correspondència 1919.* AML'H.

El 28 de juliol de 1920 la vídua de Farnés deixava expedita la nova artèria i cegava el tram de travessera, objecte de la negociació. Tot seguit la corporació municipal autoritzava posar el nom sol·licitat per la senyora Eugènia Casanovas per perpetuar la memòria del seu marit.

A l'agost de 1920 es va aprovar el projecte d'envoltar la Torre Barrina, que la seva propietària havia encarregat a l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt, esborrant així qualsevol vestigi d'allò que un dia va ser un tram de la travessera de Collblanc.⁵⁵

La carretera de Collblanc

De l'ambiciosa política de Carles III de fomentar la xarxa viària en tot el territori espanyol va sorgir la carretera Reial, coneguda també com a Nacional II. El tram comprès entre la travessera de les Corts i Can Rigalt és línia divisòria de dos municipis: el costat mar correspon a l'Hospitalet i l'oposat a Barcelona; el tros hospitalenc rep el nom de carretera de Collblanc, i el barceloní, carrer de Collblanc.

Iniciada la seva construcció durant la dècada de 1760, en principi només comprenia el traçat de Barcelona a Molins de Rei.⁵⁶ En la seva realització va caldre expropiar sembrats, i s'hi van plantar, al llarg del trajecte, salzes i àlbers, amb la finalitat de subjectar la terra, embellir el paisatge i proporcionar esbarjo als viatgers.⁵⁷

El nou camí travessava els terrenys de l'Hostal de la Creueta, motiu pel qual l'Ajuntament hospitalenc va haver de ser indemnitzat. De les 110 lliures que va percebre per l'expropiació va dedicar 4 lliures i 12 sous a plantar-hi moreres als marges.⁵⁸

Per transitar per la carretera era obligatori que els carruatges utilitzessin rodes de llanda ampla, però els camperols que conreaven les terres properes en feien cas omís, emprant carros de rodes estretes que s'enfonsaven en profunds solcs i destrossaven les cunetes. És clar que l'accés a les possessions agrícoles no estava adaptat a les necessitats dels masovers, per la qual cosa buscaven la seva pròpia comoditat i la distància més curta.⁵⁹

Amb la construcció de la carretera Reial es va intensificar el moviment de viatgers i mercaderies, que va desplaçar a un segon terme el camí de la Travessera. Un canvi notable s'hauria de produir al llarg del seu recorregut: a dreta i esquerra hi van aparèixer residències senyoriales i construccions senzilles que es van anar alineant creant caserius i barris. Amb tota probabilitat va ser a partir d'aquesta època quan podem establir la data de naixença del raval de Collblanc. Però serà durant els últims anys del segle XIX quan Collblanc adquirirà major relleu, quan els propietaris rurals, en la seva majoria barcelonins, van decidir donar un fort impuls a la urbanització de la carretera.

El palauet de la pubilla Casas va ser un dels primers edificis que es van construir arran de ser inaugurat el nou camí. D'estil neoclàssic, el va erigir en 1771 Josepa Casas i Clavell, en una extensa finca que havia pertangut a la Companyia de Jesús.⁶⁰

Can Rigalt, masia senyorial de mitjan segle XVIII, va quedar dividida en travessar, la carretera, pel bell mig de la propietat, deixant a una banda la font, presidida per una

55. *Expedient de vivenda, núm. 2023.* AML'H.
56. *Bans, edictes, cèdules reials 1723-1783.* AML'H.
57. *Ibidem.*
58. *Jaume Codina: Els pagesos de Provençana. Vol. III, pàg. 154.*
59. *Bans, edictes, cèdules reials 1723-1783.* AML'H.
60. *Guia del Patrimoni Histórico artístic. L'Hospitalet de Llobregat.*

esfera de pedra calcària que era un original rellotge de sol. Can Rigalt, declarada d'interès historicocultural, és actualment una propietat molt deteriorada, amb finestres tapiades.

Les sol·licituds de construcció en aquesta via principal eren lliurades per l'Ajuntament al negociat de carreteres del Ministeri d'Obres Públiques, que era qui, en última instància, concedia el permís d'acord amb a una sèrie de condicions. El propietari estava obligat a construir la façana de la casa a 3,50 m de distància de la vorada; havia de construir un clavegueró de tres metres de llarg davant de l'edifici; els canalons havien d'estar adossats a la paret i abocar les aigües a la cuneta per sota de la vorera; finalment, estava obligat a respectar el termini previst per als treballs.⁶¹

Al maig de 1888 una comissió de veïns de la carretera de Collblanc va reclamar a l'Ajuntament poder disposar d'aigua corrent, perquè es veien obligats a consumir la dels pous, que mancava de salubritat, o bé a servir-se de l'aigua de mina que posseïa algun particular. Demanaven poder gaudir del mínim dels beneficis que els hospitalencs del barri Centre gaudien des de feia anys, especialment de l'aigua potable, ja que els collblanquins també havien contribuït econòmicament a la canalització de l'aigua procedent de la mina d'aigua comunal.⁶² D'altra banda, el nucli urbà de la vila disposava en aquell temps de set fonts públiques, i Collblanc, de cap.⁶³ Aquesta reivindicació veïnal es produïa quan el poble de Sants inaugurava la portada d'aigües, les canonades de les quals, procedents del riu Llobregat, seguien paral·leles a la carretera de Collblanc. Aquest mateix projecte havia estat ofert al febrer de 1878 a l'Ajuntament de l'Hospitalet pel barceloní Manuel Guterres.

Malgrat ser una obra declarada d'utilitat pública com a un element de vida i progrés, va caldre esperar al 22 de juny de 1888 perquè l'Ajuntament signés amb la Societat General d'Aigües de Barcelona la canalització de l'aigua a l'Hospitalet, però en aquest contracte no es va concretar res sobre els barris extrems.⁶⁴ Només amb la pressió dels veïns s'aconseguiria que, l'agost de 1889, s'instal·lés la primera font del barri: es trobava a la carretera de Collblanc, al costat del pont de la Riera Blanca.⁶⁵

D'aquest mateix període és l'aparició de dos portatges a l'Hospitalet, un dels quals s'instal·là a la carretera de Collblanc. L'Ajuntament hospitalenc, al tenir notícia de l'obligatorietat de peatge, al gener de 1879 va escriure al ministre de comerç assegurant-li que, tant la propietat territorial com les indústries patien un excés d'impostos, motiu pel qual els productes podien esdevenir més onerosos. Malgrat els inconvenients exposats, els burots es van inaugurar el 20 d'octubre de 1880. A partir d'aquesta data, el pas pels portatges va estar farcit d'incidents entre carreters i empleats dels consums.

El traçat de la carretera de Collblanc al seu pas pel barri no era precisament una obra modèlica. Sense empedrar, sense voreres i amb les cunetes obstruïdes, era terreny apte per a la queixa del veïnat, fart de suportar la pols en temps sec i el fang en període de pluges.

Els acords presos en la sessió municipal del 22 d'octubre de 1883 pretenien posar remei parcialment a aquell estat d'abandó. Es va arribar a la conclusió que la construcció de voreres facilitaria el trànsit per als vianants i impulsaria el desenvolupament de la barriada. Aquests acords van ser comunicats al Cuerpo Nacional de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos de Barcelona, que va establir que les voreres havien de tenir dos metres d'amplada, amb vorades de carreus, i mantenir el mateix pendent que la carretera. La conservació seria a càrrec dels amos dels habitatges.⁶⁶

61. Expedient de vivenda. núm. 279. AML'H.

62. Camins i carreteres. S.XIX. AML'H.

63. Francesc Marcé i Sanabra: 25 imatges de la història de l'Hospitalet.

64. Acords municipals 1888 i Correspondència 1905. AML'H.

65. Acords municipals 1889. AML'H.

66. Correspondència 1882-1883. AML'H.

Vista aèria de la carretera de Collblanc entre els carrers Riera Blanca i Pérez Galdós, a finals de la dècada dels setanta (AML'H – Imatges).

Alguns propietaris es van mostrar poc interessats a construir-les, ja que una dotzena d'ells s'havien abstingut. Les autoritats locals van fixar un mes de termini per a la seva realització, així com per retirar els canalons que abocaven les aigües a la vorera.⁶⁷

Durant les dues primeres dècades del segle XX la carretera de Collblanc va ser un indret amb molts problemes de caràcter higienicosanitari. Les queixes dels veïns demanant solucions al consistori eren molt freqüents. La falta d'empedrat i clavegueram eren les causes directes del malestar que patien diàriament els collblanquins.

El primer projecte d'empedrat de la Carretera Reial es va aprovar el 30 d'agost de 1917. Comprénia el tram de la Riera Blanca fins al torrent Gornal; el cost inicial era de 187.585,40 ptes. Com que el seu traçat afectava dos municipis, va semblar oportú que els treballs fossin subvencionats pel Govern.⁶⁸

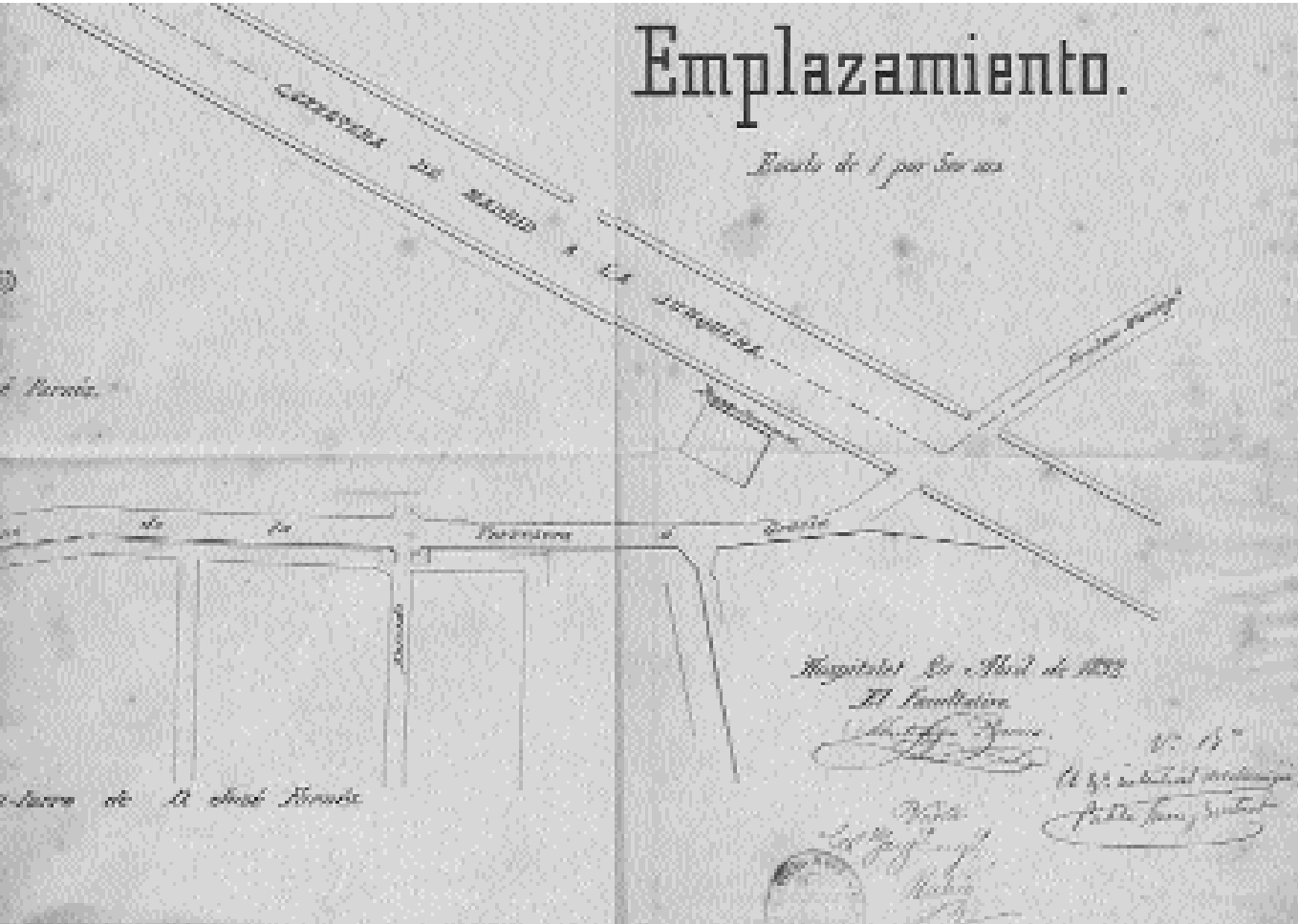
67. Expedients administratius 1897-1899. AML'H.

68. Expedients administratius 1915-1919. AML'H.

El gener de 1919 va tenir lloc una reunió d'alcaldes al domicili del diputat a Corts Antoni Miracle, per sol·licitar de l'Estat la construcció de l'empedrat; en aquesta ocasió els treballs s'estendrien fins a Molins de Rei⁶⁹ i pel que fa a Collblanc, l'abril de 1921, l'empedrat de la carretera ja era un fet.⁷⁰

Quant al clavegueram, no van faltar bones intencions per posar-hi remei. Els embornals, a força de cunetes cobertes que hi havia a la carretera de Collblanc, van mostrar la seva ineficàcia amb l'increment de la població. Les aigües residuals dels habitatges havien de desguassar als pous negres situats a la part del darrere dels edificis. La demora a netejar les latrines forçava a llençar-les a la cuneta, que sovint estava embussada, cosa que va provocar pudors insuportables que, en períodes de màxima calor, constituïa un perill per a la salut pública. Aquesta situació havia estat denunciada reiteradament des d'octubre de 1898.⁷¹

L'agost de 1907 els regidors Estruch i Romagosa van manifestar la seva preocupació per una malaltia epidèmica, sense especificar-la, que patien nombrosos residents de la carretera. Hi havia la convicció que el focus infecciós era provocat per la falta de neteja de les cunetes.⁷²

Projecte urbanístic frustrat d'Esteban Creus i Casellas, any 1892 (AML'H - Fons municipal - Llicències d'obres exp. 316).

69. Acords municipals 1919. AML'H.
70. Expedients administratius 1919-1922. AML'H.
71. Acords municipals 1898. AML'H.
72. Acords municipals 1907. AML'H.

L'abril de 1908 una comissió de propietaris de la carretera de Collblanc es va oferir a pagar la construcció de la claveguera perquè desguassés a Barcelona, però fins que aquesta ciutat no construís un col·lector general, no era possible fer aquesta obra.⁷³

L'octubre de 1918 existia, en teoria, un projecte de clavegueres que, a causa de la situació topogràfica de Collblanc-la Torrassa, només abastava quatre cinques parts de la superfície del barri, i la xarxa del qual hauria d'abocar les aigües residuals al col·lector de Sants.⁷⁴

Per a això calia comptar amb l'autorització de les autoritats barcelonines, però aquestes s'hi van negar, emparant-se en el fet que representaria una servitud, amb les subsegüents despeses, sense que a canvi l'Ajuntament de l'Hospitalet hagués ofert les compensacions pertinents. En el capítol de greuges els recordaven que van negar a Barcelona el dret a ampliar el cementiri de Sants, situat en el terme hospitalenc.⁷⁵

Aquesta actitud insolidària, afortunadament, no va durar gaire temps. A mesura que l'Hospitalet concretava els seus projectes, Barcelona canviava de tarannà.

Des de juny de 1922, l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt va abordar l'estudi definitiu del projecte de clavegueram de tota la població. Ateses les dificultats que representava, hom el va obligar a dissenyar-lo per etapes.⁷⁶ El de la carretera es faria mitjançant sifó doble per evitar que els materials sòlids desguassessin en el col·lector general de Sants. A canvi, l'Ajuntament de l'Hospitalet hauria d'abonar un cànon anual de 10.806 ptes. en concepte de conservació i neteja.⁷⁷

L'execució de les obres es portaria a terme dintre del Pla d'eixample i reforma interior que va sortir a subhasta el mes de febrer de 1926, i serien adjudicades al Fomento de Obras y Construcciones de Barcelona per valor de 5 milions de pessetes, pagadores en cinc anualitats. Les obres haurien d'estar acabades al cap de dos anys després de la signatura del contracte. A l'octubre de 1928 s'assegurava que les obres "han començat, amb satisfacció unànime del veïnat".⁷⁸

Des de principis de març de 1930 es va generalitzar la construcció de claveguerons que, procedents de les finques urbanes, es comunicaven amb la xarxa de clavegueres, de més de vint quilòmetres d'extensió.

73. Acords municipals 1908. AML'H.
74. Acords municipals 1918-1920. AML'H.
75. Acords municipals 1921-1923. AML'H.
76. Acords municipals 1921-1923. AML'H.
77. Acords municipals 1924-1927. AML'H.
78. La Voz de Hospitalet. Núm 7. AML'H.

Edificis civils

enda a Carta de
firmada per Miguel Olin
pages de la parròquia del Somp
Conjueu i Joan Maria Llo
de don Conjueu a Saume
Lluçadà de Bona i Mo
anomenada de la Creuera de
india parròquia del Somp
de Terra i don Lluçadà
del Vendrell i don Lluçadà
per Lluçadà i per

Per de

Engar de
de Bona

L'Hostal de Collblanc

Durant l'últim quart del segle XVII l'Hospitalet va experimentar un creixement econòmic i demogràfic moderat, va disminuir el deute municipal i la propietat agrícola es va revaloritzar.⁷⁹

Entre els cinc hisendats més rics de la vila agrícola hi havia Miquel Oliver de la Torre. Aquest pagès, persona emprenedora, va sol·licitar, en 1684, d'establir un hostal, però el permís es va demorar uns anys. "El consell local celebrat el 31 de març del 1693 va acordar concedir-li dret i llicència de vendre i revendre qualsevol mercaderia al camí superior de Collblanc, des de la casa anomenada de Par a la torre o casa de Fèlix Vidal, a cens anual de 6 lliures".⁸⁰

Segurament aquestes possessions es trobaven en ambdós extrems de la carretera de Collblanc, dintre del terme hospitalenc.

Amb la compra de 5/4 de mujades de terra a Pere Boixeda va manar aixecar l'hostal. L'edifici era molt a prop de la travessera de Collblanc, que canalitzava el trànsit de viatgers que entraven i sortien de Barcelona. Pels voltants hi havia una creu de terme, per la qual cosa, el nou establiment era conegut també per l'Hostal de la Creueta.⁸¹

La guerra per la successió al tron espanyol que es disputaven els pretendents austríac i francès incidiria negativament sobre l'Hospitalet: el desgast de catorze anys de contesa bèl·lica va afeblir les arqués municipals i va afectar també els propietaris.

La tropa francesa que assetjava Barcelona va saquejar queviures i tot allò que de profit va trobar als habitatges hospitalencs, per tal de construir baluards i combatre a la ciutat veïna.⁸²

Després de la caiguda de Barcelona, al setembre de 1714, Miquel Oliver va continuar posseint un càrrec en el govern municipal, però el seu patrimoni havia disminuït. Malgrat que les seves propietats continuaven sent les millors, sobre elles pesaven hipoteques que el van deixar carregat de deutes. Per tot això, dos anys abans de la seva mort es va veure obligat a desprendre's progressivament dels seus béns. El 4 de febrer de 1727, "normalitza amb els regidors la situació de l'Hostal de Collblanc, que queda per al Comú, amb dues mujades de terra, mitjançant el pagament de 1.400 lliures".⁸³

Aquest mateix any l'Ajuntament va cedir l'hostal en arrendament, conjuntament amb el de la Bordeta, per 400 lliures catalanes anuals, preu que mantindria fins al 1730.⁸⁴

Jaume Codina va recollir, en la seva obra *Els pagesos de Provençana*, l'arrendament de l'Hostal de Collblanc des de 1735 fins a 1807, estudiat en períodes màxims de quinze anys, sense que aparegui el nom dels hostalers que el van regentar.

^{79.} Codina, Jaume: Els pagesos de Provençana 984-1807. Vol. II, pàg. 467. Biblioteca Abat Oliba.

^{80.} *Ibidem*, pàg. 499.

^{81.} *Ibidem*, pàg. 499 i 514.

^{82.} *Ibidem*, pàg. 546.

^{83.} *Ibidem*, pàg. 608; també Edificis i terrenys públics. Escripures S. XIX. AML'H.

^{84.} *Ibidem*, pàg. 620.

Família Piera Folguera (any 1915). Lluís Piera i Figueras, la seva dona Magdalena Folguera i Sunyol, les filles Carme, Pepita i Maria. El senyor Piera i la seva germana Esperança van heretar l'any 1902 l'Hostal de Collblanc. Fotografia cedida per la família Piera Folguera (AML'H – Imatges).

Durant tota aquesta etapa, les quantitats que havien de pagar-se per l'arrendament van reduir-se notablement, senyal inequívoc de l'escassa activitat que va desenvolupar.

L'any 1735 va oferir la quota més baixa amb la qual l'hostal va contribuir a l'erari municipal: 63 lliures, 6 sous i 8 diners. En canvi, al terme d'aquest primer cicle, en 1747, va arribar a la suma de 156 lliures, 13 sous i 4 diners.

Jaume Codina justifica aquest creixement contributiu per un augment paral·lel del veïnat de Collblanc.⁸⁵ Les apreciacions de l'historiador pratenc resulten lleugerament errònies, perquè en realitat caldria esperar un segle per tenir dades de la població de Collblanc. El 1833, inici del padró d'habitants referit a la nostra barriada, la població era escassa i majoritàriament de pas.⁸⁶

Dins el període comprès entre 1748 i 1762, el de major auge correspon al trienni de 1750 a 1752, quan es van pagar 176 lliures, 13 sous i 4 diners anuals. La quota més baixa la va registrar l'any 1762, amb 63 lliures, 6 sous i 8 diners.⁸⁷

85. Codina, Jaume. *Op.cit.* Vol III, pàg. 53.

86. Sobre aquest tema, el lector trobarà informació més detallada a l'apartat de Poblament.

87. Codina, Jaume. *Op.cit.* Vol III, pàg. 109.

El cicle que abasta de 1763 a 1777 va ser el de la creació de la carretera de Barcelona a Molins de Rei, la qual passava davant de l'Hostal de la Creueta. Això feia pensar que pogués beneficiar-se del traçat de la nova artèria fomentant l'activitat comercial, però les quantitats aportades per l'arrendament van passar de 63 lliures, 6 sous i 8 diners, a 81 lliures, 13 sous i 4 diners, i van descendir l'any 1777 a 66 lliures, 13 sous i 4 diners.⁸⁸

A l'època que comprèn des de 1778 fins a 1791 hi va haver un creixement notable: va passar de les 66 lliures, 13 sous i 4 diners, a les 253 lliures, 11 sous i 1 diner el 1776, i baixà l'any 1791 a 200 lliures, 11 sous i 1 diner.⁸⁹

Finalment, fins a 1807, a punt de començar la Guerra de la Independència, i en concret durant el trienni 1798–1800, va ser quan es va arribar a un sostre fins llavors no assolit: 537 lliures.⁹⁰

Durant tot aquest temps les quantitats que va aportar l'Hostal de Collblanc a la hisenda municipal van estar sempre per sota de les que van proporcionar el de la Bordeta i el del centre de la vila. Per la seva banda, l'única obra de millora que va emprendre la corporació municipal va ser la d'enfondir el pou de l'hostal 11 pams i mig, el cost dels quals va ascendir a 14 lliures i 10 sous en 1753.⁹¹

Fins a 1808 l'Hostal de la Creueta havia contribuït a cobrir les despeses del pressupost anual de l'Hospitalet, però la Guerra de la Independència li va impedir aquesta font d'ingressos: les tropes franceses van incendiar els edificis del comú. Entre ells, l'Hostal de Collblanc va patir els excessos dels soldats, que van destruir sostres i cobertes, van desaparèixer portes, finestres i la barana de l'escala; el pou de l'aigua va quedar inutilitzat.⁹²

A la vista de com va quedar de malparat l'hostal el setembre de 1814 es pot pensar que, des de l'interior, un grup de persones aguerrides es va defensar fins a les seves últimes conseqüències.

En aquest mateix any, l'arquitecte reial Pedro Serra va dur a terme un estudi minuciós sobre els desperfectes de l'Hostal de Collblanc. L'interès mostrat per aquest funcionari va deixar entreveure la possibilitat d'una prompta recuperació de l'establiment, cosa que permetria a l'Ajuntament eixugar els deutes amb els prestadors.⁹³

Tot intent per aconseguir un mestre d'obres que es comprometés a reconstruir l'hostal mitjançant pagaments ajornats fins a sis anys va resultar en va. Tampoc no va ser possible obtenir més cabals de prestadors; a aquests se'ls devia 8.000 lliures pels diners prestats per sufragar el cost de l'empedrament del carrer Major, fet el mes de maig de 1805.⁹⁴

Hi havia una altra qüestió que preocupava les autoritats locals: que el tancament temporal de l'hostal empenyés la clientela cap a altres establiments més propers, amb la consegüent pèrdua del prestigi de què gaudien, tant el de Collblanc com el de la Bordeta.

No oblidem que pel terme de l'Hospitalet travessaven dos eixos viaris, la carretera de Barcelona a Santa Creu de Calafell i la carretera de Collblanc, que havien de suportar un trànsit considerable a qualsevol hora del dia, a causa de la significació comercial de Barcelona. El transport de tracció animal solia arrossegat càrregues pesants per un camí ple de sots, a més de polsós i fangós segons l'estat del temps. Viatjar es feia lent i feixuc. A l'hostal no hi trobarien grans luxes, però si el necessari perquè cavalleries i carreters trobessin descans després de dures jornades.

88. *Ibidem*, pàg. 173.

89. *Ibidem*, pàg. 241.

90. *Ibidem*, pàg. 316-317.

91. *Ibidem*, pàg. 106.

92. *Edificis i terrenys. Escripures S. XIX. AML'H.*

93. *Ibidem*.

94. *Ibidem*.

La por de perdre la clientela de l'hostal podria justificar-se, perquè en aquesta data ja hi havia a Collblanc el Mesón Nuevo de San Antonio i, ben a prop, dins el terme del poble de Sants, es trobava l'Hostal de la Morera, situat al carrer de Sants, cantonada amb el carrer de Carreres Candi.⁹⁵

Finalment, l'Hostal de Collblanc es va poder reedificar gràcies a les 2.000 lliures que va oferir Jaume Gibert –veí de Barcelona– el 25 de gener de 1816, pels cinc anys d'arrendament de la carnisseria del comú. Amb aquesta quantitat es van canalitzar dues pomes d'aigua on abeurar les cavalleries i on la gent del lloc podia atendre les necessitats domèstiques, pagant un cànon anual pel consum de l'aigua.⁹⁶ Les obres havien d'estar acabades en el termini d'un any.

Els hostals, anomenats també fondes, es van construir arran de camins transitats i van sorgir com a resposta al constant flux de mercaderies i viatjants que negociaven a les grans poblacions.

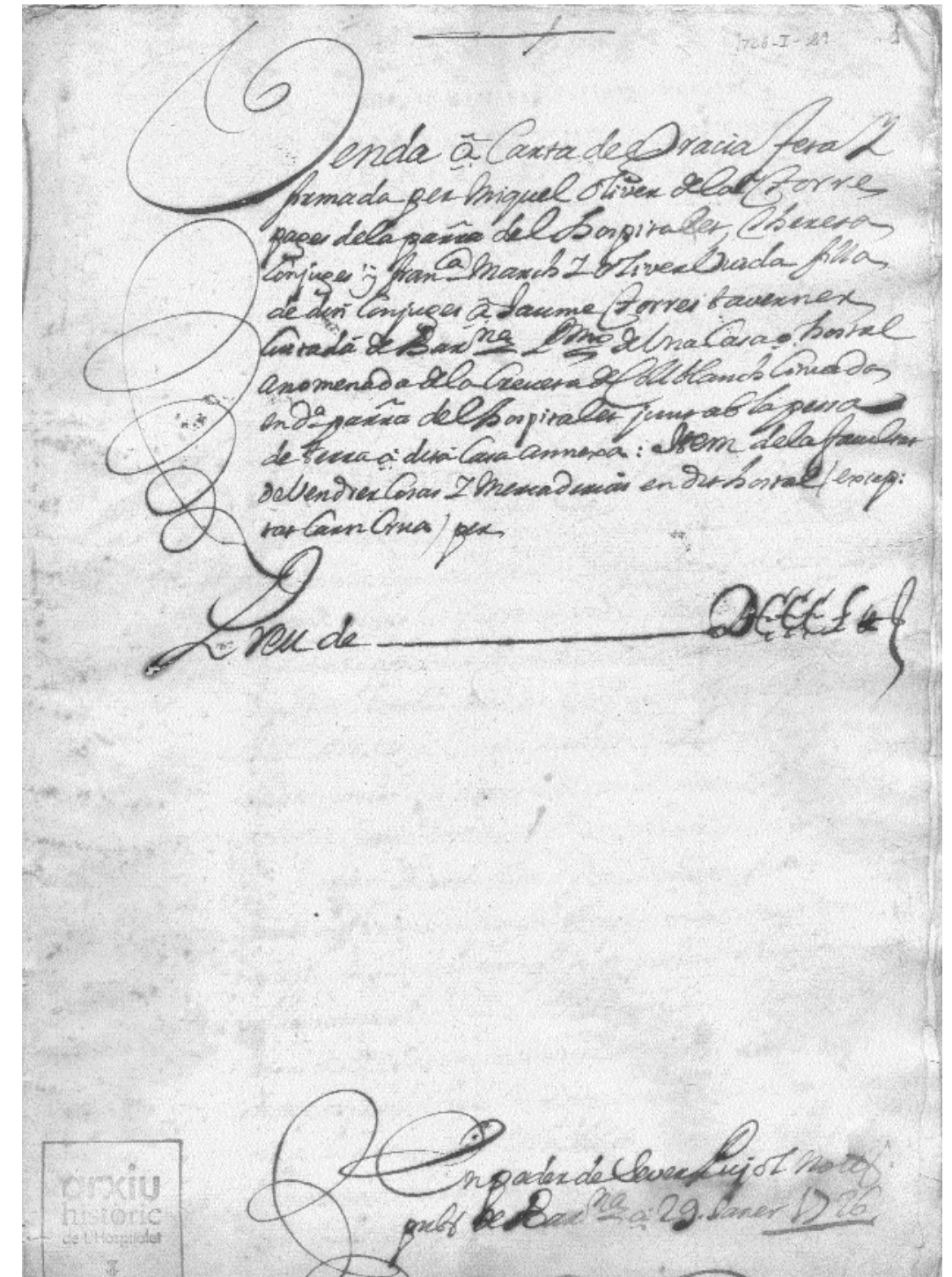
Sobre la importància social i econòmica que van exercir els hostals, J. Fabré i Huertas Clavería ens diuen: "Mentre existiren les muralles, o sia, fins al 1854, els hostals extra-murs tingueren un paper important, perquè les portes es tancaven al vespre molt d'hora, (a les nou a tot estirar) i permetien hostatjar els traginers i mercaders que arribaven tard".⁹⁷

Luís Almerich ens descobreix l'interior: "L'hostal és el pati, el simple cobert, i un menjador llardós i fumat amb l'altell amb prou feines habitable; amb una fusta fent de llit, quan no s'havia de dormir a la pallissa, i fins i tot a l'estable, no gaire lluny de les cavalleries. Tot això era característic de l'hostal de carretera".⁹⁸

L'Hostal de Collblanc, que va ser alhora botiga, taverna i fleca, fou regentat amb fortuna diversa per diferents hostalers, però el que apareix més vegades al capdavant, durant el segle XIX, és Joseph Font, veí de Sants. En el contracte d'arrendament se l'obligava a tenir l'hostal abastit de tot tipus d'aliments necessaris per atendre tant les exigències dels hostes com la del veïnat, i se li prohibia vendre carn o qualsevol altre article a persona o habitatge més enllà de cent passes de l'hostal, dins el terme de l'Hospitalet.⁹⁹ També estava obligat a col·locar rètols a les bótes, especificant el preu i les diferents qualitats del vi. En una de les clàusules del contracte se li indicava que "el arrendado podrá disfrutar de la inmediata porción de tierra, debiendo trabajarla a uso y estilo del buen labrador sin deteriorarla por ningún motivo, siendo del arrendatario los frutos que de ella resulten, haciéndose responsable de los perjuicios".¹⁰⁰ La decadència de l'Hostal de la Creueta no trigaria a mostrar els primers símptomes.

El juny de 1836, sent Esteve Norta alcalde de l'Hospitalet, l'Ajuntament va decidir alienar en pública subhasta una porció de terra d'uns cinc quarts de mujada annexos a l'Hostal de Collblanc. Va ser adquirida per Joseph Solà i Sala, veí del poble de Sants, pel preu de 500 lliures catalanes. Aquesta quantitat estava destinada a sufragar l'ampliació de l'única escola primària que hi havia al poble, la del carrer Major.¹⁰¹

La construcció del nou cementiri de l'Hospitalet seria la causa directa que, l'any 1852, l'hostal es posés a la venda. Als dubtes i objeccions del governador civil, l'alcalde de l'Hospitalet, Baldiri Coll, va assegurar que l'edifici oferia un aspecte ruïnós, i que havia estat molt improductiu en els últims anys. Els beneficis de la venda servirien per cobrir part de les despeses que ocasionés la construcció del nou cementiri.¹⁰² L'hostal va ser adjudicat en subhasta pública per 13.000 rals de billó, l'agost de 1853, a Lluís Piera,

Document de concessió de venda a l'Hostal de la Creueta de Collblanc, 1726 (AML'H - Fons municipal - s. XVIII).

95. Carreras i Verdagué, Carles: Sants. Ed Serpa. pàg. 46-47.

96. Edificis i terrenys. Escriitures S. XIX. AML'H.

97. Fabre, J. i Huertas Clavería, J.M.: Tots els barris de Barcelona. Edicions 62, Vol. I. Pàg. 224.

98. Almerich, Luis: El hostal, la fonda, la taberna y el café en la vida barcelonesa. Edicions Llibreria Milà.

99. Arrendaments i venda de propis 1733-1836.

100. Ibidem.

101. Ibidem.

102. Ibidem.

l'únic licitador que es va presentar. L'escriptura es va fer davant del notari barceloní Caietà Anglosa i Carreres, el 17 de desembre de 1853.¹⁰³

Però, quines van ser les causes de la decadència de l'Hostal de Collblanc? Potser trobem part de la resposta a l'Hostal de Carruatges, el Mesón Nuevo de San Antonio, que regentava Mateo Buscá. El 1853 aquest hostaler pagava 200 rals de billó anuals de contribució i, tretze anys més tard, 131 rals. Si s'ha de jutjar per aquesta notable diferència, era evident que l'activitat a Collblanc disminuïa seriosament.¹⁰⁴

L'Hostal Vell de Hostafrancs pot aclarir-nos moltes més coses. Quan en 1840 desapareix la prohibició d'edificar en zona militar, un expert traginer, Joan Corrades i Bosch, un home de vint-i-sis anys que havia canviat l'arada pel carro i el carro per les olles, es disposava a regentar un hostal. Va demanar llicència per a construir-ne un on posteriorment hi hauria el Cinema Arenas, del carrer Creu Coberta. Al seu voltant no van trigar a instal·lar-s'hi carrossers i ferrers, oficis molt pròspers en la Barcelona de l'època.¹⁰⁵

En aquesta mateixa data el raval de Collblanc era només un tram de carrer amb pocs edificis. No hi havia cap taller ni es coneixia a ningú que estigués relacionat amb la reparació de carruatges o sabés posar una ferradura. Fins a 1906 no apareixeria la ferreria en el barri i el carrosser no ho faria fins al juny de 1922.¹⁰⁶

La presència d'un edifici ruïnós, així com la dificultat de trobar uns serveis mínims, serien raons més que suficients perquè les diligències de viatgers i traginers es decidissin per l'Hostal Vell d'Hostafrancs. A partir del moment que Lluís Piera va ser amo de l'Hostal de Collblanc, aquest tindria múltiples usos. L'any 1854 va ser utilitzat per Joan Vidal per a la fabricació de fòsfors, encara que mancava de llicència industrial. Quan es va donar d'alta va comprovar que no podia suportar les càrregues fiscals i va sol·licitar la baixa el mes de maig d'aquell mateix any.¹⁰⁷ En 1880 va servir d'habitable per a famílies transeünts i nou anys més tard se li va afegir una petita construcció lateral de 16 m². En aquest període de temps figura amb els números 17 i 19 de la carretera de Collblanc.

Entre 1880 i 1902 l'hostal va estar a nom de Francesc Piera i Pijoán. El 4 de juny de 1902 va heretar la propietat la seva filla Esperanza Piera i Figueres.¹⁰⁸ El maig de 1906, un grup de veïns va denunciar l'aparició de gasos i vapors molestos que emanaven de l'antic hostal. La Comissió d'Higiene i Salut va dur a terme una investigació i va comprovar que l'edifici s'havia convertit, des de 1904, en una fàbrica de productes químics, pertanyent a la firma Miquel i Widmer.¹⁰⁹

L'abril de 1907, al núm. 17, corresponent a l'hostal, hi vivia la família Pons Vila, amb dos fills, Joan i Concepció. El primer seria, en la dècada de 1930, el promotor del gratacel de Collblanc. Posteriorment, des de 1908, l'hostal es convertiria en taverna, cafè, botiga de comestibles i taller de sastreria.

A l'octubre de 1922 el propietari de les finques corresponents als números 17 i 19 de la carretera de Collblanc, Ramon Santús, va sol·licitar permís per enderrocar les cases, cosa que no féu immediatament.

Convé puntualitzar on era exactament l'hostal pel que fa a la numeració actual: es pot assegurar que el número 17, seu de l'Hostal de Collblanc, devia ser al número 47 de l'actual carretera de Collblanc, perquè a principi del segle XX el 13 era un antic edifici de tres plantes, avui demolit, que coincidia amb el número 31 actual. Aquest immoble tenia com a referent la seva proximitat a l'hostal, on l'ebenista Ricard Lluch va instal·lar-hi el seu taller.

103. *Correspondència 1852-1853. AML'H.*

104. *Registre Fiscal d'Activitats. Matricula industrial 1836-1881. AML'H.*

105. *Piqué, Antoni M. La Vanguardia, (19 d'octubre de 1984).*

106. *Registre Fiscal d'Activitats. Matricula industrial 1906-1920. AML'H.*

107. *Correspondència 1854-1855. AML'H.*

108. *Registre Fiscal de la Propietat. Edificis i Solars 1880-1915.*

109. *Expedients administratius 1905-1908. AML'H.*

Si aquestes dades no fossin prou vàlides per assegurar el lloc on es trobava l'hostal, l'acta dels Acords municipals del 29 de gener de 1904 aclareix els dubtes. En aquesta data es provava d'unificar els carrers de Llobregat i Progrés amb els de Creus i Fontdevila –les rasants dels quals divergien–, perquè tinguessin sortida a la carretera de Collblanc, "aprofitant el carrer que segueix lateral a la finca coneguda per Hostal de Collblanc el propietari del qual està d'acord amb això". Dels carrers esmentats, l'únic que tenia sortida a la carretera era el del Progrés; pel que fa al carrer del Llobregat, la família Estruch no ho va permetre fins a la dècada de 1920.

El cementiri de Sants

El cementiri de Sants és a uns 60 metres de la carretera de Collblanc, dins el terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat. S'hi accedeix pel carrer de la Terra Alta, una petita via arbrada amb xiprers, que comença a la carretera de Collblanc entre els números 147 i 149. Limita a l'est amb la benzinera Hospitalet; al sud amb la travessera de Collblanc i a l'oest amb l'escola pública Pere Lliscart.

Però, què ho fa que el cementiri de Sants sigui a l'Hospitalet? La resposta podem trobar-la en una excessiva tolerància d'un ajuntament vuitcentista, i en el desenvolupament demogràfic i urbanístic del poble de Sants. Aquest creixement serà la causa que el nucli urbà de Sants s'anés estenent i s'acostés al seu antic cementiri. Aquest es trobava al costat de l'església parroquial, entre l'Orfeó de Sants i el Centre Cívic.¹¹⁰ Aquesta proximitat va motivar que les autoritats governatives n'exigissin el trasllat per raons sanitàries. La falta d'un espai adequat dintre del terme municipal de Sants per aixecar la nova necròpoli va obligar a recórrer al poble veí de l'Hospitalet, que era dintre de la seva jurisdicció parroquial.¹¹¹

L'any 1865, una comissió santsenca va fer les primeres gestions per localitzar la zona idònia, i van fer atenció en unes vinyes situades en terrenys de la Torrassa, els propietaris de les quals, Josep Colom i Pere Estanyol, molestos per la idea d'una servitud d'aquella mena, van buscar el suport de veïns i autoritats per rebutjar el projecte. L'alcalde de l'Hospitalet, a l'octubre de 1870, es va oposar que el cementiri s'edifiqués "en el poblat i amè terreny de la Torrassa".¹¹²

A la Comissió Gestora se li va proposar un paratge apartat, situat al costat de la carretera de Collblanc. Les autoritats de Sants no van quedar pas gaire convençudes, i van optar per parlar amb la Societat Agrícola, radicada a Can Tunis, a la recerca d'un nou emplaçament, però sense arribar a cap acord.¹¹³

Després d'un llarg procés farcit de tensions i de localitzacions possibles, l'agost de 1878, l'alcalde hospitalenc Fortunat Prats va tractar de convèncer les autoritats de Sants que acceptessin la primera proposta que els fessin. Va ser necessària la intervenció del diputat a Corts pel districte, Antoni Sedó, perquè ambdues parts arribessin a un acord. Es tractava de la finca coneguda com "La cova", propietat de Salvador Nonell, que va accedir a vendre-la per 17.575 ptes. Era en un "despoblat, lluny d'alqueria i molt ventilada", i el lloc més apropiat per establir-hi el cementiri de Sants, segons el concloent informe de la Junta Local de Sanitat, signat el 21 d'octubre de 1878. És clar que, en aquesta operació, l'Ajuntament de l'Hospitalet obtindria un benefici d'entre 5 i 6 mil pessetes per concedir el

110. *Miralles, Joan: Notes històriques de la Parròquia de Santa Maria de Sants. AML'H.*

111. *Correspondència 1870. AML'H.*

112. *Ibidem.*

113. *Miralles, Joan: Notes històriques de la Parròquia de Santa Maria de Sants. AML'H.*

permís d'edificació.¹¹⁴ Dos dies després, el Ple municipal va acordar, per unanimitat, autoritzar la construcció del cementiri, renunciant a perpetuïtat al dret d'imposar cap arbitri sobre els enterraments. El 17 de desembre de 1878, Francesc de Paula, rector de Santa Maria dels Sants, beneïa les noves instal·lacions. L'exregidor de Sants Francesc Carné i Font va ser el primer difunt que va ocupar una sepultura.¹¹⁵

Amb la inauguració del cementiri es tancava una pàgina fosca de la nostra història local. Com havia de pensar l'Ajuntament que, poques dècades més enllà, el lloc no estaria ni tan allunyat ni tan despoblat?

A la dècada de 1890, davant el progressiu creixement de la població de Sants, les autoritats es van veure en la necessitat de disposar d'un cementiri de majors proporcions. Sense consultar-ho amb les de l'Hospitalet i sense sol·licitar permís d'obres van emprendre'n l'ampliació. Aquesta irregularitat va ser denunciada per la Junta Local de Cementiris el 22 de febrer de 1892. Va caldre recórrer a la força municipal perquè s'atúressin les obres.¹¹⁶

El que més molestava l'alcalde era que el seu homòleg de Sants no hagués abonat les 1.750 ptes en concepte de drets d'edificació. Un cop solucionat aquest requisit, no solament va aprovar la represa dels treballs, sinó que va permetre que el cementiri s'ampliés per l'est amb la parcel·la d'una mujada d'extensió, propietat de Joana Marquès.¹¹⁷

Al febrer de 1912 va ser l'Ajuntament de Barcelona qui va presentar un projecte d'ampliació de la necròpoli, ja que Sants havia deixat de ser poble independent en ser agregat a Barcelona el 20 d'abril de 1897.

L'any 1910 Barcelona havia convocat, sense resultat, un concurs amb la finalitat d'aconseguir terrenys per a un nou cementiri. Acollint-se a la circular de la Direcció de Sanitat de 13 de desembre de 1884, creia que tenia dret a una ampliació del cementiri de Sants si el declarava d'utilitat pública. No li va importar utilitzar l'expropiació forçosa recurrent a tot tipus d'arguments. L'alcalde de l'Hospitalet, Francesc Marcé i Codina, que havia examinat curosament la memòria presentada per les autoritats barcelonines, va reconèixer que Barcelona necessitava una gran necròpoli, però els va recordar que la nova reglamentació en matèria de cementiris exigia que l'última casa del poble estigués a dos quilòmetres de distància, i per això s'oposava enèrgicament, en nom de Collblanc-la Torrassa, que prosperés el projecte.

Barcelona va recórrer al Govern Civil i l'alcalde de l'Hospitalet al ministre de la Governació: l'ampliació no va prosperar.¹¹⁸

Al març de 1925, Barcelona va tornar a sol·licitar l'ampliació del cementiri de Sants. En aquesta ocasió, els alcaldes de diversos municipis del Baix Llobregat van donar suport a l'acció del consistori hospitalenc amb la redacció d'un escrit col·lectiu adreçat al governador civil de Barcelona. Li recordaven que la Llei de 29 d'agost de 1882 obligava els governadors provincials a exigir el compliment de les lleis sanitàries, adoptant mesures per preservar la salut pública d'epidèmies. Hi afegien que, en virtut d'aquesta disposició, el Govern Civil de Badajoz va ordenar a l'Ajuntament de Fregenal de la Sierra el tancament del cementiri per estar situat a menys de 2 quilòmetres d'un lloc habitat. El de Sants sempre ha estat a una distància menor.¹¹⁹

114. *Acords municipals 1878*. AML'H.

115. *Miralles, Joan*: Notes històriques de la Parròquia de Santa Maria dels Sants. AML'H.

116. *Expedients administratius 1888-1992*.

117. *Ibidem*.

118. *Expedients administratius 1909-1912*. AML'H.

119. *Correspondència, 1925; Expedients administratius, 1925-1926*. AML'H.

ALMACEN DE VINOS
VARIAS CLASES

Francisco C

Carretera de Sans, 26

COLLBIANCH

CUENTA CORRIENTE CON ST
BANCO DE ESPAÑA

Hospitalet de

L. D.º J.º J.º

Capítol IV

Activitat comercial

Muy Sr. mío y amigo: Supongo
da que le que me pido entender soy recto
Reparto que me ha tocado en suerte de 13
1906 (mucho sal y mucho cereal no toca con
sonas de recto criterio como V. y el Sr. P.
me trate de esta manera que considero a V.
Por lo tanto agradezco de su amabilidad en
el Juicio de Agravios que es lo que considero
mío, por que puede creerse poco rosado en
der con raspa sobrada, preferiría no renir
disgusto.

Agradeciendo además hablar de esto al Sr. P.
(si no lo está) del empeño que alguien tiene
así que mi gusto sería ser amigo de usted
Me da pena que por primera vez tenga
defensa, agradezco de V. me examine y se vea
Perdone la molestia, Salte piedad

El comerç

Els orígens del comerç a la barriada es remunten a 1836. El primer establiment del qual tenim notícia estava estretament relacionat amb la principal activitat econòmica que aquí es desenvolupava: l'agricultura. Es tractava d'una botiga de llavors al detall, propietat de Joaquim Piera, situada en el núm. 9 de la carretera de Collblanc. Fins a 1859 va ser l'únic comerciant del lloc.

L'any 1850 s'havia convertit en una botiga d'ultramarins, ja que venia fruits colonials. A partir de 1864, i fins a 1890, va ser el seu fill Vicent qui es va encarregar de dur el negoci en el nou domicili del núm. 12 de la mateixa carretera; posteriorment, l'establiment quedaria registrat a nom de Benet Piera i Buscà, el nét, que el va mantenir obert fins al 1893, any en què es va donar de baixa.¹²⁰

Procedent de Molins de Rei, en 1860, Zoilo Janés i Pagès es va instal·lar al núm. 5 de la carretera de Collblanc, on va obrir un negoci de porcellana i vidre. Entre 1864 i 1867 va ser autoritzat a comerciar amb palla, llavors, cereals i llegums. Durant uns anys, des de 1873, venia llavors del país a l'engròs. El 1882 va traslladar el negoci al núm. 18 de la carretera de Collblanc, on figurava com a especulador en cereals i vins del país. Durant el bienni 1889-1890 va ser una botiga de comestibles en la qual podia vendre, a més, cerveses i gasoses. A l'any següent va ser la seva filla Josepa Janés i Figueras qui es va posar al capdavant de la botiga. El 1903 pare i filla van disposar de sengles negocis contigus; el núm. 18 era ara un cafè, atès per Zoilo Janés, i el núm. 20, la botiga que va administrar la seva filla fins al 1910, quan van desaparèixer de la matrícula industrial.¹²¹ Durant anys, Zoilo Janés va ser alcalde de barri.

Un altre botiguer que va contribuir al desenvolupament comercial del barri va ser Esteve Creus i Casellas. Procedent del poble veí de les Corts, constava com a empadronat amb la seva família l'any 1864. Fill d'un enòleg i propietari de vinyers a Collblanc, durant el decenni de 1880 va residir al núm. 21 de la carretera de Collblanc i era l'amo d'un negoci de vins i aiguardents del país, que mantindria fins al 1892. Com a contribuent més important, es va presentar a les eleccions de 1889 per aspirar a un lloc de regidor, que no va aconseguir, i va dimitir l'abril del mateix any del càrrec d'alcalde de barri, amb l'excusa d'haver de fer un viatge a ultramar.¹²² Esteve Creus i Casellas es va distingir també per ser el primer propietari que va presentar un projecte urbanístic del raval de Collblanc.

A les acaballes del segle XIX va aparèixer en el núm. 26 de la carretera de Collblanc Francesc Puig i Galcerán, amo d'un negoci de vins del país a l'engròs. Curiosament, en els seus albarans situava el domicili comercial a la "carretera de Sants, 26, Coll-Blanc". Al setembre de 1901, després d'una dura malaltia, va sol·licitar ser rellevat de les seves

^{120.} *Matrícula industrial 1836-1881 i 1882-1900. AML'H.*

^{121.} *Ibidem.*

^{122.} *Ibidem.*

funcions d'alcalde de barri. A partir de 1908, i fins a 1919, el negoci quedaria en mans del seu fill Joan Puig i Gossa.¹²³ Al pare i al fill se'ls deu la construcció de diversos immobles, les inicials dels quals apareixen a la façana. Francesc Puig Galcerán va morir el 27 de maig de 1910.¹²⁴

La minsa població de la barriada no era precisament un estímul per a l'establiment de nous negocis; malgrat això, l'any 1880 Francesca Vidal va adquirir, en traspàs, la fonda que hi havia al núm. 6 de la carretera de Collblanc. Això mateix va fer Josepa Benet, que va adquirir la fleca del núm. 1.

El 1887 cal afegir la carnisseria que Francesc Duch tenia al núm. 9. El 1890 María Rosa Minguella, al núm. 26, tenia oberta al públic una botiga d'olis i sabons. La senyora Minguella, dona dinàmica, va manar construir, l'agost de 1894, un edifici de dues plantes, en els baixos del qual va obrir-hi una carnisseria. En diverses ocasions va ser amonestada per tenir les peses trucades. També era poc inclinada a marcar els caps de bestiar que sacrificava per al consum humà amb el timbre oficial de l'escorxador, tractant d'imitar-lo amb una basta falsificació que l'inspector veterinari no trigava a descobrir. Si la carn confiscada era escassa es repartia entre l'alguatzir i el mosso de l'escorxador, però si la quantitat era gran s'elaborava una llista de famílies pobres, i se'ls repartia la carn.

L'aprovació d'un projecte urbanístic l'abril de 1896 permetria a Collblanc deixar de ser un barri lineal i estendre's cap a l'extrem sud amb la construcció d'habitatges, al mateix temps que augmentava el nombre d'habitants. Això va implicar unes necessitats de consum i proveïment que van afavorir la creació de nous comerços i serveis. La carretera de Collblanc, fins a 1910, va continuar sent el lloc preferit per a la seva instal·lació. El negoci que més es prodigava per aquestes dates a la carretera era la taverna. Des de 1908 fins a 1919 se'n comptabilitzen fins a sis, amb els seus respectius abeuradors per als animals de càrrega

Els nous projectes urbanístics que s'anaven aprovant incidien en la construcció d'habitatges i en l'obertura de carrers, que es traçaven de sud a nord i d'est a oest. El resultat d'aquesta dinàmica va comportar l'aparició del comerç en aquest sector emergent de la barriada, com indica aquest breu mostrar dels establiments que van obrir les seves portes a la nova zona comercial:

- 1911 Vaqueria: d'Isidre Boé, entre els carrers Llobregat i Progrés.
- 1912 Fleca: de Francesc Virgili, al carrer Progrés, s/n.
- 1914 Taverna: de Pere Borbonés, a la plaça Espanyola, s/n.
- 1915 Ultramarins: de Joan Mañé, al carrer Llobregat, s/n.
- 1916 Carboneria: de Carles Vaquer, al carrer Romanins, núm. 6.
- 1917 Botiga de plats i olles: de Lorenzo Bruyá, a la plaça Espanyola, s/n.
- 1917 Polleria: d'Agustí Vallvé, a la plaça Espanyola, s/n.
- 1919 Cafè: de Joan Bonell, a la plaça Espanyola, núm. 24.
- 1920 Farmàcia: de Lluïsa Creus, al carrer Llobregat, núm. 112.
- 1920 Botiga de queviures: de Magdalena Bosch, al carrer Boada, s/n.
- 1921 Drapaire: de Jaume Font, al carrer Llobregat, núm. 10.
- 1921 Llauneria: de Joan Espelta, al carrer Progrés, núm. 19.
- 1922 Orxateria: de Francesc Zaragoza, a la plaça Espanyola, s/n.
- 1923 Lampisteria: de Josep Graugés, al carrer Romanins, núm. 32.¹²⁵

123. Matricula industrial 1882-1900 i 1901-1920. AML'H.

124. Correspondència. AML'H.

125. A títol orientatiu s'ha elaborat aquesta succinta llista del petit comerç de Collblanc-la Torrassa consultant la matricula industrial i el Registre de construccions, però ambdues documentacions no coincideixen sempre en les dates.

En el decenni de 1920 el nombre d'establiments es va multiplicar seguint un procés paral·lel al de la construcció d'habitatges i al creixement demogràfic de la barriada. En el següent quadre comparatiu es pot apreciar la importància que va adquirir el comerç al barri cap a 1930.

Comerços	Collblanc-la Torrassa	Total a tot l'Hospitalet
Queviures	42	82
Vaqueries	16	73
Cafès	40	65
Tavernes	32	61
Fondes	27	50
Carboneries	31	47
Fleques	13	42
Sabateries	6	15
Venda de llet de cabra	4	12
Farmàcies	6	11
Benzineres	3	7

Dels comerços donats d'alta abans de la Guerra Civil, només una minoria han sobreviscut fins avui. Aquí en detallem uns quants:

Nom	Adreça
Mobles Lara	Occident, 2
Ferreteria Tormo	Passatge Costa, 5
La Montserratina	Plaça Espanyola, 13
Forn Riera	Rambla Catalana, 30
Bar Bou	carretera de Collblanc, 19
Bar Ramon	Dr. Martí Julià, 93
Pastisseria La Lyonesa	Occident, 14.

Quant a les vaqueries, des del punt de vista sanitari no se'n permetia la instal·lació en zones urbanitzades o envoltades d'edificacions, encara que en alguns casos la llei va ser molt flexible.

Durant la sessió municipal de l'1 d'abril de 1925 es va llegir una instància de Joaquim Guàrdia en la qual sol·licitava obrir una vaqueria en un local seu del carrer dels Romanins, núm. 47. Però abans que rebés la resolució va iniciar la construcció de l'estable, i va ser denunciat per l'alguatzir.

Joaquim Guàrdia va cometre tres infraccions serioses: dur a terme obres sense permís, desobeir l'ordre de paralitzar-les i obrir la vaqueria amb cinc vaques en un lloc que no estava permès. Se li va imposar una sanció de 50 ptes. i se li va ordenar desallotjar el local en un termini de vuit dies¹²⁶, però va trigar-ne molts més. Rosend Guàrdia, vaquer i nebot de l'amo, assegura que l'establiment va tancar les seves portes l'any 1977.

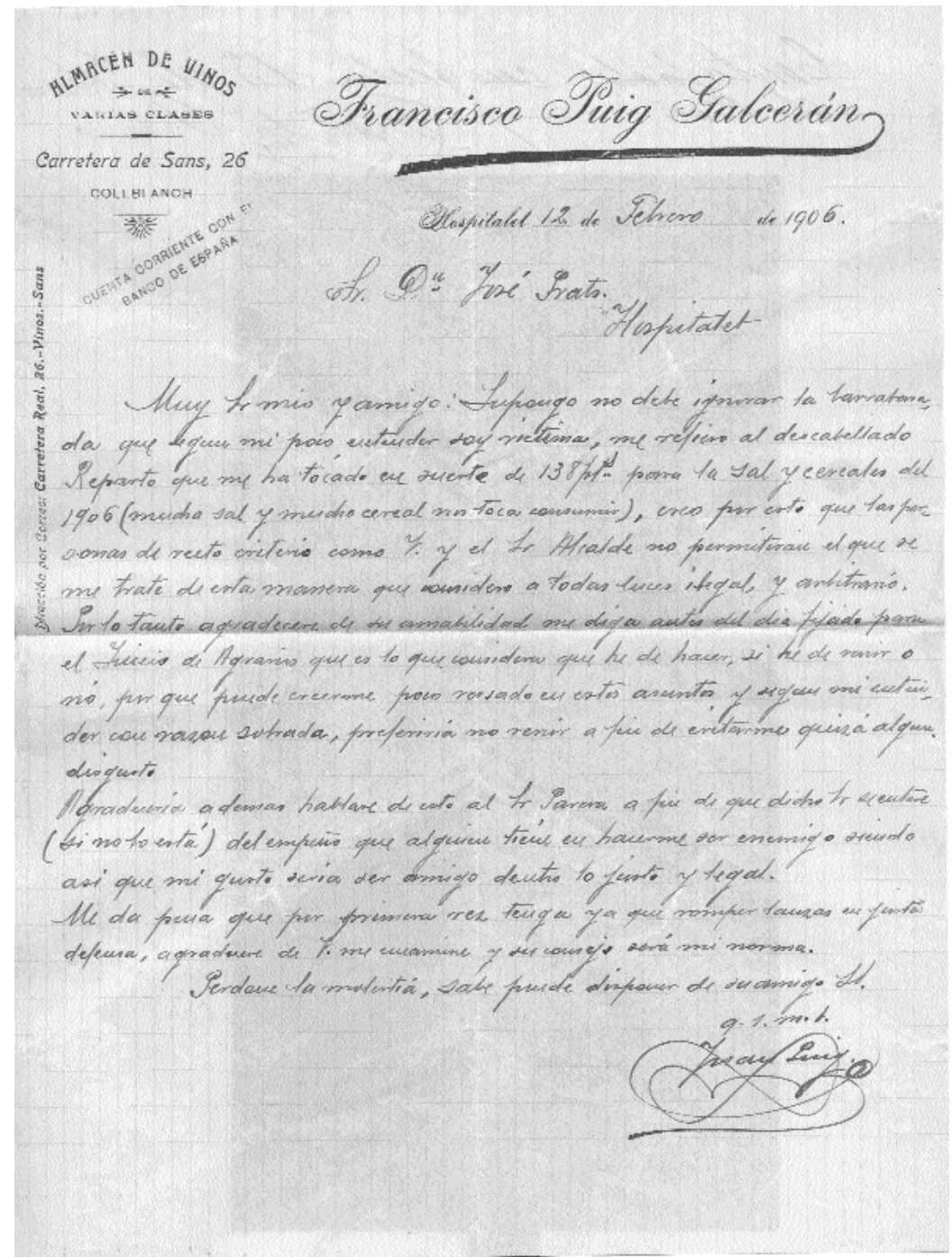
Un altre antic vaquer, Tomás Pueyo, assegura que les últimes vaqueries de l'Hospitalet van desaparèixer el 1986.

De bars, n'hi havia que tenien mala reputació. El Gato Negro, situat al carrer d'Occident, núm. 16, havia estat denunciat, l'octubre de 1925, pels continus altercats que es produïen dins i fora del local, en "perjudici del bon nom de la barriada".¹²⁷

126. Actes de la Comissió Municipal Permanent 1925. AML'H.

127. Correspondència 1925. AML'H.

El bar Triana, del carrer Llobregat núm. 23 era una molèstia que havien de patir els veïns cada tarda i cada nit. El 22 de juny de 1927, unes setanta persones van signar una denúncia, ja que, al seu entendre, es cometien actes poc ètics entre la clientela, i hi havia "algunes dones de mala fama en perjudici de la moral cristiana".¹²⁸

Carta de Puig Galcerán adreçada a l'Ajuntament de l'Hospitalet, any 1906. Il·lustra la indefinició d'un espai entre dos municipis i/o barris Barcelona-l'Hospitalet / Sants-Collblanc (AML'H - Fons municipal - Correspondència 1906).

128. Correspondència 1927. AML'H.

Al cafè bar El Suís, de la carretera de Collblanc núm. 135, se'l va comminar al tancament immediat pel fet que les consumicions eren servides per cambreres; aquesta tasca, reservada exclusivament als homes, era una transgressió dels principis morals de l'època.¹²⁹

En els anomenats cafè concert es tenia la convicció que s'exercia la prostitució de forma clandestina. La conveniència de tolerar o tancar aquests llocs mantenia dividits els edils: Salvador Gil era partidari que es reglamentessin; Lorenzo Escudero es mostrava taxatiu: "que es prohibeixi aquest tràfic immoral"; Ramon Frontera preferia que fos la Comissió de Sanitat qui estudiés el problema. En canvi Just Oliveras era determinant, lamentava que no s'haguessin tancat els prostíbuls.¹³⁰

El Bar Collblanc, al núm. 47 del carrer del mateix nom, oferia dues imatges totalment oposades. Els veïns de l'entorn el presentaven com un "focus d'escàndol i perversió". En canvi, el seu propietari, Miguel del Castillo Ramallo, negava que s'hi exercís la prostitució clandestina, ja que es tractava d'un bar seriós, on acudien famílies respectables de la barriada per escoltar cant flamenc i les guitarres d'artistes professionals.¹³¹

També hi havia aquells altres bars –vuit a Collblanc-la Torrassa–, que tenien instal·lades màquines escurabutxaques. El 3 de juny de 1933, per ordre de l'alcalde, Josep Muntaner, se'ls va ordenar retirar-les, i els va donar vint-i-quatre hores de termini, "per haver estat declarada il·legal la tinença de les màquines".¹³²

Entre el veïnat de Collblanc-la Torrassa i Santa Eulàlia hi havia una certa inclinació a fer les compres a Sants. Aquesta actitud podia estar justificada, potser, per la falta d'oferta en ambdues barriades o pels preus.

El maig de 1916 els flequers dels barris esmentats van mostrar la seva indignació perquè a l'Hospitalet el cost de la farina era superior al de Barcelona; això forçava a incrementar el preu del pa, provocant altercats diàriament i el descens acusat de la clientela.¹³³

A la fi de 1920 l'Hospitalet es va veure afectada per la conjuntura politicosocial insostenible que sofria Barcelona; la crisi va forçar el governador civil Martínez Anido a confiscar les fleques. Per temperar la situació, les autoritats hospitalenques van anunciar que el pa podria comprar-se tots els dies, a partir de les cinc de la tarda, a la casa consistorial i en les tinences d'alcaldia. Solament es lliuraria als veïns del poble; aquells que no fossin coneixuts haurien de presentar un rebut de lloguer que els acredités com a habitants del lloc.¹³⁴

L'any 1930 els tretze forns de pa existents a Collblanc-la Torrassa estaven instal·lats més a prop de Barcelona que d'altres sectors del barri, la població del qual havia augmentat de forma extraordinària. A la insuficiència de la producció de pa calia afegir-hi la incomoditat de la distància. Per suplir aquestes deficiències Andrés González Juez, domiciliat al carrer Montseny, núm. 144, el 27 de novembre de 1929, va sol·licitar permís per instal·lar una fleca. Malgrat l'evidència que cobria una notable zona desatesa, no li va ser concedit fins nou mesos després.¹³⁵

El comerç de la barriada, sorgit de la pròpia necessitat de proveïment, mancava, en general, d'orientació i de la força que proporcionava l'associacionisme. Només el carisma i el dinamisme d'uns pocs veïns van permetre la creació de diversos gremis.

El primer del qual es va tenir notícia, el Gremi de Líquids, es va deure a Ramon Esteve i Masip, que va assolir fundar-lo amb la participació d'un grup d'amics comerciants el 14 de setembre de 1926.¹³⁶ Les primeres reunions se celebraven al Bar Carbó i a la

129. Correspondència 1928-1930. AML'H.

130. Correspondència 1932-1935. AML'H.

131. Ibidem.

132. Correspondència 1933. AML'H.

133. Correspondència 1916. AML'H.

134. Correspondència 1920. AML'H.

135. Expedient de vivenda, núm. 6328. AML'H.

136. L'Espill. Setembre de 1935. AML'H.

Cooperativa El Respeto Mutuo, ambdós de Santa Eulàlia. En aquest últim local, el 27 de febrer de 1931 van decidir tenir la seva pròpia seu social. El 16 de setembre del mateix any van inaugurar l'edifici a la ronda de la Torrassa, núm. 111, segons un projecte de l'arquitecte Antoni Puig i Gairalt.¹³⁷

Cada any, per a commemorar l'aniversari de la fundació del gremi, organitzaven una excursió familiar. La de 1935 els va permetre visitar Santes Creus i el Sindicat Vinícola de Vila-rodona.¹³⁸

El Gremi d'Ultramarins i Similars es va constituir a la fi de 1928 amb seu al carrer Llobregat, núm. 101; el seu president era Celestino Puchol.¹³⁹

El 25 de maig es va celebrar una assemblea per acordar l'horari de venda al públic pel qual s'havia de regir tot el comerç. Es va proposar obrir a les set del matí i tancar a les nou del vespre. Els diumenges podrien romandre oberts fins a les dues de la tarda.

Des de primers d'abril de 1933 la junta directiva que presidia Antoni Munné va engegar una campanya amb la finalitat de crear una cooperativa del comerç, per iniciativa del Gremi d'Ultramarins i Similars.¹⁴⁰

Els primers documents que donen fe de l'existència del Gremi de Carboners daten de març de 1932. En aquesta data el seu president, Enric Crexells i Pons, va anunciar el trasllat de la seu social, llavors a la plaça dels Màrtirs de Jaca, núm. 8-9, al principal primera del carrer del Progrés, núm. 47. En una nota datada el 24 de juliol de 1933 van comunicar a l'Ajuntament que el carbó només es vendria a les carboneries, que se situarien a una distància prudencial entre elles.¹⁴¹

L'ofici de perruquer també va tenir la seva representació gremial sota el nom de Societat de Mestres Barbers i Perruquers. Els membres d'aquesta entitat, promoguda per Eliseo Gracia, es reunien al Bar Cinema Espanyol de la plaça Espanyola, núm. 24. Va sorgir per denunciar "una infinitat de clandestins" que treballaven en locals que no tenien res a veure amb l'ofici, causant un gran perjudici econòmic a tots els que pagaven contribució.¹⁴² Dels quaranta-sis barbers censats a l'Hospitalet l'any 1928, vint-i-tres exercien a Collblanc-la Torrassa; un d'ells, Manuel Serrano, tenia la perruqueria a la plaça Espanyola, núm. 3.¹⁴³ Dels set membres que formaven la junta directiva de la societat, cinc estaven domiciliats en la barriada.

L'agost de 1931 es van obrir noves barberies, però n'hi havia tres que no reunien les suficients condicions d'higiene. Feta la denúncia pel gremi, quan es va procedir a la inspecció sanitària, es va poder comprovar que la que figurava al carrer Holanda, núm. 59 havia retirat utensilis i mobiliari. A la del carrer Llançà, núm. 5 no van trobar res que reunís les condicions mínimes, i la del passatge Costa, núm. 2 era una taverna: una mampara establia la divisió.¹⁴⁴

El 1935, a les reunions convocades pels diversos gremis hi assistia un representant de l'ordre públic que aixecava acta de tot allò que es deia, del nombre de socis que hi assistien i dels noms que integraven la nova junta. En la del 8 de maig d'aquest mateix any, sol·licitada pel Gremi de Líquids, l'inspector Casimiro Serra va registrar la moció presentada "a fi que els socis poguessin gaudir de telèfon automàtic, atès que una tercera part havien de valer-se del telèfon com a conferència".¹⁴⁵

137. L'Obra. *Setembre de 1931*. AML'H.

138. L'Espill. *Setembre de 1935*. AML'H.

139. *Correspondència 1928-1930*. AML'H.

140. *Correspondència 1933*. AML'H.

141. *Ibidem*.

142. *Expedients administratius 1923-1924*. AML'H.

143. *Correspondència 1928-1930*. AML'H.

144. *Correspondència 1931*. AML'H.

145. *Correspondència 1935-1936*. AML'H.

El Mercat Municipal

L'espai que avui ocupen el mercat municipal i l'aparcament subterrani, a principis del segle XX era un ampli solar amb desnivells, a causa de l'extracció de terres per proveir de matèria primera les rajoleries del voltant. Malgrat la depressió que oferia el terreny, era el lloc més idoni per a establir-hi un centre comercial. Aquest era el projecte de Francisca Costa de Vaquer quan va decidir urbanitzar la seva finca al febrer de 1898.¹⁴⁶ Molt a prop d'aquest indret, en terrenys d'Esteve Creus, en un tram del carrer del Llobregat entre Occident i Pujós, es pretenia d'establir-hi un mercat provisional, amb barraques, i que l'Ajuntament ja havia autoritzat el maig de l'any 1898.^{146a}

Al barri de Collblanc, durant l'última dècada, s'havia produït un notable creixement de població a causa de l'aprovació d'un pla urbanístic que permetia augurar un desenvolupament econòmic important. Malgrat això no hi ha constància de la construcció de barraques per a la venda de productes alimentaris als terrenys d'Esteve Creus suara esmen-tats, ni tampoc que es recaptessin arbitris de possibles venedors ambulants a Collblanc.

Els primers indicis de la presència d'un mercat provisional a Collblanc ens els proporciona la Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat, el març de 1919, quan el seu president, José Carreras Reguant, va demanar instal·lar un mercat particular a l'aire lliure per vendre tot tipus de productes del camp, però demanava que les mercaderies quedessin exemptes de gravamen per a facilitar el desenvolupament comercial i augmentar així la riquesa de la població. Aquesta nova activitat era coneguda com "el mercat dels pagesos". Encara que l'Ajuntament va acceptar, en principi, les condicions, molt aviat va canviar de posició en comprovar que l'únic beneficiat era la Unió d'Agricultors, així que els va obligar a pagar impostos com qualsevol comerciant.¹⁴⁷

Una setmana després d'aprovar-se la proposta de la Unió d'Agricultors, el regidor, i veí de Collblanc, Josep Rius i Casanovas, va sol·licitar la igualtat de condicions per a tots els venedors que portessin els seus productes al mercat de Collblanc i fixessin un punt de venda al carrer d'Occident.^{147a}

El novembre de 1922, un grup de veïns afirmava que “de un tiempo a esta parte se celebra en dicho barrio, con sobrepujante animación, un mercado en dias festivos”^{147b}. Segons afirmen, el lloc escollir per l'Ajuntament no era gaire adequat, per la manca d'espai públic. Sugerien que els venedors es podrien traslladar a la carretera de Collblanc, des del carrer Romanins (avui Doctor Martí Julià). L'amplada de les voreres podia permetre “toda clase de operaciones de venta sin dificultar el paso de los viandantes”.^{147c}

Però un altre grup de veïns, molt superior en nombre, era contrari al canvi d'emplaçament, perquè comportava “un peligro para los transeúntes por el mucho tránsito que por ella circula”.^{147d}

L'espai que llavors s'utilitzava com a mercat era insuficient a causa de la gran afluença de venedors i compradors. A vegades hi havia “discusiones y altercados que es preciso evitar”^{147e}. Per tot plegat, l'Ajuntament, pensant en la comoditat del veïnat i en el benefici que podia comportar per a l'erari municipal, va accedir a la petició minoritària tot dictaminant que fossin habilitades les dues voreres de la carretera de Collblanc, des del carrer de Romanins (Doctor Martí Julià) en sentit oest, fins on calgués.

Però malgrat aquesta disposició municipal, el mercat a l'aire lliure es va instal·lar seguint una línia paral·lela als carrers d'Occident, Progrés i passatge Costa, en uns terrenys propietat de Mercedes Pujós.

146. *Foment-Urbanitzacions 1893-1907*. AML'H.

146a. *Actes dels plens municipals*, 6 de maig de 1898. AML'H.

147. *Actes dels acords municipals 1918-1920*. AML'H.

147a. *Actes dels plens municipals*, 1918-1920. AML'H

147b. *Expedient núm. 45, de 1922*. AML'H

147c. *Ibidem*.

147d. *Ibidem*.

147e. *Ibidem*.

Antic Mercat Central, davant de l'actual Mercat de Collblanc (aprox. dècada dels cinquanta). Foto cedida pel senyor Eugenio Escrig Cano (AML'H – Imatges).

Dels tres mercats que posseïa l'Hospitalet –Centre, Santa Eulàlia i Collblanc–, el creixement del tercer era constant i el volum de vendes molt superior al dels altres dos, si jutgem, per les quantitats que abonava a l'erari municipal.¹⁴⁸

El desembre de 1921 el procés d'expansió va forçar l'ampliació de l'espai dedicat a mercaderiar fins al carrer Fortuny. El novembre de 1922 van haver-se d'habilitar les dues voreres de la carretera de Collblanc, des del carrer Dr. Martí Julià fins al carrer Llobregat, per cobrir les exigències de la demanda. Però el continu creixement demogràfic de Collblanc-la Torrassa reclamava la construcció d'un edifici amb instal·lacions adequades i més higièniques.

D'ençà del mes d'abril de 1923 el regidor republicà Josep Jordà i Polls, molt sensibilitzat amb la problemàtica del barri, no cessava de recordar als seus companys de consistori la promesa que havien fet d'adquirir els terrenys per a construir-hi un mercat.

El febrer de 1926 es va anunciar la posada en marxa d'un ambiciós pla urbanístic promogut per l'alcalde Tomás Giménez Bernabé, que va convocar un concurs per a la confecció del Plànol d'Eixample i Sanejament Interior de tot el terme municipal. Una de les exigències per a participar-hi era l'obligatorietat de ser espanyol i haver cursat la carrera d'arquitectura a Madrid o a Barcelona. El mes d'agost el jurat escollí el projecte de Ramon Puig i Gairalt.¹⁴⁹ El setembre del mateix any es van fer les primeres gestions per decidir on ubicar el mercat. L'elecció va recaure en el solar limitat pels carrers Occident, Dr. Martí Julià, Baquer i Dr. Ferran i Clua, propietat de Mercedes Pujós. La finca tenia una extensió de 109.243 pams quadrats, que es van pagar a 1,90 ptes. el pam. La signatura de l'escriptura es va portar a terme el juny de 1927 al despatx del notari Enrique Bofill, de Sant Boi. Es van lliurar, segons l'acord, 20.000 ptes. en aquell mateix acte i la resta, més el 6% d'interessos per la quantitat ajornada, en deu anualitats.

La subhasta de les obres va aparèixer en el núm. 111 del Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, el dimecres 9 de maig de 1928. La previsió del cost del clavegueram, pavimentació de carrers i edificació del mercat ascendia a 4.800.000 ptes. En les propostes que es van lliurar l'11 de juny hi van participar quatre empreses: Fomento de Obras y

Construcciones, S A; Sociedad Metropolitana de Construcciones; Cubiertas i Tejados, S A; i Juan Caret Ambrós. Finalment, el 20 de juny les obres es van adjudicar a Fomento de Obras y Construcciones, S A, que situaven el preu definitiu en 4.322.000 ptes.

La memòria dedicada a la construcció del mercat, redactada en onze folis, detallava minuciosament com devien fer-se les obres, la qualitat dels materials i les característiques de la cambra frigorífica per a la fabricació de gel. Tindria un perímetre de 4.160,75 m² i disposaria de 200 parades distribuïdes de la manera següent:¹⁵⁰ 40 de laterals, cobertes i amb portes de ferro per a carns i embotits; 4 de centrals per a pesca salada; 16 més de centrals per a peixateria; 116 a la nau central, per a fruites i verdures; 12 els angles, per a olives i aviram; 4 als cantons, per a adrogueries i 8 a les testeres de la nau per a oueria i refrescos.

Una de les clàusules especificava que l'empresa constructora s'havia de comprometre a iniciar les obres en el termini dels vuit dies següents a la signatura del contracte, i a acabar-les un any després, excepte en cas de força major. El termini de garantia es limitaria a sis mesos, a comptar des de la data de l'acta de recepció provisional. El cost del mercat es va valorar en 615.119 ptes. La forma de pagament es va acordar de fer-la efectiva en cinc anualitats: la primera l'any 1929 i l'última el 1933.¹⁵¹ Les obres es van engegar el 18 de juliol de 1928 amb la construcció del clavegueram.¹⁵²

Mentre es procedia a la construcció de l'edifici d'abastaments, els llocs de venda van quedar agrupats dins el perímetre comprès entre els carrers Progrés, Occident, Ferran i Clua, i Baquer. Durant aquest temps els comerciants van acusar un descens de les vendes pel mal estat del mercat; la clientela preferia fer les compres al de Sants. Els venedors van exigir la supressió de la gabella de 10 cèntims per paquet, ja que a cap mercat de Barcelona es cobrava. Aquest impost, unit al cànon mensual, la quota dels vigilants, la despesa de llum i les escasses transaccions, feien molt difícil sostenir el lloc de venda.

Però un fet va alterar la vida comercial del mercat. L'octubre de 1930 es va poder comprovar que la carn que s'oferia al públic en un lloc de venda concret era de cavall i de ruc.¹⁵³ A Collblanc-la Torrassa es va organitzar una gran manifestació de protesta i a Barcelona la premsa denunciava el fet com un atemptat contra la salut pública. A Tarrazón i Balañá, responsables del frau, se'ls va prohibir vendre al mercat; van ser processats pel jutjat de Sant Feliu de Llobregat i posats en llibertat mitjançant el pagament d'una fiança de 3.000 ptes.

El gener de 1931 l'Ajuntament va expropiar una porció de terreny a Bernardí Martorell i Puig amb la finalitat de crear més espai enfront de la façana est del mercat. La parcel·la, en forma de tascó, s'estenia al llarg dels seus 45 m entre els carrers Occident i Baquer. Al nord tenia una amplada de 1,75 m, i al sud de 6,75 m. El senyor Bernardí va interposar un recurs contenciós administratiu, però el gener de 1934, dos anys després d'haver estat inaugurat el mercat, va enviar un escrit al jutge de Primera Instància de l'Audiència Territorial de Barcelona comunicant-li que desistia del recurs interposat, la qual cosa va donar llum verda al tràmit d'expropiació forçosa i permeté fixar el preu del terreny.¹⁵⁴

El maig de 1931, davant la imminent inauguració del Mercat de Collblanc, l'Ajuntament va comunicar als propietaris de solars sense tancar, en un radi de 200 m del mercat, l'obligació d'aixecar parets de tanca com a mesura per a millorar la imatge de l'entorn. El setembre, la Comissió de Foment va encarregar al paleta Manuel Torres que fes les que faltaven, i a càrrec als seus propietaris.¹⁵⁵

El 31 de desembre de 1931 es van aprovar les ordenances per al cobrament de les taxes referents als llocs de venda, i el 16 de març de l'any següent es va iniciar la subhasta. Els de begudes van arribar una màxima licitació, 8.000 ptes., i els dedicats a fruites i verdures 500 ptes.

148. Actes dels acords municipals 1921-1923. AML'H
149. Actes dels acords municipals 1924-1926. AML'H.

150. En l'actualitat s'arriba a la parada 222 bis, situada a la rotonda central.
151. Foment Mercat de Collblanc 1920-1930. AML'H.
152. Ibidem.
153. Expedients administratius 1931. AML'H.
154. Ibidem.
155. Actes dels acords municipals 1927-1932. AML'H.

El 12 d'abril de 1932 Fomento de Obras y Construcciones, S A va posar a disposició de l'Ajuntament hospitalenc l'obra del mercat acabada.¹⁵⁶

Oficialment es va inaugurar el diumenge 15 de maig de 1932, amb l'assistència de les autoritats locals i barcelonines. El tinent d'alcalde de la Ciutat Comtal, Duràn Guàrdia, va qualificar el mercat "d'obra perfecta, digna dels majors elogis i honra de l'Hospitalet."¹⁵⁷ Després de l'obertura de l'edifici, la Comissió de Sanitat va requerir als usufructuaris de barraques el desallotjament en el termini d'un mes per no reunir les condicions higièniques necessàries. El dissabte 21 de maig el públic va tenir lliure accés al nou mercat.

La cambra frigorífica

La idea d'instal·lar una cambra frigorífica al servei del mercat va sorgir de Josep Arús, veí del passatge Costa, núm. 2 bis, el novembre de 1929. Coneixedor de com es desenvolupava l'activitat mercantil per ser ell mateix comerciant, sabia que les carns i altres articles comestibles, susceptibles de deterioració, sense una cambra frigorífica no podien reunir les condicions d'higiene més elementals. Així doncs, va sol·licitar permís per a instal·lar-ne una al seu domicili per vetllar pels interessos dels industrials i beneficiar la salut pública en general. Però en la seva instància no va presentar cap plànol de com havia ser la instal·lació, i quan l'enginyer Moncunill, el setembre de 1930, li va reclamar els plànols, es va trobar amb un Arús que ja havia desistit de tirar endavant el projecte.¹⁵⁸

L'agost del mateix any la Comissió de Foment n'havia proposat la instal·lació als soterranis del mercat, traient-ne a concurs en dues ocasions la construcció i explotació, però ambdues van quedar desertes.

L'abril de 1933 es van adjudicar les obres a la firma Abella i Clarà. Es comprometien a la instal·lació d'una cambra frigorífica, d'unes dependències adequades per a la conservació d'aliments i d'una fàbrica de gel capaç de produir 20 tones de gel diàries, però per incompliment del que s'havia acordat es va rescindir el contracte dos mesos després.¹⁵⁹

Una nova convocatòria, apareguda en el Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya el 13 de març de 1934, va tenir més èxit. L'industrial barceloní Joaquín Cusó Paules va ser l'únic a presentar-s'hi, amb una proposta que s'ajustava a les condicions fixades, raó per la qual es va acceptar el 4 d'abril. La seva empresa es comprometia a la instal·lació de la cambra frigorífica amb els generadors de fred i els departaments indispensables per a la conservació dels aliments, incloent-hi la fàbrica de gel. La construcció, de 275 m², s'havia de materialitzar en un termini de tres mesos, però en van caldre sis. El 25 d'octubre es va fer la recepció de l'obra, i es va trobar conforme segons allò l'establert en el contracte d'adjudicació.

El preu de majorista de la barra de gel de 25 quilos es vendria a 1 pta. al detall a 1,25 ptes., i servida fora de fàbrica i al detall a 1,50 ptes. Una nota de Frigorífics i Gel, S A, amb domicili social al mercat de Collblanc, assegurava que durant 1935 s'havien venut 82.756 barres.¹⁶⁰

El Mercat Central

Un cop desallotjat el solar que ocupava un sector del mercat provisional mentre es construïa l'edifici del nou mercat municipal, la Comissió de Foment va tenir interès d'adquirir-

lo, a fi de disposar d'un espai per si convenia d'ampliar el mercat. La proximitat al centre comercial, amb els seus 33.000 pams quadrats, l'havia convertit en un terreny molt sol·licitat i, per tant, calia actuar amb celeritat.

El setembre de 1932 s'acordà amb Silvestre Torres i Pujós, propietari dels terrenys, un preu de 6 ptes. el pam quadrat. Des de la compra del solar per a edificar el Mercat de Collblanc havien transcorregut cinc anys i el valor del terreny s'havia multiplicat per tres. En reconeixement a les facilitats ofertes pel senyor Torres, el consistori es va comprometre a respectar el nom del carrer Pujós i a no substituir-lo per cap altre.¹⁶¹ Quan en 1898 s'havia obert aquest carrer Pujós s'havia registrat amb el nom del seu avi i antic titular de la propietat, Silvestre Pujós.

Respecte al solar, en principi es va pensar a construir-hi unes instal·lacions provisionals amb marquesina on es concentraria el mercat central o "dels pagesos", com es coneixia popularment. El resultat va ser un cobert amb dues andanes paral·leles d'escassa altura, separades per un passadís, on feien les seves transaccions els majoristes de fruites i verdures. Pel costat del carrer Progrés hi quedava una esplanada utilitzada per a la càrrega i descàrrega.

La creació d'aquest mercat es va veure enfortida arran de la reunió mantinguda al febrer de 1933 entre el regidor Ramon Frontera i el Consorci d'Agricultors i Exportadors de Fruites i Verdures. Aquests tenien serioses dificultats per a l'expedició dels seus productes a través del Mercat del Born de Barcelona, per la qual cosa desitjaven acollir-se al que tenia en projecte el municipi hospitalenc.¹⁶²

Les obres del nou Mercat Central es van adjudicar el 4 de maig de 1933 al constructor Joan Olivella i Saumell després de la subhasta efectuada l'1 d'abril; els treballs es van perllongar fins a mitjan desembre, el regidor Joan Sagarra va demanar que es divulguéssin la seva construcció, ja que la inauguració estava pròxima.

Un cop acabada la Guerra Civil, les noves autoritats municipals van decidir, el 14 d'abril de 1939, que els quinze llocs de proveïdor del Mercat Central fossin subhastats; el preu de sortida es va estipular en 12.000 ptes. i per poder prendre part en la subhasta, els licitadors havien de dipositar prèviament el 25%.¹⁶³ La licitació es va fer en el saló de sessions de l'Ajuntament sota la presidència de l'alcalde i amb l'assistència del conseller regidor d'Hisenda.

Als anys cinquanta, el creixement de la població i la importància que anava adquirint l'Hospitalet va animar les autoritats a construir un Mercat Central de més amplitud i capacitat que satisfés les necessitats d'una ciutat amb més de 100.000 habitants. A aquest efecte es va adquirir una finca, fins llavors dedicada al conreu de l'ordi, situada entre la travessera de Collblanc i el carrer General Primo de Rivera –carretera de Collblanc– que limitava per l'oest amb els murs del cementiri de Sants i la gasolinera.

El nou projecte del Mercat Central, dissenyat el 1955 per l'arquitecte municipal, consistia en la construcció de tres pavellons independents, separats per quatre carrers de serveis. Els responsables preveïen construir-lo en dues fases. L'edifici, que s'aixecaria amb estructures de formigó armat i coberta de voltes aparedades, disposaria d'oficines, bar restaurant i lavabos.

Entre les dues fases de construcció es van crear setanta-cinc parades de proveïdor; la primera es va considerar acabada i en explotació comercial el 12 de gener de 1966.

La posada en marxa del nou Mercat Central va obligar a suprimir l'antic, cosa que va permetre crear un espai enjardinat amb fonts i bancs, refugi de nens, adults i ancians.¹⁶⁴ El des-

¹⁵⁶. *Ibidem*.

¹⁵⁷. *Ibidem*.

¹⁵⁸. *Actes dels acords municipals 1927-1932*. AML'H.

¹⁵⁹. *Actes dels acords municipals 1932-1935*. AML'H.

¹⁶⁰. *Foment Mercat de Collblanc 1920-1930*. AML'H.

¹⁶¹. *Actes dels acords municipals 1932-1935*. AML'H.

¹⁶². *Ibidem*.

¹⁶³. *Actes de la Comissió Municipal Permanent 1937-1939*. AML'H.

¹⁶⁴. *Mercat de Fruites i Verdures*. Expedient núm. 291-1. AML'H.

mantellament de l'antic Mercat Central, que va anar a càrrec de l'empresa Mont Hnos, S.R.C., es va iniciar el 10 d'agost de 1960; aquests treballs, així com el transport de tot el material aprofitable per al nou Mercat Central, van tenir un cost de 93.538,18 ptes.¹⁶⁵

La vida comercial del Mercat Central no va tenir l'eficàcia que s'esperava i el 8 d'abril de 1989 es va aprovar una moció per iniciar el trasllat dels llocs de venda a Mercabarna. Van votar-hi en contra els grups Iniciativa per Catalunya i el Centre Democràtic Social.

Els Encants

De la presència dels encants al barri en donen fe les pàgines del setmanari *La Crónica*. Assegura, entre altres coses, que "las mañanas domingueras, la carretera de Collblanc es un muestrario de tipos humanos, allí se puede encontrar al hombre del cartelón relatando el crimen de Cuenca, la churrería, la fotografía al minuto, el ciego de la guitarra y el zoco de ventas".¹⁶⁶

La importància d'aquest encant, conegut també com la Fira de Bellcaire, es reflecteix, per exemple, en la recaptació d'arbitris del mes de maig de 1928: 1.451 ptes., és a dir, més de la meitat del que s'aconseguia per impostos del Mercat del Centre, en idèntica data.

L'extensió i dispersió dels encants a la rodalia del mercat al llarg del carrer Dr. Martí Julià preocupava l'Ajuntament, ja que en el mateix mes un grup de vint-i-tres comerciants de vell, procedents d'Hostafrancs, van sol·licitar instal·lar-se a Collblanc.¹⁶⁷ Però hi havia un solar, propietat de Joan Escoda i Colomer –entre la Riera Blanca i el carrer Dr. Martí Julià– que permetria ubicar sense problemes a tots els encantistes.^a

Per la seva banda, els encants barcelonins es trobaven a les proximitats de la plaça d'Espanya. Faltava un any per a la inauguració de l'Exposició Internacional de Barcelona i a les autoritats barcelonines els molestava aquell tipus de comerç tan proper al recinte firal, i els van exigir un desallotjament immediat. L'Ajuntament de l'Hospitalet els va donar tota mena de facilitats per a establir-se a Collblanc-la Torrassa. Els venedors dels encants que es van fer populars en el carrer Creu Coberta, *el manobre*, *el rei del betum* o *el lle-ganya*, van augmentar el seu prestigi aquí, i van contribuir a crear un mercat ric i típic.¹⁶⁸

El 17 de juliol de 1930, la corporació municipal va decidir que tots els encantistes dispersos pel barri havien de traslladar-se, abans d'un mes, als terrenys que s'havien previst.¹⁶⁹ Els nous venedors estaven obligats a construir, al lloc assignat, un magatzem de maçoneria amb coberta d'uralita de 4 m², amb porta d'accés i finestra, segons el model que havia presentat l'arquitecte municipal. Al davant d'aquest magatzem gaudien d'un espai de dos metres d'amplada amb la llargada de la parada per a l'exposició d'articles.¹⁷⁰ Els permisos de construcció es concedien en precari, sense que l'interessat pogués reclamar cap indemnització en cas de modificació. En concepte d'arrendament, el venedor havia d'abonar 25 ptes. mensuals. El recinte disposava de quiosc de refrescs. Segons el criteri del seu amo, Josep Bruna, aquesta classe de negoci era convenient tant per a la clientela com per als mateixos venedors.¹⁷¹

a. *Durant el Ple municipal del 5 de juliol de 1928 es va acordar arrendar-lo per un termini de dos anys prorrogables i amb un lloguer de 6.000 ptes. anuals. El predi en qüestió, que correspon a l'actual plaça Guernica, tenia una extensió de 130.659,55 pams quadrats.El 15 d'octubre de 1930 la Comissió d'Hisenda va proposar l'adquisició de la propietat per 269.714 ptes., si bé el seu amo, el senyor Escoda, estava disposat a reduir-ne 45.000 sempre que li abonessin l'import total en el termini de deu dies. Per completar millor les necessitats de les noves instal·lacions va ser necessari adquirir dels propietaris Franco i Costa una porció de terreny afrontant amb el carrer Dr. Martí Julià de 19.705 pams quadrats, a raó d'1,65 ptes. el pam quadrat.*

165. *Ibidem*.

166. *La Crónica*, núm. 4, del 8 de desembre de 1925. AML'H.

167. *Correspondència*, 1928. AML'H.

168. *Acords municipals 1927-1932*. AML'H.

169. *L'Opinió*, 17-5-1932. AML'H.

170. *Expedient de vivenda*, núm. 6659. AML'H.

171. *Expedient de vivenda*, núm. 6658. AML'H.

Al juny de 1930 un grup de nous venedors estava disposat a instal·lar-se a la nova ubicació, sempre que l'Ajuntament acceptés les seves condicions. Pretenien que el lloguer del rafal no ultrapassés les 20 ptes., que la concessió del lloc de venda fos per un període de cinc anys i que el poguessin vendre, traspasar o llogar, amb l'única obligació de comunicar-ho a l'Ajuntament per mitjà d'una instància. La resposta, datada l'11 d'agost, va ser negativa.¹⁷²

Amb el pretext de fer respectar el descans dominical, al juny de 1933, el Jurat Mixt del Comerç va imposar el tancament els dies festius. El regidor Joan Sagarra va advertir que aquestes disposicions, si es duïen a terme, perjudicarien considerablement els interessos dels modestos comerciants i l'erari municipal, ja que eren precisament els dies de descans quan molts obrers podien acudir al mercat de vell. Al novembre del mateix any es van redactar les noves ordenances que van fixar els dies i hores de venda: dilluns, dimecres, divendres i dissabtes, de 7 del matí a 5 de la tarda, durant l'hivern, i de 6 del matí a 8 de la tarda, a l'estiu. Abans de l'hora assenyalada per a l'obertura dels llocs de venda, l'entrada de carruatges en el recinte estava prohibida. Finalment, els dies plujosos, l'activitat comercial es paralitzava, ja que en no haver-hi empedrat, l'aigua convertia el paratge en un fangar.¹⁷³

A l'acabament de la Guerra Civil els venedors dels encants no semblaven gaire disposats a ocupar els seus llocs de venda, per la qual cosa, el maig de 1939 van ser requerits per les noves autoritats municipals perquè, en el termini de vuit dies, justifiquessin la seva no assistència. La tornada dels venedors a les seves parades va ser transitori, ja que el 29 de març de 1940 es va acordar el trasllat als terrenys d'Eugènia Casanovas, al carrer de Farnés, i es va prohibir, a partir d'aquesta data, qualsevol activitat comercial a l'antic emplaçament.¹⁷⁴

Al nou indret hi van romandre fins a finals de 1960, moment en el qual es van traslladar a prop del Mercat Central de Fruites i Verdures¹⁷⁵. Allà van estar-hi fins que un nou trasllat es va imposar, el setembre de 1984, cap al barri de la Florida.

172. *Expedient de vivenda*, núm. 6814. AML'H.

173. *Correspondència i Actes dels acords municipals*. AML'H.

174. *Comisión Gestora Permanente, 1939-1940*. AML'H.

175. *Boletín de Información Municipal, 1954-1965*.

Capítol V

Transports i comunicacions

Fins a mitjan segle XIX les persones que vivien al casalot de la Torrassa i rodalia utilitzaven el camí que, partint de la façana sud-est de l'edifici, comunicava amb el barri de Santa Eulàlia i la Marina agrícola. Aquesta servitud de pas, anomenada també de "morrallé", existent des de temps immemorial, va ser anul·lada arran d'iniciar-se els treballs de la línia ferroviària Barcelona-Molins de Rei, a l'abril de 1853.

Juana Bedruna, propietària del casalot, va reclamar al Govern Civil la reposició del camí, però aquest assegurava que l'amo d'una de les finques confrontants havia autoritzat el tancament a la Dirección de Caminos Vecinales.¹⁷⁶

L'alcalde de l'Hospitalet, Jaume Arús, també va impugnar l'obstrucció del corriol, perquè era l'únic que existia en aquell indret i punt de trànsit obligat del veïnat; el seu tancament significava l'aïllament dels habitants del casal. Aquesta situació ja es va produir quan, en 1819, es va construir el Canal de la Infanta, però llavors, sobre la llera del canal s'hi va construir un pont que facilitava el pas en ambdues direccions.¹⁷⁷

El 8 de setembre, el governador va exigir a l'alcalde que, com més aviat millor, presentés el document del propietari on s'autoritzava l'obstrucció del camí. La resposta de l'alcalde, datada el 22 de setembre, assegurava que el propietari causant de la clausura del camí, Domènec Cuixart, residia al poble de Sant Gervasi i que qualsevol requeriment perquè comparegués davant la seva autoritat havia estat inútil. Així doncs "fins a que no es presenti, de cap manera podrà informar d'allò que sobre aquest assumpte se li exigeix".¹⁷⁸ Els camins alternatius més pròxims eren la Riera Blanca, a l'est, i el torrent Gornal, a l'oest. No eren vies urbanitzades, sinó lleres pluvials perilloses per al trànsit en dies de pluja. Amb aquestes perspectives, Caminos de Hierro del Centro va cedir i permeté el pas a través de la via fèrria. Creuar per aquest pas, però, no estava exempt de risc; fins que no es va construir un pas elevat, hi va haver nombrosos accidents mortals.

A principis del segle XX, amb l'aprovació dels plans urbanístics a la Torrassa i el desenvolupament de la indústria a Santa Eulàlia, el pas per l'antic camí es va intensificar fins a tal punt que es va obrir una nova via al talús de la via fèrria. Aquest nou viarany era precisament al punt on el carrer Rafael Campalans s'uneix al pont de ferro que avui coneixem.

En tenir coneixement d'aquesta circumstància, el juny de 1907, la companyia ferroviària, que ara es coneixia per les sigles de MZA Madrid-Zaragoza-Alacant, va decidir, arbitràriament, bloquejar amb travesses ambdós passos.¹⁷⁹

La protesta de propietaris i arrendataris torrassencs es va fer pública el 16 de juny de 1907. Joan Mora i Cerdà, sereno del barri i un dels primers residents del sector Torrassa, va presentar a l'Ajuntament un escrit amb la signatura de 128 veïns exigint que

176. *Correspondència (12 d'agost de 1857). AML'H.*

177. *Correspondència (27 d'agost de 1857). AML'H.*

178. *Correspondència 1857. AML'H.*

179. *Expedients administratius 1905-1908. AML'H.*

"deixés el camí de referència expedit a la lliure circulació com ho ha estat sempre i és de justícia."¹⁸⁰ S'insistia que l'esmentat sender existia des de feia molt de temps i que la companyia ferroviària l'havia reconegut i respectat.

El 9 de juliol l'Ajuntament, en comptes d'exposar el cas al Govern Civil, va preferir adreçar-se a la gerència del ferrocarril perquè exposés els motius que els van dur a tancar el camí públic. La resposta de l'administració ferroviària va arribar l'endemà passat en forma de relació de servituds de pas interceptades en el terme municipal, on segons una Reial ordre de 1862, negava que en el lloc indicat hi figurés cap pas a nivell i assegurava que "si el públic ha creuat la línia per l'esmentat punt, ho ha fet abusivament".¹⁸¹

L'Ajuntament va mostrar la seva conformitat amb aquests arguments i va resoldre sense més dilació que es comunicués als veïns que havien presentat el recurs.¹⁸²

L'agost de 1912, quan els veïns de Collblanc-la Torrassa s'havien multiplicat per quatre des de principi de segle, el Foment de Propietaris de la Torrassa, en pro dels interessos generals de la barriada, va reclamar més facilitat de comunicació amb Santa Eulàlia i el centre administratiu, al·legant que la falta d'un "camí directe i l'aïllament, significava la mort de la propietat".¹⁸³ No va haver-hi resposta, així que no va ser estrany que els veïns del barri establissin més bones relacions amb Barcelona. El tramvia, i més tard el metro, hi predisposaven.

Els camins van seguir sent els mateixos. El torrent Gornal, catalogat com a camí rural que comunicava el nucli antic amb la barriada de Collblanc-la Torrassa, es va empedrar en 1933,¹⁸⁴ mentre que la Riera Blanca, considerada com a camí veïnal, va haver d'esperar fins a mitjan de la dècada de 1970 per ser asfaltada. L'any 1914, un grup de veïns de la carretera de Collblanc va manifestar el seu disgust per haver de suportar contínuament la pols que penetrava a comerços i habitatges, i que alguns trams d'aquesta via principal eren intransitables quan plovia.¹⁸⁵ Fins al 1922 no es va empedrar i el 1928, com a dada curiosa, a les voreres entre el parc de la Marquesa i la Riera Blanca s'hi van plantar quaranta plàtans.

Entre 1920 i 1923 es va projectar obrir una via directa amb Barcelona a través de la Riera Blanca; la idea era construir una passarel·la per damunt de la llera entre la rambla Catalana i el passatge Xiprer.¹⁸⁶

D'altra banda el 1924, industrials i comerciants de Collblanc-la Torrassa van sol·licitar una via de comunicació directa amb el centre del poble, ja que encara continuaven havent de travessar torrents i rieres. Van suggerir que podria partir dels voltants de l'estació i enllaçar amb la carretera de Collblanc, a l'alçada de Can Rigalt,¹⁸⁷ suggeriment que no es va materialitzar fins al 1957 amb l'obertura de l'avinguda d'Isabel la Catòlica, però l'enllaç més desitjat pels veïns de Collblanc-la Torrassa i Santa Eulàlia, el més directe i segur entre ambdues barriades, arribaria al 1935 amb la construcció del pont damunt la via. Tres anys abans s'havia inaugurat l'estació del metro a Santa Eulàlia.

L'òmnibus

Les primeres notícies que es tenen d'un transport públic a l'Hospitalet daten de 1849, quan les autoritats locals van notar alguns abusos relacionats amb aquesta activitat. Als propietaris de carruatges dedicats al transport de viatgers se'ls va advertir que, per

raons de seguretat, el vehicle no devia d'ultrapassar el nombre establert de passatgers i que la baca era només per a equipatges.¹⁸⁸ Contravenir les disposicions governatives podia comportar una multa de 300 rals de billó.¹⁸⁹

A aquest tipus de transport públic mogut per tracció animal –normalment per dos cavalls–, se l'anomenava òmnibus. Per poder-lo emprar en la conducció de viatgers entre l'Hospitalet i Barcelona havia de sotmetre's a reconeixements periòdics, segons el Reial decret del 13 de maig de 1857.

El model en circulació, propietat de l'hospitalenc Bartomeu Ribó, només podia dur dotze persones distribuïdes de la forma següent: tres a l'imperial, tres al cabriolé i sis a l'interior i podia carregar, a més, dos quintars de pes entre equipatges i càrrega.¹⁹⁰

Una altra llicència es va atorgar a Rafel Rovira l'agost de 1898, i era per prestar servei diari entre l'Hospitalet i Barcelona. Podia dur còmodament fins a disset viatgers i cinquanta quilos d'equipatge; recorria quatre quilòmetres i el bitllet costava 30 cts.¹⁹¹

El transport públic a l'Hospitalet va haver de passar per períodes d'inestabilitat, perquè el 1902, per exemple, no hi havia cap mena de vehicle dedicat al transport de viatgers i mercaderies.¹⁹² La carretera de Collblanc, pel fet de ser travessia de primer ordre, era el pas obligat per a comunicar els pobles del Baix Llobregat amb Barcelona; tartanes i òmnibus hi tenien parada obligada, ja que disposava de nombrosos abeuradors on les cavalleries sadollaven la set.

El tramvia

El mitjà de transport que incidiria veritablement en el desenvolupament econòmic i social de Collblanc-la Torrassa seria el tramvia elèctric. Va arribar el 29 d'abril de 1911 com a prolongació del servei des de la plaça de Sants fins a la Riera Blanca, límit dels municipis barceloní i hospitalenc.¹⁹³ La instauració d'aquest mitjà de transport permeté connectar el barri directament amb la Rambla, la plaça de Catalunya, la plaça d'Antonio López, i el carrer de Marina, de Barcelona. Eren quatre itineraris servits per quatre línies diferents de via estreta que, en principi, havien estat creades per atendre els usuaris barcelonins que vivien a l'extrem oest del carrer de Sants.

A partir de l'11 de novembre de 1916, la línia 55, d'ample de via normal, enllaçaria amb el centre de Barcelona, en substitució de les primeres línies.

A l'extrem oposat de la Riera Blanca, tres mesos abans, les línies, 52, 53 i 54 –aquestes dues últimes només durant la temporada d'estiu– ja unien la Bordeta amb el port i la Barceloneta.¹⁹⁴

Els veïns de Collblanc es van habituar ràpidament a aquest mitjà de transport per als seus desplaçaments, però la irregularitat en la freqüència horària, especialment en les hores de major aflluència de viatgers, va moure les autoritats hospitalenques a sol·licitar a la companyia de tramvies un augment del servei, especialment de dotze a dues i de sis a nou.¹⁹⁵

^[1] 188. Expedients administratius 1848-1881. AML'H.

^[2] 189. Correspondència 1852-1853. AML'H.

^[3] 190. Correspondència 1882-1883. AML'H.

^[4] 191. Correspondència 1898-1899. AML'H.

^[5] 192. Correspondència 1902. AML'H.

^[6] 193. González Masip, Albert: Els tramvies de Barcelona. Pàg. 87. Col·lecció “Camí Ral”, núm. 10. (Carles Carreras i Verdaguer, al seu llibre Sants, pàg. 113, el fa arribar el 1916).

^[7] 194. Ibidem, pàg. 90.

^[8] 195. Expedients administratius 1919-1923. AML'H.

Tramvia pel carrer Pérez Galdós, davant la fàbrica de vidre de Puig i Miracle, any 1959 (AML'H - Fons municipal - llicències d'obres exp. 15/1959).

Autobusos Oliveras

A partir de l'agost de 1921 ja va ser possible traslladar-se fins al centre administratiu de la vila de l'Hospitalet gràcies a la iniciativa de l'empresària hospitalenca Maria Prats, vídua d'Oliveras.

El primer cotxe que va entrar en servei, elèctric, iniciava el seu itinerari a l'Hospitalet Centre –carrer Major, Prat de la Riba, Santa Eulàlia, Constitució, Gavà i carretera de la Bordeta– i finalitzava a la plaça d'Espanya. La tornada era pel mateix camí.

La implantació d'aquesta línia va ser un encert, ja que al cap de tres anys, i per atendre les necessitats de la població, ja s'havia incrementat la flota: quatre vehicles amb motor d'explosió i dos d'elèctrics, molt ben equipats, feien un total de setanta-cinc viatges els dies feiners i cent els festius. El preu del bitllet, anada i tornada des del barri Centre fins a la Riera Blanca, era de 40 cèntims, i des de Santa Eulàlia a la plaça d'Espanya, també anada i tornada, 30 cèntims. Amb la finalitat de fer-lo més assequible es van posar en circulació unes targetes de vint-i-cinc viatges, utilitzables des de l'Hospitalet Centre fins a la plaça d'Espanya, anada i tornada, al preu de 13 ptes.

La creació i manteniment d'aquesta línia urbana representava per a Maria Prats una inversió de capital molt elevada i per tal d'assegurar-ne la rendibilitat va sol·licitar a l'Ajuntament l'explotació exclusiva per un període de vint anys. Un cop debatuda la proposta empresarial, el consistori va rebaixar la durada a deu anys, amb l'obligatorietat d'abonar 4 ptes. al mes per quilòmetre i cotxe en concepte de circulació i un cànon anual de 500 ptes. pel dret de parada.¹⁹⁶

Als veïns de Collblanc-la Torrassa aquesta línia els quedava una miqueta fora de l'abast, especialment a aquells que residien al sector nord de la barriada.

196. Actes dels acords municipals 1924. AML'H.

El Metropolità Transversal

A mitjan decenni de 1920 va resultar indispensable incrementar el transport públic, ja que els habitants del barri de Collblanc-la Torrassa –14.000 segons el cens de 1924– tenien serioses dificultats per arribar als seus llocs de treball a Barcelona, vistes les irregularitats del servei de tramvies.

En el Ple municipal del 4 de març de 1925 es va acordar, per unanimitat, sol·licitar la prolongació del metro fins al passatge de la Torrassa, a Santa Eulàlia, ja que estava previst que finalitzés a la Bordeta. Així doncs, l'alcalde Tomás Giménez va comunicar a la direcció general del Metropolità el parer dels seus companys de consistori, segons el qual al final del recorregut que ells proposaven podia construir-s'hi una estació i un pont que la unís al barri de Collblanc-la Torrassa.

El primer tram de la que seria la Línia 1 es va inaugurar el 10 de juny de 1926, entre la plaça de Catalunya i la Bordeta;¹⁹⁷ a Santa Eulàlia hi arribaria sis anys després.

L'autobús H.T.

Amb la finalitat de tenir la barriada més ben comunicada amb Barcelona, l'Ajuntament va fer gestions per a introduir una línia d'autobusos. El dimarts 14 de juny de 1927 es van reunir a la tinença d'alcaldia de Collblanc l'alcalde Tomás Giménez i un enginyer de la Companyia General d'Autobusos de Barcelona SA. També van assistir-hi Manuel Cabaní, president del Gremi de Fabricants i Industrials de la ciutat, i el president de la Unió Obrera de l'Habitatge Propi, Ramon Esteve.¹⁹⁸ D'aquesta trobada en va sorgir el compromís d'establir una línia d'autobusos que seria coneguda per les sigles H.T. Partint de la plaça Espanya s'introduiria al barri pel carrer Llobregat, i finalitzaria el recorregut al carrer Pujós.

No queda constància de l'entrada en vigor de la línia, però normalment el concessionari disposava d'un mes com a màxim, a partir de la signatura de l'acord, per establir el servei. Després d'un temps de rodatge, i si els resultats eren favorables, l'empresa sol·licitava l'exclusiva per un temps determinat. En el cas de la línia H.T., el maig de 1928 la companyia va demanar una franquícia de vint anys. Aquesta prestació no tenia en compte les necessitats del sector sud de la barriada, raó per la qual els veïns, el setembre de 1928, van adreçar-se a l'Ajuntament sol·licitant ser beneficiaris també d'aquell servei públic. Aquesta reivindicació va ser atesa amb promptitud; el gerent de la Companyia General d'Autobusos, S. A. informava, el 31 d'octubre, que s'havien pres les mesures necessàries perquè, a partir del 10 de novembre, la línia H.T. es perllongués fins a la plaça Espanyola, respectant la mateixa tarifa: 15 cèntims.¹⁹⁹ Durant el trajecte ascendent pel carrer Llobregat tenia parada a les cruïlles amb els carrers d'Occident i Mas.

El model d'autobús, anomenat *Imperial* obligava a podar els arbres cada any, des dels burots de Collblanc fins a la plaça Espanyola, perquè les branques es ficaven per les finestretes amb el risc de lesionar els viatgers. Els dos vehicles en servei feien que el temps d'espera davant del Bar La Pansa, de la plaça Espanya, fos d'entre 30 i 40 minuts. Els seus moviments bruscs i trontollants evidenciaven un ús pròxim a la jubilació immediata. La seva presència per Collblanc-la Torrassa havia despertat l'enginy burleta: "Cal tenir pasta de màrtir per poder fer un viatget amb l'autòmnibus que algú ha batejat ja amb el nom ampul·lós de *Correu de Múrcia*."²⁰⁰ També s'assegurava que

197. Salmerón i Bosch, Carles: El metro de Barcelona. Pàg. 63.

198. Correspondència 1927. AML'H.

199. Correspondència 1928. AML'H.

200. Bandera. Núm. 4, gener de 1931. AML'H.

Dibuix humorístic sobre l'autobús que arribava a la plaça Espanyola. Revista L'Espill núm. 18 (1935) (AML'H – Hemeroteca).

abusava fent parades extraordinàries "davant qualsevol casa de begudes on el conductor entra per fer un glopet".²⁰¹ El dibuixant Joe May oferia la imatge d'un vehicle tro-
nat i junyit a un animal de tir sota el títol: "El nou servei de l'autobús." ²⁰²

El juny de 1935 la Companyia General d'Autobusos de Barcelona, SA es va oferir per cobrir el servei que, temporalment, deixava de prestar el tramvia, amb autobusos de la línia B; la parada final del carrer de Sants cantonada amb Sant Medir es va traslladar, perllongant el tra-
jecte fins als burots de Collblanc. El mateix passaria amb la línia H.T., que s'allargaria fins al carrer Nou de la Rambla per no deixar desatesa la barriada de Collblanc-la Torrassa.²⁰³

En plena Guerra Civil, al febrer de 1938, el servei de la línia H.T. continuava funcionant.²⁰⁴

Nou projecte de línia

En el Ple municipal del 16 de març de 1933 es va acordar concedir a Silvestre López i Salvador l'exploració d'una línia d'autobusos entre Collblanc i el barri Centre. El trajecte estava previst que tingués origen a Progrés-Baquer, pugés per Pujós i seguís per Vallparda fins al torrent Gornal, Prat de la Riba, Príncep de Bergara i l'estació de l'Hospitalet dels Ferrocarrils Catalans, popularment conegut com "el carrilet".

La inauguració d'aquesta línia quedava supeditada a la pavimentació del torrent Gornal, les obres del qual, des de Santa Eulàlia fins al carrer Montseny, permetrien garantir l'ini-
ci del servei el 16 d'abril, encara que va caldre esperar fins al 25 d'abril de l'any següent.²⁰⁵ No obstant això, dos mesos més tard, el 3 de juliol, a petició del mateix con-
cessionari, Silvestre López, se suspenia definitivament el servei.²⁰⁶

Un altre intent frustrat de comunicar el barri de Collblanc-la Torrassa amb el centre admi-
nistratiu de l'Hospitalet mitjançant un servei d'autobusos va ser una proposta que va fer Ramon Albareda i torrent el mes de maig de 1944, i que no es va arribar a concretar mai, ni s'ha trobat cap document que expliqui per què no es va dur a terme.

Com a recorregut de la línia proposava l'itinerari següent: inici a la vora de l'Ajuntament, conti-
nuació per Prat de la Riba fins al monument de la Cruz de los Caídos, situat a la cruïlla del torrent Gornal, gir cap al Torrent Gornal amunt, continuant per Vallparda, Pujós, Progrés, travessera de les Corts i final a la plaça de les Comes, ja al terme de Barcelona. El viatge de tornada seria el següent: travessera de les Corts, Francesc Layret, Martí Julià, rambla Catalana, plaça Espanyola, Montseny, torrent Gornal, Prat de la Riba i de nou la plaça de la Vila^{206a}.

Fins tretze anys després d'aquesta iniciativa, no hi hagué cap altre intent seriós de cre-
ació d'una línia d'autobusos, i quan es va fer, l'itinerari fou molt diferent. Ara la prioritat era una altra: apropar els habitants del barri de la Florida a l'estació de metro de Santa Eulàlia i als tramvies de Barcelona amb final de línia al carrer de Pérez Galdós, dins el terme municipal de l'Hospitalet.

La Florida, amb la construcció dels blocs d'habitatges Grupo de Viviendas Onésimo Redondo, havia fet un salt quantitatiu que provocà una situació d'aïllament per la manca de mobilitat ja que gairebé tothom tenia la feina a Barcelona.

Un dels primers industrials que es va assabentar del projecte fou Jaume Masip i Roca, que va presentar una memòria ben detallada que l'Ajuntament va aprovar "al objeto de que sirva de base en la licitación del servicio público de viajeros"^{206b}.

201. *Ibidem*.
202. L'Espill. Núm. 18. Setembre de 1935. AML'H.
203. Correspondència 1935. AML'H.
204. Correspondència 1938. AML'H.
205. Actes dels acords municipals, 1932-1935. AML'H.
206. Actes de la Comissió Municipal Permanent, 1932-1935. AML'H.
206a. Correspondència 1944-1950. Caixa 148. AML'H.
206b. Acords dels plens municipals, 1957-1963. AML'H

Per poder intervenir en la subhasta, els participants havien de tenir tot el material necessari “para completar la instalación de todo el servicio en el plazo señalado en el pliego de condiciones”^{206c} i dipositar una fiança de 50.000 pessetes (300 €).

El plec de licitació aparegué al núm. 194 del BOE, el 30 de juliol de 1957.

El concurs es va fer a la casa consistorial el dia 22 de gener de 1958, i s'hi van presentar els empresaris Jaume Masip i Roca i Casimir Brunet i Vila. Va guanyar el primer, en oferir una proposició més avantatjosa per als interessos de la ciutat.

Una de les clàusules del plec establia l'obligatorietat de tenir el servei en marxa al cap de tres mesos des de l'adjudicació definitiva. Però passat aquest període, Jaume Masip encara no tenia la línia a punt. L'Ajuntament li concedí una pròrroga de tres mesos més, a comptar des del 30 de setembre, però no hi hagué necessitat d'esgotar el termini. El diari *La Solidaridad Nacional* anunciava el 14 de novembre de 1958 la inauguració de la nova línia d'autobusos el diumenge següent.

Per la seva banda el número 20 del *Boletín Informativo Municipal* anunciava que “ante numeroso público, el día 16 de noviembre a las 11:30 de la mañana se procedió a la bendición de vehículos y a la inauguración de los servicios urbanos de transporte de viajeros de la empresa Masip”.

El servei constava de dos autobusos en ruta i un tercer per atendre eventualitats. Al sector de Collblanc començava a les sis del matí i finalitzava a un quart de dotze de la nit, mentre que a la Torrassa, el primer autobús sortia mitja hora més tard i l'últim acabava la ruta a tres quarts de dotze de la nit. El bitllet costava una mica més d'1 pesseta.

Les parades d'origen estaven situades al carrer de la Unificació (avui Onze de Setembre) i a la ronda de la Via, i en totes dues hi havia llargues cues d'usuaris en les hores punta.

L'octubre de 1961 l'Ajuntament acceptà la sol·licitud de l'empresa de crear una línia de circumval·lació, que enllaçava Collblanc-la Torrassa amb el barri del Centre creuant les barriades de la Florida i Pubilla Cases. Però una altra companyia, Oliveras SA, va presentar-hi recurs, cosa que paralitzà la posada en marxa del nou servei. Malgrat aquests entrebancs, la nova línia es va inaugurar el mes d'agost de 1964, però a càrrec de l'empresa Autos Florida, SA.^{206d}

La concessió que s'havia atorgat l'any 1958 a Jaume Masip era per un període de trenta anys. Durant aquest temps no podia transferir-la a cap altra empresa fins que no haguessin transcorregut cinc anys des de la data de concessió. Per tant, el traspàs a Autos Florida es degué fer entre finals de 1963 i principis de l'any següent.

Aquest nou responsable del bon funcionament de les línies d'autobusos va tenir tota mena de problemes, des de la deficitària conservació del material, fins als conflictes laborals que plantejà la plantilla de més de dos-cents treballadors.^{206e}

El setembre de 1978, Autos Florida, SA va ser absorbida per l'empresa Flobús, SA, que es va mantenir amb uns vehicles desfasats, fins que Transportes Lydia s'encarregà, a partir de l'abril de 1989, de l'explotació de quatre línies amb un parc automobilístic “de modernísimos vehículos equipados con los más avanzados sistemas para el transporte de viajeros”.^{206f}

No hem trobat més informació sobre aquesta matèria, així que posem aquí punt i final a la història del transport nostrat.

Ambdós extrems de la ciutat no quedarien comunicats mitjançant una línia d'autobusos fins al diumenge 16 de novembre de 1958.²⁰⁷

^{206c}. *Ibidem*.

^{206d}. Boletín Informativo Municipal, núm. 43 (1964). AML'H

^{206e}. La Voz del Llobregat, núm. 111 (7 de juny de 1974)

^{206f}. L'Hospitalet Informatiu, núm. 3 (abril de 1989). Arxiu personal de l'autor.

²⁰⁷. Boletín Informativo Municipal, núm. 20.

El pont de Santa Eulàlia

Aquesta obra d'enginyeria industrial, dissenyada per l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt i l'enginyer Rosend Moncunill, va tenir en el ciutadà Josep Jordà i Polls el millor capdavanter. Nascut a Breda el 19 de març de 1857 en el si d'una família acomodada i culta, era testimoni –des de la seva residència situada a la ronda de la Torrassa, 99-101– dels perills als quals s'exposaven els seus veïns en intentar creuar les vies del ferrocarril.

La vida del senyor Jordá va estar marcada per dos grans amors: la família i el barri. I al barri es va dedicar en tot moment, aprofitant el seu càrrec de regidor.²⁰⁸ Es deia que tota la seva activitat com a edil l'havia desplegat per a fer realitat el pont.²⁰⁹

Al maig de 1930 l'Ajuntament va adquirir, de saldo, a Barcelona una passarel·la metàl·lica per 2.500 ptes. amb l'objectiu de crear un pas elevat per sobre de la via fèrria, que unís les barriades de Santa Eulàlia i Collblanc-la Torrassa.²¹⁰ La proposta va ser rebutjada per la companyia ferroviària, que exigia un pont sense suports intermedis.²¹¹ La passarel·la va romandre abandonada al costat del lloc on es volia col·locar fins l'abril de 1937, quan la van traslladar al carrer de Campoamor.²¹²

El projecte del pont va quedar paralitzat durant dos anys. Possiblement l'arribada del metro a Santa Eulàlia, el juliol de 1932, va desvetllar el sentit de la responsabilitat entre els edils de l'Ajuntament. Al setembre del mateix any la Comissió de Foment va nomenar els regidors Escudero i Carbonell perquè coordinessin els treballs amb el Metropolità de Barcelona i la Direcció General de Ferrocarrils. Se'ls demanava urgència en les gestions, però fins al 23 de novembre de 1933 no van ser aprovats els plànols del pont.²¹³

La construcció d'un pas elevat per a vianants amb totes les garanties va ser finalment aprovat per la Comissaria de l'Estat el 29 de març de 1934. En les clàusules per a la seva autorització s'exigia que les obres havien d'estar acabades en el termini d'un any i que els estreps de l'obra s'aixequessin fora dels terrenys del ferrocarril.²¹⁴ L'endemà mateix la Maquinista Terrestre i Marítima ratificava l'oferta que féu a l'Ajuntament el 15 d'octubre de 1932 relacionada amb la construcció d'un pont. Aquest faria 44 metres de llarg, 3 d'ample i 27 tones de pes. El pressupost – 28.000 ptes.– només incloïa el lliurament del material sense muntar; en el cas de fer el muntatge, compreses les bastides i la pintura, augmentaria fins a 36.000 ptes. Quant a la forma de pagament, la corporació municipal hauria d'abonar el 50 % de l'import total al tenir l'obra acabada; la resta es carregaria al pressupost de 1935.²¹⁵ El Consell d'Administració de la Societat F.C. Metropolità de Barcelona, SA va acordar fer-se càrrec de l'estrep costat mar, ja que afectava la seva estació de Bordeta-Cotxeres–Santa Eulàlia– i contribuir amb 6.000 ptes. a la construcció del contrafort costat muntanya.

La col·locació de la primera pedra es va fer a les dotze del matí del 14 d'abril, coincidint amb el tercer aniversari de la República i l'acte de recepció del pont es va celebrar l'1 de febrer de 1935 amb una prova de càrrega feta en presència dels responsables i beneficiaris del projecte. Posteriorment es va fixar en ambdues baranes una sèrie d'estructures de ferro proveïdes de teixit metàl·lic per evitar accidents infantils. Oficialment es va inaugurar el 7 d'abril,²¹⁶ i es va tancar així un capítol molt negatiu de la nostra història. La imatge de la gent passant a través de les vies a qualsevol hora del dia i de la nit, exposades a ser atropellades per un tren, va desaparèixer per sempre més, al mateix temps que les barriades de Santa Eulàlia i Collblanc-la Torrassa quedaven unides per un pas segur i directe.

L'octubre de 1934 la revista mensual *Eco* proposava, en el seu primer número, que el dia de la inauguració el senyor Jordà travessés el pont tot sol, com a homenatge a la persona que tant havia fet perquè aquesta via de pas fos una realitat.

Durant molt temps al pont era conegut com "el pont d'en Jordà"; Fins i tot en els expedients municipals hi figura amb aquest nom.²¹⁷

²⁰⁸. *Converses amb Paquita Asensi Jordà*. 26-7-1995.

²⁰⁹. Llibertat. Desembre de 1930. AML'H.

²¹⁰. Comissió Municipal Permanent 1930-1935. AML'H.

²¹¹. Pont d'en Jordà 1920-1936. AML'H.

²¹². Correspondència 1937. AML'H.

²¹³. Actes dels acords municipals 1932-1935.

²¹⁴. Pont del Metro. Foment 1933. AML'H.

²¹⁵. *Ibidem*.

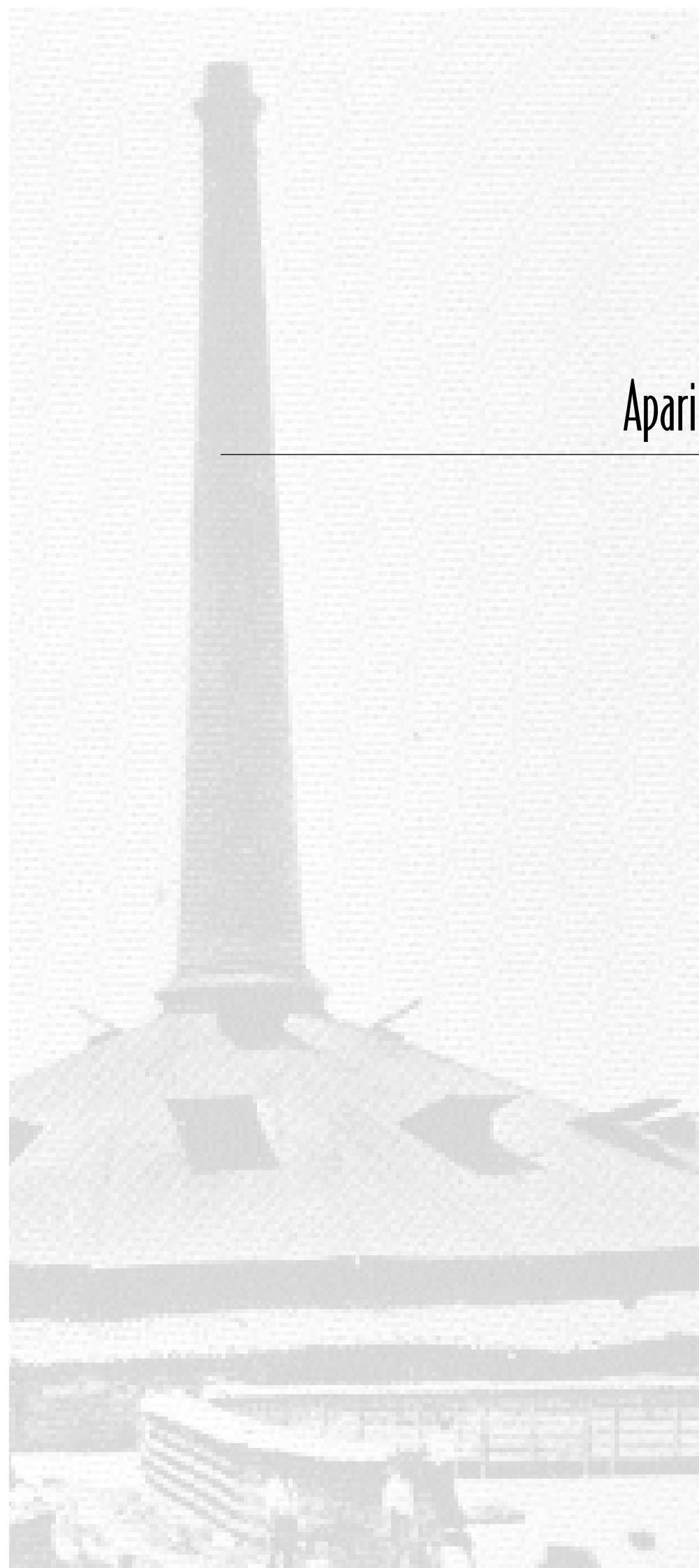
²¹⁶. *Ibidem*.

²¹⁷. Foment. Ponts, 1920-1936. AML'H.

Aparició de la indústria

Primeres indústries

A mitjan segle XIX, gràcies a la treva de les guerres carlistes, el país va viure una etapa d'expansió econòmica. Barcelona estava mancada d'espai on poder aixecar noves indústries per revitalitzar la seva economia, per la qual cosa va haver de recórrer a municipis propers.

Pressionat per la dinàmica barcelonina, l'Hospitalet es va veure abocat a canviar la seva economia rural per una de més pròspera basada en la industrialització, i en va concentrar gran part al barri de Santa Eulàlia. Entitats de molt escassa significació i d'irregular activitat s'instal·larien al seu torn a la carretera de Collblanc. Aquestes indústries estaven orientades a l'elaboració d'aiguardent, teixits, sabó i fòsfors.²¹⁸ Vegem-ne alguns detalls.

La fàbrica d'aiguardent apareix en la matrícula industrial des de 1845 a 1865 regentada per tres noms diferents. El primer, Josep Oriol i Pinós, era militar, solter i residia al barri; en la declaració industrial hi figurava com "Boter, tenint un alambí per a refinar aiguardent", al qual dedicava dos mesos cada any. Pel local que ocupava pagava 80 rals de billó mensuals. El segon, Miguel Guitart, va tenir la destil·leria entre 1850 i 1855. En 1856 es va donar de baixa per exercir el seu antic ofici de boter. El tercer, Jaume Pujol, apareix després d'un període d'inactivitat, entre 1862 i 1865. Al desembre de l'últim any se'l va constrènyer a abonar l'impost industrial. L'amo del local assegurava que el fabricant havia desmuntat els alambins de la seva destil·leria, i s'havia traslladat a Sants, on residia habitualment.²¹⁹

Entre desembre de 1888 i 1894 es té coneixement d'una fàbrica d'aiguardent que va pertànyer a Josep Martí. Era notícia per les queixes dels veïns, que l'acusaven d'entollar el camí de la Travessera, deixant-lo impracticable al trànsit. L'aigua procedia del rentat de les bótes que utilitzava per a la producció d'aiguardent. Malgrat que hom l'obligà a construir un pou mort per a l'abocament d'aigües residuals, sis anys després va inundar els voltants del pont sobre la Riera Blanca.²²⁰

La indústria de teixits de Pere Nolasc i Pujals apareix en la matrícula industrial de 1846 amb vint-i-quatre telers i instal·lada a l'edifici propietat de Pepa Vilasendra, situat a Collblanc, sense especificar-hi el número. La seva presència ja va ser detectada el juliol de 1844 amb motiu d'un enfrontament entre els treballadors i l'autoritat militar; era un període d'inquietuds socials per crear societats laborals.²²¹

Pel que fa a la fàbrica de sabó fort es va donar a conèixer el 1845 a nom de Mateo Buscà, i es va instal·lar a l'edifici de la seva propietat situat en el número 22 de la carretera de Collblanc. Des de la data de la seva aparició fins a 1896, quan es va donar de

218. *Registre Fiscal d'Activitats. Matrícula industrial 1836-1881.* AML'H.

219. *Correspondència 1865-1867.* AML'H.

220. *Correspondència 1894-1995.* AML'H.

221. *Correspondència 1844-1845.*

baixa, es van comptabilitzar al capdavant de la fàbrica fins a set empresaris: el 1846, Miguel Matarrodona; el 1855, Josep Tomás; el 1859, Francesc Rovira; de maig a novembre de 1884, Josep Prat. A partir d'aquest any la fàbrica figura en el número 26 de la mateixa carretera. El juliol de 1885 es va donar d'alta Josep Rovira i el 1896 va estar en mans d'Hipòlit Ferrer.

Finalment, la fàbrica de llumins de cartró i de fusta regentada per Joan Vidal va ser denunciada per la hisenda pública en tenir coneixement de la seva activitat sense que s'hagués donat d'alta com a fabricant. El fisc va exigir a l'alcalde de l'Hospitalet que l'obligués a inscriure's en la matrícula industrial amb una quota de 400 rals de billó. Vidal va demanar una reducció en els arbitris, argumentant que no faria ús de la fabrica els dotze mesos de l'any. La sol·licitud li va ser denegada, raó per la qual es va donar de baixa el mes de maig.

Bòbiles

L'aparició de les bòbiles al barri està estretament relacionada amb el progressiu creixement de l'Eixample barceloní, que va afavorir la creació de noves indústries del ram de la construcció, no només a Collblanc, sinó també a Santa Eulàlia, Sant Josep, la Florida i Pubilla Cases. Per aquest motiu l'Hospitalet era coneguda com "la bòbila de Barcelona".

El primer permís per establir una bòbila a Collblanc el va sol·licitar Martí Perelló i Montserrat, rajoler de les Corts de Sarrià, el juliol de 1883. Segons el plànol estava situada al costat del camí de la Vallparda, entre els carrers Mont i Graner. Malgrat que el permís li fou concedit al setembre, al principi no la va posar en funcionament.²²²

D'altra banda, en el lloc esmentat va haver-hi posteriorment una bòbila, segons queda confirmat per un expedient d'urbanisme datat el juny de 1928. En aquest document es parla de perllongar els esmentats carrers, a través del "terreno en el que está instalada la bóvila de los Sres. Martín".²²³ Segurament, per la mateixa raó, a la plaça existent en la unió dels carrers Occident i Mont, durant el règim franquista se la coneixia com la plaça de la *Bóvila*.

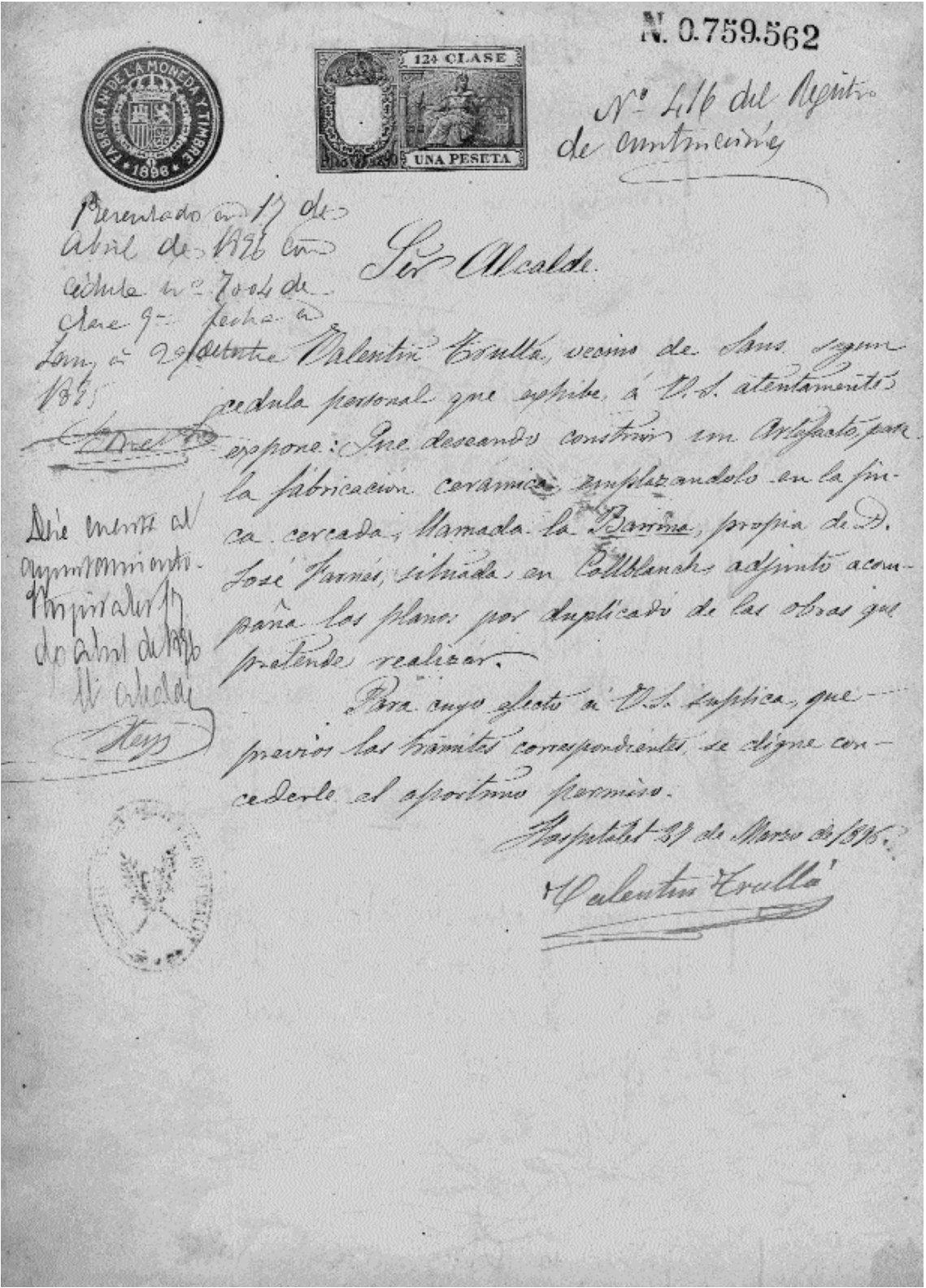
La matèria primera, l'argila, l'extreien de l'entorn més pròxim, i l'aigua la proporcionava la llera del torrent Gornal. Aquestes facilitats les va saber aprofitar Josep Abadal i Jansana, rajoler de Sants: el mes d'abril de 1885 va llogar, per un període de quinze anys, un terreny de dues mujades d'extensió propietat de Josep Carbonell i Cortés per a "construir dos hornos destinados a la cocción de objetos de ladrillería".²²⁴

Segons una Reial Ordre de 19 de juliol de 1861, les indústries havien d'ubicar-se a més de 150 metres d'un lloc habitat. Aquesta bòbila era a la marge dret del torrent Gornal, a l'actual barri de la Florida, en aquell temps considerat part del paratge anomenat Collblanc. Tretze anys més tard, el desembre de 1898, l'empresa del senyor Abadal –coneguda ja per Josep Abadal i Fills– va sol·licitar ampliar les instal·lacions per donar un impuls més gran a la seva indústria. El 28 de gener de l'any següent es va aprovar el projecte i tres mesos després van manifestar la necessitat de construir una canonada a gran profunditat pel camí de la Travessera per a abastir-se d'aigua, que els va ser aprovada dos dies més tard.

222. Expedient de vivenda, núm. 137. AML'H.

223. Urbanisme. Plànols i altres documents per classificar. 1880-1940. Caixa 145. AML'H.

224. Expedient de vivenda, núm. 172. AML'H.

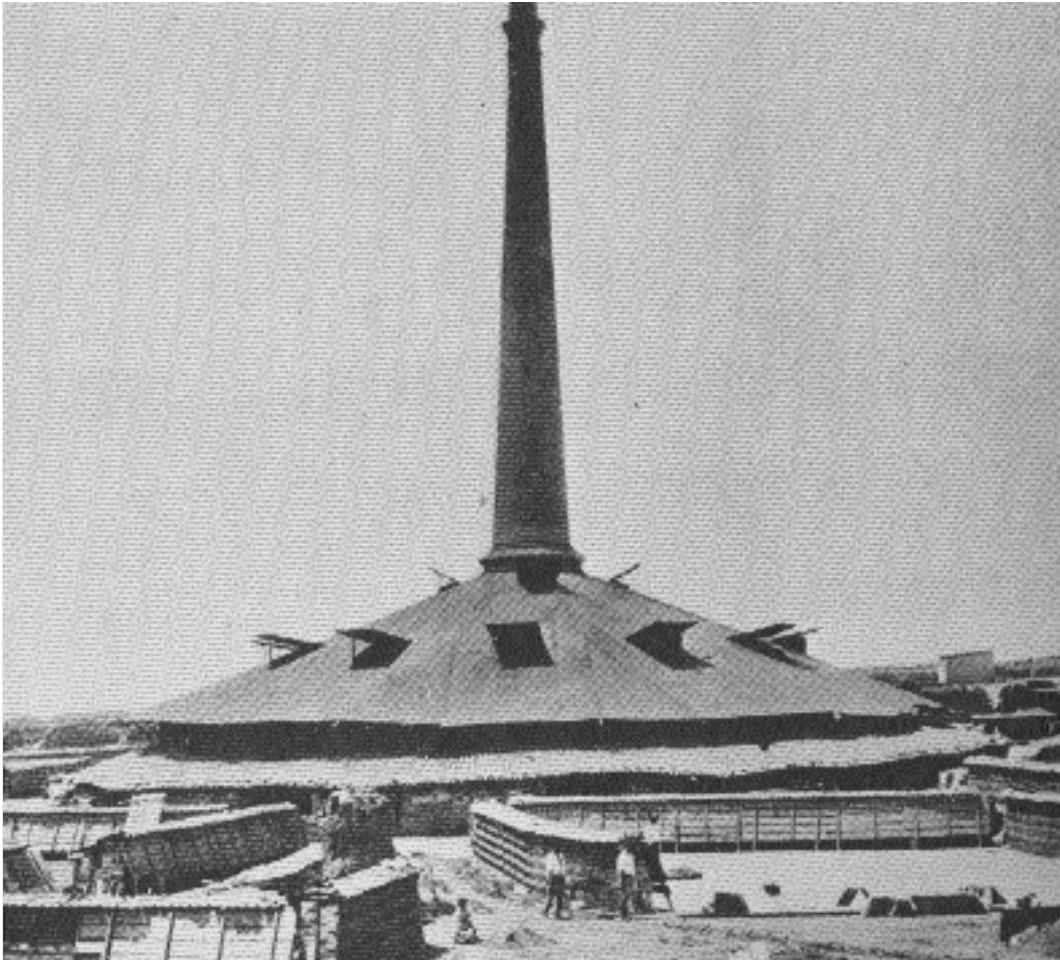

Petició de llicència per a la construcció d'una bòbila, l'any 1896, en els terrenys propietat de la finca Torre Barrina (avui només en resta el conegut parc de la Marquesa). (AML'H - Fons municipal - Llicències d'obres 416/1896).

Els barcelonins Ramon Farré i Joaquim Valls van sol·licitar, el març de 1888, la "instal·lació de dos forns per a coure maons" en els terrenys de Francesc Bosch. L'emplaçament dels gresols es trobava a 130 metres de distància de la propietat de Jaume Riera, que es va oposar a tenir a prop una indústria tan perjudicial per als seus interessos. El facultatiu municipal va suggerir als senyors Ferré i Valls desplaçar els forns a 160 m dels corrals de Jaume Riera i 180 de l'habitatge, sense sortir del perímetre industrial. Van donar la conformitat al canvi, per la qual cosa l'Ajuntament, el juny d'aquell mateix any, els va concedir el permís.²²⁵ El solar escollit per a la construcció de la bòbila estava situat entre els carrers J. Ferrán i Clua i Rafael Campalans. Joan Casas i Fuster, en el seu llibre *La formació de la indústria a l'Hospitalet del S.XIX*, assegura que es tractava de dues indústries diferents, d'escassa durada, i que la de Ferré va tancar el 1900 i la de Valls el 1906.

El 3 de gener de 1891, Miquel Julià i Blas Barellas, ambdós de Sant Andreu de la Barca, van sol·licitar permís per instal·lar una bòbila a la propietat dels hereus de Sauri; entre els carrers Baquer i Pujós. En no presentar-se cap impugnació es va aprovar el 28 del mateix mes.²²⁶

La majoria dels terrenys existents a dreta i esquerra de la travessera de Collblanc, des

Bòbila de Josep Abadal e Hijos (imatge de principi del s. XX). Foto publicada a l'Avenç (Plecs d'Història local, núm. 1, febrer de 1986, pàg. 8).

225. Expedient de vivenda, núm. 207. AML'H.

226. Expedient de vivenda, núm. 281. AML'H.

de la carretera de Collblanc fins al torrent Gornal, eren propietat del barceloní Josep Farnés. Per la seva proximitat a la carretera de Collblanc i a la presa d'aigua –ja que pel mateix eix viari discorria la canalització que abastia Barcelona–, era una zona ideal per a instal·lar-hi teuleries.

En la dècada de 1890 van ser presentats i aprovats en un temps màxim de tres mesos, cinc projectes.

Els dos primers els va presentar el mateix Farnés el maig de 1891 i el 1892.²²⁷ El primer es va portar a terme a la part inferior de la travessera, i el segon al costat oposat. La base de la xemeneia era 38 metres de la carretera de Collblanc. Segons l'enginyer industrial Pau Sans i Guitart, en tractar-se d'un "horno cerrado que conduce los humos por una chimenea de suficiente altura, no pueden incomodar ni dañar al vecino ni al transeúnte". Hi afegia que la tècnica de construcció emprada afavoria una millor combustió, a diferència de les teuleries ordinàries.²²⁸ La tercera sol·licitud la van presentar els barcelonins Prats i Casanovas el maig de 1893.²²⁹ Posteriorment aquesta bòbila va ser arrendada a Pau Guinovart, president de la Sociedad de Ladrilleros de Barcelona.²³⁰ L'altra proposta venia signada per Valentí Trullà, veí de Sants, el març de 1896.²³¹

L'últim projecte d'aquest decenni el va presentar un altre barceloní, Félix Doménech i Bracons, el maig de 1897. El lloc on es va instal·lar tenia una superfície aproximada d'unes 5 mujades; el forn era al centre del terreny, a 51 metres de la carretera de Collblanc.²³² Al final d'aquest període figurava en la matrícula industrial la teuleria de Piñol y Compañía, sense que cap altre document ens permeti de saber l'any que es va obrir. Estava situada al costat de la travessera de Collblanc, entre el carrer Rosich i el cementiri de Sants. Es va donar de baixa el 1901.

Durant el primer terç del segle XX el nombre de bòbiles va créixer poc, i les que ja hi havia es limitaven a sol·licitar ampliacions i a equipar-les amb electrobombes per extreure l'aigua dels pous.²³³

D'altra banda, l'Ajuntament, l'abril de 1922, va pretendre regular aquestes indústries per evitar que els terrenys on se centrava l'activitat es convertissin "en veritables barrancs, perjudicant-ne, en endavant, la urbanització".²³⁴ La dècada de 1970 va marcar el final de les bòbiles.

Altres indústries

Amb el nou segle la barriada va experimentar un creixement urbanístic i industrial ràpid i desordenat on van tenir cabuda una gran diversitat de mitjanes i petites fàbriques. Des dels inicis de la industrialització del barri s'havien creat dues zones essencialment idònies per a la seva instal·lació: l'entorn de la travessera de Collblanc i el costat del passatge Riera. Algunes d'aquestes fàbriques van esdevenir molestes i perjudicials per a la salut pública. Unes altres van ser impugnades en fer-se públic el projecte pels materials a manipular, com la indústria de negre de fum, popularment coneguda per "fum d'estampa".

El solar que havia deixat lliure la "Bòbila d'en Piñol" el va ocupar l'industrial santsenc Antoni Pidelaserra i Brías. L'agost de 1901 va sol·licitar permís per construir "cuatro cuardras de 25 metros de largo por cuatro de ancho y cuatro de alto, para elaborar el negro

227. Expedient de vivenda, núm. 289. AML'H.

228. Expedient de vivenda, núm. 316. AML'H.

229. Expedient de vivenda, núm. 342. AML'H.

230. Expedient de vivenda, núm. 510. AML'H.

231. Expedient de vivenda, núm. 416. AML'H.

232. Expedient de vivenda, núm. 457. AML'H.

233. Expedient de vivenda, núm. 1813 i 1909. AML'H.

234. Expedients administratius 1919-1923. AML'H.

de humo, un polvillo de carbón que se utiliza en la elaboración de tinta china, lápices, betunes y colorantes".²³⁵ El nou enginyer industrial, Pau Vallhonrat i Sadurní, va ser l'encarregat d'estudiar els plànols de l'esmentada indústria, així com del paratge on es pretenia instal·lar. En l'informe assegurava que el lloc de l'emplaçament estava a prop de diverses bòbiles amb un mínim de població, i que la casa més pròxima era a 200 metres.²³⁶

El negre de fum s'obtenia de la combinació i destil·lació de materials com el quitrà, la brea, la resina i el naftalè. El procés per aconseguir el producte, segons el criteri de l'enginyer, era completament inofensiu, ja que els gasos que es podrien escapar a l'atmosfera no produirien més incomoditats que les que ocasionava qualsevol fàbrica. Però els veïns de Collblanc no ho creien així, especialment la senyora Eugènia Casanovas i Amat –vídua de Farnés i mestressa de la finca d'estiueig coneguda per Torre Barrina–, que va impugnar el projecte. En el seu escrit de queixes, datat el 21 de setembre, argumentava que la instal·lació d'una indústria d'aquelles característiques seria en detriment de la propietat i de la salut. El fum i la pols que emetia una fàbrica d'aquesta naturalesa afectaria a sembrats i arbrat, penetraria en els habitatges i deterioraria mobles i roba. Segons el seu parer, el projecte lesionaria els interessos de la barriada.²³⁷

La Comissió d'Higiene, conjuntament amb l'enginyer municipal, van insistir en la bondat d'una indústria que en res no podia afectar la salut pública, ja que manipulaven productes higiènics. D'altra banda, afirmaven que la fàbrica de Pidelaserra i Fills garantia les condicions de seguretat amb galeries subterrànies on es recollia el negre de fum i disposava de portes dobles de ferro que tancaven hermèticament. A més, posseïa un complex sistema de ventilació que regulava el tir de les xemeneies, impedit la sortida de productes nocius. Per tant, el recurs de queixes, segons el parer de l'enginyer industrial, no tenia fonament, i aconsellava que es concedís la llicència d'obres sol·licitada. Va prevaler el dictamen del facultatiu assessor, confirmat per la unanimitat dels regidors, que van aprovar el projecte el dia 4 d'octubre de 1901.²³⁸

Aquest va ser el primer d'una llista de despropòsits provocats per les nostres autoritats i que seria la causa d'un llarg contenciós que van mantenir veïns i propietaris de Collblanc. Fins i tot un cop van haver desaparegut aquestes fàbriques van continuar provocant maldecaps. Quan es va inaugurar l'Institut Margarida Xirgu, el curs escolar 1986-87, va haver de tancar les aules per un seguit d'anomalies que van afectar la salut de professors i alumnes; els uns i els altres presentaven un quadre clínic preocupant, amb irritacions oculars, vòmits i marejos, provocats per emanacions de gas toluè. En principi es va imputar l'origen del mal a la indústria veïna de Rosich i Puigdengolas. Els responsables d'aquesta empresa van suggerir que el mal podria procedir de l'antiga fàbrica coneguda per Fum d'Estampa, en el solar de la qual s'havia edificat l'institut, però no els van fer cas.

Poc després, les fortes pluges de la tardor de 1987 van ensorrar part d'un mur que havia pertangut a la vella indústria, i va deixar al descobert l'origen de tots els mals: Fum d'Estampa no tenia clavegueram, i es desfeia dels residus líquids injectant-los en el subsòl.

Un altre focus de maldecaps era la finca d'esbarjo vuitcentista de Torre Barrina, que no era tan sols un jardí embellit per arbres anyencs i dedicat, en part, al cultiu comercial de les flors, sinó que també disposava de rafals industrials dedicats a l'adob de pells per a la fabricació de guants. En l'extrem sud de la propietat hi havia una bassa on es netejaven les pells; al costat hi havia el femer on s'apilaven els excrements de les cavalleries de la casa. Tot això, situat molt a prop dels habitatges veïns, pels patis i finestres dels

235. Expedient de vivenda, núm. 610. AML'H.

236. *Ibidem*.

237. *Ibidem*.

238. *Ibidem*.

quals hi entraven, barrejats, la pudor de les bonyigues, de l'aigua pudent i de la naftalina utilitzada en la conservació de les pells. Jaume Isern, metge municipal i encarregat de la inspecció ocular feta el 14 de juny de 1907, estava convençut que, donant més alçada al mur de separació, els veïns no tindrien raons per a queixar-se.²³⁹

Dintre d'aquesta àmplia propietat d'Eugènia Casanovas es va instal·lar, el desembre de 1909, Manuel Pardo i Companyia, empresa dedicada a la producció de cordam i cables, utilitzant cànem de Manila.²⁴⁰

D'altra banda, Miquel y Widmer, indústria de productes químics, situada a la carretera de Collblanc 19, –actual 47–, era de les que també contaminaven, amb l'agreujant que funcionava des de feia uns quants anys sense llicència per elaborar sulfumant. Segons el dictamen de la Comissió d'Higiene i Sanitat, els veïns s'havien quedat curts a l'hora de denunciar els perjudicis que provocaven en l'entorn. Es va poder comprovar que l'arbrat i les plantes més properes "estan completamente quemadas i secas".²⁴¹ La fàbrica no disposava de les més elementals mesures de seguretat; d'altra banda, la Llei general de Sanitat era categòrica, i prohibia la fabricació de l'àcid clorhídric a menys de 500 metres d'un lloc habitat. Se li va aplicar una multa de 15 ptes. i se li vedà en endavant la producció de sulfumant.

Hi havia més indústries considerades perjudicials per a la salut del veïnat. L'alguatzil de Collblanc-la Torrassa, el setembre de 1918, va redactar-ne una llista, no exhaustiva, de vuit. Quatre eren a la carretera de Collblanc, tres al carrer d'Occident i una al carrer del Llobregat. Tres es dedicaven a l'elaboració de greixos industrials i greixos alimentaris, una altra a vernissos i dos a superfosfats orgànics.²⁴² Una d'aquestes pertanyia a Andreu Llavinés.

La fàbrica d'Andreu Llavinés, que va donar nom a un carrer del barri, era un edifici la construcció del qual va ser sol·licitada el 24 d'octubre de 1898 per Enric Fernández-Calçada Galí amb el propòsit de dedicar-la a refinar olis vegetals. Es trobava en el número 30 del carrer d'Occident; la façana principal s'estenia des del carrer del Progrés fins al del Llobregat. En l'actualitat encara queden vestigis del que va ser l'entrada del recinte.²⁴³

Era regentada pel senyor Llavinés i produïa guano. La matèria primera eren retalls de cuir, sabates usades procedents de fàbriques de corretges, draperies i escombraïres. La manipulació d'aquestes deixalles feia una pudor molt molesta, que van provocar la denúncia dels veïns el setembre de 1920.

La Comissió de Sanitat hospitalenca va arribar a la conclusió que aquelles emanacions acres podien ser molestes, però no afectaven la salut pública. D'altra banda, es llegia en l'informe que eradicar les indústries comportaria lesionar drets creats des de feia molts anys, quan a la zona gairebé no hi havia habitatges.²⁴⁴

És clar que si s'haguessin molestat a consultar els arxius locals haurien pogut constatar que el 17 de juny de 1898 aquell sector havia estat declarat urbanitzable.²⁴⁵

Hi havia també la fàbrica d'hules de Joaquim Rosich i Rovira, el permís de construcció de la qual va ser sol·licitat el 20 de maig de 1902.²⁴⁶ Tenia una nòmina de trenta-cinc per-

239. Actes dels acords municipals. 1907. AML'H.

240. Expedient de vivenda, núm. 1006. AML'H.

241. Expedients administratius 1905-1908. AML'H.

242. Expedients administratius 1915-1919. AML'H.

243. Expedient de vivenda, núm. 507. AML'H.

244. Expedients administratius 1919-1922. AML'H.

245. Actes de les juntes municipals, 1876-1915. AML'H.

sones en la dècada de 1930.²⁴⁷ quan va abandonar el barri, el solar va servir per crear un equipament: el Poliesportiu Municipal Fum d'Estampa.

El 8 de març de 1913 el barceloní Antoni Mercadal i Riera va comprar a Eugènia Casanovas una parcel·la segregada de Torre Barrina de 1.063 m² amb la intenció d'establir-hi una indústria. El dia 18 del mateix mes va sol·licitar permís per a construir-hi dos rafals dedicats a la producció de teixits de cotó, que li va ser concedit el mateix dia, segons consta en el plànol que rubricaren l'alcalde Francesc Marcé i Codina i el secretari Josep Prats.

El 5 de juny el mestre d'obres municipals, Marià Tomás i Barba, constatava que "el estado de construcción alcanzaba la altura de la cubierta".²⁴⁸ No degué romandre-hi gaire temps, ja que el 1925, en el mateix lloc, carrer Farnés, s/n, hi figurava l'empresa Amat i Companyia, la plantilla de la qual, en 1933, era de 130 treballadors.²⁴⁹ La indústria estava situada on avui hi ha un aparcament municipal i s'hi construeix un ambulatori.

En el pol oposat de la barriada, al passatge Riera, la raó social Santiago Riera Hnos. va aixecar, l'any 1917, una sèrie de rafals, el resultat dels quals va ser semblant a un polígon industrial per la quantitat i varietat de fàbriques instal·lades. Citarem breument les activitats que s'hi desenvolupaven: elaboració de cargols, pintures, fosa de ferro, de vidre, guix, combustibles minerals, i la fusteria de Joan Pons i Vila, dinàmic empresari a qui es deu la construcció del gratacel de la carretera de Collblanc, al número 43.

Una altra fàbrica, Hilados de Manuel Cabaní, no eren simples rafals. El maig de 1927 el seu amo va encarregar a l'arquitecte Antoni Puig i Gairalt el projecte d'un edifici industrial amb habitatge. S'aixecaria en un solar de la seva propietat, de 900 m², situat a la travessera de Collblanc, núm. 6. El dia 1 de juny, la Comissió Municipal Permanent, conforme amb el dictamen de l'arquitecte municipal, va aprovar el permís d'obres.²⁵⁰ El 1933 tenia quaranta-tres treballadors.²⁵¹

Manuel Cabaní residia al número 57 de la carretera de Collblanc i va ser un veí molt vinculat a l'activitat sociocultural del barri. El juliol de 1936 va ser una altra víctima dels incontrolats.

El barri estava considerat "zona d'eixample de l'Hospitalet modern", segons la làpida que hi ha a un costat de la font de la plaça Espanyola. D'aquesta definició se'n podria concloure que amb el desenvolupament urbanístic de Collblanc-la Torrassa es podria esperar que es convertís en una demarcació de residència obrera, però no va ser així. L'espectacular creixement demogràfic del decenni de 1920, època de canvis polítics, va coincidir amb el període de més embranzida constructiva; la situació va escapar al control del Govern municipal.

Com hem pogut observar, la majoria d'industrials que es van establir a la barriada eren barcelonins. Aquí van trobar més facilitats per a construir-hi la seva empresa, els permisos es concedien per a qualsevol sector de Collblanc-la Torrassa, sense tenir massa en compte el producte a elaborar, encara que provoqués pudors insuportables.

Durant els primers vint anys del segle XX els veïns no van parar de denunciar certes activitats industrials com a responsables directes de la progressiva degradació ambiental del barri.

^{246.} Expedient de vivenda, núm. 648. AML'H.
^{247.} Correspondència 1933. AML'H.
^{248.} Expedient de vivenda, núm. 1247. AML'H.
^{249.} Correspondència 1933. AML'H.
^{250.} Expedient de vivenda, núm. 5170. AML'H.

Els escombriaires del carrer Vallparda

Una altra activitat considerada industrial va ser la dels escombriaires. La seva presència a Collblanc-la Torrassa es va perllongar per espai de mig segle.

Durant el Ple municipal del 10 d'agost de 1906, el regidor Rafel Carbó va informar que Barcelona tenia la intenció d'expulsar immediatament els escombriaires del barri d'Hostafrancs. Estava convençut que s'instal·larien a la barriada de Santa Eulàlia, ja que ja hi havia un precedent. L'agost de 1904 hi havia a Santa Eulàlia una desena de femers en una zona reservada que s'estenia al llarg de la carretera del Mig, des del carrer del Gasòmetre fins al torrent Gornal.²⁵²

La introducció dels escombriaires representava un obstacle més per a la instal·lació d'indústries de gran significació que proporcionessin millors ingressos a l'erari municipal. La solució: emplaçar els escombriaires més lluny del centre urbà –n'hi havia a menys de 150 metres d'habitatges, malgrat que la normativa governamental exigia un quilòmetre.²⁵³

Però no va ser a Santa Eulàlia, sinó a Collblanc-la Torrassa on es van instal·lar els escombriaires de Barcelona.

El 12 de desembre de 1906, el barceloní Joan Torns i Munné va sol·licitar permís per urbanitzar la seva propietat, coneguda per *Les Feixes*, amb la finalitat que algunes famílies poguessin dedicar-se a l'aprofitament d'escombraries per a adob dels camps. La finca tenia les condicions d'aïllament i independència que es requerien per poder establir aquest tipus d'indústria, considerada perjudicial per a la salut pública, segons l'informe de la Comissió d'Higiene, redactat el 18 de gener de 1907.

Quan el projecte es va fer públic les impugnacions que va rebre van ser nombroses, fins a l'extrem que l'opinió dels edils va quedar molt dividida. El 5 d'abril es va imposar una votació que va resultar favorable a l'establiment dels escombriaires per sis vots a favor i cinc en contra.

Cinc dies més tard, el mateix Joan Torns va decidir construir una casa en uns terrenys de la seva propietat. El permís li va ser concedit el 26 d'abril, després d'un ampli debat entre els regidors. En l'autorització es feia constar que aquella concessió no implicava "el establecimiento de industrias de estiércoles y basuras dentro de la construcción."²⁵⁴ Però el senyor Torns va fer cas omís d'aquells advertiments i es va dedicar a arrendar i vendre parcel·les a escombriaires procedents de Barcelona.

Els propietaris contraris al pla Joan Torns, en ser-los desestimades les queixes, van adreçar-se al governador civil, Ángel Ossorio, que va encarregar un estudi detallat sobre el problemàtic espai. Es va poder comprovar que innumbrables famílies convivia a molt curta distància de munts d'escombraries i de bestiar menut, especialment porcs. El 20 d'agost de 1908 la màxima autoritat civil de la província es va dirigir en termes molt durs a l'alcalde Josep Parera per haver autoritzat l'establiment dels escombriaires en la boga del torrent Gornal, l'únic camí que unia el centre urbà de l'Hospitalet amb la barriada de Collblanc-la Torrassa.²⁵⁵

Tampoc no s'havia tingut en compte la proximitat d'una fàbrica de teixits ni de les bòbiles, per la qual cosa considerava justos els recursos presentats pels veïns.

^{251.} Correspondència 1933. AML'H.
^{252.} Actes dels acords municipals 1906-1908. AML'H.
^{253.} Ibidem.
^{254.} Expedient de vivenda, núm. 880. AML'H.

Vist això i davant les desafortunades explicacions que va oferir l'alcalde, el Govern Civil de Barcelona va incoar-li un expedient administratiu per a aclarir els fets i determinar responsabilitats.

Oficialment, el consistori hospitalenc va revocar l'acord pres el 18 de gener de 1907 sobre la higiene, però en no prosperar el contenciós governatiu, les autoritats municipals no van dubtar a seguir atorgant llicències de construcció per als carrers Vallparda, Torns, Vinyeta i Albiol fins a 1924.

Així, els germans Avel·lí i Francesc Pagès i Piulachs, residents a Barcelona, que tenien propietats rurals en aquest sector, també van obtenir llicència per construir rafals i corrals. El primer va aconseguir permís d'obres els anys 1913, 1914, 1918, 1922 i 1923 –en aquest últim va construir dotze cases de planta baixa al carrer Vinyeta.²⁵⁶ El segon dels germans va poder construir setze cases amb amplis patis al carrer Vinyeta i el pasatge d'idèntic nom, l'any 1922.²⁵⁷ Totes aquestes construccions amb la mateixa finalitat: l'aprofitament d'escombraries. Aquesta activitat es combinava amb la cria de bestiar porquí i els seus conseqüents efluis pudents, fins a l'extrem que el carrer Vallparda va merèixer qualificatius com "el carrer de la pudor". Altres persones, amb enginy maliciós, coneixien el lloc com "el barri del Bon-Aire".²⁵⁸

A la carretera de Collblanc, des de la Riera Blanca fins a la travessera de Collblanc, així com en els carrers adjacents, era força normal criar porcs als patis interiors. El treball de seleccionar escombraries devia ser rendible, ja que van aparèixer nou femers i granges de porcs a la travessera de Collblanc, i tres a la carretera de Collblanc. Més endavant es va descobrir que no tenien permís.²⁵⁹

Arran de la descoberta d'aquests femers, el 15 de febrer de 1910 el mestre d'obres Marià Tomás i l'inspector de sanitat municipal Jaume Isern van proposar el desallotjament de tots els escombriaires dispersos per Collblanc-la Torrassa, en considerar que atemptaven contra la salut pública. El consistori va resoldre que aquesta mena d'activitats havien de traslladar-se a la zona pròxima l'abocador del barri de la Marina, i va comminar els responsables al tancament immediat de tots aquells que estaven instal·lats en un lloc habitat.²⁶⁰ Però els escombriaires no es van moure de les seves instal·lacions.

Malgrat els bons desitjos de l'alcalde de barri, Josep Rius, i del regidor Jaume Tort de fer de Collblanc-la Torrassa un barri "industrial, sano y alegre", al febrer de 1912 la realitat era molt diferent. Per la "huella infecta de los basureros con sus lúgubres barracones, de patios llenos de desperdicios, donde reina el desorden y la suciedad, estos depósitos de basuras constituyen una industria nauseabunda".²⁶¹

El Foment de Propietaris de la Torrassa, el febrer de 1912, va prendre part activa en una campanya sanitària per a eradicar la "continua invasión que sufre el barrio de inmundas instalaciones y pestilentes estercoleros".²⁶² Va denunciar aquesta situació en nombroses ocasions a les autoritats municipals, a la Comissió d'Higiene, al Govern Civil i als diaris de Barcelona, amb l'ànim de forçar a la total desaparició dels escombriaires, la presència dels quals era un fre al desenvolupament urbanístic.

D'altra banda la higiene i la salut també preocupaven els mateixos escombriaires del carrer Vallparda. El juny de 1920 van adreçar un escrit a l'Ajuntament amb els noms de 171 veïns del lloc, en el qual exposaven les dificultats que tenien des de feia temps. Es queixaven que, a causa de l'augment de la població i de la sequera que estaven patint,

255. Correspondència 1908. AML'H.

256. Expedient de vivenda, núm. 3079. AML'H.

257. Expedient de vivenda, núm. 2348. AML'H.

258. Expedients administratius 1915-1919. AML'H.

259. Expedients administratius 1909-1912. AML'H.

260. Ibidem.

261. Ibidem.

262. Ibidem.

era gairebé impossible treure aigua dels pous, ni tan sols per atendre les necessitats bàsiques de condícia o per combatre les malalties que en aquell paratge s'estenien. Per tot això suplicaven que els instal·lessin una font a la placeta que configuraven els carrers Pujós i Vallparda. Al cap de tres dies, el 4 de juny, l'Ajuntament va accedir a la seva petició²⁶³, però va caldre esperar quatre anys perquè fos efectiva. Això va ser el 25 de juliol de 1925. Aquella tarda va haver-hi una petita festa amb motiu de la inauguració de la font i del nom oficial de la placeta, que ja era coneguda per plaça de Canalejas.²⁶⁴

L'agost de 1930 les noves autoritats hospitalenques sorgides després de la caiguda del govern de Primo de Rivera, decidides a garantir la salut pública van ordenar als escombriaires instal·lats en els centres urbans de Collblanc-la Torrassa i de Santa Eulàlia que traslladessin les seves indústries abans del 24 de juny de 1931.²⁶⁵ La zona assenyalada per a situar-los es va fixar en el perímetre comprès per la carretera del Prat fins al l'indar del terme municipal de l'Hospitalet –banda mar–, i entre la carretera del Fanal i la carretera de "Passa'l Riu". Aquesta mesura va ser impugnada pel Consorci del Port Franc.²⁶⁶

El consistori que es va formar en proclamar-se la II Segona República Espanyola també es va interessar seriosament pel problema. Josep Romagosa, un dels nous regidors, que ja ho havia estat quan el 1907 es va debatre la qüestió, va informar que a principis de segle l'Ajuntament ja havia assenyalat una zona entre Santa Eulàlia i la Marina per a la seva instal·lació. Carles Martí i Feced, metge i president de la Comissió de Sanitat, es va comprometre a fer els tràmits oportuns perquè tots els escombriaires quedessin emplaçats en el lloc esmentat; també va assegurar que prohibiria l'entrada d'escombraries procedents de Barcelona a partir del 1 de gener de 1932.²⁶⁷

Mentrestant els dipòsits d'escombraries que s'apilaven en els femers d'ambdues barriades van acabar provocant un focus infecció: dels deu casos detectats, tres persones van morir. La primera víctima va morir el 6 d'agost de 1931 a Collblanc-la Torrassa. Es tractava d'una jove, l'autòpsia de la qual va revelar mort per pesta bubònica. Una setmana després, i en el mateix districte, es va produir la segona víctima mortal.

En tenir coneixement del primer cas, el cap d'epidemiologia de Barcelona, el doctor Sanguela, es va posar al capdavant dels equips mèdics de Barcelona i l'Hospitalet aïllant i traslladant els malalts a l'Hospital d'Infecciosos de Barcelona i vacunant els veïns de Collblanc-la Torrassa, així com els de Santa Eulàlia. Aquestes mesures van permetre garantir que la zona infectada quedés fora de perill.

La notícia de l'epidèmia va volar fins a Ginebra, seu de l'Oficina Internacional de Sanitat, divulgada per la premsa madrilenya i barcelonina. La Ciutat Comtal presumia de ser molt neta, però es donava la circumstància que totes les seves escombraries es dipositaven a l'Hospitalet, on es tractaven amb procediments molt rudimentaris.²⁶⁸

Regularment cada any, davant la proximitat de l'estiu, la Comissió de Sanitat hospitalenca mostrava més interès per delimitar una zona infecta on tinguessin cabuda tots els escombriaires. Mentre es localitzava el paratge adequat, les autoritats recomanaven que, mensualment, es fes una capa de calç a les parets dels corrals i es desinfectés el sòl amb zotal.

El juliol de 1932 es va instar els escombriaires instal·lats en nuclis de població a desallotjar els seus establiments, i se'ls va donar tres mesos de termini, tot advertint-los que, passat aquest temps, s'empraria la força contra els que s'hi haguessin negat. Esgotat el terme fixat, però, tot va continuar igual.

263. Expedients administratius 1919-1923. AML'H.

264. Expedients administratius 1925-1926. AML'H.

265. Correspondència 1930. AML'H.

266. Correspondència 1931. AML'H.

267. Ibidem.

268. L'Obra, Núm. 3, 26-9-1931. AML'H.

Per iniciativa d'un grup d'industrials escombriaires, així com d'una cooperativa, el març i setembre de 1934 es van presentar sengles propostes per a traslladar els dipòsits d'escombraries. La primera pretenia emplaçar-los a la urbanització de Josep Feliu, a la dreta de la carretera del Prat. En la segona oferta, el president de l'entitat, Casimir Baidés i Faccio, assegurava haver trobat la solució definitiva i oferia un "extens projecte de construccions per a la indústria de l'escombriaire, dins de les més modernes normes d'higiene".²⁶⁹ Aquests projectes no van arribar a quallar, ja que, el juny de l'any següent, l'Associació de Propietaris de l'Hospitalet, fent-se ressò del malestar que regnava entre els veïns del carrer Vallparda i el seu entorn més immediat, van lliurar un escrit de queixes amb un total de 692 signatures. El van presentar al conseller de Sanitat de la Generalitat i a l'alcalde de Barcelona, que sempre s'havien mostrat molt receptius a les seves peticions.

La veritat és que les institucions d'ambdues ciutats no havien aconseguit res de positiu, al contrari, la situació s'havia agreujat fins a l'extrem que "perjudica notablemente al incremento, salubridad i ornato de la barriada".²⁷⁰

El 22 de desembre de 1936 es declarava zona apta per a tots els escombriaires el perímetre comprès per la carretera del Prat, el camí Antic de València, el camí del Casalot i la finca Carbonell, la mateixa àrea que la Cooperativa d'Usuaris de la Neteja Pública Domiciliària de Barcelona havia proposat el setembre de 1934.²⁷¹ Per donar llum verda al projecte només faltava que fos ratificat pel Ple municipal, però no es va concretar cap data.

Hauria de transcórrer encara un quart de segle perquè les activitats dels escombriaires de l'Hospitalet fossin eradicades totalment.

L'aparició de focus de pesta porcina a la província de Barcelona va obligar el Govern Civil, l'octubre de 1960, a declarar l'Hospitalet, entre altres municipis, "zona infecta de pesta porcina africana". La Dirección General de Ganadería assegurava, el 17 d'octubre de 1960, que l'aparició de l'epidèmia s'havia iniciat en un 90% en porcs encebats en femers.²⁷²

Davant l'extensió de la epizoòtia a l'Hospitalet, on es criaven 40.000 porcs, les autoritats locals van decidir enviar matadors a les mateixes granges a sacrificar els porcs malalts, que van ser rebuts a cops de roc i trets d'escopeta. No tots els animals oferien símptomes de la malaltia –orelles baixes i morades–, però en pocs dies van ser sacrificats sense distingir entre sans i malalts, sent enterrats a la vora del riu Llobregat enmig de successives capes de calç. Les indemnitzacions no van cobrir les pèrdues.²⁷³

Amb la desaparició del porc, l'aprofitament de les escombraries amb finalitats agrícoles es feia inviable en no haver-hi purins per mesclar, i els preus van caure en picat.

La recollida d'escombraries amb vehicles de tracció animal i els preus assignats per tona transportada van esdevenir irrisoris quan els residus domèstics van perdre valor en desaparèixer l'engreix del porc.

Així les coses, l'octubre de 1961, l'inici de converses amb els ajuntaments de l'Hospitalet i Barcelona va permetre eradicar definitivament de Collblanc-la Torrassa i Santa Eulàlia els escombriaires. Amb ells van desaparèixer els carros pintats de color verd de tracció animal, que van ser substituïts per camions.²⁷⁴

269. *Correspondència 1932-1935. AML'H.*

270. *Ibidem.*

271. *Correspondència 1936. AML'H.*

272. Boletín Informativo Municipal, 4t trimestre de 1960.

273. *Entrevista amb Manel Silvestre (Desembre de 1991).*

274. *Solidaritat Nacional (14 d'Octubre de 1961).*

La indústria del vidre

Ens explica Plini en la seva *Història Natural* que el descobriment del vidre va ser el fruit d'una casualitat: quan uns mercaders fenicis estaven escalfant el menjar en un fogó que contenia partícules de salnitre del carregament que transportaven, l'acció del foc va produir una substància desconeguda fins aleshores. Això passava fa uns 3.500 anys.²⁷⁵

El vidre va néixer a Egipte, i Venècia en va fer un art i una institució. Va arribar a Espanya pel sud a través de la cultura àrab. Les primeres fàbriques es van instal·lar a les proximitats dels boscos, on abundava la llenya.²⁷⁶

De les vuit indústries del vidre existents a l'Hospitalet en 1947, cinc eren a Collblanc-la Torrassa: Vidrieries Rovira, Fàbrica de Cristal Obrera la Torrassa, S.A, Cristalerías Casanovas, Industria del Cristal i Frasierías Pedret, S.A.

El juliol de 1910, Magín Rovira Carreté, veí de Barcelona, va sol·licitar permís per edificar en un solar de la seva propietat una fàbrica amb forn per a la cocció de vidre.²⁷⁷ Estava situada en l'angle format pels carrers Rafael Campalans i ronda de la Torrassa.

Malgrat que l'habitatge més pròxim era a tan sols 25 m i que el lloc tenia caràcter urbà, destinat a obres d'equipaments, l'enginyer Pablo Vallhonrat i Sadurní no va tenir objecció a aconsellar-ne la construcció. Al seu judici, el combustible a utilitzar, carbó anglès de gran qualitat i unes instal·lacions ben condicionades evitarien qualsevol molèstia al veïnat. Vist l'informe favorable de l'enginyer municipal, l'Ajuntament va concedir el permís el 27 de setembre de 1910.²⁷⁸ Segons la matrícula industrial es va donar d'alta l'1 de juliol de 1914. Com a dada curiosa podem dir que en 1925 pagava 1.300,77 ptes. de contribució.

Vidrieries Rovira estava totalment mecanitzada i orientada cap a la producció d'ampolles. En la dècada dels quaranta elaborava tinters, ampolles de lleixiu i flascons per a envasar el "Agua del Carmen".²⁷⁹ Posteriorment, i fins al tancament de la fàbrica, es va dedicar a la fabricació d'ampolles de refresc i cava.

La sílice o sorra, tant la de platja com la de riu, és la base per a la producció del vidre; barrejada amb ferro és útil per a vidres de colors o per a la fabricació d'ampolles fosques. Aquest tipus de sorra era utilitzat a les Vidrieries Rovira per a la producció d'ampolles de cava. A més de ser més barat que el que s'importava de Fontainebleau, la clientela ho exigia, convençuda que el vidre fosc protegia millor els vins espumosos.²⁸⁰ L'amo, Magín Rovira, es va integrar en les institucions del barri i arribà a ser vicepresident del Foment de Propietaris de la Torrassa el febrer de 1914.²⁸¹

Com a contribuent principal, durant el govern municipal de Tomás Giménez Bernabé, el 1923 va ser escollit regidor. Va cessar en el càrrec l'1 de març de 1930 després de la caiguda del règim de Primo de Rivera.²⁸²

A començament de la dècada de 1980 Vidrieries Rovira es va traslladar a la Zona Franca. L'Ajuntament va adquirir el solar que havia deixat buit per 39 milions de pessetes –en comptes dels 250 milions que demanava l'empresa– per a convertir-lo en lloc d'esplai. L'Associació de Veïns de Collblanc-la Torrassa reivindicava aquest projecte des

275. *Planell, Leopoldo*: Historia del Gremio de Vidrieros de Luz y Soplo de Barcelona. *Tipografia Emporium, S.A. Barcelona, 1948.*

276. *Ibidem.*

277. *Expedient de vivenda, núm. 1053. AML'H.*

278. *Ibidem.*

279. *Entrevista amb Joan Sans, (28 de febrer de 2000).*

280. *Entrevista amb Albert de Pedro, (13 de febrer de 2000).*

281. *Correspondència 1911-1912. AML'H.*

282. *Actes dels acords municipals, 1927-1930. AML'H.*

de feia temps amb el nom de plaça del Vidre. La urbanització del nou equipament es va inaugurar el 19 de desembre de 1992.²⁸³

Una altra indústria, la Fábrica de Cristal Obrera la Torrassa, S A, va estar situada al carrer del Llobregat, núm. 116. La primera informació és la sol·licitud, al juny de 1918, de Josep Jordi, gerent de l'empresa Jordi i Rivera, per construir una quadra i dos forns per a la fabricació de vidre en un solar de la seva propietat.

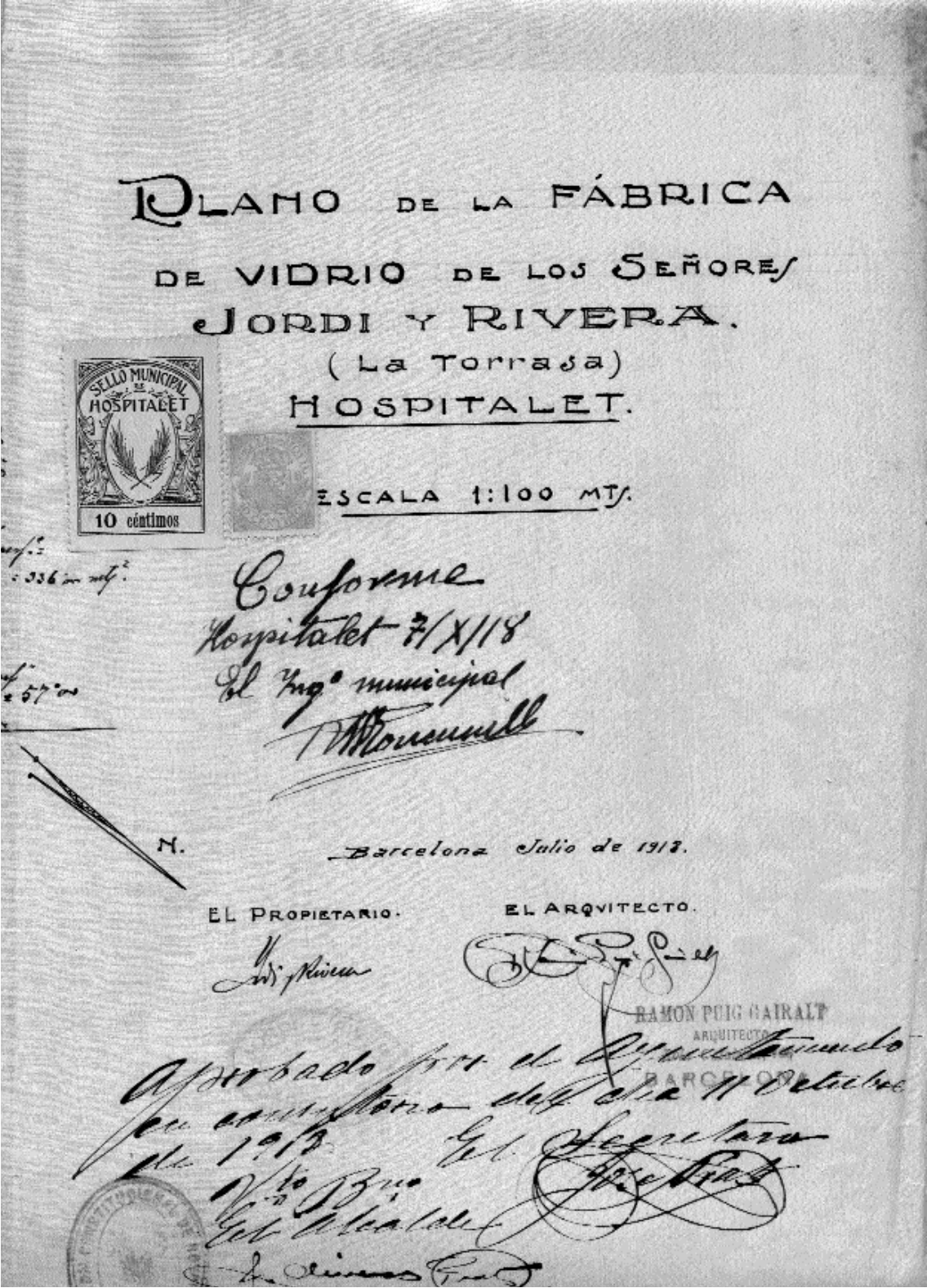
L'arquitecte Ramon i Puig Gairalt va rebre l'encàrrec de fer-ne els plànols. L'enginyer Moncunill va dictaminar en el seu informe que l'emplaçament de la fàbrica es trobava en terrenys de caràcter urbà, però atès que els forns eren d'escassa importància, el seu funcionament no causaria molèsties al veïnat. Es va aprovar l'11 d'octubre d'aquell mateix any.²⁸⁴ La Guia Oficial de Sant Feliu de Llobregat de 1927 va definir la fàbrica com una admirable organització industrial i model dels pobles més avançats en convertir-se en cooperativa obrera. La creació va ser possible gràcies a l'esforç mancomunat d'un grup de treballadors encoratjats per Joan Pedro i Vidal, un vidrier que havia començat l'ofici quan només tenia nou anys.²⁸⁵ El projecte va sorgir arran d'una vaga del gremi que va durar sis mesos. Joan Pedro i Vidal va exposar els seus plans a un nombrós grup de vidriers que procedien de les fàbriques barcelonines. Entre ells hi havia treballadors que, com ell, venien de Can Tarrida, important fàbrica del carrer Badal.²⁸⁶ Per poder formar la societat, encara que ells creien que establien una cooperativa, van recórrer a l'emissió de quatre sèries d'accions, de 125 a 5.000 ptes., fins a crear un capital inicial de 125.000 ptes. A aquells que al principi no van poder pagar-les, se'ls va anar descomptant del sou fins a amortitzar el deute.²⁸⁷

La fàbrica "la Torrassa", coneguda així pels seus empleats, estava orientada a l'elaboració de gots, copes, porrons, centres de taula i floreres, encara que va acabar produint tot tipus de vidre industrial: semàfors, fars de cotxe, il·luminació d'aeroports i vaixells, entre altres articles. El primer gerent va ser Joan Pedro i Vidal. Segons el periodista Manuel Del Arco, assessorat pel Gremi de Vidriers, Joan Pedro i Vidal era el degà dels vidriers i el més famós de la comarca i rodalia²⁸⁸. Així ho confirma el fet que quan el general Franco va voler instal·lar llums d'aranya a la seva residència del Pazo de Meirás, li van indicar que les millors que es feien al país sortien de l'empresa Óptica y Lámparas Pedro, que Joan Pedro i Vidal va constituir anys després de la seva sortida de "la Torrassa", a l'avinguda de Sant Ramon Nonat, núm. 34.²⁸⁹

Altres gerents de "la Torrassa" van ser Àngel Sabas i Josep Pamias. Durant la Guerra Civil va haver-hi un intent de col·lectivització que no va prosperar i va romandre inactiva. Acabada la contesa i recuperada la personalitat jurídica de la societat, el gerent, Àngel Sabas, va proposar l'obertura de la fàbrica amb ampliació de motors. Però la posada en funcionament no va ser fàcil, ja que el règim restrictiu que va imposar el Govern obligava a adquirir els materials mitjançant quotes oficials, sens dubte insuficients. Per tant, calia acudir al mercat negre –pràcticament institucionalitzat pel mateix Ministeri d'Indústria–, on pretesos importadors oferien allò que calgués mitjançant l'estraperlo.²⁹⁰

De la Fàbrica de Cristal Obrera la Torrassa van sorgir noms com Antonieta Padrós, Joan Guixà i Salvador Pamias, que van fer possible, l'any 1945, la creació del Club Pimpinela de Tennis de Mesa, entitat cultural de gran significació al barri.

283. Progrés, núm. 92.
284. Expedient de vivenda 1810. AML'H.
285. Entrevista amb Albert de Pedro, (13 de febrer de 2000).
286. Ibídem.
287. Ibídem.
288. Diario de Barcelona, 1-10-1946.
289. Entrevista amb Albert de Pedro, (13 de febrer de 2000).
290. Entrevista amb Salvador Pamias, (17 de febrer de 2000).

Petició de llicència d'obres per a la fàbrica de vidre senyor Jordi Rivera, any 1918. Actualment entre els carrers Mas i Montseny (AML'H - Fons municipal - Llicències d'obres exp. 1810).

En la dècada dels vuitanta, la fàbrica va deixar de ser rendible. El Consell d'Administració no va saber frenar la progressiva descapitalització de l'empresa, que va quedar en poder dels bancs fins al seu tancament, el 1992.

Una tercera fàbrica aparegué l'abril de 1918. El veí de Sants Antonio Colominas, propietari d'un solar situat al carrer Romanins, va sol·licitar la instal·lació d'un forn i tres arques.²⁹¹

De l'informe presentat per l'enginyer municipal es desprèn que el lloc on es pretenia establir la fàbrica de vidre corresponia a la zona industrial pròxima al desaparegut passatge Riera. Encara que va admetre que l'emplaçament també tenia caràcter urbà, era partidari que es concedís el permís, ja que el projecte d'instal·lació garantia que no causaria molèsties al veïnat. Es va aprovar el 19 de juliol d'aquell mateix any.

El març de 1935 constava com una cooperativa obrera amb el nom de Productora del Vidre S.O.C. i amb nou domicili social al carrer Dr. Martí Julià, 45.²⁹² Després d'anomenar-se també Vitrificadora del Vidrio, el maig de 1947 la indústria va ser adquirida en subhasta per embarcament judicial per Ramon Casanovas. En l'operació de compra va obtenir 14 motors, 2 màquines de bordonar, 4 torns de tallar, 8 moles polidores, 1 farga, 1 trepant, 1 mola esmeril, 2 forns de 9 gresols, 5 arques, 2 estufes, 2 forns de reescalfar i un dipòsit de fuel amb capacitat per a 80.000 litres.²⁹³

Per a evitar confusions amb l'antiga empresa va sol·licitar registrar-la amb el nom de Cristalerías Casanovas.²⁹⁴ La nova societat continuaria dedicant-se a elaborar els mateixos articles de vidre que la seva antecessora.

Per a la instal·lació de la quarta indústria de vidre buit a la barriada, el seu propietari, Salvador García i Lluís, va tenir molt en compte les excel·lents condicions que la ciutat tenia quant a transports i mà d'obra especialitzada.²⁹⁵

El 20 d'abril de 1943 va sol·licitar permís per a establir-se als números 10 i 12 del carrer Pérez Galdós. Els locals de la nova factoria –adquirida mitjançant traspàs a Eduard Barrera i Ferrer, de les Franqueses– eren de nova construcció, amplis i ventilats, ideals per a aquest tipus d'indústria.²⁹⁶

Al número 160 del Butlletí Oficial de la Província de Barcelona es va publicar un anunci sol·licitant la instal·lació de nova maquinària i deu motors de 13 CV de potència. Després de 15 dies d'exposició pública del projecte sense cap reclamació, el consistori hospitalenc va aprovar-la el 20 d'agost.

La fàbrica de Salvador García, S.A., al gener de 1947, figurava com a Industria del Cristal SA.²⁹⁷ En aquesta època, tota la indústria de Catalunya patia restriccions d'energia elèctrica, la qual cosa impedia de treballar a ple rendiment. Per a suplir aquestes limitacions, el gerent i antic alcalde de la ciutat entre 1944 i 1945, Josep Puig i Miracle, va sol·licitar permís per a instal·lar un grup electrogen amb motor de gasoil de 20/25 CV de potència. Al mateix temps va demanar que se l'eximis del pagament de drets, perquè es tractava d'una instal·lació temporal mentre duessin les restriccions. Per a poder mantenir el nivell de producció va tornar a demanar permís per a un nou equip electrogen de 40/50 CV.²⁹⁸

El febrer de 1973 Feliu Vilarrubias i Solanes, en representació de Progre, SA, va sol·licitar permís per a enderrocar la fàbrica i aixecar un edifici de cinquanta-sis habitatges.²⁹⁹

291. Expedient de vivenda, núm. 1858. AML'H.
292. Correspondència, març de 1935. AML'H.
293. Expedient de construcció, núm. 16.751. AML'H.
294. Ibidem.
295. Expedient de construcció, núm. 12.670. AML'H.
296. Ibidem.
297. Expedient de construcció, núm. 16.625. AML'H.
298. Expedient de construcció, núm. 17.344. AML'H.
299. Expedient de vivenda i indústria, núm. 92/73. AML'H.

L'últim forn de vidre de què hi ha constància, Frasquerías Pedret SA, era una multinacional del vidre que procedia de Masnou. Es va instal·lar al barri l'any 1945 i estava situada entre el carrer Creu Roja, el passatge Amat i el carrer Farnés, on el juliol de 1934 també n'hi havia una altra, propietat de Joan Fernández.³⁰⁰ La producció estava orientada a la fabricació d'articles de vidre buit. El cos principal de la fàbrica estava constituït per dues naus, l'edifici d'oficines, el taller mecànic i les sales de motlles i compressors. El personal es componia del director, dos tècnics, quatre administratius i dos-cents setanta obrers.³⁰¹ El gerent era Miquel Pedret i Carceller.

Per a tenir una lleugera idea de la importància de l'activitat que desplegava aquesta indústria n'hi ha prou a conèixer algunes dades sobre les matèries primeres que consumia anualment: 5.760 tones de sorra silícica, 4.917 tones de fuel i 2.280 de carbonat de sosa. Disposava de tres arques i d'un forn tipus Bassin, així com de deu màquines semiautomàtiques que produïen 10.800 tones de flascons de 10 a 50 grams cada any. Un dels seus principals clients era la fàbrica de perfums Myrurgia, SA.

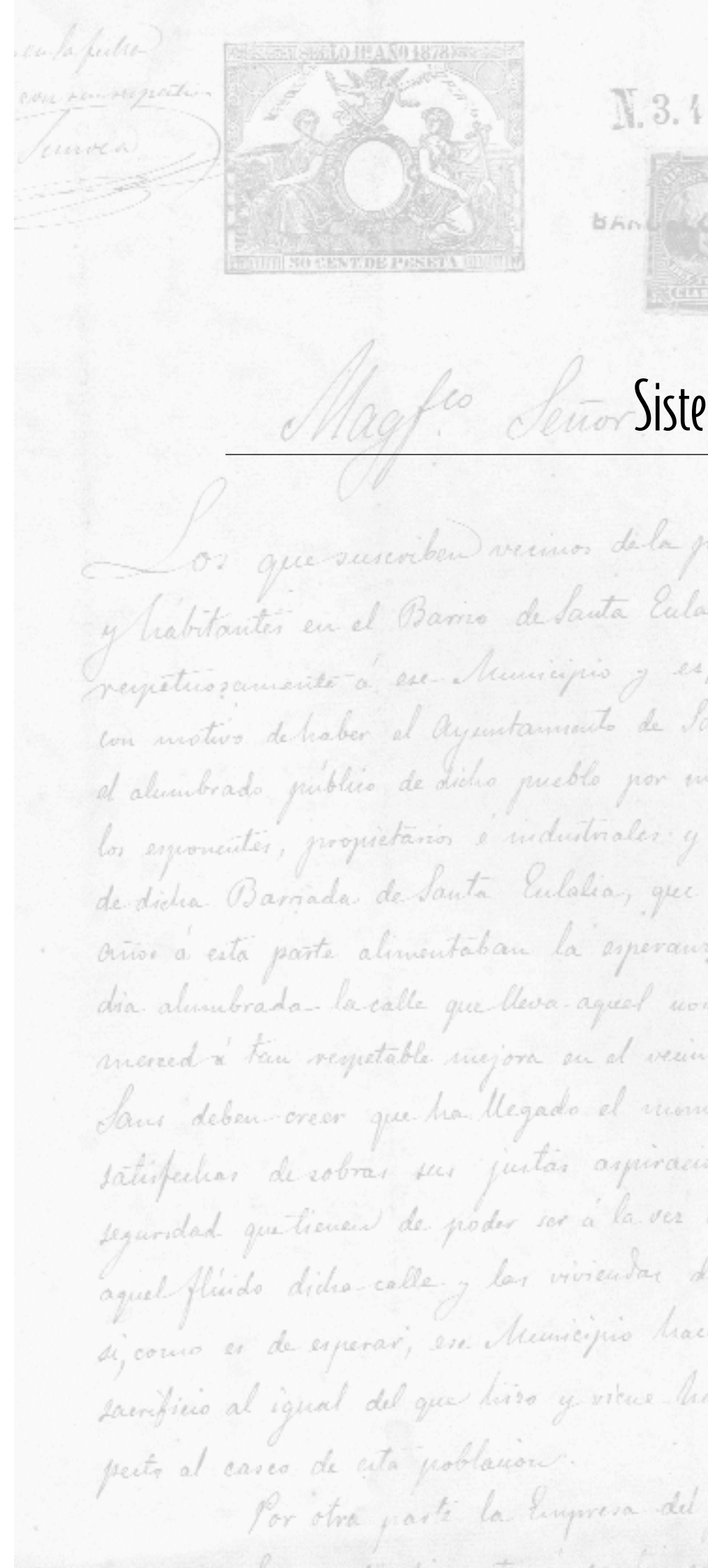
Fins als primers anys de la dècada de 1960 Frasquerías Pedret, SA no va trobar dificultats per a fer millores a la fàbrica, però quan l'abril de 1966 va presentar la memòria tècnica per a dotar-la de maquinària automàtica li van ser retornats els plànols. El Reglament d'activitats del 30 de novembre de 1961 la catalogava com a indústria molesta, nociva, insalubre i perillosa. Tot el que va poder fer va ser aplicar mesures correctores per a evitar vibracions i sorolls que no sobrepassessin els 45 decibels.

La requalificació urbanística del 4 d'agost de 1972 proposava de convertir la finca en un centre d'estudis primaris. Posteriorment, el Pla general metropolità, aprovat el 14 de juny de 1976, va projectar la construcció d'equipaments comunitaris. Ja fos per la impossibilitat d'ampliar la indústria o bé pels conflictes laborals que van sorgir, Frasquerías Pedret va presentar expedient de crisi el 17 d'octubre de 1979. Va tancar portes l'any 1982 i va ser adquirida en 1984 per l'Ajuntament. En l'actualitat hi ha un ambulatori i un pàrquing.

300. Actes de la Comissió Municipal Permanent, 1934. AML'H.
301. Expedient I-427/66. AML'H.

Sistemes d'enllumenat

El gas

La idea d'obtenir gas per a l'enllumenat va sorgir a mitjan segle XVIII, però els primers resultats positius daten de principi del XIX, gràcies als treballs d'investigació de l'enginyer Philippe Lebon, el primer a aconseguir l'enllumenat de gas. Les seves experiències van ser aprofitades pels anglesos, que disposaven d'hulla abundant, de la qual obtenien un gas de millor qualitat i lluminositat. Malgrat l'evidència dels beneficis que introduïa en la societat occidental, el nou sistema lumínic no va ser acceptat immediatament. A Barcelona es va conèixer el 24 de juny de 1826, gràcies al professor de química Josep Roura i Estrada, que va il·luminar l'aula on impartia la docència. La primera ciutat que va introduir l'enllumenat de gas va ser Baltimore, en 1830. Barcelona va començar a utilitzar-lo en 1843³⁰² i Sants en 1878.

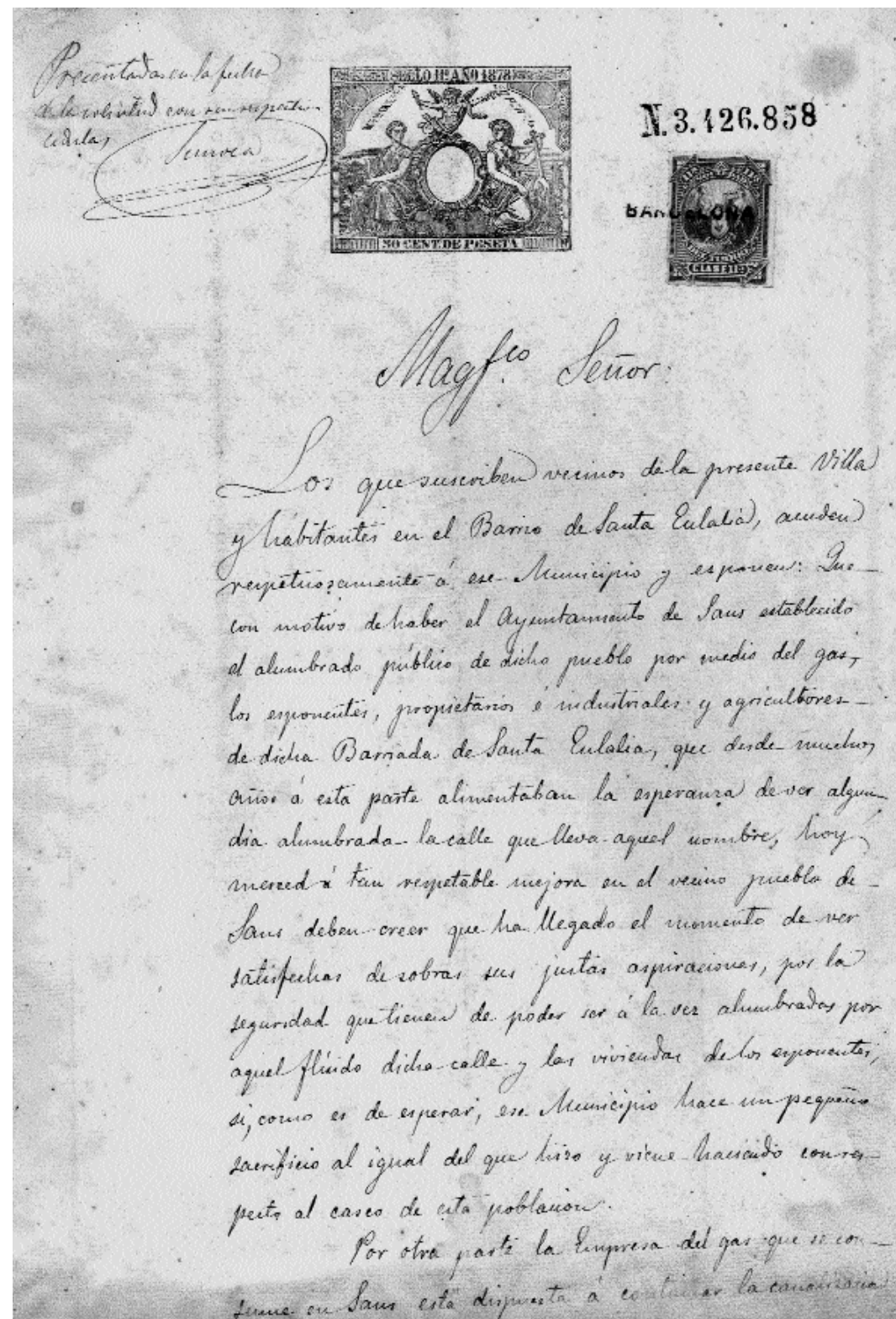
Els habitants del barri de Santa Eulàlia, tan proper a Sants, van ser els primers hospitalencs a adonar-se de la qualitat del nou sistema d'enllumenat, molt superior al del petroli. Amb el propòsit de solucionar el deficient enllumenat públic que patien des de feia anys i de proporcionar als seus habitatges els avantatges de la nova energia, el setembre de 1878, una comissió de veïns integrada per industrials i propietaris del carrer Santa Eulàlia va suggerir al consistori que calia emprendre la canalització del gas. Podria fer-se aprofitant que Catalana de Gas desitjava continuar les obres des de la Riera Blanca fins a El Criadero (avinguda del Metro). Aquesta empresa estava disposada a perllongar la canalització fins al centre de la població, sempre que pogués comptar amb un nombre suficient d'encenedors particulars, així com amb l'enllumenat públic.

Lluny d'acceptar aquesta indicació, l'Ajuntament només va accedir a dur el gas fins al lloc indicat pel grup de veïns, i a instal·lar un màxim de deu punts de llum, nombre suficient per enllumenar aquest tram, segons el criteri de l'autoritat municipal.³⁰³ Si els eulaliencs pogueren gaudir d'un sistema tan avançat d'enllumenat va ser perquè s'havien compromès a pagar les despeses d'instal·lació dels fanals a canvi que l'Ajuntament es responsabilitzés del consum i conservació del material.

Al maig de 1879 es va produir el canvi d'enllumenat, tant públic com privat. Però atesa l'escassetat de recursos de l'Ajuntament eren els veïns els que ho pagaven tot, fins que l'octubre de 1880, cansats d'avançar el diners van reclamar l'import del gas de l'enllumenat públic consumit durant onze mesos: 549 ptes. Al consistori li va semblar una suma desorbitada; segons els seus comptes havien d'abonar només 328 ptes. Segons sembla, els veïns de Santa Eulàlia havien instal·lat més punts de llum dels acordats i cremaven més temps del previst. Davant la negativa municipal, la comissió veïnal va anunciar que a partir del 15 de novembre s'abstindrien de qualsevol compromís amb l'enllumenat públic. Per a cobrir-ho es va pensar en el sereno del barri, però com que tenia una edat

³⁰². La Vanguardia, (21 d'abril de 1990).

³⁰³. Correspondència 1878 i Actes dels acords municipals 1876-1885. AML'H.

Petició dels veïns sol·licitant la instal·lació d'il·luminació de gas al barri de Santa Eulàlia, l'any 1878 (AML'H - Fons municipal - Correspondència d'Alcaldia exp. 4; 1878-1886).

molt avançada s'escollí al veí Saturnino Medina, que s'havia ofert a tenir-ne cura per un sou anual de 17,50 ptes.

El consistori, presidit per Francesc Goyta, no semblava gaire amatent a reconèixer els avantatges que aportava el gas com a element energètic i de progrés. Però va canviar d'actitud davant la proposta d'un concessionari de Figueres que va proposar la instal·lació d'un gasòmetre i la canalització del gas a tota la vila.

Després de diversos mesos de negociacions qui va subscriure el compromís de canalitzar el gas en la població va ser Catalana de Gas. L'escriptura del contracte es va signar per un període de vint anys a la notaria de Josep Falip, el 9 de juny de 1881.³⁰⁴

El gas havia de subministrar-se en el termini de sis mesos; seria de qualitat, proporcionaria una llum blanca, fixa i sense emetre mala olor. Una de les clàusules del contracte estipulava que l'abonat particular no podia exigir el fluid fora de l'horari previst per a l'enllumenat públic. Els conductes principals es carregaven una hora abans del vespre i se suprimien una hora després de l'alba. La resta del dia, en cas de necessitat, calia recórrer als vells sistemes d'il·luminació mitjançant espelmes, llums d'oli, quinqués i llums de carbur. Tingui's en compte que el subministrament del gas era exclusivament per a l'enllumenat, tant públic com domèstic, perquè en la cocció d'aliments s'utilitzava el carbó vegetal o bé la llenya. A més, els punts de llum s'encenien en dies alterns, amb un màxim de cinc hores i un mínim de tres i mitja, segons l'època de l'any.³⁰⁵

En l'esborrany del plec de condicions s'estipulava també que els fanals no s'encendrien les nits de lluna plena, sempre que aquesta no romangués coberta per núvols o boira densa.³⁰⁶

La inauguració de l'enllumenat sol·licitat pel consistori va tenir lloc el 29 de juny de 1882 amb la instal·lació de seixanta-set fanals entre els barris Centre i Santa Eulàlia. Collblanc en va quedar exclòs.

El gas va ser reclamat pels veïns del raval de Collblanc a l'octubre de 1883. Considerada justa la petició, l'alcalde va comunicar a Catalana de Gas la necessitat de canalitzar la carretera de Collblanc, des del pont de la Riera Blanca fins al camí de la Travessera. L'agost de 1885 es van iniciar les obres a fi de subministrar el gas a quaranta abonats particulars i a cinc fanals de la via pública.³⁰⁷

L'octubre de 1886 Catalana de Gas va presentar un rebut de 630,67 ptes. pels fanals instal·lats a la carretera de Collblanc i pel seu consum, cosa que indica que l'enllumenat de gas ja havia substituït els vells sistemes d'il·luminació.³⁰⁸ El servei prestat per la companyia era molt irregular, cosa que va provocar les queixes del veïnat. Els fanals més propers als centres industrials de Santa Eulàlia romanien apagats més sovint del previst, i obligava els obrers a caminar a les fosques.³⁰⁹

Passava el mateix al camí de la travessera de Collblanc, al marge dret del qual hi havia dues bòbiles. Josep Farnés, propietari de la Torre Barrina –actual parc de la Marquesa– va sol·licitar, el juny de 1890, la instal·lació d'un fanal que il·luminés aquell tram industrial, oferint-se a pagar-lo, encara que posteriorment s'hi va repensar.³¹⁰

304. Foment i Diversos. Enllumenat, 1815-1890. AML'H.

305. Actes dels acords municipals, 1876-1885. AML'H.

306. Expedients administratius, 1848-1881. AML'H.

307. Ibidem.

308. Actes dels acords municipals, 1886-1895. AML'H.

309. Correspondència 1886. AML'H.

310. Actes dels acords municipals, 1886-1895. AML'H.

311. Ibidem.

El trànsit intens que suportava la carretera de Collblanc, principal eix de comunicació amb Barcelona, exigia una més gran quantitat de fanals. L'agost de 1891 els veïns van sol·licitar més punts de llum. La resposta de l'Ajuntament, sempre poc inclinat a gastar argumentant falta de pressupost, va ser col·locar un fanal al pont de la Riera Blanca a canvi que l'Ajuntament de Sants ho fes a l'altra vorera.³¹¹

Quan a principi del segle XX la implantació de la llum elèctrica va fer trontollar la supremacia del gas, les indústries productores es van veure obligades a intensificar-ne l'ús domèstic en cuines i cambres de bany.

Llum elèctrica i força motriu

El tarannà progressista que havia mostrat el barri de Santa Eulàlia en aconseguir el canvi de l'antic enllumenat públic pel de gas es manifestaria una altra vegada el novembre de 1901, quan va sol·licitar el nou sistema d'il·luminació que s'imposava: la llum elèctrica.

Concretament seria l'empresa Marqués, Caralt y Cia. qui en demanaria la instauració en un tram de 320 metres del carrer d'Aprestadora, entre el carrer de Pareto –lloc d'ubicació de la indústria– i la Riera Blanca. Reclamava la col·locació d'una desena de llums de setze bugies que romanguessin enceses mitja hora al matí, durant l'entrada del personal, i al vespre, fins al cessament de l'activitat a la fàbrica. També van creure convenient que en aquest mateix tros s'hi construís una vorera. Calculaven que el seu cost arribaria a les 1.600 ptes. i s'oferien a pagar-ne una part. Ambdues intervencions facilitarien el pas dels treballadors i veïns.³¹²

L'actitud de la corporació municipal hospitalenca no se semblava gens a la postura dinàmica dels veïns de Santa Eulàlia, ja que no van veure la necessitat d'impulsar l'enllumenat elèctric a la resta de la vila. Va caldre esperar fins el 5 de juliol de 1907 perquè la idea comencés a prendre cos. En aquesta data la Companyia Barcelonesa de Electricidad va proposar a l'Ajuntament instal·lar a tota la població el servei d'il·luminació i força motriu per mitjà de l'electricitat, cosa que representaria una important mostra de progrés. El director de la companyia, Hugo Herberg, basava la seva proposta en el baix preu del fluid elèctric, 60 cèntims el kilowatt hora i 25 cèntims el de la força motriu durant els primers cinc anys. Proposava una instal·lació aèria, dotada dels últims avenços, exempta de perills i amb una concessió exclusiva de trenta anys; a canvi prometia instal·lar-la gratuïtament a la Casa de la Vila.³¹³

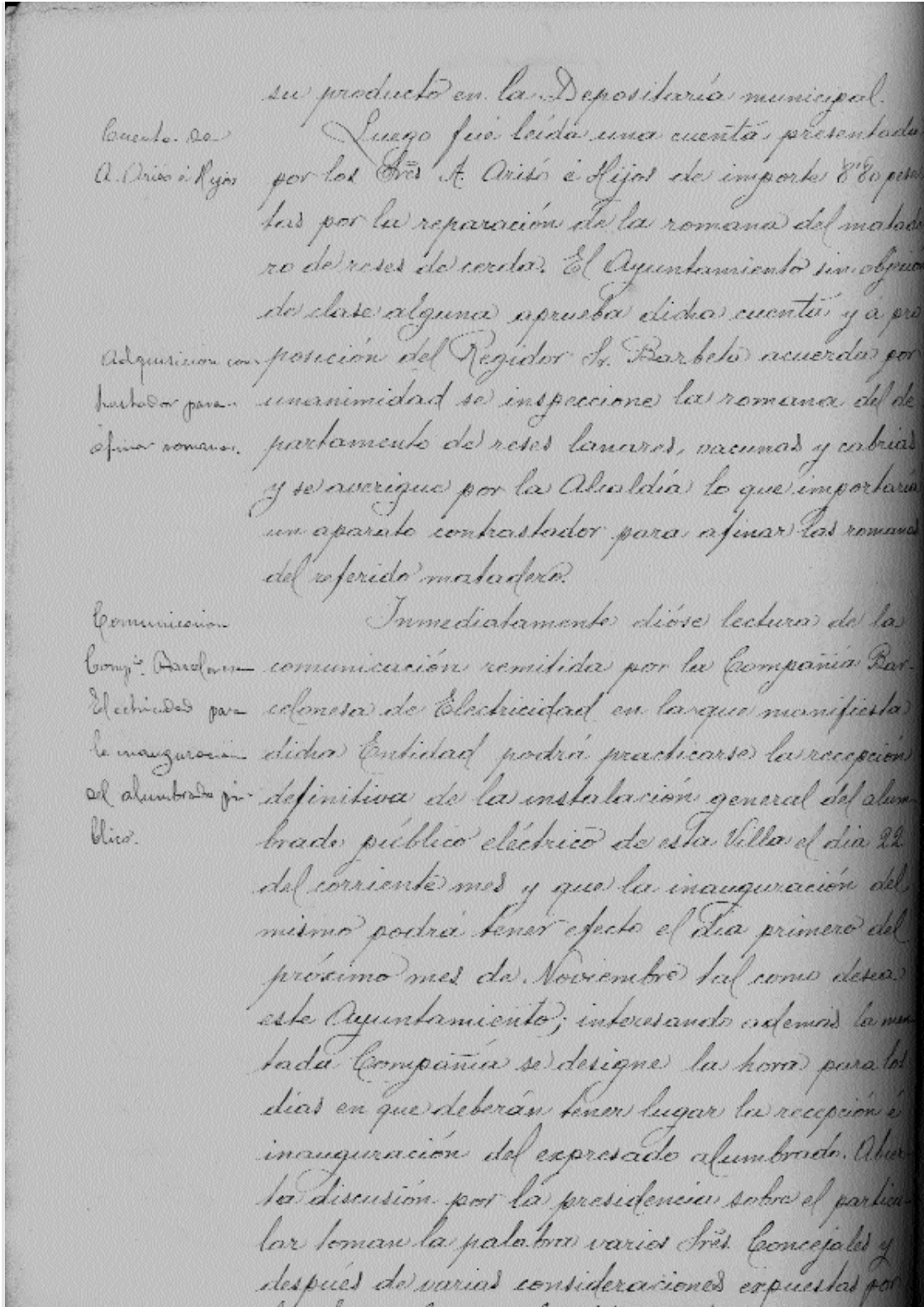
Les autoritats locals van mostrar gran interès pel projecte i van sol·licitar pressupost sobre la base de 204 llums de 50 bugies que haurien de romandre encesos durant quatre hores cada nit. Un cop sumats jornals del personal, material i consum elèctric donava una despesa de 10.552 ptes. En aquesta quantitat hi era inclosa qualsevol ampliació que es cregués oportuna. Respecte als setanta-un punts de llum que s'instal·larien al llarg de la carretera provincial, d'un extrem a l'altre del terme, en el cas que haguessin de romandre encesos tota la nit, l'import s'incrementaria en 5.053 ptes. anuals.³¹⁴

Atès l'alt cost que representava per a les arquitectures municipals la instal·lació de la xarxa elèctrica, les autoritats van trobar una solució per a abaratir-lo. Els electricistes Marcó Hermanos, del carrer Riera Alta, 4, van rebre l'encàrrec de l'Ajuntament de detallar el

312. Expedients administratius 1900-1902. AML'H.

313. Foment-Aiguës. Segle XIX. AML'H.

314. Ibidem.

Canvi del sistema d'il·luminació a l'Hospitalet. Acord municipal de 1910 (AML'H - Fons municipal - Actes municipals, 1910).

nombre de nits de lluna plena en les quals la lluna sortia abans del vespre i es ponía després de les deu de la nit, a fi que el servei elèctric romangués apagat: hi havia un total de 138 nits en què passava això.

L'Ajuntament va trigar gairebé dos anys a tornar sobre el tema. El març de 1909 es van donar a conèixer les condicions exposades per Catalana de Gas per a desenvolupar el mateix treball proposat per la competència, però prenent com base un total de 200 llums. En el seu pressupost s'estipulava el següent:

Despesa anual de l'enllumenat:	2.700 ptes.
Salariis anuals del personal:	3.000 ptes.
Conservació anual del material:	3.000 ptes.
Impost anual transitori:	300 ptes.
Suma total:	9.000 ptes.

També exigiria una concessió de trenta anys i l'abonament del consum de l'enllumenat i els sous del personal per mesos vençuts. Es comprometien a col·locar fanals nous i a transformar els actuals de flama lliure pel sistema d'incandescència. Una vegada finalitzés la contracta tot el material nou passaria a ésser de Catalana de Gas.³¹⁵

La corporació municipal es va prendre un altre any per a reflexionar. En la sessió ordinària del 25 de gener de 1910 tots els regidors van debatre àmpliament la proposta de la Compañía Barcelonesa de Electricidad havia fet. L'edil Oliveras va proposar que, abans de signar cap contracte, se sol·licitessin, amb caràcter urgent, les condicions definitives que pogués oferir.

El mes següent, el 22 de febrer, se sabia que Catalana de Gas mantenia el mateix pressupost, però que qualsevol ampliació que es fes de la xarxa, després de la signatura del conveni, n'alteraria el preu.

El regidor Rafel Carbó va suggerir que s'oferís a la Compañía Barcelonesa d'Electricidad la quantitat de 8.000 ptes., com a màxim, per desplegar en el poble el nou enllumenat públic, sempre que mantingués les mateixes condicions pactades. El 12 d'abril –gràcies a les gestions portades a terme per una comissió que presidia l'alcalde Pau Prats i Riera– la Compañía Barcelonesa de Electricidad va accedir a executar els treballs per 7.000 ptes., però els llums, en comptes d'ésser de 50 bugies, serien de 32 i amb filaments metàl·lics. Es va acordar que els fanals del poble romandrien encesos per espai de quatre hores i mitja com a màxim, de gener a desembre, excepte els setanta-un aparells col·locats a la carretera provincial de Barcelona a Santa Creu de Calafell on només la meitat cremarien totes les nits de l'any, alternant-se a ambdues bandes de l'esmentada via.

El contracte quedava limitat a vint anys; passat aquest temps el material passaria a ser propietat de l'Ajuntament, sempre que abonés la quantitat de 10.000 ptes. La casa gran va aprovar per unanimitat les condicions pactades i va acordar immediatament el permís d'obres, perquè la Compañía Barcelonesa de Electricidad iniciés com més aviat millor els treballs.³¹⁶

El 9 d'agost es va saber que l'empresa elèctrica es trobava en condicions de dur a terme una primera prova: il·luminar el trajecte comprès entre l'estació del ferrocarril i la casa de la vila durant la festa major.

315. *Foment i Diversos. Enllumenat, 1815-1890.* AML'H.
316. *Actes dels acords municipals, 1909-1911.* AML'H.

Els regidors Carbó, Muntané i Mestres es van oposar argumentant que, en acceptar-ho, s'infringiria un greuge a tots aquells carrers que no poguessin gaudir d'aquella millora. Es va voler dur a votació, però els mateixos edils que s'hi oposaven van abandonar el saló d'actes per mostrar el seu desacord; en quedar en nombre insuficient de membres, l'alcalde va aixecar la sessió.³¹⁷ En la convocatòria municipal del 13 d'octubre es va llegir un comunicat de la companyia instal·ladora informant que el 22 del mateix mes podria verificar-se la recepció de l'enllumenat públic. Es va determinar procedir a l'acte de prova aquest mateix dia al barri Centre, a les sis de la tarda. A l'hora prevista la comitiva oficial formada per la corporació municipal, l'enginyer Pau Vallhonrat i el representant de la Compañía Barcelonesa de Electricidad, Octavio Zaragoza, va iniciar el recorregut pels carrers il·luminats i va comprovar el bon funcionament de l'enllumenat elèctric. Dos dies més tard es va repetir la cerimònia pels carrers de Santa Eulàlia i de Collblanc-la Torrassa.

Autoritats i veïnat van quedar satisfets dels resultats, i per això es va decidir que l'1 de novembre de 1910 s'inauguraria oficialment l'enllumenat elèctric públic. Catalana de Gas va ser informada que el 31 d'octubre hauria d'interrompre el subministrament de l'enllumenat de carrer.³¹⁸

No és probable que els habitatges construïts a Collblanc-la Torrassa i habitats en règim de lloguer –que eren la majoria– arribessin a gaudir de llum elèctrica, llevat d'aquelles cases en les quals residien els mateixos propietaris i l'economia dels quals els permetia realitzar despeses extres. Cal no oblidar que, malgrat els resultats favorables de la línia elèctrica, el preu del kilowatt/hora tenia un cost elevat, difícil d'assumir per a certes economies. Contràriament, la petita indústria va sortir afavorida amb l'adquisició d'electromotors de baixa potència i va impulsar al seu torn, la creació de noves indústries que anirien arraconant les velles màquines de vapor.

Lluís Permanyer assegura que és a l'enginyer nord-americà Frank Stark Pearson, que va visitar Barcelona en 1911, a qui es deu en part la, electrificació de Catalunya.³¹⁹

Les estacions transformadores

En els anys que van precedir a la primera Guerra Mundial, el sector elèctric va tenir un creixement molt significatiu que impulsaria el canvi en l'estructura econòmica de Catalunya. L'electrificació va trobar a l'Hospitalet un camp abonat per al seu establiment. L'any 1912, dues companyies, Energía Eléctrica de Cataluña, SA i Riegos y Fuerza del Ebro, van sol·licitar instal·lar-s'hi.

La primera –amb central tèrmica a Sant Adrià de Besós–, l'agost d'aquell any havia adquirit a Francesc Lluís Capella 5.062 m² de terreny situat entre la carretera de Collblanc i el torrent de Can Rigalt. El projecte inicial era dotar l'Hospitalet d'energia elèctrica per a ús domèstic i industrial. L'empresa elèctrica era optimista respecte al futur del nostre poble; tenien la ferma convicció que proporcionant el kilowatt hora a preus més reduïts dels que regien, afavoririen la implantació de noves indústries, font de majors ingressos i riquesa. La introducció dels electromotors a fàbriques i tallers permetria disminuir el cost de la producció i competir en els mercats europeus.³²⁰ Quant a l'enllumenat, asseguraven que en oferir-lo a un cost tan baix estava a l'abast de totes les classes socials.³²¹

317. *Ibidem.*
318. *Ibidem.*
319. *La Vanguardia, (30 de gener de 1994).*
320. *Expedient de vivenda, núm. 1204 i Expedients administratius, 1909-1912.* AML'H.
321. *Expedient de vivenda, núm. 1185.* AML'H.

L'any 1914, amb l'esclat de la Gran Guerra, va créixer el nombre d'indústries per atendre la demanda dels països en conflicte.

I. D. Trowbridge, gerent de Riegos y Fuerza del Ebro, SA va presentar, el 26 de setembre de 1912, un projecte per a construir una estació transformadora en terrenys propietat de la companyia, erròniament situats a l'extrem nord del carrer Estrella, ja que en realitat es tractava del carrer Salvador. El lloc escollit per a construir-hi l'edifici receptor d'energia elèctrica –un paratge molt accidentat– quedava separat d'aquesta via pel canal de la Infanta i pel doble traçat de la via fèrria.³²² El pla tenia com a finalitat facilitar l'estesa de línies de distribució elèctrica procedents dels centres de producció, un total de 65.000 kilowatts. S'assegurava que en la instal·lació s'emprarien els mitjans necessaris per a protegir-la contra possibles descàrregues elèctriques.

El 12 de desembre, l'expedient de construcció, d'acord amb els plànols presentats, era remès a l'arquitecte municipal Ramon Puig i Gairalt per al seu examen, i el 6 de març de 1913, el facultatiu assessor recomanava l'acceptació del projecte, considerant-lo beneficis per a la població. En el dictamen s'apuntaven una sèrie de condicions que Riegos y Fuerza del Ebro, SA –coneguda també per “la Canadenca”– havia de respectar, com per exemple que les obres s'iniciessin una vegada abonats els drets de construcció, o sigui, 3.055,72 ptes. En la reunió municipal del 13 de març va quedar aprovada la sol·licitud.³²³

Aquesta subestació transformadora va contribuir a donar un fort impuls a la modernització industrial de l'Hospitalet. En l'actualitat el recinte industrial pertany a Forces Elèctriques de Catalunya, SA, i s'hi ha d'accedir per la ronda de la Torrassa, núm. 131.

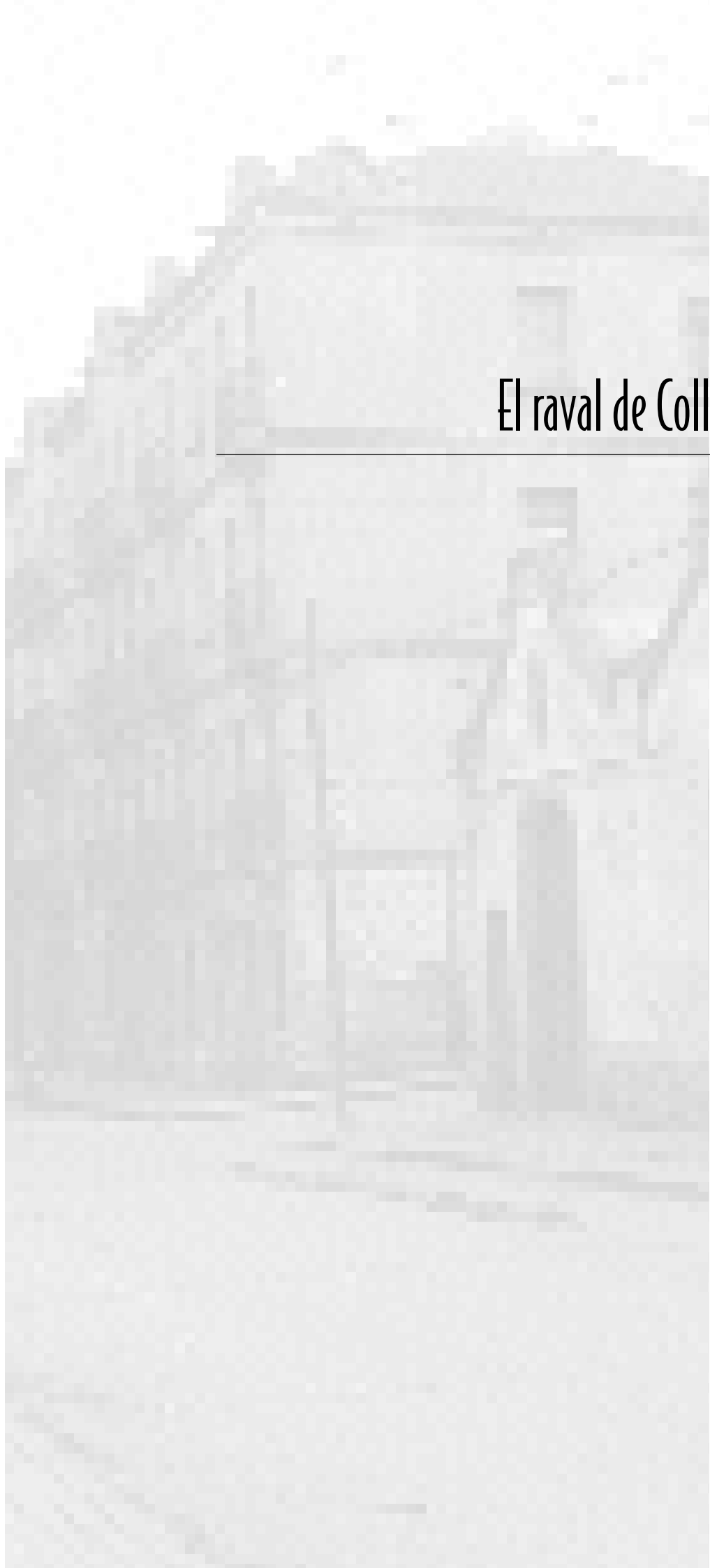
³²². Expedient de Vivenda, núm. 1194. AML'H.

³²³. *Ibidem*.

El raval de Collblanc s'urbanitza

En la dècada de 1890, davant l'aparició de la indústria que s'estenia pel raval de Collblanc, alguns propietaris barcelonins van decidir invertir el seu capital en projectes urbanístics. El principal objectiu d'aquests plans era facilitar habitatges senzills i econòmics en les proximitats de les zones industrialitzades, en els terrenys envaïts per la fil·loxera, que, quan es va abandonar el cultiu de la vinya, eren els més apropiats per a ser urbanitzats.

El primer a presentar un projecte, el març de 1891, va ser Esteve Creus i Casellas, resident de la carretera de Collblanc, núm. 21, i la propietat agrícola del qual s'iniciava a la part del darrere de l'habitatge. Va encarregar els plànols al mestre d'obres Manel Guitart, que va disposar el traçat de quatre carrers: Moragas, San Antonio de Pàdua, Occident i Creus. Aquestes dues vies, que discorrien paral·leles, desembocaven a la carretera de Collblanc en angle recte. El pla va ser impugnat pels propietaris veïns Josep Farnés, Manel Tristany, Francesc Estruch i Jaume Moragas argumentant que el carrer que rebia el nom de Creus havia de seguir una línia que enllacés amb Santa Eulàlia i, al seu torn, amb el centre administratiu. El resultat seria un triangle en el vèrtex del qual coincidirien tres zones edificades ben comunicades, la qual cosa proporcionaria riquesa i majors avantatges al trànsit. Els raonaments d'aquests propietaris, que van tenir una gran visió de futur, van ser desestimats per l'arquitecte Francesc Mariné. Al seu entendre, la distància que separava els barris de Santa Eulàlia i Collblanc era desmesurada i la possibilitat d'edificar, molt remota, a causa del "escasísimo o casi nulo aumento de la población de Hospitalet".³²⁴

L'aprovació del projecte es va endarrerir fins al 7 d'octubre de 1893, malgrat ser declarat d'interès públic, raó per la qual era l'Ajuntament qui devia iniciar els tràmits d'expropiació forçosa de les finques afectades pels carrers que es pretenien obrir. Aquesta mesura no va ser del grat del propietari i veí Josep Farnés, que havia de cedir part dels seus terrenys per a ús públic, quan el seu nom ni tan sols figurava en cap dels carrers projectats.

El sender que dividia les finques de Farnés i Creus, i que aquest intentava incloure en el seu pla urbanístic, va ser la causa d'un litigi. Farnés assegurava que el camí hi era des de temps immemorial, i Creus, en canvi, defensava que era una sendera que s'utilitzava només en el període de verema. Davant del dubte i del caire que prenia la querella, l'Ajuntament requalificà el projecte declarant-lo d'interès particular, per la qual cosa Esteve Creus hauria d'entendre's en endavant amb els propietaris limítrofs si volia continuar amb els seus plans urbanístics. La idea d'haver de tractar amb veïns mal avinguts, i les exigències de l'Ajuntament de l'Hospitalet, van fer que el 27 d'abril de 1894 Esteve Creus renunciés al projecte.³²⁵

324. *Foment: Urbanitzacions, 1877-1902.* AML'H.
325. *Ibidem.*

Creus, Besa i Occident

Esteve Creus i Casellas, a l'any següent, va presentar un nou pla urbanístic en companyia del propietari barceloní Frederic Bessacier. Les seves finques unides tenien una extensió d'una hectàrea i mitja aproximadament. Segons la memòria, el principal objectiu que s'havien proposat era el de proporcionar un element de vida i prosperitat a la barriada. Els plànols van ser realitzats l'octubre de 1895 pel facultatiu barceloní Aureo Bris, que va traçar tres carrers. Per a dos d'ells va recuperar els noms de *Creus i Occident* –en aquesta ocasió el traçat del carrer Occident seguia una línia d'est a oest. El tercer s'anomenaria *Besa*, apòcope de Bessacier.

Per raons de salubritat, la normativa vigent no permetia obrir carrers inferiors a vuit metres d'amplària. A més, les condicions que havien d'acceptar els propietaris perquè els fos aprovat el projecte, eren les següents: havien de cedir a l'Ajuntament, a perpetuïtat i sense indemnització, la superfície del terreny destinada a via pública; estaven obligats a construir clavegueres quan els terrenys estiguessin edificats; el ferm dels carrers, així com les voreres, d'1,20 m, es construïrien al mateix temps que els habitatges; els fanals de gas per a l'enllumenat públic s'anirien instal·lant d'acord a la distància que assenyalés l'Ajuntament i a mesura que s'edifiqués. Finalment, el Govern municipal advertia que no es faria càrrec de les noves artèries per a la seva conservació mentre no s'efectuessin les obres d'urbanització.

El projecte, aprovat el 10 d'abril de 1896, va quedar fraccionat en 90 parcel·les d'entre 5,57 i 5,78 metres d'ample; la longitud de les parcel·les oscil·lava entre els 18 i els 40 metres.³²⁶

El carrer Creus, que havia estat traçat per a ser la porta d'entrada al conjunt urbanístic des de la carretera de Collblanc, quedava tallat a 25 metres: Francesc Estruch, el propietari veí, s'oposava que aquesta artèria creués pels seus dominis. Provisionalment, l'entrada s'efectuaria per una servitud de pas: l'actual passatge Rius.³²⁷

El carrer Occident, tant a ponent com a llevant, podria comunicar-se mitjançant servituds de pas amb la carretera de Collblanc; el carrer Besa tindria accés pel d'Occident.³²⁸

El projecte Creus-Bessacier, conegut com *l'eixample Creus*, va influir perquè altres propietaris de finques rústiques invertissin el seu capital en nous plans urbanístics més ambiciosos.

Pujós, Costa i Baquer

En aquest ambient de desenvolupament econòmic es va presentar un nou pla el febrer de 1898; els seus promotors van ser Silvestre Pujós, propietari barceloní, i Francesca Costa i el seu marit, Facundo Vaquer, amb domicili a la carretera de Collblanc, i que posseïen una extensió de terreny d'unes tres hectàrees aproximadament. El pla, realitzat pel facultatiu Joaquim Codesa, pretenia obrir quatre carrers, Pujós, Fontdevila, Costa i Baquer. També volien adquirir terrenys de Creus i Bessacier per acoblar els dos projectes i prolongar els carrers Creus i Besa.

^{326.} *Ibidem.*

^{327.} *Amb el nom de Rius, hi figura a partir del 25 d'abril de 1902.*

^{328.} *Foment: Urbanitzacions, 1877-1902. AML'H.*

El pla Pujós-Costa estava pensat perquè el carrer Pujós en fos l'eix; d'aquesta manera les vies perpendiculars formarien angles rectes, afavorint la parcel·lació en rectangles simètrics. Aquest plantejament obligava el carrer Creus, a partir d'Occident, a desviar la seva trajectòria inicial cap a l'est; Pujós, per l'oest, quedava tallat a uns 33 m de Besa; Baquer i Occident connectarien amb Romanins (Dr. Martí Julià), que en aquella època era una servitud de pas, i al carrer Costa (Ferrán i Clúa) pel sud, li faltarien uns metres per a atènyer Fortuny, inexistent llavors. Dins aquest mateix pla, al lloc on avui s'ubica el mercat de Collblanc, els promotors pensaven aixecar edificis per a usos industrials, mercantils i agrícoles.

L'Ajuntament va voler obligar els propietaris a construir els claveguerons; la senyora Francesca Costa s'hi va oposar, argumentant que el clavegueram havia de respondre a un estudi conscienciós del subsòl de la població, i que havia de ser el mateix consistori el responsable de fer-lo.

Finalment el pla Pujós-Costa es va aprovar el 8 de juny de 1898.³²⁹

Projecte Romaní-Mas

El Ple municipal del 18 d'abril de 1902 es va iniciar amb una exposició sobre el projecte urbanístic presentat pels germans Pere i Manel Romaní i Torruella, i Climent Mas i Soldevila, propietaris barcelonins. Eren els propietaris de les finques conegudes per la Torrassa i Camp d'en Badia, les quals es trobaven entre les barriades de Santa Eulàlia i Collblanc.

El pla signat pel facultatiu Domènec Boada s'havia traçat tenint en compte la forma i declivi del terreny; també recollia l'esperit dels seus creadors: facilitar vies de comunicació entre Sants i l'Hospitalet, oferint l'obertura de deu carrers. De sud a nord eren els següents: ronda de la Torrassa, Holanda, rambla Catalana, Aliança, (Mare de Deu dels Desemparats) i Mas. D'est a oest: Romanins (Dr. Martí Julià), Berlín (Rafael Campalans), Viena (Santiago Apóstol), Boada (Mossèn Jaume Busquet), Progrés, Llobregat, Orient i el passatge Brussel·les, que va ser eliminat del projecte. El camí d'Hospitalet (Montseny), tindria caràcter de carrer, a la vegada que es prolongaven Creus i Fontdevila. La plaça Espanyola va ser un espai dissenyat des del principi com a plaça.

Els carrers Berlín i Romanins naixien a la ronda de la Torrassa; el primer d'aquests vials quedava tallat a Aliança i el segon a Holanda. Les vies d'aquest projecte van guanyar dos metres més d'amplitud; la majoria van assolir els deu metres i dotze la Rambla Catalana.

Encara que es pretenia prolongar Creus i Fontdevila, no coincidien amb la mateixa alineació que el pla de Silvestre Pujós, per la qual cosa el projecte va ser impugnat per la seva dona, Carolina Seguí. Malgrat això, la Comissió d'Obres Municipal va proposar que els nous trams de Creus i Fontdevila que s'intentaven prolongar cap al sud fossin dos nous vials amb els noms de Llobregat i Progrés. També van assenyalar la necessitat de suprimir el passatge Brussel·les perquè formava un angle obtús amb el carrer Berlín a partir d'Aliança. Amb aquestes modificacions, la Comissió d'Obres Municipal estava convençuda que el projecte Romaní-Mas era de "una indiscutible mejora para los intereses de las importantes barriadas de Collblanc y Santa Eulalia", desestimà qualsevol al·legació contrària i el va aprovar el 28 de novembre de 1902.³³⁰

^{329.} *Ibidem.*

^{330.} *Foment: Urbanitzacions, 1895-1907. AML'H.*

Projecte Felip Piera

La idea de crear dues noves artèries sense solució de continuïtat va ser un despropòsit solucionat, en part, pel projecte que va presentar el 5 de setembre de 1902 el propietari barceloní Felip Piera. La seva finca, d'unes dues hectàrees, es trobava situada entre el projecte Romaní-Mas i a 26 metres del pla Pujós-Costa. Piera coneixia perfectament el pla de Romaní-Mas, per la qual cosa va encarregar el seu al facultatiu I. Reventós amb la finalitat que encaixés amb aquell. L'Ajuntament va demanar que aquesta última sol·licitud es despatxés amb caràcter d'urgència. Es va aprovar el 20 de febrer de 1903.³³¹ Per l'extrem sud, el problema quedava resolt, però pel nord estava pendent la unió en línia recta dels dos carrers.

L'agost de 1903 el joier i propietari barceloní Joan Campalans, persona molt entregada al desenvolupament econòmic del barri, va presentar un projecte d'unió dels esmentats vials, unint els interessos de Ramon Botifolt, Pere Domingo, Bonaventura Trabal, Mercè Pujós i Carolina Seguí, tots ells propietaris de terrenys en el punt conflictiu. La solució plantejada pel senyor Campalans permetria accedir a la zona urbanitzada des de la carretera de Collblanc seguint, en principi, el traçat de l'artèria Fontdevila-Progrés. El consistori hospitalenc va decidir aprovar per unanimitat la petició el 29 de gener de 1904, convençuts que "proporcionaría muchos ingresos a la Caja Municipal".³³²

El juny de 1908 Joan Mora i Cerdà, en representació dels veïns i propietaris de la Torrassa, va proposar que el nom del carrer Berlín fos substituït pel de Campalans per a "demostrarle el más acendrado testimonio de admiración y gratitud, por cuanto ha contribuido al mejoramiento de la zona".³³³ Les gestions de Joan Campalans per afavorir la imatge de la barriada eren del domini públic, per la qual cosa el consell no va dubtar a concedir al veïnat el que sol·licitaven. Amb data 11 de juliol de 1908 les autoritats locals van comunicar el canvi de nom a l'Institut Geogràfic i Estadístic.³³⁴

Evidentment, després d'aquests plans d'urbanització, Collblanc-la Torrassa no estava encara completa ni havien desaparegut els problemes d'alineació. Altres projectes futurs ajudarien a la configuració del mapa urbà del barri.

Noves vies

A finals de 1905 l'arquitecte i propietari barceloní Bernadí Martorell i Falp va presentar un pla per a urbanitzar una franja de terreny que s'estenia des de les proximitats de la via fèrria fins al carrer Occident, seguint els límits de la Riera Blanca i el carrer Berlín.

No es tractava d'una sola finca; era el resultat de la unió de dotze propietaris adjacents, interessats en un projecte comú. Pretenien obrir cinc carrers denominats amb les lletres A (Rosselló), B (Xiprer), C (Dr. Martí Julià), G (Goya), i J (Fortuny),³³⁵ ahora que oferien prolongar els carrers Holanda, rambla Catalana, Aliança, Berlín i Mas.³³⁶ La parcel·lació va ser feta de tal manera que a l'extrem nord del carrer A va quedar un espai sobrant. El facultatiu municipal Marià Tomás i Barba va pensar dedicar-lo a lloc d'esbarjo per als veïns. A partir de 1925 es coneixeria per Plaza de los Pirineos.³³⁷ Segons el parer de la Comisión de Obras es tractava d'un projecte notable. Es va aprovar el 14 de juliol de 1905.³³⁸ El mateix arquitecte, el gener del 1906, va presentar un altre pla per continuar el

carrer Berlín per l'extrem nord, però en comptes de seguir una línia recta ho feia en corba travessant Romanins, fins a finalitzar a la carretera de Madrid a la Jonquera, a uns 20 metres de la Riera Blanca, dins del terme hospitalenc.

Per a aconseguir aquest objectiu van sol·licitar de l'administrador dels terrenys de Jaume d'Armadans –situats en el perímetre comprès entre Romanins, la carretera i la riera Blanca–, l'arrendament d'una parcel·la, sense que els seus propietaris tinguessin coneixement de l'ús que se'n faria.³³⁹ La Comisión de Obras el va considerar un projecte acomodatici en perjudici dels interessos generals, raó per la qual va denegar el permís el 9 de març de 1907.

D'altra banda, el gener del 1907, Esteve Creus va sol·licitar prolongar el carrer Pujós des del carrer Besa fins al camí de la Vallparda. L'industrial Joan Torns va presentar un recurs contra el projecte: temia que en ser urbanitzat el carrer Pujós amb el seu fort pendent, les aigües pluvials inundessin les seves instal·lacions. Els arguments del senyor Torns no van convèncer l'Ajuntament, que va concedir el permís perquè es continués el carrer Pujós fins al punt indicat.³⁴⁰

El febrer de 1910 Bernardí Martorell i Puig va insistir en la necessitat de prolongar el carrer Campalans en corba, tal com l'havia dissenyat el seu difunt pare. Segons el seu criteri, el curs de la Riera Blanca impedia un traçat de línies rectes.³⁴¹

L'Ajuntament va tornar a rebutjar la idea, i fins i tot va exigir, l'abril de 1912, la desaparició del tram final entre Romanins i la carretera, que s'havia convertit en un passeig arbrat.³⁴²

Graner

Els germans Josep i Tomàs Grané i Bosoms van sol·licitar, l'agost de 1915, autorització per a urbanitzar la seva finca, d'uns 10.294 m², al lloc conegut per *El Turó*; va ser aprovada el 5 de novembre. Van llegar el seu nom a un carrer, encara que l'administració municipal li va suprimir l'accent final i li va afegir una erra, derivant en *Graner*. Van donar continuïtat al carrer Pujós fins al torrent Gornal i més amplada al camí de la Vallparda, que en aquella data, en travessar Pujós, es desviava cap a la dreta per seguir per l'actual carrer de la Creu Roja.³⁴³

Estruch

L'obertura del carrer Estruch va ser possible gràcies a la instància presentada, l'abril de 1916, per la senyora Modesta Coll, vídua d'Esteve Creus, amb domicili a la carretera de Collblanc i propietària d'una part dels terrenys situats entre els carrers Occident, Besa, Pujós i Llavínés. Els altres propietaris eren els germans Esteve i Josepa Creus, Salvador Guillamón i els hereus de Francesc Estruch, antic regidor hospitalenc i un dels propietaris més significatius de Collblanc. En aquesta sol·licitud, la senyora Modesta Coll pretenia obrir un carrer al bell mig dels terrenys, perquè poguessin comunicar-se els carrers Occident i Pujós, i al qual volien donar una amplada de 6,80 m. La memòria, redactada

^[1]
^[2]
^[3] Correspondència 1908. AML'H.

^[4] Actes dels acords municipals, 1908. AML'H.

^[5] A aquesta artèria se li donà el nom de Jochs Florals el gener de 1921; a causa de la confusió que es produïa amb el carrer homònim de Sants, l'octubre de 1924 l'industrial reusenc Agustí Rosell i Casamitjana va proposar substituir-lo pel de Fortuny, que "además de honrar la memoria de un gran pintor, evitaria las lamentables confusiones". Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.

^[6] Foment: Urbanitzacions, 1903-1907. AML'H.

^[7] Expedient de vivenda, núm. 4324. AML'H.

^[8] Foment: Urbanitzacions, 1903-1907. AML'H.

per l'arquitecte municipal Ramon Puig i Gairalt, assegurava que l'entorn dels terrenys que intentaven urbanitzar estava molt poblat i que el carrer que es pretenia obrir seria de gran utilitat perquè era molt lluny d'un altre de transversal.^{343a}

Aquesta proposta no va ser ben rebuda pels regidors, ja que l'Ajuntament tenia establerta una amplada mínima de 8 m per a totes les vies de nova obertura. La Comissió de Foment, encarregada de dictaminar sobre qüestions urbanístiques, convocà els interessats per a comunicar-los que el projecte no es podia aprovar si no es modificava l'amplada del carrer.

Als propietaris no els quedà altre remei que acceptar la decisió del consistori i tota la normativa municipal relacionada amb els projectes urbanístics: obligació de cedir a perpetuïtat sense indemnització la superfície de terreny destinada a via pública; amplada de vorera a 1,25 m amb desnivell de 3 cm, etc. El permís definitiu va ser concedit el 3 de setembre de 1916.^{343b}

Va ser l'Ajuntament qui decidí que el nou carrer s'anomenés Estruch.³⁴⁴

El setembre de 1917 Eudald Pla i Utrillo, representant dels interessos d'un col·lectiu de nous propietaris barcelonins, va presentar un pla de reforma viària. En aquesta ocasió

Carrer General Sanjurjo, any 1958, actualment Dr. Martí Julià (AML'H - Fons municipal - Llicències d'obres exp. 176/58).

343a. Expedient de vivenda, núm. 1528. AML'H.

343b. Ibidem.

344. Actes dels plens municipals. AML'H.

s'havien requerit els serveis del conegut arquitecte Lluís Domènech i Montaner per prolongar el carrer Campalans, des de Romanins fins a la carretera de Collblanc, amb el traçat lleugerament modificat sobre el projecte denegat, el mes de març del 1907, a Bernardí Martorell pare. També s'intentava aconseguir una alineació més harmònica del camí d'Hospitalet, dels carrers A –Rosselló– i Aliança. Tot això es feia per a "satisfacer las necesidades del tránsito en constante aumento en la barriada de la Torrassa".³⁴⁵ Presentaven el carrer Campalans com l'artèria de més futur, ja que enllaçaria a l'extrem nord amb la carretera de Madrid a la Jonquera i pel sud amb la línia fèrria de M.Z.A., lloc projectat per al baixador de la Bordeta.

Respecte al camí d'Hospitalet –Montseny–, el tram comprès entre Campalans i Romanins no es podia modificar perquè estava edificat en la seva majoria pels dos costats. En canvi per a la zona situada entre Romanins i Riera Blanca la resposta municipal va ser que rebés una altra denominació, ja que no convergia en la mateixa latitud.

Llavinés

Josep Mallol i Parellada, veí de Barcelona, en nom de la seva dona, Concepció Fisas, i del matrimoni format per l'industrial Andreu Llavinés i Remei Fisas, va sol·licitar, l'octubre de 1917, obrir un carrer. La propietat d'aquestes dues parelles estava situada en el perímetre comprès entre Pujós, Vallparda, Occident i Estruch. A la nova artèria, de 8 m d'amplada, se li va posar el nom de Llavinés. S'aprovà l'1 de març de 1918.³⁴⁷

Llançà i Joventut

El projecte següent va ser concebut per l'arquitecte Arnald Caluet el setembre de 1918. El seu objectiu era allargar Mas i Llavinés i obrir una artèria transversal a Mas que denominaria Llança –la finca propietat del barceloní Ignacio de Llança que estava situada a l'oest del carrer Mas. La prolongació de Llavinés diferia en la latitud amb l'existent del mateix nom entre Pujós i Occident, per la qual cosa el maig de 1928 es va optar per anomenar-la *Joventut*,³⁴⁸ sense que res no tingués a veure amb el cinema del mateix nom, la construcció del qual és tres anys posterior.

En la realització del projecte es va tenir en compte que la rasant dels nous carrers coincidís amb els aprovats en plans anteriors, sense oblidar que Collblanc-la Torrassa era una zona muntanyosa de terreny irregular, per la qual cosa calia fer un desmunt de terres en qualsevol projecte urbanístic. Les noves vies tindrien una amplada de 8 m i la prolongació de Mas, 10 m. S'hi va donar el vist i plau el 26 de març de 1920.³⁴⁹

L'ortografia de la paraula *Llançà* sempre ha estat controvertida: en 1925, en els expedients d'habitatge, s'utilitzava la mateixa grafia que avui, però en 1967 un grup de propietaris van reclamar la reposició del primitiu nom de *Llança*. Al seu entendre es devia a un error ortogràfic del funcionari encarregat de retolar els carrers en 1939.

345. Foment: Urbanitzacions, 1908-1921. AML'H.

346. Ibidem.

347. Expedient de vivenda, núm. 1736. AML'H.

348. Expedient de vivenda, núm. 5.555. AML'H.

349. Foment: Urbanitzacions, 1919-1920. AML'H.

Mata i Pons

Els terrenys on es van obrir els passatges Mata i Pons havien pertangut al barceloní Felip Vergés. Al parcel·lar-los els van adquirir Mateo Matas i Crusellas, també barceloní, i Gonçal Pons, resident a Santa Eulàlia.

L'11 d'abril de 1921 Mateo Matas va sol·licitar permís per construir, en una extensió de 420 m², dotze habitatges de planta baixa amb dos passadissos, un de lateral i un altre de central. De la superfície de cada domicili se n'obtenien dos dormitoris, menjador, cuina i comuna. L'arquitecte Ramon Puig i Gairalt va signar el projecte, que es va aprovar el 22 del mateix mes.³⁵⁰ El cognom va perdre la essa final en incorporar-se al nomenclàtor.

Dos mesos després, el 10 de juny, Gonçal Pons va sol·licitar permís de construcció per aixecar quatre cases de planta baixa en una àrea de 190 m². El disseny dels habitatges era molt semblant al projecte anterior –es tractava del mateix arquitecte–, encara que aquí, en el plànol original apareixia un reixat que es va suprimir en la realització. El projecte es va aprovar el 10 de juliol de 1921.³⁵¹

Cinca i Creu Roja

Un nou impuls al progrés urbanístic del barri ens el va oferir el maig de 1922 la senyora Eugènia Casanovas i Amat, propietària de Torre Barrina (parc de la Marquesa).

El projecte, elaborat una vegada més per l'arquitecte municipal, proposava prolongar el carrer Vallparda fins a la travessera de Collblanc, donar més amplada a aquesta via i obrir dos nous carrers. En el Ple consistorial del 21 de desembre del mateix any es va decidir per unanimitat que es dirien Cinca i Creu Roja –aquest darrer enllaçaria amb l'antic camí de la Vallparda.

L'Ajuntament, que presidia Tomás Giménez, va exigir xamfrans de cinc metres de longitud en totes les cantonades amb la finalitat de facilitar la visibilitat del trànsit. La senyora Casanovas, comptant amb el suport de l'arquitecte, va demanar suprimir-los, ja que, en donar als carrers una amplada de 10 m aquesta mesura resultava innecessària. El consell no va tenir inconvenient a aprovar la petició i el pla el 21 de desembre de 1923.³⁵²

Oliveras

El juny de 1922 una altra propietària hospitalenca, la senyora Adela Oliveras, va proposar urbanitzar uns terrenys situats a la part oest de la barriada. Es tractava d'una parcel·la que s'estenia des de la línia fèrria fins al carrer Martorell, d'una banda, i entre el torrent Gornal i el carrer Llançà, per l'altra. A més, li interessava prolongar Mas i el camí d'Hospitalet fins al torrent i obrir un passatge transversal de 8 metres d'amplada –que rebria el nom d'Oliveras–, però l'Ajuntament li va exigir que en fes 10. La senyora Adela va presentar recurs argumentant que es tractava d'un passatge sense continuïtat, donada l'accidentada topografia del terreny, i que una major amplada lesionaria els seus interessos.

L'Ajuntament va donar una prova més de la seva generositat, considerant justa la reclamació i va aprovar el projecte el 6 de desembre de 1922.³⁵³

350. Expedient de vivenda, núm. 2126. AML'H.

351. Expedient de vivenda, núm. 2141. AML'H.

352. Foment: Urbanitzacions, 1922-1923. AML'H.

353. Ibidem.

Claret

Des d'octubre de l'any 1911, els terrenys fronteres amb els carrers Mas, Progrés i Hospitalet (Montseny) eren propietat del barceloní Ricard Colillas i Claret.

El 9 de gener de l'any següent hom li va concedir permís per aixecar una tanca de 224 m de llargada, als quals cal sumar-hi els 12 concedits tres mesos abans. Una dècada després, el mes de setembre de 1922, esperonat pel desenvolupament urbanístic de la barriada, Ricard Colillas va encarregar a l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt la planificació d'aquells terrenys. Per tal d'aconseguir un equilibri urbanístic idoni i poder treure-hi la màxima rendibilitat possible, el facultatiu va traçar un carrer paral·lel al carrer del Progrés, el qual fou batejat amb el segon cognom del propietari, *Claret*.

Va obtenir-ne la conformitat el 6 de desembre del mateix any.³⁵⁴

Reverter i Goya

L'illa de cases compresa entre els carrers Romanins, Mas, Campalans i J era propietat dels germans Jaume i Enric Rabarter i Mingot. El setembre de 1922 van presentar un projecte per a urbanitzar-la i obrir un carrer amb el nom de *Rabarter* –encara que algun administratiu va alterar-ne l'ortografia, deixant-lo en *Reverter*. Se'ls va concedir el permís el 20 de desembre del mateix any.³⁵⁵ Des d'abril de 1925, el carrer designat amb la lletra J va començar a anomenar-se Goya.³⁵⁶

Llopis

Els germans Jaume i Magí Llopis i Hortal vivien a la rambla Catalana. Els terrenys existents als dos costats del carrer A, des de la seva residència fins al passatge Xipré, eren de la seva propietat. Unint-se a l'espectacular procés de creixement urbanístic de l'època, el 16 de setembre de 1922 van sol·licitar permís per obrir un passatge que denominarien Llopis. El van obtenir tres mesos després.³⁵⁷

Mont, Cotonat, Ferré i Dos de Maig

Amb el següent projecte, datat el novembre de 1922, ens traslladem a un altre sector del barri per situar-nos a la propietat de Llätzer Cotonat i Mir, i Dolors Albiol de Ferré. Els terrenys d'aquests barcelonins estaven emplaçats entre els carrers Graner, el torrent Gornal i la travessera de Collblanc. Paral·lelament a Graner s'obririen dos carrers, Mont i Cotonat; des d'aquest últim fins a la travessera se'n traçarien dos més: Ferré i Raspall.

354. Ibidem.

355. Ibidem.

356. Expedient de vivenda, núm. 4107. AML'H.

357. Foment: Urbanitzacions, 1922-1923. AML'H.

Habitualment, en el plantejament d'aquests projectes pròxims a altres d'aprovats, s'intentava continuar els carrers que havien quedat tallats en els límits veïnals.

El projecte va quedar aprovat el 7 de febrer de 1923.³⁵⁸ El 30 d'abril de 1931 la Comissió de Governació va decidir canviar el nom de *Raspall* pel de *Primer de Maig*. El règim del general Franco el va canviar al seu torn per *Dos de Maig*.

General Moragas

Una vegada més queda constatat que la propietat hospitalenca es trobava en mans de la burgesia barcelonina. Així ho confirma el projecte de l'arquitecte Matías Colmenares, realitzat el gener del 1923 per a Josep Casadevall i Congost, i Josep i Lluís Casadevall i Durán. Els terrenys d'aquests propietaris, dedicats fins aleshores a terres de cultiu, estaven situats entre els carrers Aliança, Viena, Claret, Mas i Campalans. Des d'aquesta última artèria es traçaria una franja fins al carrer Fortuny, i paral·lel a Claret, havien traçat un carrer, al qual, el juny del mateix any, es va donar el nom de General Moragas.

Amb aquest pla, el vial de Collblanc-la Torrassa va guanyar diversos centenars de metres en prolongar-se els carrers Aliança, Viena, Montseny, Mas i Campalans.³⁵⁹

Durant el període franquista el nom de Moragas va ser canviat pel d'un altre militar d'igual graduació, el General Burriel. Amb la nova Constitució espanyola se li va imposar el nom de Salvador Seguí.

Martorell i París

El maig de 1923, Ramon Puig i Gairalt va dissenyar el pla d'un projecte urbanístic sol·licitat pel cònsol de la República Dominicana a Barcelona, Francesc Carreras i Candi. Era propietari d'una finca de 4.500 m², que limitava d'est a oest amb els carrers Llançà i Vallparda, de sud a nord, encara que molt distant, amb els voltants de Mas i Pujós. La seva propietat, en principi, oferia serioses dificultats per a ser urbanitzada. Als seus extrems nord i sud no tenia sortida, mentre que cap a ponent el terreny era abrupte. Amb tot, comptava amb el beneplàcit de les autoritats, convençudes que "contribuiria a solucionar el problema de la falta de habitaciones que tanto preocupa".³⁶⁰

En el pla hi figurava un carrer amb la lletra K, el qual, per decisió municipal del 4 de juny, s'anomenaria *Martorell*. També apareixia París, que quedava tallat abans de confluir amb Llançà (el traçat del carrer París ja estava representat en el projecte aprovat el novembre de 1902, encara que no tenia nom i només comprenia el tram entre Llobregat i Orient). L'aprovació del projecte depenia que el senyor Carreras comprés propietats adjacents perquè els habitatges que es construïssin en la seva urbanització tinguessin accés per algun carrer. Però abans que se li atorgués el permís, Francesc Carreras havia parcel·lat i venut a preus molt baixos els seus terrenys sense fer les rasants. Era una pràctica molt freqüent entre certs propietaris que s'inhibissin de les seves obligacions. El cas es descobria quan, una vegada edificat l'habitatge, se sol·licitava un ramal d'aigua;

358. Foment: Urbanitzacions, 1922-1923. AML'H.

359. *Ibidem*.

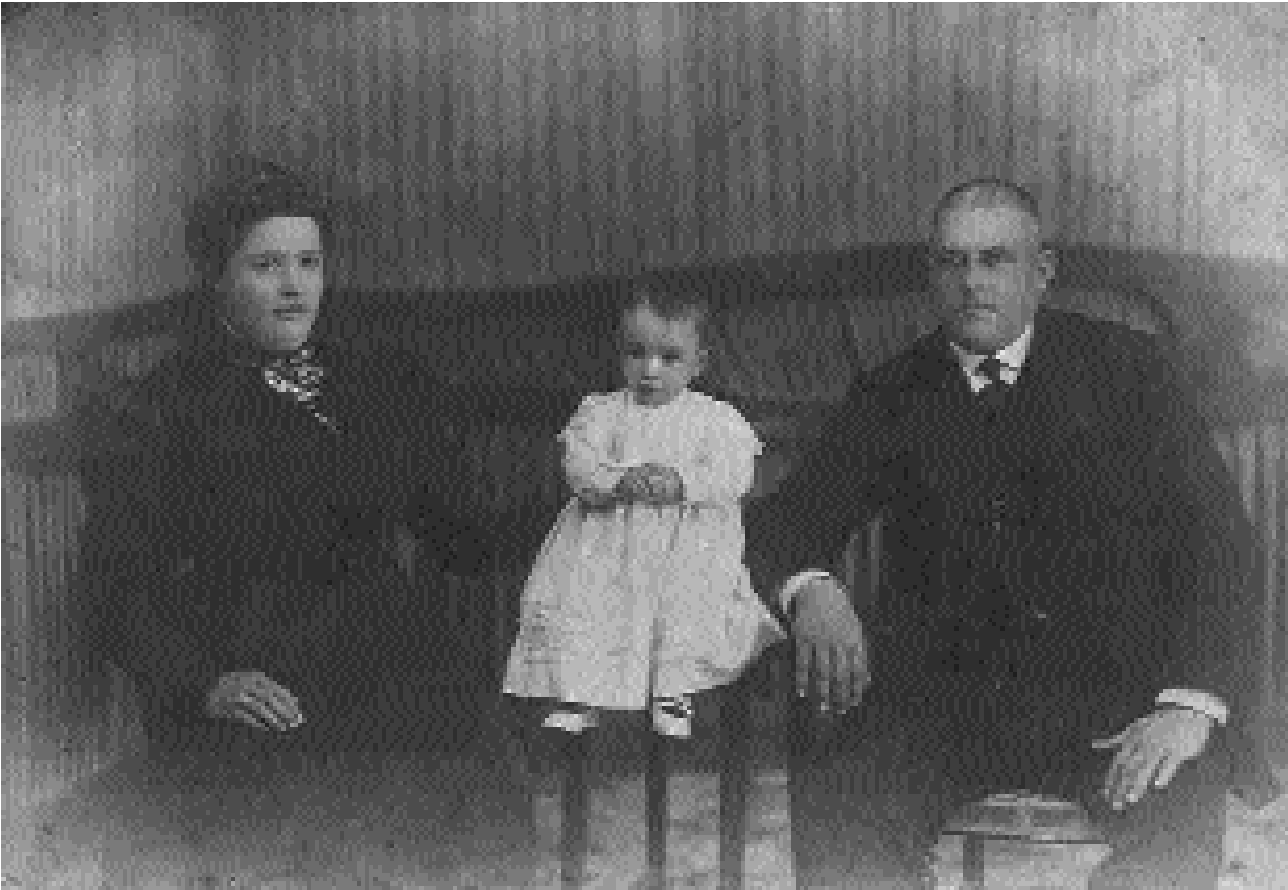
360. Foment: Urbanitzacions, 1922-1923. AML'H.

lògicament, la Companyia General d'Aigües de Barcelona es negava a canalitzar-la mentre no es portessin a terme les rasants corresponents.³⁶¹

Al tenir coneixement d'aquestes irregularitats l'Ajuntament va demanar al cònsol dominicà que complís amb les seves responsabilitats, però aquest, lluny de fer-ne cas, va respondre que havien de ser els compradors de parcel·les els qui fessin les rasants.³⁶² A més els exigia la quantitat de 125 ptes. per a l'arranjament dels carrers.

Les denúncies sobre circumstàncies semblants van forçar l'Ajuntament a fer que l'arquitecte municipal verificués que totes les construccions d'habitatges s'ajustessin a la normativa vigent.

En la urbanització de Francesc Carreras i Candi hi abundaven les barraques, l'estat de les quals eren un "focus d'infecció".³⁶³

Família Creus i Coll (any 1907). D'esquerra a dreta: Modesta Coll i Planellas, el seu fill Esteve Creus i Coll i Esteve Creus i Casellas. El Sr. Esteve Creus (pare) va presentar, com a propietari, el primer projecte urbanístic de Collblanc. Foto cedida per la Sra. Mercè Mañé. (AML'H – Imatges).

361. Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.

362. Actes dels acords municipals, 1924-1927. AML'H.

363. Correspondència, 1925. AML'H.

Colom, Albareda, Transformador i Ferrer

La dècada de 1920 és la que registra més diversitat de projectes urbanístics i de construcció d'habitatges com a conseqüència de les nombroses famílies que, procedents del sud d'Espanya, es van instal·lar a l'Hospitalet.

Els hereus de Gabriel Colom posseïen una finca de cultiu que limitava al sud amb Riegos y Fuerza del Ebro, al nord amb Montseny, a l'est amb Llobregat i a l'oest amb el passatge Oliveras. Els confins de la seva propietat estaven urbanitzats, així que el projecte que havien encarregat l'abril de 1923 a l'arquitecte Josep M. Morales seria una ampliació de tot el que s'havia aprovat i construït, al temps que donaven continuïtat als carrers Llançà, Joventut i Aliança. S'obririen dos carrers, designats en principi amb les lletres X i Z, i dos passatges, Colom i Ferrer, el traçat dels quals pretenia facilitar la parcel·lació de grans superfícies i, per tant, d'un cost superior.

La proposta urbanística tenia com a objectiu essencial contribuir a pal·liar l'escassetat d'habitatges de la classe obrera que tant preocupava. El projecte es va aprovar el 19 de desembre del mateix any.³⁶⁴

El juliol de 1930 un grup de propietaris i veïns del lloc va proposar a l'Ajuntament posar el nom d'*Albareda* al vial assenyalat amb la lletra Z.³⁶⁵ El carrer designat amb la lletra X és l'actual Transformador.

Xiprer

El passatge que es va traçar en 1905 amb la lletra B va ser durant anys un camí que va anar prenent caràcter de via urbana a mesura que s'hi feien habitatges. Això va portar els seus veïns a plantejar-se la necessitat de buscar-li un nom; van creure que el més apropiat seria Xiprer, l'arbre que presidia la masia situada a l'extrem superior del passatge. Aquest exemplar de la família de les cupressàcies ja s'alçava en aquest mateix lloc quan en 1897 Antoni Comas, procedent de Piera, va decidir instal·lar-se al barri.

El 28 de febrer 1925 el seu fill Pere i els veïns Dionís Galafre i Jaume Llopis van signar una petició a l'Ajuntament en què sol·licitaven que s'inscrivís amb el nom de "passatge del Xiprer"; la resposta afirmativa va arribar el 10 de març.³⁶⁶

El senyor Pere Comas i Carreras, cinc anys més tard, va plantar un altre xiprer amb motiu del naixement del seu primer fill.³⁶⁷

El celler del Xiprer, el negoci que regentava la família Comas, sempre va ser un punt de referència al barri; aquí es reunien els socis de la Unión Recreativo-Cultural Aliança per assajar obres de teatre. Posteriorment aquesta associació es dedicà a la difusió de la sardana.³⁶⁸

El permís de construcció sol·licitat el mes de març del 1976 va forçar a la desaparició, no solament d'un racó emblemàtic del barri, sinó també dels seus dos xiprers i dels pardals que s'hi aixoplugaven cada nit.

³⁶⁴. Foment: Urbanitzacions, 1923-1924. AML'H.
³⁶⁵. Foment: Expedients, instàncies, diversos, 1924-1933. AML'H.
³⁶⁶. Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.
³⁶⁷. Entrevista amb Antoni Comas i Bodí (juliol de 1983).
³⁶⁸. Vilagrassa, Emilio: Una ciudad en marcha. AML'H.

Concepció

L'any 1925 va ser pròdig en realitzacions urbanístiques i en obertura de carrers nous. El primer dels projectes va ser obra de l'arquitecte i propietari barceloní Bernardí Martorell i Puig, fill i nét de mestres d'obres, nascut el 1877. Segons Joan Bassegoda i Nonell, col·laborador de *La Vanguardia*, l'obra culminant de Martorell és el convent cistercenc de Valldonzella, construït entre 1911 i 1913.³⁶⁹

A la mort del seu pare, esdevinguda el 1906, va heretar diverses finques situades a Collblanc-la Torrassa. Una, la compresa entre Riera Blanca, Mas, Romanins i Goya, va decidir urbanitzar-la el juny de 1924 per considerar-ho beneficiós per al desenvolupament de la barriada. Va ser així com es va obrir el passatge de la Concepció, la configuració del qual, segons l'Ajuntament, podia respondre a les característiques d'un carrer. Es va aprovar el 10 de març.³⁷⁰

Curiosament era la primera via del barri, i l'única durant molts anys, el nom de la qual contenia reminiscències religioses.

Bonvehí

El segon d'aquests plans, dissenyat per Antoni Puig i Gairalt, el va presentar Jaume Bonvehí i Mari. El terreny, adquirit l'agost de 1906, limitava amb la Riera Blanca, rambla Catalana, Rosselló i Aliança; al mig de l'illa traçaria, d'est a oest, el passatge que porta el seu cognom, la qual cosa li va ser aprovada el 14 de gener de 1925.³⁷¹

En el número 6 d'aquest pas encara queden restes de l'antiga casa de conreu propietat de la família Bonvehí.

Rosich

El tercer carrer que en 1925 es va incorporar al barri va ser el de Rosich, però en aquesta ocasió no es tractava del resultat d'un projecte urbanístic.

Joaquim Rosich i Rovira, industrial barceloní, va arribar a Collblanc-la Torrassa el maig de 1902 i va instal·lar-hi una fàbrica d'hules moguda per un generador de vapor.³⁷² Davant la seva empresa posseïa uns terrenys on, si li permetessin d'obrir un carrer, les operacions de càrrega i descàrrega li resultarien més fàcils. Li ho van concedir el 14 de gener de 1925. El gener del 1933 el president de la Cambra Oficial de la Propietat Urbana, Joan Pedro i Vidal, recollint les queixes dels veïns, va reclamar de l'Ajuntament el condicionament d'aquesta artèria, que es trobava en tan notable estat d'abandonament que els dies de pluja es feia intransitable.

No era l'única via que necessitava obres de condicionament; en la sessió plenària del 29 d'abril de 1927 s'assegurava que un gran nombre de carrers dels tres barris no tenien ferm ni voreres, per la qual cosa "a la menor contingencia se convierten en intransitables".³⁷³

³⁶⁹. La Vanguardia (15 de gener de 1989). AML'H.
³⁷⁰. Foment: Urbanitzacions, 1924-1925. AML'H.
³⁷¹. Ibidem.
³⁷². Expedient de vivenda, núm. 648. AML'H.
³⁷³. Foment: Expedients, instàncies, diversos. 1924-1933. AML'H.

Rius i Carrió, Atlàntida, Sort i Mercader

La urbanització del sector més occidental del barri, és a dir, el format pels vials Dos de Maig, Cotonat, torrent Gornal i travessera de Collblanc, va ser una iniciativa conjunta de tres propietaris barcelonins: Josep Ferré i Pastor, Josep Rius i Carrió i Llàtzer Cotonat i Mir. L'esmentada urbanització ha de situar-se a finals del tercer trimestre de 1923, coincidint amb una altra que els mateixos propietaris van portar a terme a l'altra banda del torrent Gornal, al barri de la Florida, conegut llavors per les Planes.

Aquesta simultaneïtat de projectes provocava una certa confusió entre compradors de parcel·les, arquitectes i promotors urbanístics, perquè no presentaven plànols ben definits, sinó carrers en projecte. Durant aquest període és freqüent trobar en el Registre de Construccions sol·licituds per a edificar habitatges al carrer Rius i Carrió, situant-lo al costat del carrer Llevant, quan les dues artèries eren distants l'una de l'altra i separades pel torrent Gornal. Crida l'atenció que la majoria de les peticions d'edificació estan signades per l'arquitecte municipal Ramon Puig i Gairalt, que, suposadament, havia de conèixer bé el territori hospitalenc.

Aquesta confusió es manté fins a mitjan 1928, quan la firma de Ramon Puig i Gairalt desapareix dels permisos de construcció i sorgeix la del seu germà Antoni, que a partir de llavors es responsabilitzarà dels encàrrecs, compartint-los amb altres arquitectes i facultatius. Gràcies a ells, que van dissenyar habitatges, sabem de l'existència del carrer Rius i Carrió el setembre de 1923 i del carrer Atlàntida el febrer de 1925; el carrer Sort apareix el maig de 1925 i Mercader l'agost del mateix any.

El nomenclàtor de la barriada es va enriquir amb aquests quatre nous noms: el de Rius i Carrió es deu al del seu propietari; dels altres tres no existeix cap nota del perquè d'aquests noms.³⁷⁴

Terré - plaça del Sol

La finca d'Antoni Terré i Torrell, veí de Sants, estava situada al costat del torrent Gornal, entre Mas i Montseny. El 24 de desembre de 1923 va demanar permís per a urbanitzar-la. En el projecte, Ramon Puig i Gairalt prolongava Mas i Montseny i obria un carrer al qual donaria el nom de Terré. Aquest carrer seguia una línia recta de sud a nord, finalitzant en un lleuger revolt que permetria la creació d'una plaça, la del Sol –encara que coneixeria altres tres noms. El 10 de gener de 1936 se li va canviar pel de Blasco Ibáñez, novel·lista valencià d'ideologia republicana; en temps de Franco se la va distingir amb el de José María Pemán, poeta gadità, i actualment es coneix com a Blas Infante, en honor al líder andalusista afusellat l'any 1936.

El projecte d'Antoni Terré va quedar aprovat el 20 de febrer de 1924.³⁷⁵

Josep Planas - Pérez Galdós

Un nou projecte urbanístic va ser presentat l'abril de 1928. El propietari badaloní Josep Planas i Planas posseïa un terreny la superfície del qual, de 19.862 m², limita-

374. *Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.*
375. *Foment: Urbanitzacions, 1923-1924. AML'H.*

va amb la travessera de les Corts, la Riera Blanca i la carretera de Collblanc; per aquest sector afrontava amb una estreta franja de terreny propietat de la Casa de la Misericòrdia.

En els plànols, en els quals no figurava el nom de l'arquitecte, apareixien tres vials, encara que un d'ells pretenia ser la continuació del carrer Romanins, que seguia la mateixa alineació de Pintor Tapiró, a l'altra banda de la Travessera. Del tram de Romanins en partien dues artèries, Collblanc i Josep Planas, en direcció a la Riera Blanca. Aquesta s'havia planificat per convertir-se en una avinguda de 20 m d'amplada. En el plànol apareixien cinquanta-quatre parcel·les d'uns 210 m² de mitjana.

El propietari veia en el projecte unes condicions immillorables per a la venda ràpida dels solars, cosa que contribuiria a reduir, segons la seva opinió, la "crisi de treball i habitatges en barriades de caràcter industrial".³⁷⁶

Malgrat ser-li concedit el permís el 6 de maig de 1929, deu anys més tard la finca va ser objecte d'una nova distribució, que n'augmentava el nombre de parcel·les i en disminuïa la superfície. En aquest interval una part de la propietat es va convertir en un camp de futbol. El juny de 1931 el titular d'aquest camp era el Club Deportiu Torrassenc.

Al terme de la Guerra Civil, el regidor Enrique Jonama Darnaculeta, membre de la Comissió Gestora Provisional, el 17 de març de 1939, va proposar els noms de General Yagüe, Pérez Galdós i Unificació.³⁷⁷

Amb l'arribada de la democràcia, el nom de *General Yagüe* va ser canviat pel del dirigent catalanista *Francesc Layret* i el carrer *Unificació per Onze de Setembre*.

Congost

El passatge Congost va sorgir com a prolongació del carrer Pàvia, de l'altra banda de la Riera Blanca, el setembre de 1932. Elisa Estará era la propietària del solar format per la Riera Blanca, ronda de la Torrassa, Rosselló i Holanda. Volia comunicar la Riera Blanca amb Rosselló a través de dos vials; per això va cedir una petita part de la seva propietat perquè Holanda pogués unir-se a la Riera Blanca. A canvi d'això prolongaria el carrer Pàvia sense que hagués de pagar cap arbitri.³⁷⁸

Llobregat

El traçat del carrer Llobregat, sorgit en principi sota el nom de *Creus* i aprovat l'abril de 1896, es va estructurar de manera que tingués sortida a la carretera de Collblanc. Però els últims vint-i-cinc metres eren terrenys propietat de Josep Estruch, i aquest barceloní, i més tard la seva filla, Antònia Estruch i Cerdá, sempre es van negar que el carrer Llobregat travessés pel seu predi. Durant un quart de segle l'accés s'hagué de fer pel passatge Rius.

376. *Foment: Urbanitzacions, 1925-1930. AML'H.*
377. *Actes de la Comissió Municipal Permanent, 1937-1939. AML'H.*
378. *Foment: Urbanitzacions, 1931-1935. AML'H.*

Curiosament, davant el desenvolupament urbanístic de Collblanc-la Torrassa l'administració municipal no va saber trobar els mitjans per convèncer la família Estruch de la conveniència de comunicar el carrer Llobregat amb la carretera de Collblanc. No va ser fins el novembre de 1923 quan l'Ajuntament va fer pública la necessitat d'aquesta mesura.

Quan va tenir coneixement d'això, Antònia Estruch es va oferir a vendre la part necessària a 2 pessetes el pam quadrat, demanant que la quantitat resultant del mesurament li fos abonada abans de començar les obres de prolongació. El consistori va proposar comprar a 1 pesseta el pam, assegurant que l'oferta era més avantatjosa que la que s'havia fet temps enrere; a més, en cas de ser acceptada, representaria un gran benefici per al veïnat, la qual cosa seria digna d'agraïment.³⁷⁹

Per completar l'obertura del carrer Llobregat pel sector nord, l'abril de 1924 va caldre afegir-hi dues parcel·les més. Els industrials i veïns Manel Cabaní i Josep Rius les van adquirir del barceloní Jaume Castellà, que les va cedir al municipi sense indemnització. El passatge Rius quedaria tallat i la resta del fins aleshores pas provisional seria urbanitzat.³⁸⁰ Esteve Dalmau i Batalla, domiciliat a Sants, va proposar a l'arquitecte municipal de fer les rasants i retirar les terres sobrants, una vegada hagués acabat la feina, per 2.000 ptes. L'Ajuntament va accedir, en considerar-la una bona proposta.

A l'extrem oposat, entre Pujós i Occident, el carrer Llobregat quedava també tallat, per la qual cosa el propietari Enric Arisó i Riqué va oferir 4.796 pams quadrats de la seva possessió a 60 cèntims el pam. El preu, considerat molt per sota del valor dels terrenys, va ser acceptat d'immediat, i el carrer Llobregat va quedar obert en la seva totalitat el juny de 1924.³⁸¹

Com es pot apreciar, la urbanització de Collblanc-la Torrassa no avançava progressivament d'un extrem a l'altre, sinó que creixia de manera anàrquica; en alguns casos, els vials nous, no sobrepassaven els cent metres.

Des de l'inici del procés urbanístic el Govern municipal, mancat de previsió, no va saber imposar una política urbanística harmònica i d'ordenació territorial, i es mostrava més aviat interessat a cobrar arbitris per drets de construcció. El resultat d'aquestes actituds queda reflectit en aquest conglomerat de carrers amb un plantejament anàrquic.

El febrer de 1926, quan es pretenia, mitjançant un pla general, resoldre, entre d'altres, el problema de l'alineació dels carrers que havien sorgit dels diversos plans urbanístics de la població, l'estructura vial de Collblanc-la Torrassa ja es trobava pràcticament definida, a causa de la iniciativa privada i als mateixos esquemes de propietaris forans.

L'esmentat pla general que es va iniciar durant l'alcaldia de Tomás Giménez Bernabé, comptava amb un pressupost extraordinari de cinc milions de pessetes. S'incloïa la construcció del clavegueram, el mercat de Collblanc i la urbanització del torrent Gornal, així com la construcció d'escales per a salvar el fort desnivell del final dels carrers Graner, París, Martorell i Mas.

379. *Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.*

380. *Ibidem.*

381. *Actes dels acords municipals, 1924. AML'H.*

El canvi de Pavía per Congost fou decidit durant el Ple municipal de desembre de 1964. Aquest nom va ser suggerit per la Junta Directiva de la Unión Recreativa Cultural Alianza, com a homenatge al lloc on, anualment, celebraven un aplec sardanístic.

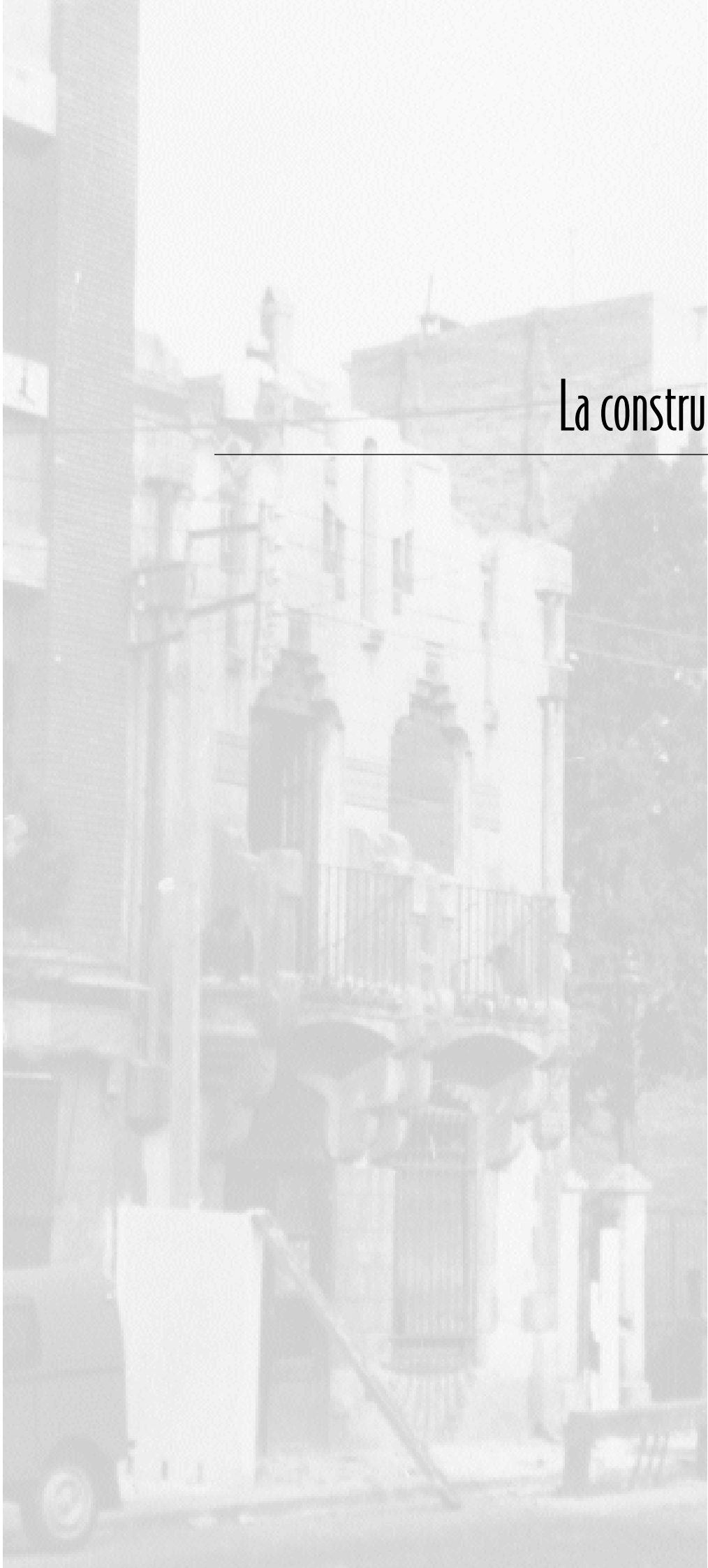
D'altra banda, la supressió de gran part de les escales del carrer Mas va permetre, el 1967, que el trànsit rodat pogués connectar en línia recta amb el torrent Gornal.

Per aclarir el nomenclàtor de la població, el novembre de 1922, la Comissió de Foment, d'acord amb la proposta de l'arquitecte municipal, va plantejar la possibilitat de retolar els carrers sense nom que hi havia l'Hospitalet i canviar-ne el nom d'alguns. Respecte a Collblanc-la Torrassa, el carrer conegut per camí d'Hospitalet va passar a anomenar-se *Montseny*, el carrer *A*, *Rosellón*, i la placeta que hi havia al començament d'aquest carrer, Plaza de los Pirineos.

La decisió es va fer ferma el 4 de juny de 1923 amb el propòsit que les plaques es poguessin adquirir de seguida, retolades tant en català com en castellà.³⁸² Però el 13 de setembre d'aquest any, Miguel Primo de Rivera, capità general de Catalunya, davant el deteriorament social del país, va instaurar un règim dictatorial. Un dels aspectes més significatius del nou govern va ser la seva política anticatalanista, per la qual cosa el català no va arribar a aparèixer en el nom dels carrers.

382. *Actes dels acords municipals, 1921-1923. AML'H.*

La construcció d'habitatges

L'última dècada del segle XIX va ser el període en el qual es va produir la transformació urbana de Collblanc. El major exponent d'aquest canvi va ser la construcció d'edificis, a mig camí entre l'habitatge i el cobert. Fins a 1897 els únics paratges del barri en els quals s'edificava eren la carretera de Collblanc i la Riera Blanca. Els qui construïen eren propietaris procedents de Sants, Sarrià, Barcelona i l'Hospitalet, que encarregaven els plànol al mestre d'obres Santiago Biosca. Més tard, un altre facultatiu municipal, Marià Tomás i Barba, seria qui signaria la majoria de les llicències d'obres que se sol·licitaven.

L'any 1898, com ja hem vist, la xarxa viària de la barriada es va eixamplar amb tres carrers, Creus (Llobregat), Besa i Occident, cosa que va permetre ampliar els llocs d'edificació i augmentar el nombre de sol·licituds. Aquest any es van aixecar vuit habitatges i onze coberts.

Fins aleshores l'habitatge existent a la carretera de Collblanc, per regla general, era d'una sola planta i de reduïdes dimensions. En canvi, la que va manar construir Bru Domingo i Comas, advocat barceloní, tenia tres plantes, i una superfície aproximada de 280 m².³⁸³ Com que no ens han quedat plànols, en desconeixem la distribució interior; el que si se sap és que eren habitatges destinats a lloguer, i no precisament per a la classe obrera, que només podia aspirar a habitatges senzills, més aviat estrets i incòmodes.

Els coberts que es van instal·lar "entre el puente de la Riera Blanca y las primeras casas de dicha barriada en su parte izquierda, saliendo del término de Barcelona",³⁸⁴ eren barraques provisionals de totxana i fusta; en alguns casos es van convertir en allotjaments inhumans; d'altres, en magatzems semi industrials.

Un dels arguments més gastats dels propietaris barcelonins per a urbanitzar la zona rural de la Torrassa era la necessitat de crear barris obrers als municipis pròxims a Barcelona. Cap a la mateixa direcció apuntaven els assistents al VI Congrés Internacional d'Arquitectura, celebrat a Madrid en 1904. L'objectiu prioritari de l'Estat espanyol era la construcció "d'habitacions econòmiques" per a la classe treballadora.³⁸⁵

El pla urbanístic Romaní-Mas –tractat anteriorment– marcaria una nova etapa en el procés constructiu d'habitatges. Una vegada es va tenir coneixement del projecte, el maig de 1902 es va presentar la primera sol·licitud d'un veí barceloní per a edificar al carrer Aliança (Mare de Déu dels Desamparats) una casa de planta baixa de 66 m². El juliol es va produir una segona petició per part d'un altre propietari barceloní que havia comprat una parcel·la al carrer Berlín (Rafael Campalans). Els plànols de l'agrimensor Marià Tomás i Barba presentaven dues cases de planta i pis amb un total de 164 m² de superfície. Els dos projectes van haver d'esperar fins al novembre del mateix any per ser aprovats.³⁸⁶

383. *Expedient de vivenda, núm. 502. AML'H.*
384. *Expedient de vivenda, núm. 488. AML'H.*
385. *Vidal, Mercè i Suárez, Alicia: Ramon Puig i Gairalt. Arquitecte i constructor. 1982. AML'H.*
386. *Expedients de vivenda, núm. 664 i 665. AML'H.*

Casa Balcells (construïda l'any 1907), d'estil modernista, a la plaça Espanyola, l'any 1967 (AML'H - Fons municipal -Llicències d'obres exp. 654/67).

Entre gener i desembre de 1903 es van cursar disset instàncies relacionades amb l'edificació de coberts que no sobrepassaven els 30 m² de superfície. En la sol·licitud hi constava que la finalitat de la construcció era guardar-hi eines agrícoles i arrecerar-se de la pluja.³⁸⁷ Fins i tot la plaça Espanyola va tenir una barraca de característiques semblants; la va sol·licitar el veí de Barcelona Carles Garriga i Quijuán, el 26 de novembre.³⁸⁸ Per a aquest tipus d'edificacions no calia presentar cap plànol, i, a més, l'arbitri a pagar per dret d'obres era el més baix: 50 cèntims per metre quadrat.³⁸⁹

En 1904 el nombre de barraques es va reduir a cinc i el d'habitatges a un, només. L'any següent, quan la font de la plaça Espanyola ja era una realitat, el procés d'edificacions es va invertir; ara eren cinc habitatges i quatre barraques.

Entre els habitatges hi predominaven els de planta baixa, de línies rectes, mancats d'ornaments, amb la porta situada al centre de la façana i finestres laterals. L'espai habitable, entre 40 i 50 m², es componia habitualment de dos o tres dormitoris; en alguns casos el menjador i la cuina formaven una sola peça; el lavabo i el safareig es trobaven en la part del darrere d'una galeria descoberta. Els habitatges solien tenir jardí i pati en els dos extrems. En general, al davant s'hi plantava un llimoner o una figuera i el segon pati es dedicava a la cria d'aus de corral. A falta de clavegueram, les aigües residuals es recollien en pous morts, les latrines, que se situaven al pati.

La neteja d'aquestes latrines estava regulada per uns horaris que variaven segons l'època de l'any, encara que eren ben pocs els que els respectaven; molts en buidaven el contingut a la via pública, causant veritables molèsties al veïnat per la pudor que desprenien.

387. Expedients de vivenda, núm. 651 al 765. AML'H.

388. Expedient de vivenda, núm. 716. AML'H.

389. Expedients de vivenda, núm. 651 al 765. AML'H.

Els passadissos

El juliol de 1906, una nova tipologia d'habitatge, el passadís, va aparèixer per primera vegada a la barriada. Va ser una iniciativa del propietari barceloní Albert Puig i Domènech i de l'arquitecte del projecte, Lluís de Miguel Roa; el lloc, el carrer Mas. El permís d'obres es va concedir al cap de tres dies de la sol·licitud.³⁹⁰ Entre juliol i octubre de 1964 aquest habitatge va ser enderrocat per a fer-hi habitatges de renda limitada.

Juan Fernández de Retama, bon coneixedor del tema, assegura que l'any 1930, dels 3.142 habitatges que hi havia al barri, 925 responien a la tipologia del passadís.³⁹¹ Als propietaris d'aquestes edificacions els animava un fals esperit proteccionista quan sostenien que eren barraques destinades a persones amb pocs recursos. Però de fet eren edificacions de baix cost i d'amortització ràpida, l'ideal del propietari barceloní. La superfície podia oscil·lar entre els 30 i 36 m². Se situaren al llarg de la parcel·la, amb façana a un corredor, que tant podia ser lateral com central. El primer solia ser estret i la llum solar hi penetrava amb dificultat (vegeu com a exemple el passatge Pons o el carrer Mas, 112). En canvi, els de passadís central eren més amples i lluminosos, com el del carrer Holanda, núm. 31.

Aquests habitacles, per regla general, incloïen l'entrada, el menjador, la cuina i tres petits dormitoris, "todo bien ventilado, con luz suficiente y las indispensables condiciones para el debido aseo".³⁹² També es feia constar que tenien caràcter provisional. En el cas del passadís construït a la cantonada dels carrers Occident i Progrés el 1911, existent encara, la Comissió d'Obres va suggerir al seu propietari, Josep Oriol i Capons, de fer més gruixudes les parets de façana i poder-li donar així caràcter definitiu.

El passadís de més curta durada, només dos anys, va ser el de la plaça Espanyola, núm. 3, dissenyat per Ramon Puig i Gairalt per a Amadeo Gay l'any 1922. Es tractava de sis habitatges, de tres de front, separats per un passadís d'1,36 m d'ample. La distribució de cada un, de 39 m²,³⁹³ era semblant a la citada anteriorment. L'agost de 1924 el senyor Gay va demanar permís per a enderrocar-lo i aixecar l'actual immoble de quatre plantes projectat per l'arquitecte Lluís G. Colomer i Ballot.³⁹⁴

La vida en aquests habitacles no era gens fàcil, perquè en realitat no reunien verdares condicions de salubritat; els signes de pobresa i malaltia eren ben evidents. Només a Collblanc-la Torrassa, durant 1917, es van cursar 124 peticions en demanda de la caritat municipal; es tractava de situacions extremes en les quals a vegades calia lamentar la mort de criatures menors d'un any.³⁹⁵

Aquesta inquietud la ratificaven les denúncies que el setembre de 1922 es van presentar contra els habitatges-passadís del carrer Romanins, 161 (Dr. Martí Julià), propietat del barceloní Frederic Genís i Bellsalell. El relat de la inspecció que va portar a terme l'inspector de Sanitat, Santiago Prats, era realment preocupant. Es tractava de sis cases, totes iguals que "constan de entrada, comedor y cocina en una pieza, la cual comunica con sendas puertas con tres habitaciones, y que el retrete es lo menos independiente de la cocina. Todos estos departamentos, excepto uno que posee una pequeña ventana, tienen por única comunicación con el exterior, la entrada de la casa".³⁹⁶ La causa de les deficiències higièniques que va observar en aquestes cases es devia a la falta d'aigua potable, cosa que obligava a proveir-se en la font pública més pròxima. El passadís que donava accés als habitacles era un focus d'immundícia; un regueró mal tapat deixava al descobert les latrines, que s'escampaven pel pati.

390. Expedient de vivenda, núm. 828. AML'H.

391. Progrés. Núm. 87, pàg. 13 (juliol de 1992).

392. Expedient de vivenda, núm. 1100. AML'H.

393. Expedient de vivenda, núm. 2444. AML'H.

394. Expedient de vivenda, núm. 3505. AML'H.

395. Correspondència, 1917. AML'H.

396. Expedients administratius, 1919-1923. AML'H.

Les autoritats van exigir al propietari que procedís d'immediat a la reforma total de la finca, encara que per a això hagués de desallotjar els inquilins. Fins i tot van suggerir que recorregués al desnonament si no ho feien de manera voluntària.

Comprentent que aquesta mesura, davant l'escassetat d'allotjaments, podia causar mals majors, el 6 de novembre les mateixes autoritats van aconsellar al propietari dels habitatges que es limités a realitzar obres de blanqueig i desinfecció, sense que els veïns haguessin d'abandonar-les.³⁹⁷

El sector que va parcel·lar Francesc Carreras i Candi (que correspon avui al que dibuixen els carrers París, Llançà, Mas i Vallparda) era potser el més degradat de la barriada per l'infima qualitat dels habitatges que s'hi van construir. Eren d'allò més semblant al barraquisme, on l'ús de la totxana era molt limitat. El propietari havia venut les parcel·les sense urbanitzar els terrenys, i ni tan sols preocupar-se de les rasants dels carrers, encara que no va ser l'únic a actuar amb aquesta arbitrarietat. Però allò més greu era que, estant mancats aquests habitatges de les més elementals condicions de seguretat i higiene, s'exigissin lloguers elevats. El valor de la propietat variava segons el carrer. A la plaça Espanyola el preu d'una casa de planta baixa i 54 m² de superfície, l'any 1928, ascendia a 12.000 ptes., una quantitat no gaire desorbitada per a l'època; en canvi, al carrer Rosich, un habitatge d'iguals característiques el mateix any es valorava en 6.000 ptes.³⁹⁸

L'habitatge modernista

L'habitatge d'estil modernista, que amb tanta generositat es va prodigar en l'exemple barceloní, no va tenir en la nostra ciutat una representació tan significativa ni tan rica en elements ornamentals, però va significar un salt qualitatiu per la solidesa de la seva estructura enfront de l'escassetat de mitjans del model passadís. La casualitat va fer que els dos conceptes d'edificació coincidissin, l'un al costat de l'altre, al carrer Dr. Martí Julià, números 183 i 185. La confrontació de les dues construccions és un clar exponent de com dos propietaris barcelonins invertien els seus estalvis en parcel·les molt similars.

El primer habitatge amb reminiscències modernistes que es va aixecar al barri el va dissenyar l'arquitecte Eduard de Balcells per al núm. 4-6 de la plaça Espanyola, per encàrrec del barceloní Jaume Boleda, l'abril de 1907.³⁹⁹ Construït en un perímetre de 67 m² i de tipus unifamiliar, constava de dues plantes; a la de sota hi havia la cuina i el menjador i a la de dalt els dormitoris.

La façana, revestida d'aplics ceràmics, acabava en un acabat desigual i curvilini. El mateix arquitecte va idealitzar l'edifici en una sèrie d'aquarel·les amb gran profusió de detalls ornamentals. Va ser demolit l'any 1967.

No passen de la mitja dotzena el nombre de construccions modernistes que podem trobar actualment en peu a Collblanc-la Torrassa. Totes elles són a la primera franja de terreny que es va anar poblant arran del projecte urbanístic de 1902, entre la ronda de la Torrassa i la carretera de Collblanc, i van ser construïdes entre 1910 i 1915. Es tracta de la de Dr. Martí Julià, núm. 185; la d'Holanda, núm. 67, de dues plantes i amb una espècie de mirador orientat cap al nord en la part superior del qual figura l'any de la seva construcció, 1910. També entre els números 133 i 139 del carrer Llobregat hi ha un

³⁹⁷. *Ibidem*.

³⁹⁸. *Registre Fiscal de la Propietat, 1928-1932*. AML'H.

³⁹⁹. *Expedient de vivenda, núm. 881*. AML'H.

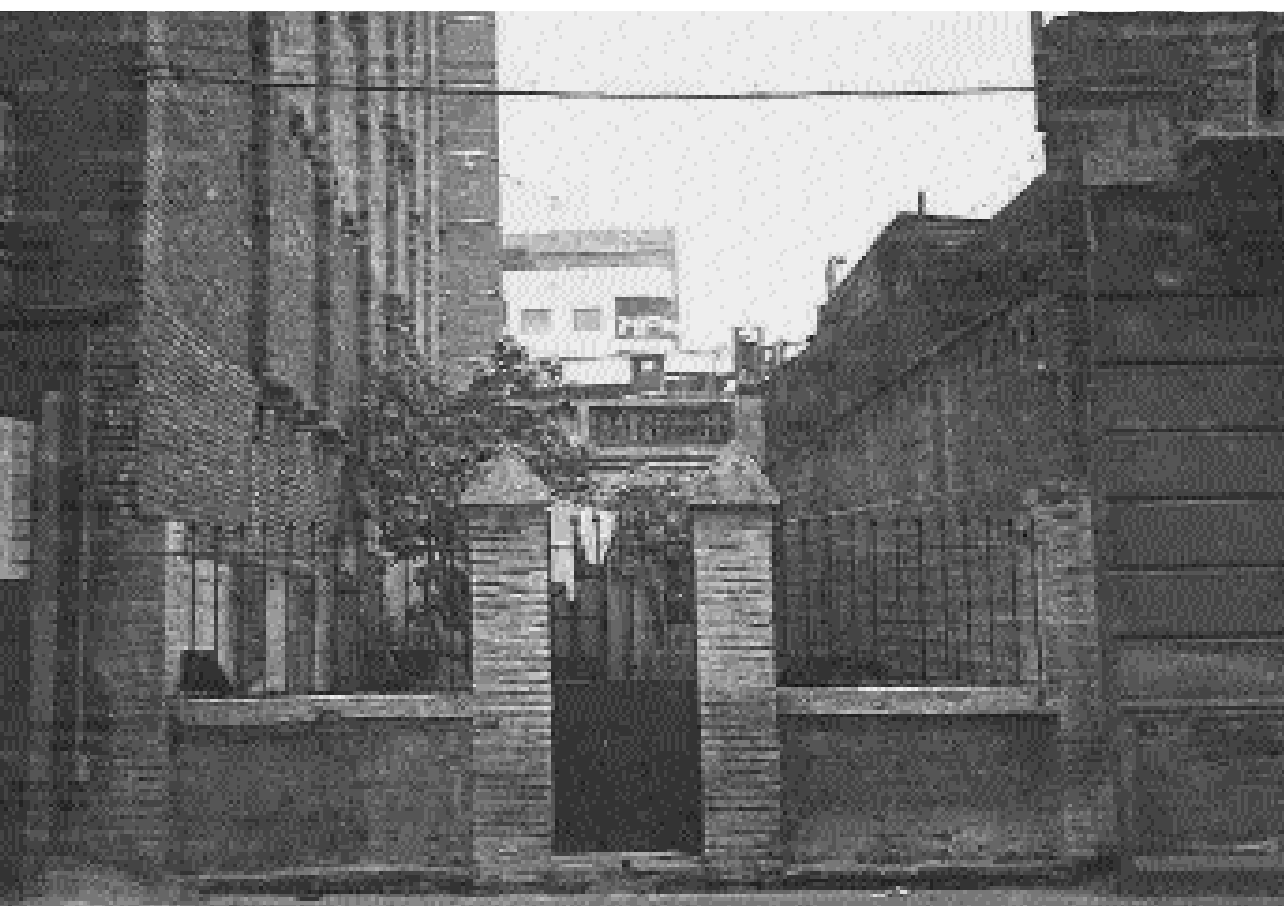
2. Casa Balcells (construïda l'any 1907 per l'arquitecte Eduard Balcells), d'estil modernista, a la plaça Espanyola (anys seixanta). Actualment és un edifici d'habitatges i seu d'una entitat bancària. Reproducció autoritzada per Maria Fabregat (AML'H – Imatges).

immoble –en els seus orígens una finca d'esbarjo– envoltat d'un ampli jardí i conegut popularment com la *Casa dels Cargols*, amb una profusió d'elements ceràmics i de forja que l'ennobleixen. La va manar construir Miquel Ribera l'agost de 1911, segons el projecte de Marià Tomàs i Barba.⁴⁰⁰ En la dècada de 1920 el propietari devia pensar que l'espai dedicat a jardí era un excés que no es podia permetre, així que va manar construir un grup de cases barates davant de la façana, ocultant part del seu encant arquitectònic.

Del mateix Marià Tomás és l'edifici de tres plantes que va dur a terme el juliol de 1910 per encàrrec de la barcelonina María Clua i Fargos.⁴⁰¹ A la façana d'aquest edifici, emplaçat al carrer Montseny, núm. 87, crida l'atenció la fornícula amb el bust d'Emilio Castelar, el polític gadità i últim president de la I República Espanyola.

Al carrer Progrés, núm. 70, s'alça un edifici de tres plantes en la façana del qual abunda l'ornamentació floral, pròpia del modernisme. El va manar erigir, el mes de febrer de 1911, la propietària barcelonina Concepción Vives, que va encarregar els plànols a l'arquitecte Josep Masdeu.⁴⁰²

En canvi, l'edifici de tres plantes del passatge Costa, núm. 12, posseeix una façana ornamental més aviat pobre. Un terç queda oculta per un rètol que anuncia l'establiment

Habitatges de passadís, una solució per a vivendes econòmiques. Carrer Mas, núm. 79, any 1965 (AML'H - Fons municipal -Llicències d'obres exp. 842/65).

400. Expedient de vivenda, núm. 1111. AML'H.
401. Expedient de vivenda, núm. 1059. AML'H.
402. Expedient de vivenda, núm. 1082. AML'H.

de llenceria que n'ocupa els baixos, al seu torn desfigurats per les transformacions dels aparadors. N'ignorem el nom del propietari, any de construcció i arquitecte, ja que s'ha perdut la documentació relativa a aquesta finca.

Altres models de construcció

En la dècada de 1920, a mesura que la llum elèctrica, la canalització de l'aigua corrent i el clavegueram començaven a ser una realitat, s'observen canvis molt significatius en la dinàmica constructiva.

Cal fer constar que 1926, any en què l'Ajuntament de l'Hospitalet va anunciar el projecte d'eixample i de sanejament interior de tota la ciutat, és l'any de més volum de construccions; es van concedir al voltant de 1.200 llicències d'obres particulars. Consultades un centenar d'aquest període, seixanta estaven relacionades amb la nostra barriada, i és que l'espectacular creixement demogràfic a Collblanc-la Torrassa va implicar un augment de les necessitats d'allotjament. Per atendre la forta demanda va sorgir la gamma més diversa d'habitatges: des del grup de vint-i-quatre cases de planta baixa, tipus passadís, que en 1923 va manar construir l'actor català Jaume Borrás, fins a la finca de sis plantes que el propietari hospitalenc Gonçal Pons va encarregar en 1929.

Les primeres són en el perímetre comprès pels carrers Progrés, Albareda i Llobregat, i van ser dissenyades per Ramon Puig i Gairalt; la seva capacitat útil era de 29 m² per habitatge.⁴⁰³

L'altra finca, ubicada a la ronda de la Torrassa, núm. 38, es deu a l'arquitecte Modest Feu. Cada pis tenia uns 60 m², aproximadament, i la particularitat de disposar de cambra de bany,⁴⁰⁴ cosa poc freqüent en aquesta època, ja que el safareig, que habitualment es trobava a la galeria, o bé l'aigüera, suplien en part aquesta funció. Una altra novetat va ser que els patis interiors es van obrir amb criteris més higiènics, de manera que totes les habitacions poguessin ventilar-se i tenir llum diürna.

En aquest tipus de finca la part baixa va deixar de ser habitatge per passar a convertir-se, atesa l'amplitud d'espai, en local idoni on instal·lar un negoci o bé una petita indústria. Dels edificis de sis plantes i àmplia façana que es van edificar en el decenni de 1920, en destaquen dos que encara es conserven.

El primer, situat al carrer Llobregat, núm. 14-16, es deu a l'empresari collblanquí Joan Puig, que va encarregar els plànols a Ramon Puig i Gairalt el mes de març del 1922.⁴⁰⁵ L'immoble, erigit en una parcel·la de 455 m², és digne d'esmentar per l'amplitud de la seva façana i altura, cosa insòlita a Collblanc-la Torrassa, habituat a les cases de planta baixa i pis. Però aquest propietari va incórrer en serioses desatencions respecte als seus inquilins.

El juny de 1928 l'Ajuntament va emplaçar al senyor Joan Puig que, en el terme de vuit dies, dotés tots els pisos del carrer Llobregat, 14-16, d'aigua corrent i llum elèctrica a l'escala, lliurés una clau del terrat a cada veí i instal·lés un urinari a cada lavabo.⁴⁰⁶

L'altre edifici de sis plantes a destacar era el del carrer Dr. Martí Julià, núm. 32-34-36. La construcció la va sol·licitar el propietari barceloní Francesc Seix octubre de 1929;

403. Expedient de vivenda, núm. 3107. AML'H.
404. Expedient de vivenda, núm. 5936. AML'H.
405. Expedient de vivenda, núm. 2456. AML'H.
406. Correspondència, 1928-1930. AML'H.

plànols de l'arquitecte Joaquim Lloret (juny del mateix any); la llicència d'obres es va concedir el 6 de novembre. El solar, de 30 metres lineals de façana, permetia construir en una superfície de 424 m².⁴⁰⁷ Tenia tres escales independents, amb un total de trenta habitatges, dos a cada replà, amb un espai habitable d'uns 80 m² aproximadament. Els pisos, orientats d'est a oest i amb façanes a totes dues bandes, tenien rebedor, menjador, cuina, quatre dormitoris i galeria amb safareig; el vàter, d'espai molt limitat, es trobava al costat d'un pati interior de 3,35 m x 1,50 m. Els habitatges situats a la dreta de la finca eren una mica més reduïts, amb una habitació menys i una distribució molt diferent. Quant a la seva part exterior, destaca la manera com es va fer la façana, una sòlida construcció ennoblida amb detalls ornamentals, com les mènsules que suporten els balcons o les columnes que s'alcen en els dos extrems de la sisena planta.

Darrere d'aquest edifici, limitant amb Rafael Campalans, n'hi havia un altre del mateix propietari. El permís d'obres es va aprovar el 5 de maig de 1926, amb una planta menys i plànols del mateix facultatiu. Aquest immoble correspon als números 3 i 5 del carrer Rafael Campalans.⁴⁰⁸

A mesura que la demanda d'habitatges es multiplicava anava apareixent un major nombre d'arquitectes: Josep Alemany, Pau Monguió, Josep Sabadell, Gabriel Borrell, F. Portell, J. M. Martino, J. Graner i Matías Colmenares, entre d'altres.

El nom de Ramon Puig i Gairalt va anar desapareixent dels encàrrecs particulars; el va substituir el seu germà Antoni, que figura en nombrosos expedients de construcció, fins i tot en edificis que s'atribueixen a Ramon, com el gratacel de la carretera de Collblanc.⁴⁰⁹

El febrer de 1929 Ramon Puig i Gairalt declarava que l'arquitectura que més l'emocionava era la "moderna, de líneas rectas, simples y armoniosas, en las que no hay más adornos que los diferentes planos y las lisas molduras, con sus efectos de luz y sombra".⁴¹⁰ Gairalt s'havia declarat acèrrim partidari de les idees de l'arquitecte suís Le Corbusier i va voler posar-les en pràctica a l'edifici que li havia encarregat Joan Pons i Vila, promotor d'alguns espectacles del Paral·lel barceloní, a més de regentar una fusteria a Collblanc. El gener del 1931 va sol·licitar permís per construir una casa de "caràcter monumental, que será motivo de orgullo para la ciudad".⁴¹¹

La importància d'aquesta casa de 45 m d'altura i dotze plantes radicava en el fet que s'aixecava en un espai molt reduït. Era una experiència nova a Catalunya; a Barcelona, per exemple, les ordenances municipals no permetien construccions superiors als 23 m.⁴¹²

Una altra de les característiques de l'edifici eren les seves quatre façanes sense parets mitgeres; els seus "grans balcons i les pseudo-tribunes dona als pisos un engrandiment extraordinari".⁴¹³ En aquella època, el cost de la construcció del gratacel es va valorar en 250.000 ptes.⁴¹⁴

Ramon Puig i Gairalt va preparar un conscienciós estudi sobre una estructura de ferro, capaç d'aguantar pes, altura i qualsevol terratrèmol. Va dotar els habitatges del màxim confort; alguns disposaven de cambra de bany, connexió per a telèfon i fins i tot calefacció. Tots els domicilis disposaven d'un comptador individual per al subministrament de l'aigua, cosa que permetia un consum il·limitat. La llum de l'escala romania encesa tota la nit. Va ser el primer edifici de l'Hospitalet dotat amb ascensor.⁴¹⁵

407. Expedient de vivenda, núm. 6257. AML'H.
408. Expedient de vivenda, núm. 4713. AML'H.
409. Expedient de vivenda, núm. 7299. AML'H.
410. La Voz de Hospitalet (Febrer de 1929) AML'H.
411. Expedient de vivenda, núm. 7299. AML'H.
412. Fortitud (10-3-1933). AML'H.
413. Ibidem.
414. Hisenda: Altes i baixes automòbils, 1924-1942. AML'H.
415. Fortitud. Març de 1933. AML'H.

Durant la construcció del gratacel, que va estar a càrrec de l'empresa Bertrand i Artal, es va produir un corriment de terra que va sepultar dos treballadors.

A la inauguració de l'edifici, que va tenir lloc el 15 de gener de 1933, van assistir-hi nombroses autoritats de la ciutat, i es va col·locar una placa artística a semblança de les que atorgava l'Ajuntament de Barcelona per distingir i felicitar el propietari i l'arquitecte pel "patriotismo del primero i el acierto del segundo".⁴¹⁶

El setmanari *L'Opinió*, del 20 de gener de 1933, assegurava que es tractava d'un dels més alts d'Espanya i l'orgull de l'arquitectura catalana.

Del miler d'expedients de construcció que es van sol·licitar entre gener de 1935 i juliol de 1936, un 10 % es referien a Collblanc-la Torrassa, però només tres revestien certa significació. El primer era l'església de la Mare de Déu dels Desemparats i l'escola parroquial, dissenyades per l'arquitecte Josep M. Sagnier; el segon, un edifici de quatre plantes situat al carrer Dr. Martí Julià. Respecte al tercer, es tractava d'afegir tres plantes a una finca del carrer General Moragas. Les altres són construccions d'una o dues plantes.

L'activitat constructiva se centrava ara, sobretot, al barri de les Planes.^b

Arran de les eleccions generals de febrer de 1936, que van significar el triomf del Front Popular, la vida del país va prendre un caire d'enfrontaments; aquesta situació afectaria profundament les activitats econòmiques. El gremi de la construcció va experimentar un notable retrocés en la planificació d'habitatges i es van cancel·lar molts permisos concedits.

El cas de Pau Estaper i Piñol és un exponent del que passava. Propietari de l'edifici que albergava el Centre del Sagrat Cor i Sant Josep Oriol, el 27 de maig havia demanat autorització per aixecar un pis sobre l'escola del carrer Rosselló, núm. 70; volia sumar-se a la iniciativa del govern creant llocs de treball per mitigar l'atur obrer, però el 8 de juliol el va anul·lar.⁴¹⁷ Catalunya i Espanya sencera vivien moments d'incertesa davant la imminència d'una guerra civil.

Recentment, el febrer de 1981, l'Ajuntament va editar un fullet amb la inclusió de cinquanta edificacions catalogades com a patrimoni arquitectònic de la nostra ciutat. El major nombre estan situades al barri Centre, la zona més antiga de la població. En menor quantitat es poden contemplar a Bellvitge, Pubilla Cases, Santa Eulàlia i Collblanc-la Torrassa. D'aquest barri van ser seleccionades vuit construccions; una d'elles el gratacel de la carretera de Collblanc, núm. 43.

b. De la totalitat dels expedients pertanyents a Collblanc-la Torrassa, cinquanta-sis van ser signats per Ramon Puig Gairalt; quant als altres, un percentatge elevat pertanyia al facultatiu Pau Monguió. Un altre tipus d'expedients estaven dedicats a obres menors: reforma d'interiors, instal·lació de motors, construcció de parets de tanca, reparacions del terrat per l'existència de goteres, ampliació d'una porta, col·locació del tendal en un comerç..., i així fins a mig centenar.

416. Actes dels acords municipals, 1932-1935. AML'H.
417. Expedient de vivenda, núm. 9839. AML'H.

Capítol X

Presència de l'Església

La capella de Collblanc

Segons consta en una relació de finques urbanes, la capella de Collblanc havia estat propietat de Josep Vaquer i Sauri, el barceloní amb major nombre de propietats a Collblanc, que passarien, per desistiment testamentari, al seu fill Facund Vaquer i López.⁴¹⁸ Desconeixem l'any que es va construir la capella, però un ofici de la Comisión Principal Investigadora de Bienes Nacionales de la Provincia ens en proporciona algunes dades.

Josep Antoni Sauri i Many, propietari del "Manso Sauri", el 23 de maig de 1833 va ordenar al seu marmessor "que, extinguido el usufructo de su finca Manso Sauri de Collblanch, durante la vida natural de sus hermanos Juan y Jaime de los productos de la citada heredad, estableciera una capellanía pública para que pudieran tener misa el vecindario de Coll-blanch y hubiera quién pudiera enseñarles la doctrina".⁴¹⁹

Arran de la visita que féu el bisbe de Barcelona, Pantaleó Montserrat, al rector de Santa Eulàlia de Mèrida, el maig de 1868, es va acordar alterar els límits de la demarcació parroquial entre els pobles de Sants i l'Hospitalet. D'ara endavant, la jurisdicció del curat de Sants s'estendria per l'oest fins al torrent Gornal i pel nord fins a la travessera de les Corts; per tant, els terrenys de la Torrassa i el raval de Collblanc quedaven dins de la circumscripció de Santa Maria de Sants.⁴²⁰ D'aquesta manera els habitants del mas de la Torrassa –censats al barri de Santa Eulàlia, però una mica aïllats pel traçat de la línia fèrria Barcelona-Molins de Rei–, per la seva proximitat, podien sentir missa els dies de precepte a la capella de Santa Eulàlia de Provençana, recentment oberta al culte amb motiu de la presència del prelat barceloní. Els del raval de Collblanc disposaven d'una altra opció: traslladar-se a l'església parroquial de Santa Maria de Sants, però tots dos santuaris els quedaven un xic lluny.

Haurien de passar vint anys perquè els feligresos de Collblanc poguessin sentir missa a la capella existent a la mateixa carretera. El 27 d'agost de 1884, l'alcalde de l'Hospitalet assegurava que en el "Manso Sauri existe edificada una capilla en donde años atrás se celebraba misa pública, según resulta de las noticias que esta alcaldía ha adquirido".⁴²¹ Això va ser possible gràcies a un "Breu de Roma" sol·licitat per diversos propietaris de la barriada i pels que residien a la franja extrema més pròxima a Collblanc, els pobles d'Esplugues, les Corts i Sants.

L'obertura al culte d'aquesta capella es va decidir el 22 de setembre de 1888, sent bisbe Jaume Catalá. L'edifici, de 4,45 m d'amplada per 10,25 m de llarg, es trobava a l'actual núm. 29 de la carretera de Collblanc⁴²². D'estructura rectangular, la seva façana, adornada "amb uns esgrafiats molt rònecs (...) estava coronada per un petit campanar d'espadanya (...) La petita nau era presidida per l'altar on es venerava la Mare de Déu de la Mercè".⁴²³ La capella era sota l'advocació de la santa del mateix nom.

418. *Correspondència*, 1908. AML'H.

419. *Correspondència*, 1884. AML'H.

420. *Jordà, Josep M.*: Collblanc i la Parròquia de Sant Ramon Nonat, *Pàg. 42. Edicions de la Parròquia de Sant Ramon Nonat*.

421. *Ibidem*.

422. *Miralles, Joan*: Notes històriques de la Parròquia de Santa Maria dels Sants. AML'H.

423. *Jordà, J. M. Op. cit., pàg. 116*.

Capella dedicada a la Mare de Déu de la Mercè, any 1921. Foto extreta de Jordà, J. M. Collblanc i la parròquia de Sant Ramon Nonat. Eslugues de Llobregat: Parròquia de Sant Ramon Nonat, 1996 (Arxiu Gavín).

El maig de 1908 Collblanc-la Torrassa era un barri en continu creixement demogràfic, a prop ja del miler d'habitants. Per a atendre les necessitats espirituals d'aquesta feligresia s'hi va enviar el vicari de la parròquia de Sants, mossèn Joaquim Palet, que va fixar la seva residència en el núm. 36 de la carretera de Collblanc.

El diumenge 3 de maig a les quatre de la tarda estava anunciada la visita del cardenal Casañas, bisbe de Barcelona, per beneir i autoritzar el funcionament d'una sufragània.⁴²⁴ El sacerdot encarregat de la capella tenia potestat per a celebrar la santa missa, administrar els sants sagraments de la penitència, l'eucaristia i la santa unció⁴²⁵; batejos, casaments i enterraments havien de celebrar-se a l'església parroquial de Santa Maria de Sants, de la qual continuava depenent.

Moltes vegades, des de 1910, els residents de la carretera de Collblanc havien sol·licitat al bisbat de Barcelona que aquests tres sagraments es poguessin rebre a la capella de la Mare de Déu de la Mercè, però el prelat de la diòcesi sempre ho va rebutjar. Entre els signants es trobaven el regidor Jaume Mayol, el fuster Josep Utgés, l'industrial Joaquim Rosich, el promotor d'habitatges Joan Puig i la viuda Farnés, entre d'altres⁴²⁶. Tots ells sempre estaven disposats a col·laborar, en la mesura de les seves possibilitats, en la construcció del barri.

En 1910 la capella era elevada a la categoria de coadjutòria, i l'any 1920 a tinença parroquial, sempre depenent de Sants, fins i tot per a qualsevol gestió burocràtica, encara que el veïnat de Collblanc-la Torrassa s'havia triplicat en els últims deu anys i la capella només tenia capacitat per a cinquanta persones.

424. Correspondència, 1908. AML'H.

425. Miralles, Joan: *Op. cit.*, pàg. 43.

426. Jordà, J. M. *Op. cit.*, pàg. 43.

Sant Ramon Nonat

En el decenni de 1920 Barcelona estava submergida en una frenètica activitat per a dotar la ciutat d'un nou mitjà de transport, el Gran Metro i el Metropolità Transversal. Amb la mateixa intensitat es treballava en la preparació de l'Exposició Internacional, urbanitzant la plaça d'Espanya i la muntanya de Montjuïc.

En la realització d'aquestes construccions va caldre molta mà d'obra de la que va arribar del sud d'Espanya i que es va instal·lar, en la seva gran majoria, a Collblanc-la Torrassa, quintuplicant en poc temps la població del barri.

Espiritualment, la nova feligresia quedava desatesa a falta d'una església amb més capacitat. El bisbe barceloní Ramon Guillaumet coneixia molt bé la insuficiència d'apostolat en el suburbi barceloní, per la qual cosa el 25 d'agost de 1924 va decretar la creació de diverses parròquies, com la de Sant Ramon Nonat.

El conjunt arquitectònic que es pretenia aixecar en terrenys del municipi barceloní era un projecte d'estil neo romànic dissenyat per l'arquitecte Enric Sagnier. La primera pedra es va posar el 3 de maig de 1925.

Es va nomenar, per a regir-la, el capellà Ramon Baucells, "el cual, dotado de grandes cualidades y avivado por su juventud y entusiasmo, rindió frutos ubérrimos a esta barriada".⁴²⁷ El novembre de 1925 el setmanari *La Crònica* informava que les obres avançaven amb rapidesa sota la direcció del contractista i veí de la barriada, Francesc Sans. Al mes següent, per celebrar la missa del gall, es va habilitar una part del temple, la capella del Santíssim. L'agost de 1926 el nostre Ajuntament va contribuir a les obres del temple amb 2.000 ptes., advertint que era l'última vegada que donava diners per a la seva construcció.⁴²⁸

Conjuntament amb el temple es construïen els edificis destinats a obra social, com els menjadors econòmics per a obrers a qui es facilitava, per 60 cèntims, pa, sopa i carn d'olla.⁴²⁹ Durant el govern de Miguel Primo de Rivera es podien fer manifestacions d'índole religiosa a la via pública sense que cap autoritat municipal hi posés objeccions, però amb la proclamació de la Segona República, l'abril de 1931, va haver-hi canvis. El juliol de 1932 un jutge va obrir un expedient contra la mestra municipal Ernestina Quintela, acusada de practicar actes de caràcter religiós a l'escola.⁴³⁰

L'abril de 1934, amb motiu de portar el viàtic a un veí de la carretera de Collblanc, el rector –per revestir l'acte de certa solemnitat en tractar-se d'un destacat membre de la junta parroquial– va invitar-hi el mestre nacional Aleix Bertrán i l'extint d'alcalde de la dictadura, Josep Sans, entre d'altres persones. Les autoritats van considerar que es tractava d'una manifestació religiosa per a la qual no es tenia el permís corresponent, amb la qual cosa s'havia comès una seriosa infracció a les ordenances.⁴³¹

L'11 de desembre de 1930 havia estat nomenat ecònom de la parròquia de Sant Ramon Nonat, mossèn Florenci Baucell; de caràcter paternalista i autoritari, es va mostrar sempre molt il·lusionat per continuar l'obra del seu antecessor.⁴³²

L'1 de setembre de 1935 es va inaugurar finalment el temple, que es va dedicar a Sant Ramon Nonat, fill predilecte de Catalunya. L'acte va consistir en un ofici religiós en

427. Juventud. *Boletín informativo de la parroquia de San Ramon Nonato*. Núm. 1 (desembre de 1952). AML'H.

428. *Actes dels acords municipals, 1924-1927*. AML'H.

429. Juventud, Núm. 35-36 (novembre-desembre de 1955). AML'H.

430. *Actes dels acords municipals, 1932*. AML'H.

431. Jordà, J. M.: *Op. Cit.* Pàg. 145; i *Actes dels acords municipals, 1934*. AML'H.

432. *Ibidem.*, pàg. 140.

presència de la corporació municipal.⁴³³ *L'Espill*, publicació d'àmbit local, es feia ressò de l'esdeveniment, tot aprofitant per fer saber que els resultava contradictori que una església, que representava la parròquia d'un barri hospitalenc, estigués situada dins el terme municipal de Barcelona, i en canvi el cementiri de Sants es trobés dins del municipi de l'Hospitalet. Per a ells, "ni una cosa ni l'altra la trobem prou encertada sinó molt fora de lloc".⁴³⁴

El matí del 19 de juliol de 1936 una turba d'incontrolats va assaltar el temple i li va calar foc. Les flames van destruir gran part del complex parroquial.

Mare de Déu dels Desemparats

El mes de març del 1930 es va inaugurar el Centre del Sagrat Cor i Sant Josep Oriol, una escola de dues plantes vinculada a les Congregaciones Marianas de Caspe.

A la planta baixa hi havia les aules on s'impartia l'ensenyament, i al pis superior, la sala d'actes i la capella, a la qual s'accedia mitjançant una escala situada a la dreta de l'edifici. La imatge del Santíssim presidia l'altar, custodiat per la Moreneta i Sant Lluís Gonçaga; a l'altre extrem de la nau s'alçava la pantalla per a sessions de cinema. Els bancs, amb respallers movibles, podien orientar-se cap un costat o cap a l'altre, segons si s'hi feia un acte cultural o un de religió. Tots els diumenges i festes de guardar, a les nou del matí, se celebrava una missa a la qual acudien alumnes i els seus familiars, i públic en general.

A mesura que el barri s'estenia, la distància impedia que els feligresos poguessin complir degudament amb els seus deures religiosos. L'església de Sant Ramon Nonat i la capella del Sagrat Cor quedaven massa lluny del centre geogràfic del barri, per la qual cosa es feia indispensable la creació d'una nova parròquia.⁴³⁵

El gener del 1935 el bisbe de la diòcesi barcelonina Manuel Irurita, assessorat per mossèn Baucells, va instaurar una nova parròquia que va posar sota l'advocació de la Mare de Déu dels Desemparats.

La jurisdicció eclesiàstica limitava per la part nord amb el carrer Mas, banda senars; pel sud amb Albareda, ronda de la Torrassa i ronda de la Via; per l'est amb la Riera Blanca; i per l'oest amb el torrent Gornal.⁴³⁶

El nomenament del primer ecònom de la nova parròquia va recaure sobre el sacerdot Enric Xicola i Pons, que en haver estat coadjutor a Sant Ramon Nonat exercí el seu apostolat amb gran encert.⁴³⁷ El nou temple havia d'ubicar-se en un lloc equidistant de la demarcació parroquial, mossèn Enric Xicola va aconseguir tres solars situats al carrer Aliança, cantonada Viena, les dimensions dels quals permetrien construir un grup escolar i una església provisional.⁴³⁸ Els plànols del conjunt parroquial, elaborats per l'arquitecte barceloní Josep M. Sagnier, estan datats el gener del 1934. El permís d'obres es va sol·licitar el 18 de febrer de 1935 i es va aprovar el 14 de juny,⁴³⁹ encara que les obres es van iniciar el març, sota la direcció del contractista Sans.⁴⁴⁰ Des de les pàgines d'*El Matí*, mossèn Enric invitava els barcelonins sobrats de diners a col·laborar en la construcció, preocupat pel benestar moral, religiós, instructiu i pedagògic dels obrers.⁴⁴¹ Els donatius podien lliurar-se a la secretaria del bisbat o bé al seu domicili del carrer Dr. Martí Julià, núm. 115.

433. Correspondència, 1935. AML'H.

434. L'Espill, núm. 19 (1 de setembre de 1935). AML'H.

435. Hoja Diocesana, núm. 21 (24 de maig de 1942). Arxiu parroquial de la Mare de Déu dels Desemparats.

436. Idem., núm. 24 (16 de juny de 1942).

437. Ibidem.

438. Idem., núm. 25 (21 de juny de 1942).

439. Expedient de vivenda, núm. 9328. AML'H.

440. Hoja Diocesana, núm. 25 (21 de juny de 1942).

441. Monografía sobre Nuestra Señora de los Desamparados (1935-1985), pàg. 23.

Parròquia de la Mare de Deu Senyora dels Desemparats. Diferents moments constructius del temple parroquial a la cruïlla dels carrers Desemparats i Mn. Jaume Busquets, abans Alianza i Boada, respectivament (anys quaranta). (AML'H – Imatges).

Va rebre nombroses aportacions, que li van permetre afrontar les obres amb prou crèdit. Cert sector de l'opinió pública considerava la Torrassa com un dels suburbis de la ciutat que més necessitat tenia de ser evangelitzat.⁴⁴²

El nou temple, d'uns 168 m², va ser beneït i inaugurat el 30 de novembre de 1935 pel canonge i canceller episcopal Ramon Baucells. L'església comptava amb les imatges de la Mare de Déu dels Desemparats –donació d'un grup de valencians–, de la Verge del

442. Ídem. Pàg. 27.

Carme i del Sant Crist. Alhora es va beneir una campana, regal de Marià Pujadas, batejada amb els noms de Paulina, Montserrat i Ramona, filles del donant –mort unes hores abans de l'esdeveniment. L'endemà, el bisbe Manuel Irurita va acudir al temple per predicar davant els feligresos de la nova parròquia.⁴⁴³

Cada diumenge s'hi oficiaven tres misses: a les set del matí (dita "dels pobres" perquè al final es repartien entre els assistents almoines en espècies), a les nou i a les dotze.

La vida parroquial va patir de manca d'associacions catòliques. Segons el parer de mossèn Jaume Busquet l'ambient prerevolucionari que es respirava a la barriada començava a ser desfavorable. Malgrat això, el grup escolar –inaugurat el 2 de febrer de 1936 amb 300 alumnes matriculats–, organitzava, els dies festius a la seva sala d'actes, unes atractives sessions de cinema sonor.⁴⁴⁴

Durant el matí del 19 de juliol encara es van poder celebrar els primers oficis religiosos, però al migdia ja es tenia constància que un grup d'exaltats es dirigien al temple amb intencions incendiàries. Van intentar tancar les portes "pero irumpieron bárbaramente, ávidos de saqueo y odio".⁴⁴⁵ Van ruixar amb gasolina tot el mobiliari i hi van calar foc. Mossèn Enric Xicola va aconseguir escapar buscant refugi a Badalona, la seva ciutat natal, al costat dels seus parents.

Ramon Puig i Gairalt va rebre l'encàrrec de fer un informe dels edificis incendiats. Respecte a l'església dels Desemparats es va veure obligat a fer un examen ocular des de fora del recinte, perquè no va poder accedir a l'interior, i va assegurar que, malgrat les esquerdes a la part alta de l'edifici, no presentava caràcter de ruïna imminent.⁴⁴⁶

El matí d'aquell dia va esdevenir funest per a les esglésies hospitalenques. La que va quedar més malparada va ser la de Santa Eulàlia de Mèrida, inaugurada l'any 1600. L'informe de l'arquitecte municipal aconsellava l'enderroc de l'edifici, que havia estat casa parroquial de la ciutat, perquè el seu estat de ruïna constituïa un perill per a la seguretat dels vianants.⁴⁴⁷

La pèrdua dels centres d'oració i d'ensenyament de caràcter religiós durant el període bèl·lic, va ser molt sentit per un sector de la barriada.

En acabar les hostilitats, la vida religiosa es va normalitzar. El 21 de juny de 1939, la parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats, tornava a tenir un nou rector, mossèn Jaume Busquet i Casals, sacerdot de forta personalitat i amb una idea fixa: aixecar el nou temple parroquial, que s'hauria d'edificar en uns terrenys de 25.000 pams quadrats, propietat de Mateo Julià, situats als carrers Aliança i Boada.⁴⁴⁸

443. Hoja Diocesana, núm. 26 (28 de juny de 1942).

444. *Idem.*, núm. 32 (9 d'agost de 1942).

445. *Idem.*, núm. 33 (15 d'agost de 1942).

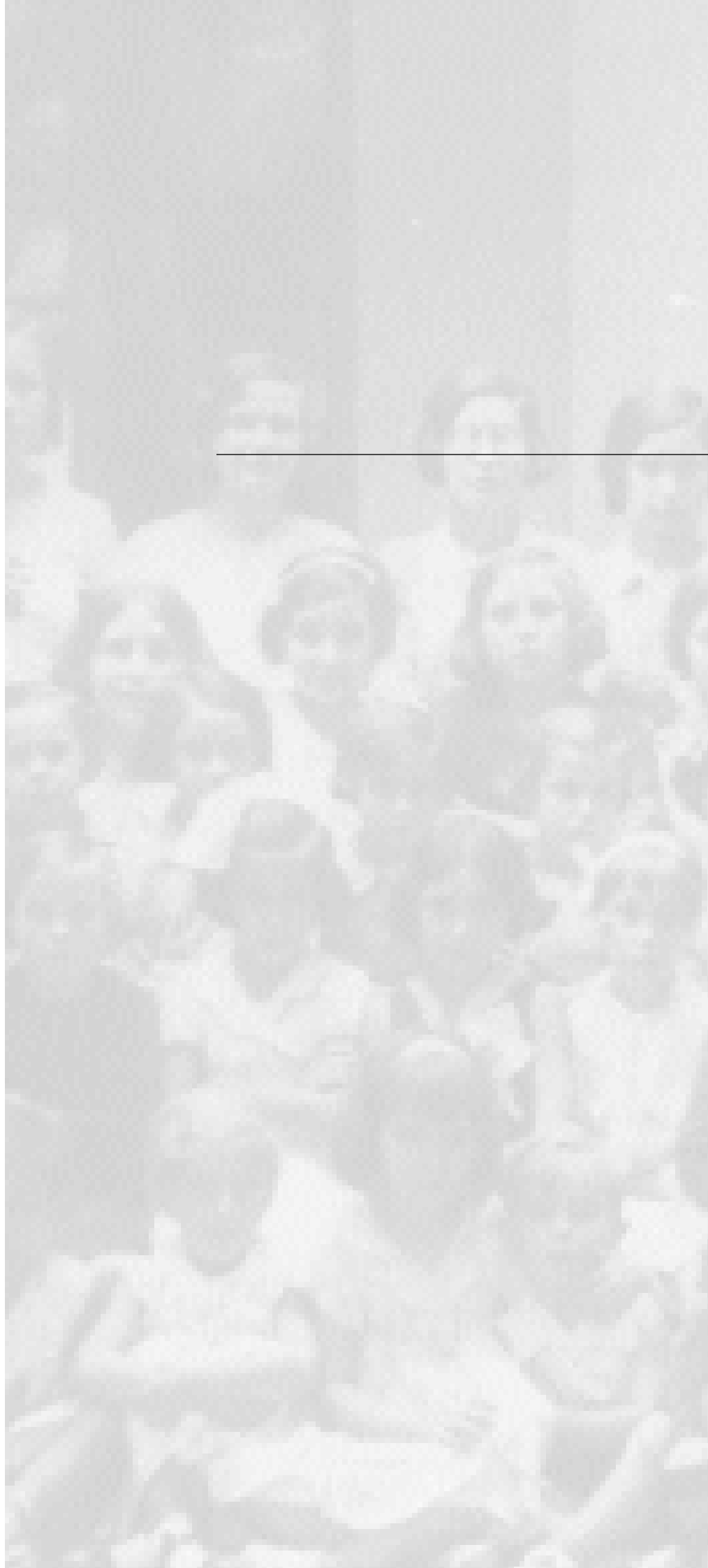
446. Correspondència, 1936. AML'H.

447. Actes dels acords municipals, 1936. AML'H.

448. Hoja Diocesana, núm. 2 (11 de novembre de 1942).

Les escoles

A l'inici del segle XX, a la vila agrícola de l'Hospitalet hi havia set escoles, cinc al barri Centre i dues a Santa Eulàlia. Collblanc no en tenia, per la qual cosa els nens i nenes en edat escolar havien d'anar a Santa Eulàlia o a Sants, per la seva proximitat.

Davant l'absència de col·legis municipals i nacionals, la iniciativa privada va intentar cobrir el buit. El govern espanyol reconeixia la importància dels centres d'ensenyament particulars però, per tal d'evitar l'intrusisme, el juliol de 1902 el Ministerio de Instrucción Pública va donar a conèixer un nou reglament. Malgrat això es van obrir escoles de baix nivell pedagògic. Va ser el cas de Carmen Forasté i Sanahuja, qui, comptant amb el suport de nombrosos veïns de Collblanc, va sol·licitar, el juliol de 1905, una subvenció a l'Ajuntament per a mantenir una escola mixta a la barriada amb l'objectiu de "dar instrucción a los hijos de pobres jornaleros".⁴⁴⁹ Les seves intencions eren lloables, però, en el fons, la senyora Forasté, viuda i amb tres fills, perseguia salvar la seva malmesa economia. L'octubre de 1906 es va comprovar que no reunia els requisits que preveia la llei i li van clausurar l'escola.⁴⁵⁰

En una línia semblant es trobava Rogelia Alguero. Va sol·licitar una subvenció mensual amb la finalitat d'admetre gratis els nens pobres en el seu col·legi del carrer Viena, núm. 7 (actual Santiago Apòstol). La petició, datada el maig de 1913, posava èmfasi en la gran falta de cultura que hi havia en la societat.⁴⁵¹ La sol·licitud comptava amb el beneplàcit del Fomento de Propietarios de la Torrassa, pel bé dels pares en general i de la barriada en particular. L'Ajuntament li va concedir una retribució de 5 pessetes mensuals amb l'advertència que posés el local en millors condicions, si no, se li retiraria l'ajuda.

El novembre de 1908 l'inspector d'Instrucció Pública Federico López, després de visitar Collblanc, va constatar que el veïnat era nombrós, per la qual cosa va creure necessària la creació immediata d'una escola mixta a la barriada.⁴⁵² L'Ajuntament va fer un gran esforç econòmic per a crear dues escoles elementals a Collblanc llogant dos locals al propietari Francesc Estruch, comerciant a l'engròs de carns i cereals, situats a la travessera de Collblanc. Segons la Comissió d'Instrucció Pública, els edificis tenien "las condiciones de capacidad, higiene y salubridad"^{452a} amb l'espai necessari perquè els professors poguessin viure-hi en habitacions independents. El preu total del lloguer es va estipular en 250 pessetes trimestrals.

El regidor de Collblanc, Jaume Tort i Mercadal, va contractar els serveis dels mestres i va aplegar el material escolar necessari, una gran part del qual es va aconseguir mitjançant donacions altruistes entre el veïnat. La resta es va comprar mitjançant un préstec. El curs escolar es va poder iniciar l'octubre de 1911. L'alumnat masculí, compost de 72 nens, estava sota la direcció del professor, de vint-i-cinc anys d'edat, Antonio Gibert Espinosa; i l'alumnat femení, format per 59 nenes, quedaria sota la responsabilitat de la professora, de vint-i-dos anys, Elisa Mas i Frexedas. Els dos mestres, nomenats amb caràcter interí, van acreditar estar en condicions immillorables d'exercir la docència.

449. Correspondència, 1905-1906. AML'H.

450. Actes dels acords municipals, 1906. AML'H.

451. Correspondència i Actes dels acords municipals, 1913. AML'H.

452. Ensenyament, 1901-1928. AML'H.

452a. Actes dels plens municipals, 8 de gener de 1916. AML'H.

Se'ls va assignar un haver de 85,41 pessetes mensuals a cadascun. Antonio Gibert romangué en el càrrec fins al juny de 1913, quan va demanar una excedència per malaltia. Quan va marxar vengué tot el seu patrimoni escolar a l'Ajuntament, per 35 pessetes. Fou substituït pel mestre lleidatà, de vint-i-dos anys, Domènec Aresté i Rabasa. Però no exercí durant gaires anys: el gener de 1916 va deixar el càrrec per voluntat pròpia argumentant, entre altres raons, que "no le convenía continuar como maestro de la referida escuela por haberse transformado en nacional de asistencia mixta"^{452b}. Elisa Mas, nascuda a Santa Creu d'Olorda, es va mantenir al capdavant de l'escola fins a la seva mort, el novembre de 1933, encara que no li mancaren problemes durant els primers anys del seu magisteri.

A l'inici del curs 1916-1917, l'Ajuntament va tenir coneixement de les queixes d'alguns pares que l'acusaven de no tenir cura "de la enseñanza y además exige remuneraciones a sus alumnos".^{452c}

El regidor Ferrer era de l'opinió de substituir-la per la mestra de pàrvuls Irene Pujol, per tenir "condiciones inmejorables para la enseñanza y, sobre todo, un acendrado cariño para sus educandos".^{452d}

Un cop fetes les indagacions pertinents, el consistori va dubtar de les denúncies envers la professora, basant-se en les manifestacions dels regidors Romagos i Oliveras, als quals constava que "la senyora maestra en cuestión era una buena persona que cumplía con sus deberes oficiales".^{452e} Davant d'aquesta defensa, Ferrer, va canviar d'opinió "amante como ha sido siempre de no perjudicar la honorabilidad de nadie"⁴⁵³ i va demanar al consistori que deixés sense efecte la decisió de canviar de professora.

Els edificis on s'impartien les classes eren locals llogats a propietaris de la barriada, per la qual cosa calia d'adaptar-los. Un d'aquests propietaris, l'antic regidor Francesc Estruch, en assabentar-se, el gener del 1911, que l'Ajuntament tenia intenció de crear una escola, va oferir la seva finca de dues plantes acabada de fer, per si de cas s'ajustava a les necessitats docents. El consistori va llogar el local per 250 pessetes trimestrals.⁴⁵⁴

Però l'escassetat de mitjans econòmics de l'Ajuntament de l'Hospitalet feia molt difícil el manteniment d'aquestes escoles municipals. El regidor Rafel Carbó, el desembre de 1914, va suggerir que el diputat del districte, Laureà Miró, proposés al govern que fossin declarades escoles nacionals.⁴⁵⁵

A finals d'aquesta dècada el nombre de places creades respecte al d'habitants en edat escolar donava un balanç aclaparadorament negatiu. Les protestes dels veïns reclamant escoles no van trobar una resposta adequada.

La solució al problema escolar començaria a entreveure's a mitjan decenni de 1920, i en gran mesura a causa de la iniciativa privada. El consistori hospitalenc –aquesta vegada sí– i el govern de Madrid, també, van contribuir a millorar el panorama educatiu de la barriada amb l'obertura de quatre escoles més. Les dues nacionals, totes dues de nens, estaven situades a la carretera de Collblanc, núm. 51 i al carrer Llobregat, núm. 81. Les municipals es van ubicar al carrer Llançà, núm. 20, la de nenes, i a Fortuny, núm. 3, la de nens.

452b. Actes dels plens municipals. (6 de setembre de 1916). AML'H.
452c. Actes dels plens municipals. (6 de setembre de 1916). AML'H.
452d. Ibidem.
452e. Actes dels plens municipals. (15 de setembre de 1916). AML'H.
453. Actes dels plens municipals. (22 de setembre de 1916). AML'H.
454. Correspondència i Actes dels acords municipals, 1911-1912. AML'H.
455. Actes dels acords municipals, 1914. AML'H.

De deu centres d'ensenyament privat^c només els dos últims van ser dissenyats com a edificis escolars. Respecte al de Progrés, als seus inicis ubicat en el núm. 13, el director Pere Sinfreu i Trilla va fer constar, el 31 de gener de 1930, que el local no reunia les comoditats recomanades per la moderna pedagogia, raó per la qual volia aixecar un modest edifici pensat per a escola en un solar de la seva propietat, en el núm. 19 del carrer Progrés, cantonada Occident, amb plànols de l'arquitecte Antonio Puig Gairalt. Durant anys va ser el local social de l'Ateneu Catalònia. Tant l'escola pública com la privada, així com els seus professors, animats per una autèntica vocació pedagògica, van saber inculcar a nombroses promocions d'alumnes una sòlida formació humanística.

Un dels professors que més es va distingir en l'exercici de la seva professió va ser el mestre nacional Aleix Bertrán i Torelló. Procedia de Valls, on va néixer en 1885, i impartia classes a l'escola unitària de la carretera de Collblanc, núm. 51. Comptava amb 120 alumnes d'edats compreses entre els cinc i els tretze anys. Per descomptat, molts dels nens grans anaven a les classes nocturnes. El seu afany de proporcionar als joves una major qualitat en l'ensenyament el va portar a formar part de la Junta Local de Enseñanza Primaria de la nostra ciutat.⁴⁵⁶ En els actes culturals, com la Festa del Llibre celebrada el 9 d'octubre de 1928, "se expresava con frases fogosas y exuberantes, ricas en metáforas, copiosas de ideas".⁴⁵⁷ Quan el país es va dividir en dos bàndols irreconciliables, la seva reconeguda postura en defensa de l'església catòlica va ser prou perquè una matinada de juliol de 1936 aparegués el seu cadàver en una vinya de "Els Boteros", a l'actual barri de la Florida.

L'abril de 1939 uns quaranta mestres nacionals van signar una proposta dirigida al Ministerio d'Educación Nacional, sol·licitant posar el nom d'Alejo Bertrán Torelló a un grup escolar de la població, en homenatge a qui ho va donar tot en nom d'una infància educada. La Comissió Gestora va assenyalar com el més indicat el Col·legi de Casa Espanya, la seu de l'actual Museu, al barri Centre.⁴⁵⁸

Un altre excel·lent educador va ser el mestre municipal Josep Coma i Serra, que des del 15 de setembre de 1926 exercia de manera interina a l'escola del carrer Fortuny, núm. 3. Va obtenir la plaça fixa mitjançant oposicions el 31 de juliol de 1929. Dels set professors que es van presentar, només Josep Coma, d'acord amb el criteri de la Comissió Municipal Permanent, reunia les condicions per a ser elegit.⁴⁵⁹

En l'exercici de la docència va tenir la feliç idea d'introduir els escacs en la seva escola durant el curs 1931-32, per ser el "joc de la intel·ligència, puix seguint una llei històrica que mai no ha fallat, la seva difusió ve aparellada al grau de civilització en un país determinat".⁴⁶⁰ Fins els alumnes més petits van demostrar un interès extraordinari pels escacs. El premi més apreciat entre els escolars del senyor Coma era jugar una partida d'escacs a classe. El febrer de 1935 es va saber que Gran Bretanya havia establert els escacs en les seves escoles com a assignatura.⁴⁶¹

De les deu escoles particulars ressenyades anteriorment van destacar per la seva significació i el seu alt nivell pedagògic el Colegio de Nuestra Señora de los Ángeles, les Escoles Pompeia i el Centro del Sagrado Corazón i Sant Josep Oriol. La qualitat de la formació rebuda era reconeguda pels antics alumnes d'aquests centres.

c. Quant als centres privats, vet aquí una relació cronològica:
Nuestra Señora de los Angeles, 29-11-1924. Carrer Llobregat, 126; 90 nenes i 2 professores.
Escoles Pompeia, 30-12-1924. Carrer Progrés, 75-77; 179 nens, 65 nenes i 4 professors.
Coliseu Torrassenc, 23-5-25. Carrer Progrés, 111-113; 73 alumnes i 2 professors.
Escola Romeu, 1925. Carrer Occident, 70; 40 nens i 1 professor.
Col·legi Univers, 1926. Plaça Espanyola, 8-9; 96 nenes i 2 professores.
Acadèmia Cervera, 1927. Ronda de la Torrassa, 9; 80 alumnes i 3 professors.
Nuestra Señora del Remei, 1930. Carrer Cotonat, 7; 120 alumnes i 3 professors.
Nuestra Señora de Montserrat de 1930. Carrer Dr. Martí Julià, 188; 100 nenes i 2 professores.
Col·legi Cervantes, 1930. Carrer Progrés, 19; 165 alumnes i 2 professors.
Sagrat Cor, 23-3-30. Carrer Rosselló, 70; 183 nens i 3 professors.[Ensenyament, 1932-1936. AML'H.].

456. Ensenyament. Junta Local, 1891-1930. AML'H.
457. La Voz de Hospitalet (Octubre de 1928). AML'H.
458. Cultura, Sanitat i Assistència Social. AML'H.
459. Expedients Administratius, 1931. AML'H.
460. L'Espill, núm. 6 (16-2-1935). AML'H.
461. Ibidem.

Col·legi Nuestra Señora de los Ángeles

La iniciativa de la creació del Col·legi de Nuestra Señora de los Ángeles va ser de Paulina Pujadas i Pujol.^d Sent estudiant de l'Escola Normal va fer nombroses excursions al turó de de la Mare de Déu dels Àngels, on es troba el santuari del mateix nom. Des d'aquest lloc, envoltat de faigs i roures, era difícil sostreure's a la bellesa paisatgística formada per una sèrie de minúscules valls. Es va prometre a si mateixa que, si algun dia obria una escola, no trobaria un altre nom més encertat que el de la Mare de Déu dels Àngels.⁴⁶²

En 1924 va instal·lar una petita escola al carrer Llobregat, núm. 126, molt a prop de la farmàcia del seu germà Agustí, que li havia suggerit traslladar-se al poble de l'Hospitalet, on hi havia un gran nombre de nens sense escolaritzar.⁴⁶³ En poc temps la capacitat del col·legi va resultar insuficient per a escolaritzar el creixent nombre d'alumnes que sol·licitaven una plaça. La senyora Paulina es va veure obligada a traslladar-se, primer, al carrer Joventut, 27; posteriorment, al carrer París, 71, per tornar finalment al carrer Llobregat, en aquesta ocasió al núm. 117.⁴⁶⁴

Els pàrvuls i el nivell elemental configuraven l'alumnat d'aquesta escola basada en el sistema Montessori. Una de les regles fonamentals de la seva directora respecte a la disciplina escolar la resumia amb aquestes paraules: "Deberá ser suave, fundada más en el amor que en el temor, prescindiendo en lo posible de toda suerte de castigos".⁴⁶⁵

En aquella època s'impartien les classes de dilluns a dissabte, excepte dijous a la tarda, dedicat especialment a visitar museus i fàbriques o bé a fer excursions al camp per a estudiar la naturalesa. A part de les assignatures principals, les nenes aprenien labors, nocions d'higiene, catecisme, exercicis gimnàstics, recitació i cant.⁴⁶⁶ Un crucifix, un quadre d'Alfons XIII i una imatge de la Mare de Déu dels Àngels presidien l'escola.

El nombre d'alumnes durant al curs 1929-30 ascendia a 111 entre els dos grups. Venien des de tots els racons de Collblanc-la Torrassa, fins i tot des de Sants.

Per a assegurar l'èxit de la tasca apostòlica de la naixent parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats, el nou rector, Enric Xicola, va proposar a la senyora Paulina que passés la seva escola particular a parroquial, amb la condició de quedar-se com a directora del grup.⁴⁶⁷ La mestra va acceptar l'oferta. El febrer de 1936 va deixar el seu col·legi del carrer Llobregat, núm. 117, i es va traslladar, amb el mobiliari escolar i totes les seves alumnes, a la recent creada escola parroquial. La va acompanyar la seva germana Montserrat, que també era mestra.

Al centre docent catòlic, a més de les classes diürnes, funcionava una escola nocturna completament gratuïta per a joves obreres, on se'ls premiava per comportament i assiduïtat amb una setmana de vacances pagades.⁴⁶⁸

Però aquell projecte d'escola catòlica per a nenes només va durar cinc mesos. Amb l'esclat de la Guerra Civil el col·legi va ser incendiat juntament amb l'església; desaparegueren entre les flames el material escolar, el mobiliari, una biblioteca amb uns 300 llibres i els treballs escolars de fi de curs.⁴⁶⁹ Segons el peritatge de l'arquitecte municipal, el 7 d'agost de 1936, el conjunt de l'edifici podria recuperar-se perquè funcionés novament com a escola.⁴⁷⁰ La senyora Paulina va voler refer la seva antiga escola del carrer Llobregat, però la seva aferrada creença en l'església catòlica la va enfrontar al Comitè

^d. Nascuda a Olot l'1 de novembre de 1897, en el si d'una família de juriconsults profundament religiosa. Un document notarial certifica que Paulina Pujadas i Pujol va cursar estudis de magisteri a l'Escola Normal de Girona, i va obtenir el títol de mestra de primer ensenyament, estès a Madrid el 24 de febrer de 1924.

⁴⁶². Entrevista amb la Señora Montserrat Pujadas, neboda de Paulina Pujadas (maig de 1994).

⁴⁶³. Ibidem.

⁴⁶⁴. Fullet del XXVè aniversari, celebrat l'any 1949.

⁴⁶⁵. Ensenyament, 1901-1928. AML'H.

⁴⁶⁶. Ibidem.

⁴⁶⁷. Fullet del XXVè aniversari celebrat l'any 1949.

⁴⁶⁸. Ibidem.

⁴⁶⁹. Cultura, Sanitat, Assistència Social. AML'H.

⁴⁷⁰. Informe Ramon Puig Gairalt. AML'H.

de l'Escola Unificada, que va ordenar la seva inhabilitació com a mestra el 28 de setembre de 1936: "Mentrestant, se us prega que no us presenteu a l'obertura de l'escola que regentàveu, el dia 5 d'octubre".⁴⁷¹

Aquesta contundent prohibició la va abocar a una situació dramàtica, ja que era l'únic mitjà de subsistència per a ella, la seva germana Montserrat i la seva mare. El germà gran havia mort en 1926 i el pare el novembre de 1935.⁴⁷²

El clima d'inseguretat que es vivia a la barriada –controlada per un comitè de milícies i patrulles de control que usurpaven el poder a la corporació municipal– va fer témer per les seves vides, així que van decidir marxar de Collblanc-la Torrassa i instal·lar-se al seu Olot natal.

La guerra va acabar a Catalunya el 10 de febrer de 1939, quan el general Solchaga, cap del Cuerpo de Ejército de Navarra, va arribar al poble francès del Pertús. Va ser llavors quan la senyora Paulina va tornar a l'Hospitalet. Una de les seves primeres gestions va ser la de dirigir-se al delegat assessor de cultura hospitalenc i demanar la seva ajuda per reobrir l'escola parroquial i començar de bell nou la tasca educativa, catòlica, i social de la barriada, que, de manera interina, funcionaria al carrer Llobregat, 117.⁴⁷³ Va haver de demostrar que no tenia mitjans econòmics personals i que les famílies obreres del barri no podien assegurar el pagament de les quotes de les filles en edat escolar, que ascendia a 67 ptes. mensuals. El futur de la senyora Pujadas era poc esperançador, perquè la seva salut s'havia debilitat A més, tornava acompanyada d'una mare impossibilitada i d'un germà deficient mental que tenia a càrrec seu; malgrat això estava disposada a aixecar de nou el centre educatiu.⁴⁷⁴

El local de l'escola seria utilitzat provisionalment com a capella per al servei religiós dominical –l'antic temple no estava en condicions–, a falta d'una església en la demarcació parroquial. Per part seva, el nou rector de la Mare de Déu dels Desemparats, Jaume Busquet, va aconseguir obrir el temple de manera interina i habilitar aules per a escola parroquial. La senyora Paulina no va vacil·lar a abandonar una vegada més el seu col·legi per incorporar-se al de la parròquia el gener del 1940. En aquesta ocasió, a part de la seva germana Montserrat, l'acompanyava una neboda.⁴⁷⁵

Les relacions amb mossèn Jaume, persona de caràcter autoritari i temperamental, mai no van ser bones. Per al 25 de juliol de 1943 estava previst inaugurar la residència de les religioses carmelites, que es farien càrrec de l'escola parroquial de les nenes. Una vegada assegurat el nou cos de professores, mossèn Jaume va acomiadar la senyora Paulina sense dret a indemnització.⁴⁷⁶ La mestra no va fer mai pública la injustícia comesa, però el barri ho va saber amb indignació silenciosa, acostumada que l'església fos propietària de vides i hisendes.

La senyora Paulina va escriure al bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego, en demanda d'ajuda, explicant-li la situació angoixant que vivia, la seva peripècia humana i la labor educativa que havia desenvolupat a la barriada, "deure de qualsevol mestra cristiana responsable dels seus actes".⁴⁷⁷ Quan es va fer pública la marxa de la senyora Paulina, mossèn Jaume va fer creure que lamentava haver de desprendre's d'ella, "doblemente, por cuanto esta suprema decisión ha sido aconsejada por el médico, privando a esta parroquia de una excelente profesora".⁴⁷⁸

La senyora Pujadas va haver d'acceptar, com a única compensació, posar-se al capdavant d'una escola parroquial de nens que es va obrir en un local de la plaça Espanyola, cantonada amb el carrer de la Mare de Déu dels Desemparats. Allà hi va romandre durant dos

⁴⁷¹. Cultura, Sanitat, Assistència Social. AML'H.

⁴⁷². Entrevista amb la professora Amparo Calpe, exalumna (maig de 1994).

⁴⁷³. Fullet del XXVè aniversari, celebrat l'any 1949.

⁴⁷⁴. Cultura, Sanitat, Assistència Social. AML'H.

⁴⁷⁵. Entrevista amb la professora Amparo Calpe, exalumna (maig de 1994).

⁴⁷⁶. Entrevistes amb exalumnes (abril de 1994).

⁴⁷⁷. Carta localitzada a l'Arxiu del Bisbat de Barcelona.

⁴⁷⁸. Entrevista amb la professora Amparo Calpe, exalumna (maig de 1994).

cursos, fins que es va traslladar definitivament –com a mestra independent– al carrer Orient, núm. 46, la seva residència habitual des de feia algun temps. El recinte no era dels més aptes per a la creació d'una escola, però la carència que tenien i la tenacitat d'una dona que havia fet de l'ensenyament un autèntic sacerdoci van ser suficients perquè s'autoritzés, en 1945, l'obertura del nou col·legi de Nuestra Señora de los Ángeles.⁴⁷⁹

El prestigi, la personalitat i l'experiència de Paulina Pujadas van ser qualitats essencials per iniciar una nova etapa, duradora i fructífera. Les germanes Pujadas havien renunciat a una vida casolana per convertir l'escola en un temple familiar consagrat a la formació de la joventut femenina de Collblanc-la Torrassa.

Durant la setmana, les classes es donaven en castellà, ja que un decret promulgat el 16 de febrer de 1939 prohibia l'ús del català en qualitat de segon idioma. Però els diumenges (pràcticament mai es tancava l'escola), la senyora Paulina ensenyava el català a les nombroses joves que venien al col·legi i que sentien la curiositat de saber. Durant les vacances establia com a norma que escrivissin un diari de les seves activitats, en català. Amb ella també van aprendre a ballar sardanes. Les sortides al camp eren una barreja de diversió, coneixement i respecte per la naturalesa; eren excursions culturals on la història de Catalunya sempre era present.⁴⁸⁰ En les funcions teatrals no hi podien faltar *Els Pastorets*, que es representava a la sala d'actes de Sant Ramon, perquè la senyora Paulina havia deixat de freqüentar la parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats on no va tornar fins a la mort de mossèn Jaume Busquet, el juliol de 1968.

L'uniforme de les alumnes, marinera blava a l'hivern i blanca a l'estiu, es va fer indispensable; no es podia entrar a l'escola amb una altra vestimenta, i als 14 anys era obligatori usar mitges.⁴⁸¹

Cert excés de zel, propi de la moral dels anys quaranta i cinquanta, que reprimia els impulsos naturals del jovent, també es va fer notar en aquest centre. Però això no va ser obstacle perquè, a l'abandonar el col·legi per iniciar estudis superiors, una gran part de l'alumnat mantingués una afectuosa relació amb la seva professora, com ho proven les fotografies de casament que les seves exalumnes li enviaven. Sempre va poder comptar-hi, com va passar durant la celebració de les noces de plata del col·legi l'any 1949; la mestra es va veure assistida per les seves antigues deixebles, les quals van contribuir a donar brillantor a la jornada festiva.⁴⁸²

Fins a la mort de la senyora Paulina, el Col·legi de Nuestra Señora de los Ángeles no va patir més alteracions que el canvi de la matrícula escolar a l'inici del curs. Algunes de les noves deixebles eren filles de les seves antigues alumnes. La successió de cicles escolars va fer de la senyora Paulina una mestra pacient, dedicada sobretot a les classes de pàrvuls, mentre que la seva germana Montserrat atenia les alumnes d'ensenyament primari.

Una intervenció quirúrgica va minvar les seves forces, però no els seus plans educatius: l'escola va anar obrint-se als diversos graus de cultura a mesura que la barriada creixia i creixia la inquietud per a aprendre i promocionar-se.⁴⁸³ La senyora Paulina no va poder ser present en els actes de celebració de les noces d'or del col·legi, perquè va morir el 4 de març de 1971. La seva mort va esdevenir una gran manifestació de dol; les exèquies es van celebrar a l'església de Sant Ramon Nonat i va ser enterrada al cementiri de Sants, on la família Pujadas tenia un nínxol de propietat.⁴⁸⁴

Un dels trets que van caracteritzar la senyora Paulina va ser la bondat, que es va anar accentuant amb el pas del temps.

479. Hoja diocesana, núm. 37 (9-9-1945). Arxiu parroquial.

480. Entrevistes amb exalumnes (abril de 1994).

481. *Ibidem*.

482. Fullet del XXVè aniversari.

483. Entrevista amb la senyora Montserrat Pujadas, neboda de la senyora Paulina (maig de 1994).

484. Entrevista amb la professora Amparo Calpe, exalumna (maig de 1994).

Escuelas Pompeya, (anys trenta). Fotos cedides per Inocencio Salmeron. (AML'H – Imatges).

Desapareguda la principal artífex del col·legi, la seva germana Montserrat va ocupar el seu lloc, però malgrat la seva bona formació, l'escola ja no va ser la mateixa. S'acostaven canvis a l'Hospitalet, amb la construcció d'escoles públiques que oferien amplitud, molta llum i un gran espai per a l'hora de l'esbarjo. En iniciar-se la dècada de 1980 les autoritats sanitàries de la ciutat, van observar algunes deficiències en el local, i van sol·licitar-ne el tancament. L'avançada edat i la salut fràgil de la senyora Montserrat van fer aconsellable el retir voluntari després de la clausura definitiva del col·legi de Nuestra Señora de los Ángeles.

Els dos últims anys de la seva vida els va viure cuidada per les seves nebodes. Va morir el 4 de juny de 1985 i la seva mort va passar desapercebuda.

Escoles Pompeia

Les Escoles Pompeia, situades al carrer Progrés, 75, van sorgir per iniciativa del professor Juan Calduch Muñoz, llicenciat l'any 1917 i director del Liceo Mercantil de Sants. Natural de Rosell, poblet de la província de Castelló de la Plana, va néixer el 1895 en el si d'una família humil dedicada a la pagesia. Era el més gran de set germans; cinc d'ells van seguir estudis de magisteri, influïts per una mare que va voler per als seus fills tot el que a ella li havia estat negat. Els únics béns de la família Calduch es basaven en una indestructible voluntat de treball i tenacitat.

El primogènit dels Calduch es va encaminar cap a Barcelona –punt de mira de la joventut castellonenca–, on alternaria els estudis amb la professió de barber. No li va ser fàcil, però l'any 1919 ja era director del Liceu Mercantil. A Juan Calduch el van seguir els seus germans Vicenç, Bautista, Emilio i, molt més endavant, Asunción.

Escoles Pompeia, (anys trenta). Fotos cedides per Avelina Silvestre (AML'H – Imatges).

El senyor Juan coneixia molt bé les necessitats escolars de Collblanc-la Torrassa derivades de la presència massiva de la immigració; s'identificava amb l'origen humil i la lluita d'aquella gent, i per això no va dubtar a obrir una escola.⁴⁸⁵

La notícia de l'obertura es va publicar en el Butlletí Oficial de la Província, el 25 de novembre de 1924. Oferia, a partir de l'1 de gener de 1925, escolaritzar gratuïtament els trenta primers nens els pares dels quals ho sol·licitessin. És clar que havien de presentar un certificat de pobresa, signat pel tinent d'alcalde de Collblanc-la Torrassa.⁴⁸⁶ Respecte a l'edifici on s'instal·laria Escoles Pompeia, l'arquitecte municipal Ramon Puig i Gairalt assegurava que es tractava d'un local de recent construcció i, si bé no estava projectat per a escola, disposava de dues àmplies sales amb prou llum i ventilació. En el seu informe assenyalava que els pupitres haurien de situar-se de manera que rebessin la llum lateralment, segons estava legislat.

El mètode d'Escoles Pompeia consistia en explicacions teórico pràctiques sobre diferents matèries, introducció del cant coral, explicació de contes instructius i examen setmanal per a avaluar els coneixements adquirits.

Juan Calduch no va exercir com a mestre a Escoles Pompeia. Ho van fer els seus germans, els quals, abans de graduar-se, van haver de passar per una experiència dura d'estudis, i d'una feina que els obligava a matinar per portar la comptabilitat de diversos proveïdors del Born de Barcelona. El senyor Juan va morir d'un infart el 1957, durant una reunió de professors.

⁴⁸⁵. Entrevista amb Asunción Calduch i Bautista Calduch (març de 1987).

⁴⁸⁶. Ensenyament, 1901-1928. AML'H.

El seu germà Vicenç, nascut el 1902, va ser el primer a exercir la docència a Escoles Pompeia. Malgrat la seva curta permanència va deixar un viu record entre els seus deixebles. Aviat va presentar a oposicions per a mestre nacional i una vegada obtinguda la plaça va ser destinat a Vilanova i la Geltrú. Després d'un breu període va sol·licitar el trasllat al seu Rosell natal, on va exercir fins a la seva mort, el 19 de desembre de 1973. El municipi rosellenc li va rendir un càlid homenatge per la seva llarga tasca pedagògica, i va posar el seu nom a un carrer.⁴⁸⁷

Bautista, el següent dels germans Calduch, es va incorporar a Escoles Pompeia a finals del decenni de 1920, coincidint amb el seu germà Vicenç. De la sòlida formació del senyor Bautista, fonamentada en cursets pedagògics desenvolupats a França i Suïssa, en va tenir coneixement l'orde religiós Sagrada Família. Li van oferir un bon sou si acceptava ser preceptor d'una de les escoles que regentava la institució catòlica, però va rebutjar l'oferta; es trobava molt a gust ensenyant al barri, on l'índex d'analfabetisme era molt elevat.

Bautista Calduch va exercir la docència durant quaranta anys a les Escoles Pompeia, va plegar el curs 1967-68, desconcertat pel trencament de la disciplina escolar i la pèrdua d'entusiasme d'un alumnat que no es prenia seriosament la tasca docent del mestre.⁴⁸⁸ Va morir en 1998.

L'altre germà, Emilio Calduch, va ser un mestre excepcional; dotat d'un profund esperit humanitari, va despertar en els seus alumnes la curiositat i el respecte per la naturalesa i per tot allò humà. Va néixer el 1908 i la seva incorporació a Escoles Pompeia, en 1930, va significar una major comprensió i tolerància cap a les entremaliadures infantils. El senyor Emilio també castigava, però sense la palmeta –aquell instrument per reprendre els escolars–, que guardava desada en un calaix de la seva taula.

Durant la Guerra Civil va ser mobilitzat, i es va convertir en un milicià de la cultura. Destinat a terres d'Andalusia, sempre va utilitzar la mateixa arma, l'ensenyament. Gràcies a la seva tenacitat, molts homes i dones que mai van entrar en una escola van conèixer el plaer i els avantatges de saber llegir i escriure.⁴⁸⁹

A les Escoles Pompeia la classe del senyor Emilio estava situada al pis superior. Un envà desmuntable de fusta dividia la sala en dues aules; la més pròxima al carrer Progrés corresponia a la de les nenes i l'altra, la que donava al pati, als nens. Aquesta divisió de sexes deixava les nenes sense esbarjo, ja que estava prohibit que les noies passessin per la classe dels nois i viceversa. En uns temps que a les escoles era obligatori un crucifix i un retrat de Franco, era impensable que escolars dels dos sexes compartissin els mateixos pupitres; la moral repressiva de l'època ho hauria considerat un escàndol. Malgrat això, infringint la normativa, el senyor Emilio tenia a la seva classe un grup molt reduït de noies amb notes excel·lents. A l'altra banda de l'envà hi havia la senyora María Pérez, la professora de les nenes, que entraven per una escala que comunicava amb la finca veïna; els nens ho feien per la planta baixa, per la classe del senyor Bautista i, mitjançant una escala interior, accedien a la classe del senyor Emilio.

Entre aquell alumnat, fill d'obrers, n'hi havia alguns amb tantes dificultats econòmiques que els era difícil pagar el rebut mensual, però cap no va deixar l'escola per aquest motiu. El senyor Emilio no donava importància al diners; per a ell era més sagrada la formació cultural de l'alumnat que la seva pròpia economia, actitud que va mantenir fins a la fi de la seva llarga vida com a docent.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷. Entrevista amb Asunción Calduch (març de 1987).

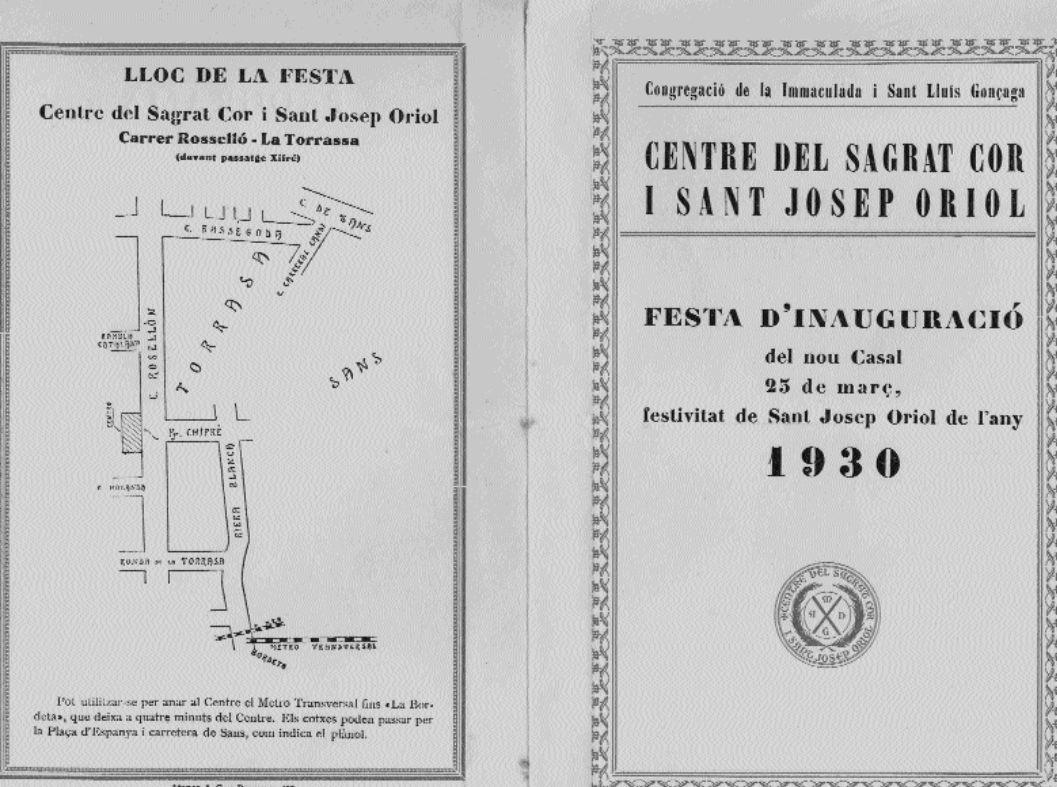
⁴⁸⁸. *Ibidem*.

⁴⁸⁹. Entrevista amb Josep Álvarez, alumne i metge del mestre Emilio Calduch (maig de 1994).

⁴⁹⁰. Entrevista amb Ramon Solsona, antic alumne i professor de les Escoles Pompeia (abril de 1991).

La seva gran afició pel teatre i la música el va dur a convertir-les en activitats extraescolars: va aconseguir de posar en escena comèdies i sarsueles a la mateixa escola, amb la col·laboració d'exalumnes que seguien vinculats a Escoles Pompeia pel carisma personal del senyor Emilio.⁴⁹¹

Algunes tardes, durant el trajecte que separava l'escola del seu domicili al carrer Dr. Martí Julià, núm. 157, se'l veia parlar tranquil·lament amb antics deixebles; caminar amb el senyor Emilio; escoltar les seves paraules era motiu d'orgull. El 8 de juliol de 1977 un grup d'exalumnes de diverses promocions li van fer un homenatge. Estava confús davant aquella mostra d'afecte col·lectiu; la seva emoció es traslluïa en l'encaixada de mans que volia retenir. A molts d'aquells homes i dones que l'envoltaven, els havia canalitzat envers les seves professions. Fent ús de la paraula, va recordar les d'un mestre escèptic que li va assegurar que els alumnes no eren agraïts; ell no podia pas dir el mateix, i amb el gest que va fer va voler abraçar-nos a tots, perquè el senyor Emilio també va ser el meu mestre.

Programa d'inauguració del Casal del Sagrat Cor (any 1930) (AML'H - Programes de mà – R.1044).

La proliferació d'escoles municipals i nacionals al barri va forçar la deserció de l'alumnat fins a l'extrem que, en 1983, es va veure obligat a tancar Escoles Pompeia per falta d'escolars. La inactivitat intel·lectual va accelerar el procés d'envelliment del senyor Emilio i va morir el 24 de març de 1985.⁴⁹²

A la façana de l'edifici, en la seva part superior, una placa de bronze amb la llegenda "Més que un mestre, fou un pare i un amic per als seus alumnes", recorda l'homenatge pòstum que els seus exalumnes li van fer el 16 de juny de 1991.

491. Entrevista amb Manuel Costán, antic alumne (maig de 1995).

492. Entrevista amb Ramon Solsona (abril de 1991).

Sagrat Cor

El 15 de gener de 1929 Pau Estaper i Piñol, propietari barceloní d'un solar de 1.500 m² al carrer Rosselló, va sol·licitar permís per construir un edifici de dues plantes destinat a una escola, amb plànols de l'arquitecte Bernardí Martorell i Puig.

Va demanar a la corporació municipal l'exempció del pagament de taxes per llicència d'obres en atenció al fi al qual es dedicava l'edifici, perquè "contribuiria a la major moralitat i cultura del barri". L'Ajuntament va acceptar-ho sempre que el senyor Estaper, president del Centro Sagrado Corazón i San José Oriol de la Congregación de la Inmaculada de los Padres Jesuitas, estigués disposat a oferir ensenyament gratuït als nens de Collblanc-la Torrassa.

El 20 de març, el senyor Estaper es comprometia a oferir instrucció sense càrrec, si bé, per ajudar els mestres, es cobraria una part a aquells que bonament poguessin.⁴⁹³

L'edifici, construït amb totxana vista, disposava de tres portes; la del centre permetia l'accés directe a les aules de la planta baixa; la de l'extrem esquerre s'obria a un ampli pati d'esbarjo amb gronxadors, barres paral·leles, anelles i cavallets, i la del flanc dret comunicava amb el pis superior, una espaiosa sala amb escenari on es duïen a terme els actes culturals i religiosos. Per a això últim es disposava d'un altar presidit per un Santíssim flanquejat per les imatges de la Moreneta i del Sagrat Cor.⁴⁹⁴ Hi havia també un petit habitatge per al conserge, Ramon Sancho, la seva dona i els seus tres fills. Es va inaugurar el 19 de març de 1930, festivitat de Sant Josep Oriol, amb un ofici religiós al matí i un concert coral a la tarda, amb composicions de Vives, Morera i Clavé.⁴⁹⁵

El col·legi, més conegut per "El centru", era només per a nens, i segons les edats se'ls coneixia per "eixerits", "creuats" i "socis".⁴⁹⁶ Estava sota la direcció d'Antoni Planells i Bufí i comptava amb la col·laboració de quatre professors. El sacerdot Josep Escolà solia oficiar la missa els dies festius. Les classes s'impartien en castellà, encara que el mestre, quan s'adreçava als seus deixebles, ho feia en català o castellà, segons la procedència de l'alumne. La senyora Genoveva Agulló, que regentava el col·legi de nenes Nuestra Señora de Montserrat, procurava que els germans de les seves alumnes anessin al Sagrat Cor, que, al seu torn, els corresponia enviant-los les germanes dels seus alumnes.⁴⁹⁷

Les tardes dels dissabtes, diumenges i festius, l'escola del Sagrat Cor es convertia en un centre recreatiu freqüentat per molts joves de la barriada. En la seva sala d'actes es podia jugar al billar, al ping-pong, o es projectaven pel·lícules mudes. S'assegura que va ser el primer col·legi de la barriada on es va jugar a bàsquet en una pista en condicions.

El maig de 1936 el senyor Estaper va voler ampliar l'escola amb un nou pis. Va pensar que les obres podrien contribuir, en part, a remeiar l'atur obrer de la barriada, però el 8 de juliol va haver d'anul·lar la sol·licitud;⁴⁹⁸ onze dies després, el matí del diumenge 19 de juliol, el Sagrat Cor era pastura de les flames. Al voltant de migdia, un gran tumult va alarmar el veïnat, que va sortir dels seus habitatges per saber què estava passant. Un grup nombrós d'homes amb mocadors de color negre i vermell al coll i actituds provocadores havia irromput amb cotxes descoberts, i volien penetrar per la força a l'interior del grup escolar. La família Sancho va ser foragitada de l'edifici i va haver de buscar refugi al celler del Xiprer, propietat del senyor Pere Comas. Poca estona després, el Sagrat Cor cremava davant l'alegria desenfrenada d'uns i l'espaordiment d'altres que no s'atrevien a manifestar la seva indignació.

493. Expedient de vivenda, núm. 5844. AML'H.

494. Entrevista amb Ramon Moncunill, antic alumne del Sagrat Cor (maig de 1983).

495. Fullet informatiu de la inauguració.

496. Entrevista amb Ramon Moncunill (maig de 1983).

497. Entrevista amb Genoveva Agulló, mestra (juny de 1983).

498. Expedient de vivenda, núm. 9839. AML'H.

El foc va estendre's ràpidament en diferents punts, afavorit per la combustibilitat de bancs i pupitres. La uralita del sostre, amb la calor, va esclatar fent un soroll eixordador; les parets interiors van ser les primeres a ensorrar-se al cedir les bigues de ferro i van arrossegar en la seva caiguda la façana principal, envoltada d'un núvol de cendres i espurnes.⁴⁹⁹ Collblanc-la Torrasa va ser testimoni d'una petita mostra del que estava passant en aquell moment a tot el país. Posteriorment, al solar del col·legi s'hi va construir un refugi antiaeri aprofitant el material útil que va quedar de l'edifici. Uns anys després, el dissabte 13 de juny de 1942, als terrenys que havia ocupat el grup escolar Sagrat Cor, diversos obrers enllestien els detalls d'una tribuna per a oradors; estenien cables i altaveus per tot el recinte; s'esperava la presència d'autoritats eclesiàstiques i civils per commemorar el centenari de l'obra salesiana i la col·locació de la primera pedra d'una nova escola.

Una vegada ocupat el solar per diverses representacions d'escoles salesianes lluint els seus estandards i per la centúria del Frente de Juventudes Francisco Franco, poc després de dos quarts de vuit de la tarda va fer la seva aparició l'alcalde Enrique Jonama, seguit del bisbe de Pamplona, Marcelino Olaechea, del governador civil i cap provincial del Movimiento, Antonio Correa, que va passar revista a la centúria falangista. Un cor de nens interpretant l'himne de San Juan Bosco va donar pas a la benedicció i col·locació de la primera pedra; van seguir els parlaments a càrrec de les jerarquies, agraint al senyor Estaper, que era present, la donació del solar. El bisbe estava encantat de trobar-se en una barriada tan acollidora i el governador civil va tancar l'acte afirmant que tenien l'obligació ineludible de rescatar els cors del marxisme per oferir-los a Déu i a Espanya.⁵⁰⁰

Però el col·legi mai no es va arribar a fer. El solar es va convertir en l'espai més idoni per a instal·lar-hi atraccions de fira durant la festa major i el més indicat per a fer-hi el castell de focs, sent el terrat del celler Xiprer el lloc privilegiat per a les autoritats que assistien a l'espectacle pirotècnic.⁵⁰¹

L'any 1950 un grup d'exalumnes del Sagrat Cor va voler fer un homenatge benèfic al senyor Estaper i van adreçar-se a mossèn Jaume per a informar-l'en, però aquest els va contestar que ells no eren ningú per organitzar actes d'aquestes característiques.⁵⁰²

El continu creixement demogràfic de la barriada va comportar un elevat dèficit de places escolars durant la dècada de 1950, que es va solucionar, en part, amb la creació de nous centres escolars privats.

Mercès a la iniciativa privada es van crear quatre grups escolars d'alt nivell pedagògic que es van establir en la barriada per aquest ordre:

L'Acadèmia Cultura, al carrer General Sanjurjo, núm. 151 (Dr. Martí Julià), que va ser creada per Laureà Vilalta i Josefa Mata, propietaris d'una casa de planta baixa i pis, a la qual van addicionar una segona planta després de la seva aprovació, el 9 de març de 1956.⁵⁰³ El Liceu Pedagògic, al carrer General Yagüe, núm. 2 (actual Francesc Layret), inaugurat el juliol de 1956 sota la direcció de Rosario Ramia. L'edifici, de tres plantes, dues destinades a aules, tenia una capacitat per a 300 alumnes.⁵⁰⁴

El Col·legi Montessori, edifici de quatre plantes del carrer Mare de Déu dels Desemparats, núm. 43-45-47, va iniciar el curs escolar el 3 de setembre de 1956 sota la direcció de Teresa Navarro.⁵⁰⁵

499. Entrevista amb Antoni Comas, antic alumne del Sagrat Cor (juliol de 1983).

500. La Vanguardia Española i El Correo Catalán, 13 i 14 de juny de 1942.

501. Entrevista amb Isabel Carrasco, antiga veïna del carrer Rosselló (juliol de 1996).

502. Entrevista amb Antoni Bové i Valls, antic alumne del Sagrat Cor (octubre de 1984).

503. Expedient de construcció, núm 94/56. AML'H.

504. Per a més informació, es pot consultar el llibre Una ciudad en marcha, pàg. 245, d'Emilio Vilagrassa. AML'H.

505. Ibidem, pàg. 184.

El col·legi Santiago Apóstol, edifici de cinc plantes situat en els números 38-40 del carrer del mateix nom, es va construir en els solars adquirits l'any 1946. Deu anys després, el 17 de juny de 1956, s'hi va posar la primera pedra. L'11 d'octubre de 1959 va ser beneït i inaugurat pel bisbe de Barcelona. Oferia ensenyament a 500 nens i era regit per religiosos.

Aquest centre escolar ha estat objecte de reformes molt significatives; l'última ha permès reconvertir l'antiga sala dedicada a cinema i teatre en un gimnàs per a l'escola i en un auditori amb capacitat per a 224 butaques, obert a les entitats del barri.

La Ressenya

Gràcies a les publicacions hospitalenques aparegudes al llarg del primer terç del segle XX coneixem millor la història de la nostra ciutat. Totes elles, de trajectòria molt desigual, van sorgir amb la sincera convicció de convertir-se en un mitjà d'informació popular.

El cicle de publicacions locals es va iniciar el 5 de maig de 1907, amb el diari setmanal *La Ressenya*. La redacció era a la carretera Provincial del barri Centre, el nucli de població més nombrós i més antic de l'Hospitalet. Per tant, era inevitable que fos allà on sorgís aquest tipus de projecte.

Dissenyat a tres columnes, constava de quatre pàgines i tenia un format de 440 x 320 mm. Es venia a 10 cèntims. Segons Francesc Marcé i Sanabra⁵⁰⁶ els creadors d'aquest rotatiu, van ser, dos mestres de les Escoles Doctor. Robert de l'Hospitalet, Antón Busquets i Punset i Pere Ferrés i Costa. En l'editorial del primer número deixaven ben clar els seus objectius: "Venim a fer cultura, a educar, a il·lustrar". També quedava ben patent quina seria la norma a seguir: "No farem política, no fomentarem passions de carrer i de capelletes." El seu lema: "Respecte i tolerància, i idees i pensars." Estava escrit totalment en català i en les seves columnes d'opinió eren constants les referències al tema catalanista de la destrucció de l'obra després de quatre segles d'hegemonia castellana.

Entre els col·laboradors habituals hi havia Jaume Casas, el sacerdot Antoni Taulet i Vilaplana, i Antón Busquets i Punset. D'aquest últim, el setmanari publicava capítols de la seva novel·la *Ànimes ferides*. En l'apartat de "Moviment demogràfic", quan s'enumeraven les defuncions esdevingudes durant la setmana, hi figurava el nom, l'edat, l'adreça i la malaltia que va patir la persona difunta. En el núm. 11, corresponent al 14 de juliol de 1907, en el bloc de notícies locals va aparèixer la referent al pas interceptat a través de la línia fèrria: "Es llegeix també un escrit firmat per varis propietaris i arrendataris de finques situades en lo barri de la Torrassa, denunciant que la Companyia de Ferrocarrils de M.Z.A. ha tencat lo camí de peató existent ha de molt temps a les finques dels senyors Colom Mas i Capdevila i Oliveres que va des de la Torrassa a la carretera del mig del barri de Marina, ocasionant per tal motiu gran perjudici als recurrents i públic en general".⁵⁰⁷ (vegeu pàg. 78).

Amb el núm. 23, aparegut el 6 d'octubre de 1907, es va tancar una etapa molt a pesar de l'equip de redacció, ja que la lluita per l'educació general que van intentar desenvolupar des de les seves pàgines no havia estat secundada pel poble, però animats pel gran nombre de subscriptors que posseïen van reaparèixer un mes després amb el nom

⁵⁰⁶. La Voz del Llobregat, núm. 1 (27 d'abril de 1973). AML'H.

⁵⁰⁷. En la transcripció hem respectat l'ortografia de l'original.

de *Ressenya Literària*. Amb un format més reduït i major nombre de pàgines es publicaria quinzenalment. Tenien punts de venda a Girona i als quioscos de la Rambla de Barcelona.

En aquesta segona etapa comptaven amb nombrosos col·laboradors de prestigi a Catalunya, Madrid (Gregorio Martínez Sierra), Alemanya, França i Argentina.

L'editorial del primer número titulat "Què farem?", tenia molt clar els seus objectius: "orientar la present generació intel·lectual que va esmaperduda desviant-se del camí que mena al coneixement del esperit propi de la llur raça".⁵⁰⁸ La nova publicació era essencialment literària: fragments de novel·la, relats breus, poesia, treballs monogràfics sobre pintors i escriptors com Marià Vayreda o Apel·les Mestres, sempre escrits en català. En aquesta etapa l'espai dedicat a notícies locals era molt reduït. Se'n van publicar set números. L'últim va aparèixer l'1 de març de 1908. La *Ressenya Literària*, segons el parer de Francesc Marcé i Sanabra, era, sense cap mena de dubte, la més ambiciosa de totes les publicacions que havien aparegut mai a l'Hospitalet.⁵⁰⁹

La Crònica

Van transcórrer tres lustres de buit editorial hospitalenc fins que el 21 de novembre de 1925 una nova publicació hebdomadària va veure la llum amb el nom de *La Crònica*. Era dirigida per Víctor Farrán i tenia la redacció al carrer Comerç, núm. 7, de Santa Eulàlia. Amb un format de 325 x 225 mm, vuit pàgines i compaginat a tres columnes, s'imprimia a la Impremta Laietana del carrer Bou de Sant Pere, núm. 9, de Barcelona.

En l'editorial del segon número mostraven la seva satisfacció per la bona acollida que havia tingut el setmanari i justificaven el seu perquè. Conscients d'omplir el buit informatiu dels prop de 30.000 habitants de l'Hospitalet, el centre rural i comercial més important de la comarca del Llobregat –ells la incloïen en aquesta comarca–, van voler llançar al carrer una publicació a pesar del sacrifici que representava oferir-la al preu de 15 cèntims. Estaven convençuts que la revista tindria una llarga vida i que apareixeria puntualment tots els dijous. Pretenia ser moderna i, a través de les seves pàgines, on predominava el castellà, informava de tots els esdeveniments locals, des d'un extracte de les sessions municipals fins als actes culturals de qualsevol dels tres districtes hospitalencs, sense oblidar l'activitat esportiva en general, a la qual van dedicar bastant d'espai.

En les portades dels quatre exemplars que es conserven apareixen fotografies de boxa i de futbol. L'última pàgina de cada número estava dedicada íntegrament a la publicitat. Els col·laboradors en castellà eren: M. Caparrós Baeza, Santiago García, A. Luque, D'Orsay, J. Costas i Cots i Joaquín Sala. Les firmes en català corresponien a C. Mateu i Soca, Josep Navarro, Ramon Moral i Agustí Cuyàs i Piguillem.

El quiosc de la carretera de Collblanc i el parador de l'autobús eren els llocs on cada dijous es podia adquirir *La Crònica*.⁵¹⁰

508. Ressenya Literària, núm. 1 (11 de novembre de 1907). AML'H.

509. La Voz del Llobregat, núm. 1 (27 d'abril de 1973). AML'H.

510. Hemeroteca de l'AML'H.

L'Esguard

El gener del 1928 va fer la seva aparició *L'Esguard*, publicació mensual escrita totalment en català. La redacció i administració eren al Centre Catòlic de la rambla Just Oliveras. El format, de 215 x 155 mm, estava dissenyat a dues columnes i comptava amb setze pàgines, repartides uniformement entre informació i publicitat; posteriorment augmentaria la mida i reduiria el nombre de pàgines. Es venia al preu de 20 cèntims.

Pretenia ser l'òrgan informatiu de les activitats pedagògiques de les escoles del Sagrat Cor, encara que no renunciava a oferir tota mena de notícies d'àmbit local.

S'imprimia a la Impremta Sorbona, del carrer Nou de Sant Francesc, núm. 6, de Barcelona. Entre els col·laboradors hi trobem, en la secció poètica, mossèn Antoni Taulet, que havia participat en *La Ressenya*, i Agustí Cuyàs, de *La Crònica*. A l'equip de redacció hi predominaven joves inquiets, amb l'esperit de les Federacions de Joves Cristians, als qui preocupava "l'aplanament espiritual del nostre poble",⁵¹¹ convençuts que només qui amb grans ideals s'acollia a les institucions catòliques, prestigiades per un principi d'autoritat, podrien solucionar els problemes de la vida moral i social dels pobles.⁵¹² Eren acèrrims defensors d'un llenguatge oral correcte on es manifestés el bon gust i el respecte social, sense que calgués l'ús de paraules malsonants.⁵¹³

Aquesta actitud era el reflex del ban publicat el mes de març del 1929 per l'alcalde Tomás Giménez Bernabé; hi anunciava el propòsit d'ajudar a la moralització pública dels costums reprimint la blasfèmia i castigant els infractors amb penes que anaven d'un a trenta dies d'arrest i amb multes que oscil·laven entre les 10 i les 250 ptes.⁵¹⁴

La primera etapa de *L'Esguard* es va tancar amb el número 20, corresponent a gener-febrer de 1930. L'abril de 1935 va reaparèixer amb un nou format, 280 x 220 mm, i al mateix preu que en el període anterior. La impressió es feia a la Impremta Núria, del carrer Boters, núm. 10, de Barcelona; tenia setze pàgines de color verd clar.

Imbuïts de gran rectitud i serietat, s'escandalitzaven davant l'augment de corals que, el dissabte de la Nit de Glòria, oferien corrandes satíriques i polítiques en comptes de cançons de fe, amor i pàtria.⁵¹⁵ Acusaven a certa joventut d'haver elegit camins equivocats, influenciada per la música de jazz i algunes publicacions impregnades d'immoralitat.

També jutjaven com espectacle deshonest que grups de nens es banyessin a l'estiu completament despullats al canal de la Infanta. Demanaven a les autoritats que, pel bon nom i el civisme de la ciutat, prohibissin activitats com aquestes.⁵¹⁶

En 1935 els joves catòlics, seguint el criteri pontifici, van començar a sentir una profunda preocupació pel contingut de les pel·lícules que arribaven a les nostres pantalles, i més quan, segons estadístiques, milions de persones assistien a espectacles "immorals".⁵¹⁷ No eren els únics que estaven preocupats pel tema; als EUA, principal productor mundial de films, s'havia desfermat una dura campanya per a moralitzar el cinema. L'equip de redacció de *L'Esguard* també va voler participar en aquest gran moviment publicant a cada número la llista dels films estrenats a Barcelona, amb valoracions i qualificacions que reproduïen del diari *El Matí*: "(T) Films aptes per a tothom; (R) Considerats amb reserves; (A) Aptes per a adults; (F) Magnífic documental religiós; (I) Immorals". La pel·lícula espanyola *La hija de Juan Simón*, interpretada pel cantant Angelillo, era qualificada com a immoral i mediocre.

511. L'Esguard, núm. 14 (abril de 1929). AML'H.

512. *Ibidem*.

513. *Idem.*, núm. 13 (març de 1929). AML'H.

514. *Ibidem*.

515. *Idem.*, núm. 36 (juny de 1936). AML'H.

516. *Ibidem*.

517. *Idem.*, núm. 21 (abril de 1935). AML'H.

En aquest segon període es van imprimir quinze números. L'editorial de l'últim, el juny de 1936, era una encesa i valent defensa de l'ensenyament privat i religió que alguns pre-tenien abolir.

Davant el clima d'enfrontament politicosocial que es vivia en vigília de la Guerra Civil es va fer aconsellable el tancament de la publicació.

La Voz de Hospitalet

L'agost de 1928 va sorgir *La Voz de Hospitalet*, diari quinzenal que s'autodefinia com a defensor dels interessos de la ciutat. La direcció i redacció eren al carrer Baró de Maldà, núm. 11, on també hi havia la seu social de La Unión Patriótica, únic partit permès en l'època i el cap local de la qual era l'alcalde Tomás Giménez Bernabé.

El diari, editat totalment en castellà, tenia un format de 440 x 325 mm; es componia de quatre pàgines compaginades a quatre columnes i es venia a 10 cèntims. El seu director era l'advocat Antonio Medina. L'editorial del primer número expressava el desig explícit de ser el sentinella del progrés de la població i oferia les seves pàgines a tots els homes de bona voluntat. A partir del núm. 16, corresponent a març de 1929, *La Voz de Hospitalet* es va traslladar a la carretera de Collblanc, núm. 63; era la primera vegada que Collblanc-la Torrassa assumia responsabilitats periodístiques.

La majoria dels seus col·laboradors utilitzaven pseudònims per a signar els treballs. Enrique Rueda, *Henri*, un dels més assidus del diari, tenia una imatge distorsionada de la vida i costums de Collblanc-la Torrassa que en res afavoria la barriada. En el número de març de 1929, sota el títol de "El detritus de la ciudad", afirmava sense embuts que en el districte segon hi havia un focus d'infecció ciutadana que passava del trenta per cent, que destorbava i deshonorava la ciutat.

Però *La Voz de Hospitalet* oferia també una àmplia informació de gran interès. En les seves pàgines es podia llegir una ressenya molt detallada del projecte de sanejament global de la ciutat, declaracions de Ramon Puig i Gairalt sobre arquitectura o bé un reportatge exhaustiu sobre els terrenys segregats de l'Hospitalet l'any 1920 en benefici de Barcelona per a la creació del Port Franc que mai no es va arribar a fer.

Al complir-se el primer aniversari de la seva aparició i coincidint amb el número 25, es va portar a terme una enquesta per a valorar el contingut de la publicació, a la qual la majoria va respondre en to encomiàstic. Només el doctor Jaume Isern es va atrevir a introduir una nota discrepant entre el cor de lloances en assegurar que "mejor que el uso de la hermosa y rica lengua de Cervantes y Fray Luís de León, rendiría óptimos frutos el empleo de la no menos hermosa, rica y dulce habla de Ausiàs March, Ramon Llull, Vicente Ferrer y Bernat Metge".⁵¹⁸ Al número següent es va publicar una poesia en català, "Dolça llar", de Josep Burgas.

Van romandre a la carretera de Collblanc fins al tancament definitiu del rotatiu, el mes de març del 1930, coincidint amb la constitució del nou consistori hospitalenc. En aquest darrer número, el 32, donaven la benvinguda al Govern municipal, convençuts que venien disposats a treballar honradament i a sacrificar-se per la ciutat; si per contra venien amb ànims de represàlia, estaven disposats a enfrontar-s'hi.⁵¹⁹

⁵¹⁸. La Voz del Llobregat (11 de maig de 1973). AML'H.

⁵¹⁹. *Ibidem*.

Llibertat

L'abril de 1930 va aparèixer *Llibertat*, publicació quinzenal fundada per Salvador Gil, Joaquim Sala i Lluís Casas, autoproclamada diari comarcal d'Esquerra Republicana.

Una vegada més, el barri Centre tornava a prendre la iniciativa en activitats periodístiques. Tenia la redacció i administració al carrer Laureà Miró, núm. 86 (avui, Major). Els primers onze números tenien un format de 316 x 240 mm i quatre pàgines, i es venia al preu de 15 cèntims.

En la seva carta de presentació manifestaven que pretenien que la seva veu fos sentida particularment a la comarca del Baix Llobregat. Els seus col·laboradors més assidus eren Jordi Rocafort, Salvador Gil, Khater, Joan Bonhome, Jaume Rovira, Mata-La pussa i Espia-Dimonis. Aquest últim ridiculitzava personatges àmpliament coneguts de la política local en escenes dialogades i canviant-ne els noms.

En el núm. 15, de desembre de 1930, amb el títol "Don Truán Tenorio", presentava un *Comendador* interpretat per un tal *Von Escuderoff*, en clara al·lusió al regidor republicà Lorenzo Escudero Lozano, resident a Collblanc-la Torrassa. En el següent número, Escudero li responia molt molest per haver-lo barrejat "con otros sujetos que, en los tiempos denigrantes y de cobardía ciudadana, formaban en las filas sanchopancistas que capitaneaba el despótico Giménez".⁵²⁰

En aquest mateix número, sota el títol de "Rodolins del segon districte d'Hospitalet", feia referència a l'escàndol de l'escorxador clandestí que havien protagonitzat Tarrazón i Balañá dos mesos abans. En aquest cas no va haver-hi resposta. En una altra pàgina, al costat del logotip, apareixia la figura simbòlica d'un nu femení, amb els braços alçats, en el moment de trencar la cadena que la privava de llibertat. A la primera pàgina del núm. 19, es va publicar un ampli reportatge sobre l'atracament i assassinat de l'estanquera Montserrat Vergés del carrer Laureà Miró, núm. 15. Poc temps després els malfactors van ser detinguts a Andalusia. També es van fer ressò de la campanya d'ajuda als familiars de les víctimes dels Màrtirs de Jaca, iniciada pels obrers de Altos Hornos de Cataluña.

Amb el núm. 28, datat el 20 de juny de 1931, es va tancar el primer període de *Llibertat*. El primer número de la segona època va aparèixer l'1 de maig de 1935. La redacció i administració s'havien traslladat al carrer Vergara, núm. 27 (Príncep de Bergara). En la seva editorial anunciaven estar disposats a "llançar-nos novament a la lluita, tenim la satisfacció immensa de poder-vos comunicar que, salvades tota mena de dificultats que, aparentment, obstruïen el nostre camí, hem engrandit enormement el radi de *Llibertat*". Acabaven l'escrit afirmant que: "Volem fer veure a aquest poble que les aspiracions nacionals de Catalunya ofereixen un camí ben ample i segur a totes aquelles reivindicacions morals i materials de la classe treballadora, per avançades que siguin."

El nombre de col·laboradors va ser molt més ampli que durant l'etapa anterior. Per exemple, l'alcalde Ramon Frontera, Joan Vila i Rius, Carles Martí i Feced, Carles Enric, R. Roselló i Capell, L'Home Invisible, Joan B. Casajoana, G. Ripoll, Josep Doya i Raspall i Jordi Maideu. En els articles d'opinió la censura solia suprimir gran part del text. Va desaparèixer el juliol de 1936.

⁵²⁰. Es refereix a l'exalcalde Tomás Giménez Bernabé.

Llibertat!

Enmig d'aquests dos períodes, el 5 d'agost de 1933 va aparèixer un altre periòdic d'igual nom però amb signe d'exclamació i en cursiva, autodefinit com "Periòdic Quinzenal Nacionalista". Tenia un format de 335 x 240 mm i contenia vuit pàgines compaginades a tres columnes. En l'editorial de la presentació quedava ben patent el tarannà catalanista de l'equip de redacció i especialment de Joan Rius i Vila, el seu director.

Tenien per divisa un nom, Catalunya, i venien disposats a lluitar per donar a conèixer la pàtria que veien oprimida i vexada per propis i estranys. "Aquesta pàtria és la que volem fer conèixer als habitants de l'Hospitalet i la volem fer estimar com a única i insubstituïble, fent veure arreu la gran necessitat que tenim de sentir-nos catalans, en aquestes hores de lluita i de prova dura, que actualment passa la nostra ciutat, gràcies, podem dir, a una immigració desvergonyida, emparada pels mateixos catalans, o si més no, amb llur indolència".

El tema de la immigració el sentien com si d'una verdadera invasió es tractés, a l'extrem d'assegurar que l'Hospitalet era la ciutat més atacada per aquesta plaga virulenta, a risc fins i tot de perdre la seva hegemonia i el seu caràcter ètnic.⁵²¹ El nacionalisme intransigent que es respirava en el primer número va tenir crítiques diverses; se'ls va tractar d'exaltats, de visionaris i de romàntics inconscients.⁵²² La presència de famílies d'origen murcià al barri va merèixer, per part d'aquest rotatiu, comentaris molt agressius i irrespectuosos. "Quan parlem d'ambient polític d'ací l'Hospitalet, naturalment ens referim al Centre de l'Hospitalet i a Santa Eulàlia. Les barriades de Coll-Blanch i Torrassa, per nosaltres –amb molta pena– no compten ja, car de mica en mica han anat esdevenint com uns arrabals infectes de la Múrcia misèrrima".⁵²³

És clar que tampoc respectaven polítics de l'alçada de Francesc Macià o Francesc Cambó, que titllaven de polítics mercantilistes "vergonyants". En al·lusió a Macià escrivien: "És que a Catalunya, quan és pensaven tenir un Gandi amb vestit europeu, un apòstol de la llibertat Nostra amb una testa blanca i venerable, ens hem trobat que tenien un vulgar Lerroux autonomista i un apòstol de l'enxufisme".⁵²⁴

Al cap de poc més d'un any, l'octubre de 1934, *Llibertat!* va deixar de publicar-se.

Bandera

Bandera, diari quinzenal d'acció ciutadana, es va donar a conèixer el novembre de 1930. L'ànima d'aquella publicació era Josep Janés i Olivé, un jove de disset anys que havia nascut a la carretera de Collblanc.

En la capçalera del rotatiu hi apareixia la bandera catalana onejant al vent en senyal de llibertat; en els extrems, emmarcades, es llegien frases que resumien l'ideari polític dels seus autors: A. Rovira i Virgili, Ventura Gassol, Prat de la Riba o Francesc Cambó, entre d'altres.

Tenia un format de 490 x 350 mm i quatre pàgines dissenyades a quatre i cinc columnes. Es venia al preu de 10 cèntimss. La redacció i administració era a la carretera de Collblanc, núm. 47. El principal col·laborador era Josep Janés, que també signava alguns articles amb el pseudònim de *Zoilo Petit*. Avel·lí Artís-Gener va debutar a *Bandera*

Publicació periòdica Bandera (1931) (AML'H – Hemeroteca).

^[1] Llibertat!, núm. 1 (5 d'agost de 1933). AML'H.

^[2] Idem., núm. 2 (20 d'agost de 1933). AML'H.

^[3] Idem., núm. 5 (5 d'octubre de 1933). AML'H.

^[4] Idem., núm. 4 (20 de setembre de 1933). AML'H.

com a ninotaire amb el sobrenom de *Baliga*; altres col·laboradors eren A. Esclasans, Oswald Cardona, Isidre Mura, Antoni Miracle, Lorenzo Escudero i Andreu Roselló.

En l'editorial del primer número, titulat "El Nostre Camí", volien justificar el perquè de la seva presència: "El nostre nom et dirà qui som... volem portar-hi amb veu vibrant tots els batecs i els neguits de la gran ciutat, i a través dels de Barcelona els de tot Catalunya i més enllà; volem explicar les coses nostres al qui en sigui curiós."

Bandera va publicar, per exemple, la carta que Lorenzo Escudero Lozano va escriure, el juny de 1928, adreçada a l'aleshores president del Consell de Ministres, Miguel Primo de Rivera. Hi narrava, amb tota mena de detalls, el segrest i les amenaces que va patir per part de la primera autoritat hospitalenca, Tomás Giménez Bernabé, per les contínues crítiques que dirigia a la gestió municipal. Escudero tampoc oblidava detallar les vegades que l'alcalde de l'Hospitalet havia violat la llei en profit d'ell mateix. Però en comptes de la justícia que esperava, només va aconseguir que li obrissin un procés.

Zoilo Petit va signar diversos articles de gran interès documental sobre la història de la Societat Coral i Instructiva L'Univers en el vintè aniversari de la seva fundació. També va resumir els inicis de la Sociedad Coral L'Aurora de Collblanc, així com l'origen de la Creu Roja de l'Hospitalet.

Igualment és seva la crònica de la proclamació de la Segona República tal com es va viure a l'Hospitalet, des de les tres de la tarda del 14 d'abril de 1931 fins a les dotze hores de l'endemà. Aquest notable article va aparèixer en el núm. 10, i últim, de *Bandera*.

La forta personalitat i geni creador de Josep Janés i Olivé es van veure confirmats en 1934 quan va aconseguir la Flor Natural en els Jocs Florals de Barcelona, amb el poema "Tu", i també per la tasca editorial que va desenvolupar al llarg de la seva existència. Per conèixer millor a aquest personatge collblanquí, és aconsellable llegir el llibre *El meu Josep Janés i Olivé*, escrit per Joan Rius i Vila, que segueix tota la seva trajectòria, des de la primera trobada que van tenir el 1930 fins que un accident automobilístic va posar fi a la seva vida l'11 de març de 1959, a un quilòmetre dels Monjos.

L'Obra

L'Obra, setmanari d'Esquerra Republicana, va irrompre al camp periodístic el 23 de juliol de 1931, establint la redacció i administració al carrer Romanins, núm. 65, actual Dr. Martí Julià. Posteriorment es va traslladar a la carretera de Collblanc, núm. 65, precisament on va estar, en la seva segona etapa, *La Voz de Hospitalet*. Era la tercera vegada que una publicació hospitalenca es feia a Collblanc-la Torrassa. El seu director era Pau Monguió.

El rotatiu s'imprimia a Tipografia Cosmos, del carrer Urgell, núm. 42, de Barcelona. El format, de 450 x 325 mm i quatre pàgines, es venia al preu de 15 cts. i, a semblança d'altres publicacions locals, hi bategava l'amor per la nostra ciutat. Els textos, amb predomini del català, estaven distribuïts a tres columnes. Joan Casanovas, Joan Dalla i el doctor Carles Martí Feced eren alguns dels seus col·laboradors.

Un dels trets que distingia l'equip de *L'Obra* eren les dures crítiques que dirigien als membres del Consistori, exigint-los que fossin més actius i competents en comptes de transformar la sala de sessions en un tema de xafardeig on sorgien els rancors personals.⁵²⁵ Exigien homes que treballessin i no figures decoratives que incomplissin les seves promeses, com la del trasllat dels escombriaires del carrer Vallparda. Això havia provocat la indignació de la redacció de *L'Obra*, que vetllava pels interessos generals de la barriada. La seva preocupació no era exagerada, ja que la notícia dels casos de pesta bubònica descoberts entre els escombriaires de Santa Eulàlia i Collblanc-la Torrassa van arribar a orelles de l'Oficina Internacional de Sanitat de Ginebra.

Malgrat la voluntat de seguir al servei de la ciutat va tenir una vida efímera. A l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet només se n'hi conserven quatre números. L'últim té data del 26 de setembre de 1931.

Fortitud

El 15 d'octubre de 1932 es va donar a conèixer *Fortitud*, diari quinzenal editat en català. La mida de les seves vuit pàgines era de 340 x 245 mm i es venia al preu de 15 cts. La primera redacció es trobava a Francesc Macià núm. 2, (Baró de Maldá), i l'administració al carrer Església núm. 2.

A la presentació del primer número quedava ben clar que venien disposats a omplir un buit, ja que una ciutat com l'Hospitalet ho estava reclamant. Per això es disposaven a lluitar noblement per ser una veu clara i enèrgica de la democràcia.

L'ideari de *Fortitud* estava en la línia de *Llibertat*, no debades alguns dels seus nombrosos col·laboradors van pertànyer a l'extinta publicació. Aquests eren entre d'altres, Joan Bonhome, Carles Enrich, El Reporter, Jaume Audí, Daniel Audí, Manel Cruells i Pifarré, Joan Rius i Vila, Ramon Frontera i Justa Goicochea.

A partir del núm. 2 van iniciar una enquesta entre destacats personatges de l'Hospitalet respecte a la possible agregació de la nostra ciutat a Barcelona. El primer a contestar va ser el jutge municipal Pere Comas; no hi creia ni era tampoc de desitjar, perquè l'Hospitalet quedaria sotmesa a la ciutat comtal, i perdria la seva personalitat històrica.

Francesc Moreno, secretari del gremi d'Ultramarins i Similars, s'hi oposava rotundament; l'agregació significaria paralitzar el procés de desenvolupament i progrés de la ciutat. En el núm. 3 responia Ramon Esteve, president del Gremi de Líquids.

Al seu entendre, encara que feia molts anys que es parlava d'agregació, prevaldria el criteri del veïnat hospitalenc, contrari a tals aspiracions. Manel Pujol, secretari del jutjat municipal, creia que es portaria a terme en un termini molt curt, cosa que beneficiaria a l'Hospitalet: millorarien els serveis d'higiene i sanitat i desapareixerien els focus d'infecció d'alguns carrers de Collblanc-la Torrassa i Santa Eulàlia, on s'ubicaven els escombriaires.

En el núm. 4, aparegut el 30 de novembre, li va tocar el torn a Just Oliveras i Prats. El cap de la minoria municipal considerava inviable aquella proposta per la gran diversitat d'interessos de les dues ciutats. Més que agregació veia més idònia la creació d'una

⁵²⁵. L'Obra (6 d'agost de 1931). AML'H.

espècie de mancomunitat de municipis amb totes les poblacions de l'entorn barceloní, a fi que cadascú conservés les seves pròpies característiques. El 31 de desembre del mateix any el tinent d'alcalde Carles Martí Feded va contestar que, des del seu punt de vista, l'agregació de l'Hospitalet no interessava a Barcelona, ja que aquesta havia d'estar més preocupada per l'embelliment interior que per la seva expansió territorial. En el cas que es produís podria constituir un benefici per a la nostra ciutat, ja que el valor de la propietat augmentaria.

En la segona quinzena de març, *Fortitud* anunciava el desig d'aparèixer setmanalment; estimulats pels seus nombrosos lectors i protectors confiaven obtenir els mitjans econòmics per aconseguir aquest objectiu.

El núm. 16, corresponent al 30 de maig de 1933, era una edició extraordinària de 16 pàgines. La capçalera del diari havia estat modificada: sota el títol es llegia, "Portaveu d'Esquerra Republicana" i en el requadre central, on figurava la data de publicació i el preu, apareixia el nom de Salvador Gil i Gil. Era un homenatge al seu fundador, mort l'1 de maig de 1933, en el camí de la Fonteta, en circumstàncies estranyes mai no aclarides.

La desaparició de *Fortitud* es va produir amb el núm. 28, el 20 de febrer de 1934.

El Nuevo Tom Mix

Tom Mix era el nom artístic de l'actor nord-americà Thomas Edwain Mix que, en 1910, va iniciar el seu camí cinematogràfic donant vida a un dels principals *cow-boys* de la pantalla. Genet àgil, amb aurèola d'intrèpid, responia als esquemes que es tenia de l'heroi sorgit de la conquesta i colonització de l'Oest americà. La seva popularitat va ser aprofitada pels diaris per a fer-lo aparèixer en les vinyetes, i d'aquí va passar al còmic. Nombroses publicacions infantils tenien Tom Mix com a personatge central de les seves narracions.

Així, no és estrany que un dinàmic veí de Collblanc-la Torrassa se sentís atret per aquesta espècie de superhome i decidís crear la seva pròpia revista, que tenia a Tom Mix com a protagonista de les històries.

Va ser iniciativa de Paulino Lavagna Tesitore, italià d'esperit emprenedor procedent de Gènova i establert al barri l'any 1918 com a propietari d'una fàbrica d'aglomerats de carbó, situada al carrer Llobregat, núm. 93.⁵²⁶

En 1932 va abandonar la fabricació de boles de carbó i es va convertir en editor, anunciant que la publicació infantil *El Nuevo Tom Mix* apareixeria el 29 d'octubre. S'imprimiria als Talleres Tipográficos Nuñez, S.A. del carrer Sant Ramon, núm. 6, de Barcelona. Paulino Lavagna n'era el propietari i Ramon Segarra Vaqué el director i encarregat d'edició.⁵²⁷

Del format de la revista i del nombre de pàgines no en queda cap constància, i tampoc dels dibuixants i guionistes que la van fer possible.

Tres mesos després, el mateix Lavagna va informar que, a partir del 19 de gener de 1933, el setmanari infantil seria confeccionat als Talleres Litográficos d'Antonio Carceller, situat al carrer Viladomat, núm. 158.⁵²⁸

⁵²⁶. Expedient de vivenda, núm. 1833. AML'H.

⁵²⁷. Correspondència, 1930. AML'H.

⁵²⁸. Correspondència, 1933. AML'H.

El senyor Paulino Lavagna, l'any 1915. Reproducció autoritzada per Lino Lavagna Ribas (AML'H – Imatges).

La relació entre l'empresari i el director va patir un contratemps inesperat, ja que Ramon Segarra va comunicar que, a partir del 23 de juny de 1933, prohibia terminantment la seva publicació, declinant qualsevol responsabilitat derivada de possibles transgressions de la llei d'impremta.⁵²⁹ Pel text de la nota podia entendre's que cancel·lava de manera definitiva la revista; no obstant això, el 15 d'agost de 1934 el secretari de l'Ajuntament hospitalenc, Joan Coca i Alujas, assegurava que Paulino Lavagna havia continuat publicant-la sense interrupció, i trametent-la a segellar a l'alcaldia, número per número, fins a un total de noranta-dos, complint així amb la vigent llei d'impremta.⁵³⁰

D'aquest nou escrit es dedueix que *El Nuevo Tom Mix* va tenir una certa continuïtat, encara que no hi ha constància d'això, ni a la Biblioteca Nacional d'Espanya, que té l'obligació de recollir una còpia de tot el que s'imprimeix, ni a la Biblioteca de Catalunya, ni a l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat. La Guerra Civil, la desídia d'uns inquilins i un incendi van ser els factors que van incidir en la desaparició d'un material valuós que ens hauria permès tenir més dades sobre la publicació.

Paulino Lavagna Tesitore vivia amb la família al número 144 del carrer Llobregat, en un habitatge construït per la seva sogra el 1909⁵³¹. Arran de l'esclat de la contesa fratricida, gent armada va irrompre al seu domicili i es van apoderar de tot allò que de valor posseïa. Lavagna va ser obligat a sortir de casa per la força i fou introduït en un cotxe. Gràcies a la rapidesa amb la qual van actuar familiars i amics van aconseguir evitar el pitjor. Se li va aconsellar que abandonés la ciutat, i va preferir anar-se'n a Itàlia. Al seu retorn, al final de la guerra, va tornar a posar en marxa el seu antic negoci d'aglomerats de carbó, sense desdenyar dedicar-se posteriorment a la fabricació de polvoritzadors de perfumeria.

Paulino Lavagna va morir el 10 d'abril de 1971. La seva viuda va llogar l'habitatge a un familiar, que es va desfer de gran part de llibres, revistes, fotografies i documents que va trobar als mobles i prestatgeries: si alguna cosa de valor quedava relacionat amb *El Nuevo Tom Mix* va desaparèixer en l'incendi que va patir l'habitatge el 8 d'abril de 1980.⁵³²

El Poble

El 8 de desembre de 1932 va néixer el setmanari *El Poble*, portaveu del Partit Català d'Acció Republicana. Editat totalment en català, s'imprimia a la Impremta Myria del carrer Sepúlveda, núm. 162, de Barcelona, amb una mida de 320 x 220 mm i quatre pàgines. Prometia sortir tots els dijous al preu de 10 cèntims. La redacció i administració eren a la carretera de Collblanc, núm. 63 (l'antiga tinença d'alcaldia del districte II, tal com apareix gravat en el frontispici de la casa.)

L'editorial del primer número assegurava que a "Hospitalet, ho havem repetit mantes vegades, el panorama polític és simplement asfixiant. Personalismes, confusió, visió estricta de les coses, és el tòpic, dissortadament, de la política hospitalenca". Es mostren enemics acèrrims d'aquesta perspectiva i estaven disposats a lluitar per una atmosfera política més purificada. Per *El Poble* havia arribat el moment de renovar l'economia del país i elevar la cultura.

A l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet només se'n conserva el primer número, encara que se'n van publicar com a mínim una desena, segons breus notes aparegudes en diversos exemplars de *Fortitud*.

⁵²⁹. *Ibidem*.

⁵³⁰. *Correspondència*, 1934. AML'H.

⁵³¹. *Expedient de vivienda*, núm. 988. AML'H.

⁵³². *Entrevista amb Lino Lavagna, nét de Paulino Lavagna (28 d'abril de 2001)*.

La Zarpa

El 2 de novembre de 1933 Lorenzo Escudero Lozano, com a propietari i director, anunciava la pròxima aparició del setmanari *La Zarpa*, portaveu del Partido Republicano Demócrata Federal Independiente. La redacció i l'administració eren a la plaça Màrtires de Jaca, núm. 3 (plaça Espanyola), i s'editava a Gráficas Predilecta, de Cornellà.⁵³³

Se'n sap poca cosa, ni tan sols quants números es van arribar a editar, ja que no se'n conserva cap exemplar. En el noticiari del diari nacionalista *Llibertat*, en el núm. 25, del 5 d'agost de 1934, s'al·ludia amb cert desdeny a *La Zarpa*, acusant-la de desemmassar molta gent d'esquerres.

Lorenzo Escudero Lozano, sastre de professió i veí de la barriada des de 1923, sempre havia mostrat una decidida inclinació per liderar qualsevol causa que significués la defensa dels interessos de Collblanc-la Torrassa. *El Diluvio*, diari barceloní en el qual havia col·laborat de manera esporàdica, deia d'ell que era un honrat lluitador i veterà militant dels principis de Pi i Margall.⁵³⁴

ECO

El primer número d'*ECO*, revista mensual de cultura, art i esbarjo, està datat l'1 d'octubre de 1934. La redacció i administració eren al carrer Dr. Martí Julià, núm. 88 i, amb tota seguretat, s'imprimia allà mateix, perquè a la planta baixa hi havia una impremta, propietat de Eugenio Cansado, director de la publicació. Venuda a 15 cèntims., tenia una configuració de 270 x 188 mm i 16 pàgines escrites a dues columnes, en gran part en castellà. Les sigles *ECO* corresponien a les inicials del seu creador, Eugenio Cansado Ortega.

Desvinculada de qualsevol ideari polític, arribava disposada a lluitar pels interessos dels hospitalencs i a convertir-se en una publicació amena i instructiva que no regatejaria esforços ni mitjans per a aconseguir-ho.

Entre els col·laboradors apareixen els noms d'Alabart, de Vislumbres, Serafín de Blas, E. Cansado, Carmen C. Flores, Dr. Pincel, A. Caixal, J. Moreno, Enrique de Cisneros i Juan Flores. En les seves pàgines hi trobem esports, moda infantil, trencaclosques, notícies locals, i un concurs infantil de dibuixos: els publicats en el núm. 3, per exemple, pertanyien a tres alumnes d'Escoles Pompeia.

Des de la redacció asseguraven que la revista circulava per tot l'Hospitalet. Malgrat això, l'editorial del núm. 5 i últim, datat el febrer de 1935, era ben eloqüent: sota el títol de "Indiferència? Incomprensió?" deixaven entreveure el poc interès que la publicació havia desvetllat entre la població.

L'Espill

El novembre de 1934 va fer la seva aparició *L'Espill*, una de les publicacions més interessants de l'Hospitalet.

⁵³³. *Correspondència*, 1933. AML'H.

⁵³⁴. *El Diluvio (3 de gener de 1936)*.

Amb un format de 327 x 230 mm, contenia vuit pàgines a dues columnes, escrites totalment en català. La redacció i administració eren al carrer Perutxo, núm. 24 (Roselles), i s'imprimia als tallers Tipografia Santiago Vives del carrer Casanova, núm. 55-57, de Barcelona. Sortia quinzenalment al preu de 15 cèntims. Entre el grup de col·laboradors hi havia el metge Jaume Isern i Hombrabella, que signava amb el pseudònim de *Demòfil*; el mestre municipal del carrer Fortuny, Josep Comas i Serra; Manel Valldeperas, Jaume Soler, Isidre Charles i Joan Forges i Carbonell, entre d'altres.

En l'editorial del primer número van deixar ben clara la seva postura: volien arribar a tot el món. El seu estil va representar un nou model periodístic, molt allunyat de les exaltacions nacionalistes tan consubstancials de publicacions precedents. En les seves pàgines hi trobem informació i material fotogràfic divers, sempre relacionat amb la nostra ciutat.

Entre les notes ciutadanes apareix, per exemple, la del nombre de lectors de la Biblioteca Municipal; l'inici del curs d'infermeres 1934-35 de la Creu Roja de Collblanc; la inauguració del Mercat Municipal de Santa Eulàlia, obra de Ramon Puig i Gairalt; la publicació del poema "Impur", de Josep Janés i Olivé, premiat amb la Flor Natural als Jocs Florals de 1934.

Una de les més valuoses informacions que van aparèixer en *L'Espill* va ser una ressenya històrica de l'Hospitalet. Entre els números 29 i 36, corresponent al període febrer-juny de 1936, el vicari de la parròquia de Santa Eulàlia de Mèrida, Joaquim Guiu, va portar a terme uns treballs d'investigació per conèixer els orígens i el procés històric de la ciutat.

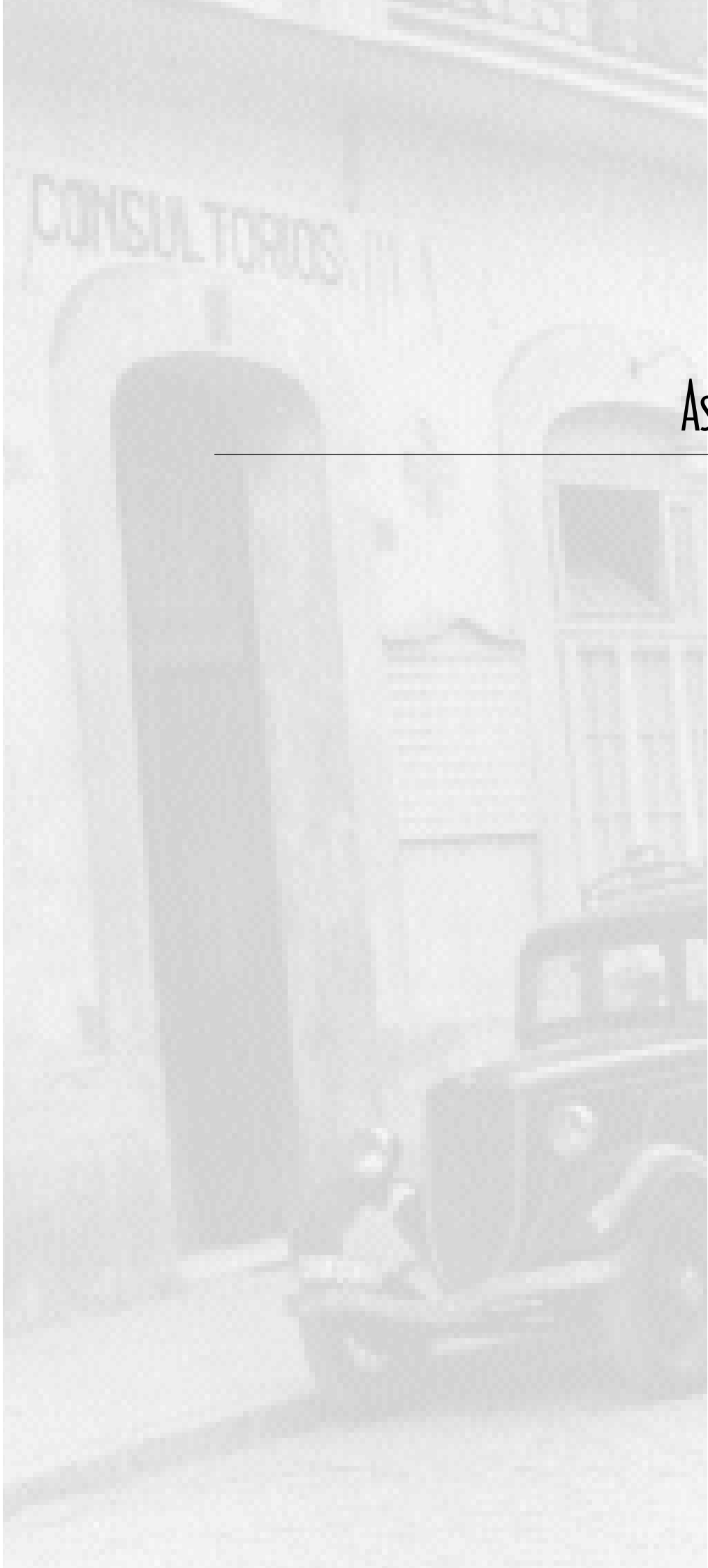
Amb el terrabastall que s'apropava, el nº 36 de juny de 1936 seria l'últim de la publicació.

Mossèn Joaquim Guiu i Bonastre havia nascut el 31 de maig de 1898 a Barcelona. Víctima de la fòbia anticlerical, va ser afusellat a Girona el 30 de gener de 1939, al costat d'un grup de presoners quan eren conduïts cap a la frontera francesa.⁵³⁵

535. Arxiu Diocesà de Barcelona.

Assistència mèdica

El dispensari de la Creu Roja

A principi del segle XX la majoria dels residents de Collblanc-la Torrassa, en cas que els calgués assistència mèdica, acudien als serveis de la Beneficència Municipal que dirigia el doctor Jaume Isern i Hombrabella, que havia de desplaçar-se en tartana des del barri del Centre. El quadre que s'oferia davant els seus ulls era el de la més extrema indigència: habitatges summament petits i antihigiènics, malalties i defuncions infantils. L'únic servei que podia fer als malalts era receptar-los un litre de llet i una tassa de caldo diaris; per als ja morts sol·licitava un enterrament de pobre.⁵³⁶ Si, per exemple, es tractava d'una fractura per accident es traslladava el malalt al dispensari de Sants –per la seva proximitat–, on rebia els primers auxilis.

És el que va ocórrer la tarda del dissabte 31 d'agost de 1907. El veí del carrer Llobregat, Antoni Borrás i Fuertes, jornaler de quaranta-quatre anys, era a la carretera de Collblanc, a l'altura dels números 24 i 28, quan va veure venir des d'Esplugues un cavall desbocat junyit a un carro que una dona intentava controlar. Per detenir la cavalleria, Borrás es va situar al mig de la calçada, amb tanta mala sort que va caure d'esquena en ser atropellat pel carruatge, i es va fracturar una cama.⁵³⁷ El ferit, que presentava greus lesions, va ser auxiliat al dispensari de Sants. Després de ser curat el van portar al seu domicili.⁵³⁸

El succés va passar a prop de la Torre Barrina, la residència estiuenca de la senyora Eugènia Casanovas i Amat, viuda de Farnés, que se'n va assabentar i, com a dona influent i ben relacionada, va sensibilitzar totes les seves amistats perquè, juntes i amb diners propis, es pogués crear un establiment benèfic on tinguessin cabuda una gran varietat de serveis d'assistència mèdica.

Les gestions inicials van permetre instituir, en 1909, l'Assemblea Local de la Creu Roja, que presidiria la mateixa senyora Eugènia. La vicepresidència seria a càrrec de la seva filla, Joana Farnés i Casanovas. El gener del 1910 es va obrir un dispensari bàsic en un edifici propietat del regidor Francesc Estruch, a la carretera de Collblanc.⁵³⁹

Era lògic que una institució que estava destinada a convertir-se en un centre sanitari de gran transcendència busqués el suport econòmic municipal. El maig d'aquell mateix any, la Junta de Damas de la Cruz Roja de Collblanc va sol·licitar del consistori hospitalenc una modesta subvenció per al manteniment del servei humanitari. Les autoritats –sempre reticents a impulsar propostes sorgides més enllà del centre administratiu–, argumentant estar mancades de pressupost per a fins caritatius, van denegar la petició.⁵⁴⁰

⁵³⁶. *Actes dels acords municipals, 1906-1908*. AML'H.

⁵³⁷. *Correspondència, 1907*. AML'H.

⁵³⁸. *El Diluvio. Edició de l'1 de setembre de 1907*. Institut Municipal d'Història de la Ciutat. Barcelona.

⁵³⁹. *Bandera, núm. 5 (25 de gener de 1931)*. AML'H.

⁵⁴⁰. *Actes dels acords municipals, 1909-1911*. AML'H.

Creu Roja (1920) al carrer Progrés (AML'H – Imatges).

Aquestes abnegades dames no es van fer enrere. Per contra, van desplegar una gran activitat buscant els recursos necessaris per a aconseguir els seus objectius. Fins i tot anys més tard van aconseguir que l'Ajuntament accedis a concedir-los una exigua ajuda monetària: 150 ptes. anuals i atorgades sempre amb un retard excessiu. L'1 de febrer de 1921 la senyora Eugènia va haver de reclamar l'import corresponent als anys 1918, 1919 i 1920. Li van respondre que el 17 de febrer de l'any en curs es farien efectives les quantitats acumulades.⁵⁴¹

El ràpid creixement demogràfic de Collblanc-la Torrassa, motivat per les obres de construcció del Metropolitano Transversal i els preparatius de l'Exposició Internacional de Barcelona (la població del barri va créixer en un 456%, passant de 3.810 habitants a 21.185)⁵⁴² va assegurar la continuïtat i l'èxit del centre sanitari. En poc temps el local que s'havia habilitat a la carretera de Collblanc va ser insuficient per atendre l'elevat nombre de serveis, per la qual cosa el juliol de 1917 es van llogar a l'edifici del carrer Progrés, núm. 56 (actual 60).

A la planta baixa es va instal·lar la clínica d'urgències i el consultori mèdic. Al principal hi havia la sala d'operacions, l'hospitalització dels malalts i la sala de raigs X; i el primer pis estava condicionat com a residència de les Hermanas de la Caridad y de San Vicente de Paúl, infermeres oficials de la Creu Roja d'Espanya i responsables d'atendre els malalts.

El tarannà dinàmic i emprenedor de l'Assemblea local de la Creu Roja de l'Hospitalet va permetre, el 1918, que es poguessin inaugurar dos nous dispensaris: el de Santa Eulàlia, el 25 de maig, i el de l'Hospitalet Centre, el 18 d'agost, en ple apogeu de les festes de Sant Roc, patró del poble.

⁵⁴¹. Correspondència, 1921. AML'H.

⁵⁴². Camós, Joan: L'Hospitalet de tots nosaltres 1930-1936. Diputació de Barcelona.

És probable que S. M. la Reina Victòria Eugènia, a banda d'enviar tres retrats de mida gran per a cada un dels tres dispensaris, hi contribuís econòmicament, ja que al mig de la festa d'obertura es va sentir la marxa reial i crits de "Viva la reina caritativa!". Personatges de la política del moment es van unir a les celebracions amb donacions en metàl·lic, però l'obsequi més esplèndid el va fer el ric industrial Pedro Álvarez, que va donar una llitera amb rodes de bicicleta i 250 ptes. per a l'adquisició de la taula d'operacions que tant necessitaven al dispensari de Collblanc.⁵⁴³

Entre l'Assemblea local d'Hospitalet i el consistori hi havia un acord que permetia a malalts de la Beneficència Municipal ser atesos per un metge municipal al dispensari de la Creu Roja de Collblanc, en dia i hora concertats. Però un cert antagonisme presidia les relacions de les dues institucions. La ruptura va arribar el juny de 1927, quan la vicepresidenta de la Junta de Damas de Collblanc, la senyora Joana Farnés, va negar l'accés al metge municipal, assegurant que al dispensari de la Creu Roja no hi tenien cabuda els serveis municipals.⁵⁴⁴

La reacció de l'Ajuntament va ser immediata: amb el pretext d'instal·lar dispensaris municipals, els centres de la Creu Roja, tant el de Santa Eulàlia com el de l'Hospitalet Centre, van rebre ordre de ser desallotjats. L'instrumental mèdic dels dos dispensaris va ser traslladat al de Collblanc, que va ampliar les seves instal·lacions, continuant la seva labor humanitària gràcies al fet que la Junta de Damas, molt previsor, havia signat al seu moment amb els propietaris de la finca un contracte de lloguer en tota regla. En aquesta mateixa època la idea de crear un hospital a Collblanc cobrava força entre els membres de la Junta de Damas. El 1929, i amb el beneplàcit de la reina Victòria Eugènia, es va crear també una escola d'infermeres.

El desembre de 1930 el pressupost anual del dispensari de la Creu Roja de Collblanc se situava entre les 30.000 i 35.000 ptes., xifra que es cobria mitjançant les quotes dels socis numeraris i els donatius de persones altruistes.

El dispensari del carrer Progrés va tenir caràcter d'hospital a partir del 27 de juny de 1948, amb un total de trenta llits. Això seria el motor que mouria un equip de metges influents i benavenguts que, unit a les progressives necessitats de la ciutat, va permetre aixecar, l'any 1971, l'actual Hospital de la Creu Roja.

Altres serveis mèdics

Paral·lelament a l'activitat que desenvolupava la Creu Roja de Collblanc, l'assistència mèdica municipal també estava present al barri, encara que la seva labor fos deficitària. Una certa imprevisió va quedar patent durant l'epidèmia de grip que va patir la població a partir del mes d'octubre de 1918. Les mesures profilàctiques que s'havien pres al barri Centre no es van observar a Collblanc-la Torrassa, cosa que van denunciar el regidor Josep Rius i la premsa barcelonina. Les autoritats es van mostrar indignades davant el que consideraven una calúmnia, ja que sempre havien actuat, segons ells, "prodigant mitjans i auxilis en especial als que han estat víctimes de la malaltia".⁵⁴⁵

Farmàcies, metges vocacionals i llevadores van contribuir a millorar la sanitat al barri.

⁵⁴³. Bandera, núm. 5 (25 de gener de 1931). AML'H.

⁵⁴⁴. Correspondència, 1927. AML'H.

⁵⁴⁵. Actes dels acords municipals, 1918-1920. AML'H.

Dames de la Creu Roja a la Revista Novedades de l'any 1918 (AML'H - Hemeroteca - retalls premsa).

En 1920 es va instal·lar la primera farmàcia, propietat de Luisa Cruces i adquirida posteriorment pel llicenciat Agustí Pujadas i Pujol, encara oberta avui al carrer Llobregat, núm. 120. El doctor Miquel Martí i Rost, procedent de Corçà, poble empordanès, va sol·licitar el 26 de juny de 1922 inscriure's en la matrícula industrial com a metge cirurgià. El consultori el tenia a la plaça Espanyola, núm. 16, 1r.⁵⁴⁶

El febrer de 1924, el doctor Jaume Isern, que seguia tenint al seu càrrec la beneficència municipal en tot el terme, va declarar que, davant el desenvolupament que havia experimentat la població, li era del tot impossible dur a terme amb la rapidesa necessària les atencions mèdiques sol·licitades. Va suggerir que es nomenessin nous metges per a cada un dels tres barris existents llavors. L'Ajuntament es va fer ressò de la proposta, i va convocar, l'agost del mateix any, oposicions per a ocupar la plaça de metge a Collblanc-la Torrassa.⁵⁴⁷ A la convocatòria hi van acudir els metges Josep Martí-Feced, Roberto López, Josep Balbón i Montenegro i Miquel Martí i Rost. Els veïns de Collblanc-la Torrassa, quan van tenir coneixement de l'anunci, van sol·licitar per escrit que el doctor Miquel Martí fos nomenat per al càrrec. Donaven suport a la seva candidatura per haver-se'n fet creditor per la seva actuació benèfica i desinteressada a favor de moltes famílies indigents de la barriada. La instància, redactada sense data en el mes d'agost, estava signada per un centenar de veïns encapçalats pel farmacèutic Agustí Pujadas.⁵⁴⁸ Però la plaça la va obtenir Josep Martí-Feced pel seu llarg historial professional. Llicenciat en Medicina i Cirurgia, va treballar onze anys al dispensari de la Creu Roja de Collblanc; també va substituir diverses vegades al metge municipal durant l'epidèmia de grip, atenent als malalts de Collblanc-la Torrassa entre sis i vuit hores diàries.⁵⁴⁹ No obstant això, una vegada aconseguit el nomenament va caldre recordar-li, el febrer de 1925, que acudís amb més regularitat al dispensari instal·lat a la tinència d'alcaldia.

546. Correspondència, 1922. AML'H.

547. Expedients administratius, 1924. AML'H.

548. Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.

549. *Ibidem*.

El barri va tenir notícia també la tasca desinteressada de les llevadores, entre les quals hi havia Magdalena Pinto i Encarnación López. La primera, el gener del 1919, tenia una clínica a la carretera Reial, núm. 22, on atenia les mares i nadons de famílies obreres, activitat per a la qual va demanar una subvenció que pogués equiparar-la amb la llevadora municipal. A la sessió del 17 de gener es va aprovar per àmplia majoria la seva petició.⁵⁵⁰ El juny de 1924 va ser Encarnación López, veïna del carrer Romanins, cantonada Holanda, qui va sol·licitar ser llevadora de la Beneficència Municipal destinada a la barriada de Collblanc-la Torrassa. La seva sol·licitud venia avalada per un informe del doctor Miquel Martí on afirmava que havia exercit la seva professió amb tota escrupolositat i afecte.⁵⁵¹

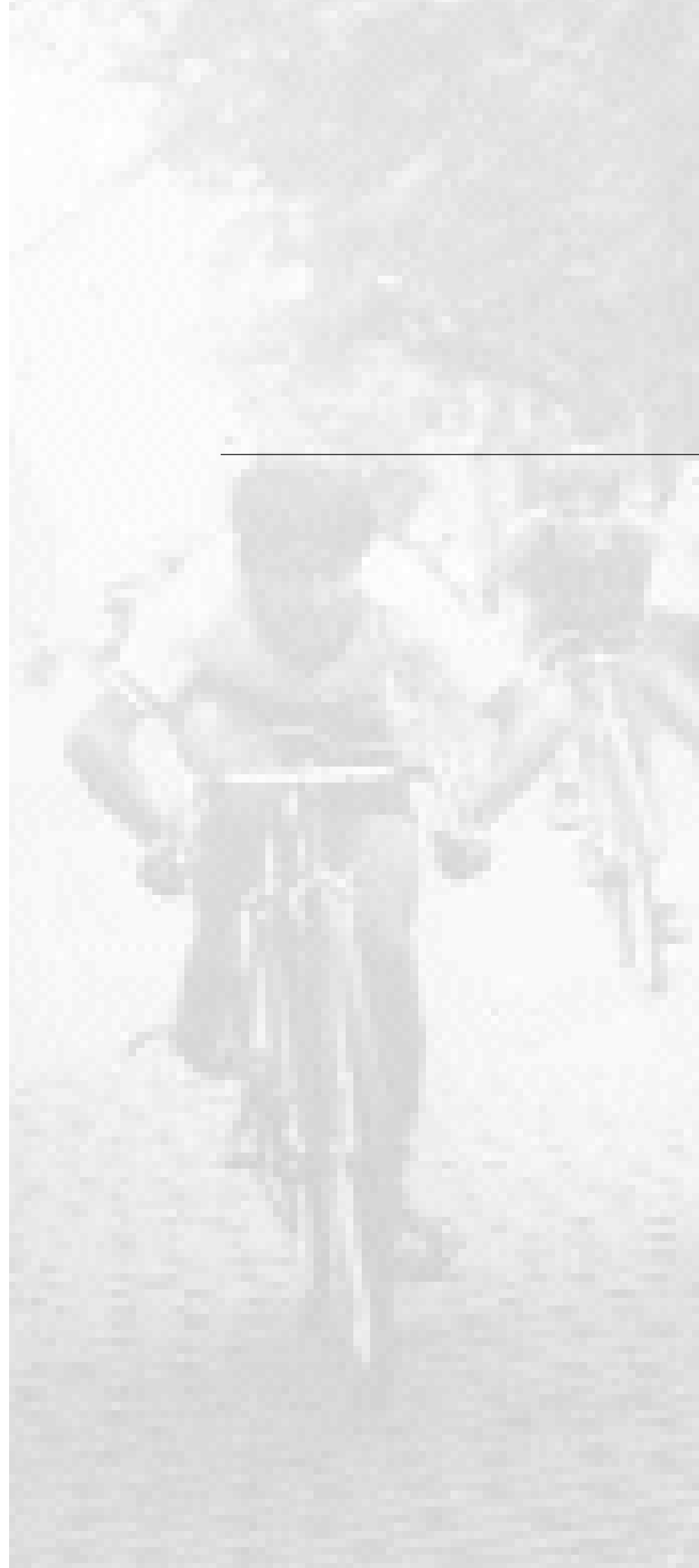
550. Expedients administratius, 1919-1923. AML'H.

551. Expedients administratius, 1923-1924. AML'H.

Capítol XIV

Esports

Les primeres manifestacions esportives que van tenir lloc a l'Hospitalet i de les quals tenim dades són de juliol de 1910. En aquesta data, una comissió de joves integrada per Fernando García, Julio Sales i Ricardo Vilardosa van sol·licitar de l'Ajuntament permís per a celebrar competicions ciclistes de velocitat, de cintes i de lentitud durant la festa major. La prova reina seria una carrera intercomarcal en la qual podrien participar tots els aficionats dels municipis del Baix Llobregat. La sortida i final de la competició seria la rambla Just Oliveras i l'antic camí de Sant Joan. Els organitzadors es comprometien a prendre mesures de seguretat per a evitar accidents. Demanaven també una subvenció que estimulés els corredors. L'Ajuntament va acollir amb entusiasme la proposta, ja que seria motiu d'atracció per a gent d'altres llocs amants de l'esport.⁵⁵² Les autoritats van concedir 50 ptes. i van presidir les festes.

Al llarg de la dècada de 1910 l'aparició de clubs esportius era habitual a Catalunya. Així, no és estrany que, a l'estiu de 1917, a l'Hospitalet, en continu creixement demogràfic, es creés la societat Sport Club Hospitalenc. El 10 d'agost Marcelino Bayer i Julio Sales, president i secretari respectivament, van informar a l'Ajuntament que el dia 15 inaugurarien oficialment el camp de futbol amb un campionat on participarien dos equips forasters: el Barcelona F.C. i el Avencs del Sport de San Andrés.⁵⁵³

Subratllaven la importància de celebrar a la vila una trobada esportiva amb equips tan acreditats, tot un estímul per als jugadors locals i els possibles visitants d'altres llocs. També van sol·licitar la concessió d'onze medalles amb la finalitat de premiar l'equip vencedor del torneig. A canvi, oferien el camp de joc perquè, en els dies festius, el jovent hospitalenc fes exercicis físics i, així, allunyar-los dels centres de dubtosa formació esportiva.⁵⁵⁴

La petició i proposta van ser acollides amb grat; els representants del municipi es van comprometre a contribuir a l'èxit del nou esport que havia de situar la vila al nivell d'altres grans poblacions.⁵⁵⁵ Però, assegurant no disposar de mitjans econòmics sobrats, el consistori va concedir només 100 pessetes, quantitat que creien suficient per a adquirir onze medalles de poc valor. Posteriorment, va mostrar el seu disgust en assabentar-se que l'Sport Club Hospitalenc havia alterat el preu de les entrades, apujant els 10 cèntims estipulats al principi fins als 30 cèntims.

El camp de joc de l'Sport Club Hospitalenc estava situat al camí de la Fonteta, en un terreny pròxim a la carretera d'Esplugues, denominat "Torre Alta".⁵⁵⁶ La vida de l'Hospitalenc, afiliat a la Federació Catalana de Futbol Amateur, va ser breu; a mitjan 1928 es va dissoldre.

La Voz de Hospitalet, (vegeu pàg.180), diari quinzenal, va lamentar-ne la desaparició assegurant que pel seu historial mereixia continuar representant la ciutat.⁵⁵⁷ El seu redactor esportiu, D'Orsai, creia saber-ne les causes, però no va voler exposar-les, ja que,

552. *Expedients administratius, 1909-1912. AML'H.*

553. *Correspondència, 1917. AML'H.*

554. *Expedients administratius, 1915-1918. AML'H.*

555. *Actes dels acords municipals, 1915-1917. AML'H.*

556. *Gil Massaguer, Enric: Història social de l'esport a l'Hospitalet. AML'H.*

557. *La Voz de Hospitalet, núm. 6 (16 d'octubre de 1928). AML'H.*

segons ell, l'excés de veritats podria molestar els qui no van saber mantenir viu el conjunt que tants dies de glòria havia donat al futbol local.⁵⁵⁸

En aquesta època, l'única representació futbolística de l'Hospitalet que quedava era un modest equip de segona categoria, el C.D. Torrassenc.

Club Deportivo Torrassenc

La passió pel futbol també va arrelar amb força a Collblanc-la Torrassa, i va donar origen a la creació, en 1917, d'un equip *amateur*: el Club Deportivo Torrassenc.

La primera notícia que se'n té prové d'un programa de festa major on s'anunciava un "gran partido de foot-ball" que havia de celebrar-se el 25 de juliol de 1922. El soci Marqués Mañés oferia una copa de plata al guanyador del partit entre el Club Deportivo Torrassenc i el Club Deportivo Esperanza. El partit es jugaria al camp del primer, situat darrere de la fàbrica de Fum d'Estampa, és a dir, a l'altra banda de la carretera de Collblanc, en un solar de Torre Melina.

En un comunicat redactat el 27 de maig de 1925, signat pel seu president, Pere Mora feia saber que la seu social es trobava a la plaça Espanyola 8 i 9 i el terreny de joc al carrer Aliança (actual Mare de Déu dels Desamparats), entre els carrers Joventut i Llançà.⁵⁵⁹

Sobre això, el setmanari hospitalenc *La Crónica* va publicar que els mateixos jugadors del Torrassenc estaven construint un nou camp d'esports digne de poder figurar entre els millors de primera categoria.⁵⁶⁰ Més endavant, el corresponsal esportiu que signava amb les inicials P.R.L declarava que el terreny de joc reunia les mesures reglamentàries i que tindria una capacitat per a uns 10.000 espectadors, xifra una mica inversemblant si es té en compte que era l'equivalent de la població que tenia llavors la barriada de Collblanc-la Torrassa. El nou camp es va inaugurar el 8 de desembre de 1925.

Afiliat a la Federación de Clubs Catalanes de Fútbol, l'historial esportiu del Club Deportivo Torrasenc va estar curull de partits espectaculars. Un d'ells va ser recollit per *La Crónica* del 30 de novembre de 1925, en la secció esportiva: en el que va disputar contra el Català S.C. va guanyar per 15 gols a 0. El cronista no s'explicava que un equip com el Català, degà del futbol i amb una popularitat immensa, hagués patit una derrota tan aclaparadora.

En la correspondència del club de novembre de 1927 la seu social figurava al carrer Pujós, núm. 77, però de la pista de joc no se'n deia res, encara que la invitació que oferia al consistori hospitalenc era perquè assistís a la reobertura del camp de joc que tindria lloc el 6 del mateix mes.

En aquesta data, la mateixa font d'informació assegura que el club era campió de segona categoria de les temporades 1926 i 1927, i fins i tot ja es creia també campió de 1928.⁵⁶¹

El camp de futbol del Torrassenc era, per al club, una de les seves més grans preocupacions. El mes de març del 1928 van demanar a l'alcalde Tomás Giménez Bernabé que

^[558] Ibidem

^[559] Correspondència, 1919-1925 i 1927. AML'H.

^[560] La Crónica, núm. 2 (30 de novembre de 1925). AML'H.

^[561] Correspondència, 1928. AML'H.

fes valer la seva influència per aconseguir la parcel·la de terreny propietat de la Compañía Catalana del Gas y Electricidad, al costat de l'estació de la Bordeta del metro-polità, entre el carrer Badal i la Riera Blanca. El punt de reunió tornava a ser el seu primer local a la plaça Espanyola, 8 i 9.⁵⁶²

Amb la desaparició de *La Crónica*, la informació esportiva local va patir un buit temporal que va intentar omplir *La Voz de Hospitalet*. La direcció d'aquest nou rotatiu va donar ordres als seus redactors perquè dediquessin a l'esport local una atenció preferent, perquè segons el parer de D'Orsai, antic col·laborador de *La Crónica*, la ciutat estava mancada d'actes esportius.⁵⁶³ En realitat, la situació no era exactament aquesta: un cop desaparegut l'Sport Club Hospitalenc, D'Orsai va optar per glossar les gestes esportives del Barcelona, F.C. per terres americanes, ignorant l'afició esportiva dels barris. Per exemple, l'inici del Campionat Regional no li semblava prou atractiu, i més si l'únic participant hospitalenc en el torneig era un modest Club Deportivo Torrassenc, incapaç, segons les seves paraules, de representar dignament a la ciutat.⁵⁶⁴ Va preferir que fossin els clubs els qui li proporcionessin informació sobre els seus partits, però els directius, molestos per la seva actitud discriminatòria, van renunciar a aquella petició.⁵⁶⁵

Temps després canviaria de criteri en reconèixer que el C.D. Torrassenc i l'Atlètic Eulalienc havien fet una bona temporada, deixant la ciutat a l'altura que li corresponia. R. Mañé i José Boter, redactors de *La Voz de Hospitalet*, no van desdenyar ocupar-se dels equips locals. Mañé, per exemple, va informar del partit que va enfrontar C.D.Torrassenc i la selecció de Gràcia durant la festa major de Collblanc-la Torrassa, que va acabar amb el triomf del conjunt local per 2 gols a 0. El partit va estar envoltat de gran expectació, per veure jugar de nou entre les files del C.D.Torrassenc el centrecampista Larrosa i el porter Ros, l'actuació dels quals va deixar molt satisfet el nombrós públic assistent.

El 2 d'agost de 1931 el C.D.Torrassenc es disposava, una vegada més, a inaugurar un nou camp de futbol al costat de la travessera de les Corts, entre la Riera Blanca i Francesc Layret. Per a la data d'obertura es va celebrar un torneig on van prendre part, a més de l'equip amfitrió, Nova Germanor, Hostafrancs i l'Athletic Club de Coll-Blanc, que va ser qui es va endur el trofeu. Per assegurar-se que tots els espectadors passessin per taquilla, els responsables de l'entitat esportiva van tancar el recinte, barrant un pas de vianants i obligant els veïns del carrer Pintor Tapiró a fer una gran marrada per poder accedir als seus domicilis. Aquests van denunciar la situació i la Comissió de Foment, en comprovar la veracitat de la denúncia, va proposar exigir al C.D.Torrassenc que sol·licités el permís reglamentari per fer un tancat al camp, i el va obligar a deixar expedit un pas per a les persones.^e

L'altura de la tanca no permetia veure els partits des de fora, però sempre hi havia qui pujava a uns totxos per veure el partit. És clar que si ho descobria el guarda el desallotjava ràpidament. Durant els partits de futbol també es requeria la presència de la Guàrdia Civil com a mesura preventiva, ja que un arbitratge parcial podia, a vegades, desencadenar la ira d'una part del públic.

Com que el camp no tenia vestidor, un veí del carrer Pintor Tapiró, núm. 1, Pau Montserrat, va sol·licitar construir un quiosc de begudes de 32 m² que servís alhora de guarda-roba esportiu.^f

^[e] El president del club, Juan Alvaro, va cursar la instància el 3 de setembre. Examinada per l'arquitecte municipal Ramón Puig i Gairalt, considerant que el terreny estava afectat per un pla d'urbanisme aprovat, va proposar que se li concedís de precari, la qual cosa es va fer el 22 d'octubre. [Expedient de vivenda núm. 7709 i 7808. AML'H].
^[f] La sol·licitud li va ser aprovada el 28 de juliol de 1932. [Expedient de vivenda, núm. 8210. AML'H.].

^[562] La Crónica, núm. 2, (30 de novembre de 1925). AML'H.

^[563] Correspondència, 1928. AML'H.

^[564] Ibidem.

^[565] La Voz de Hospitalet, núm. 4 (16 de setembre de 1928). AML'H.

Per a la convocatòria de Junta General Extraordinària, de l'1 d'octubre de 1931, es va elegir com a punt de reunió el bar del passatge Costa, núm. 2 bis. D'aquesta assemblea en va sorgir un nou president, Marcos Elías, i una nova seu social, el Bar Estruch de la carretera de Collblanc, núm. 38. El juliol de 1933, en l'encapçalament de la correspondència hi figurava el carrer Romanins (Dr. Martí Julià) com a centre social del club.

El mes de març del 1934 es complien disset anys de la fundació del Torrassenc. Amb motiu de l'efemèride, el secretari de la junta, Pere Mora, va invitar la corporació municipal al festival esportiu del dia 18 a benefici dels alumnes de les escoles de Collblanc-la Torrassa, els quals van ser obsequiats amb un petit berenar.

En aquesta data, el Torrassenc havia tornat a la seva antiga seu social de la plaça Espanyola, 8 i 9, el local de L'Univers. Així ho corroborava, el juliol del mateix any, el seu president, Juan Sáez, si bé el paper de la correspondència que va utilitzar no tenia capçalera.

Després d'una fama ben merescuda, avalada pels títols aconseguits, iniciava un període de decadència.

El Torrassenc va tenir una desigual trajectòria des que va guanyar el seu tercer campionat en el grup *amateur* de 2a categoria, fins al juny de 1936. Des de feia algun temps compartia terreny de joc amb la Unió Athletic Club de Coll-Blanch, amb qui s'havia enfrontat en partits de màxima rivalitat i no sempre amb resultats favorables, malgrat que les ressenyes esportives asseguraven que es presentava en les millors condicions físiques. El diumenge 11 de desembre de 1934 es van tornar a enfrontar. El Torrassenc va vèncer per 4 gols a 1. L'equip estava format per Batet, Bergas, Fabra, Crous, Redón, Ric, Sarabia, Gil, Benito, Ribasés i Gabarró; els gols els van marcar Ribasés (2) Sarabia i Gabarró.⁵⁶⁶

Des del 20 de desembre de 1934 el nom del Club Deportivo Torrassenc havia estat substituït pel de Centre de Esports Torrassenc. Així ho va escriure el seu secretari, Robert Moltó, en sol·licitar la subvenció anual que li concedia l'Ajuntament, i el seu president, José Muñoz, quan va convocar una assemblea extraordinària. També figura el nou nom en la capçalera de la correspondència 7 d'octubre de 1935, en un document on s'informava que a la reunió del 28 de setembre s'havien tractat les divergències entre la junta i els socis i s'havia nomenat Jaume Palau nou president de l'entitat.

Aquest no va ser l'únic canvi. La seu social continuava sent a la plaça Espanyola 8 i 9, anomenada llavors Mártires de Jaca –en homenatge als oficials insurreccionats i posteriorment afusellats–, però el camp tornava a ser el del carrer Llançà.

La desaparició de la premsa local per l'enfrontament civil que s'acostava va limitar la informació relacionada amb el Torrassenc.

La primera notícia que consta després del conflicte armat va ser el 21 d'octubre de 1943. L'equip es deia ara Club de Fútbol Torrassenc, tenia un nou escut i el seu president, José García, veí del carrer Occident, afirmava que s'estava construint un nou camp.⁵⁶⁷

566. L'Espill, núm. 2 (15 de desembre de 1934). AML'H.

567. Correspondència, 1942-1943. AML'H.

El Centre de Sports Coll-Blanch

L'espectacular creixement de Collblanc-la Torrassa en la dècada de 1920 va influir en la creació d'un nou equip de futbol que representaria al sector nord de la barriada, el Centre de Sports de Coll-Blanch. Se'n va tenir coneixement el 5 de maig de 1923, quan el seu president, Gaspar Sirenís, va sol·licitar de l'Ajuntament una copa per disputar-la el dia 20 de maig, dins del marc de la festa major. El text de la carta deixa entreveure que l'existència del club era anterior, però si no s'havien donat a conèixer abans era perquè no es consideraven prou bons.⁵⁶⁸ L'Ajuntament va acordar, per unanimitat, el 9 de maig, concedir-los el trofeu sol·licitat.

Com que l'economia del club no permetia tenir local propi, les reunions se celebraven al Cafè Bohèmia de la carretera de Collblanc, regentat pel tresorer del club, Josep Subirats i Miralles. Així consta després de l'assemblea del 23 de setembre de 1924, quan Antoni Pons i Vila va ser reelegit president del Centre de Sports de Coll-Blanch.⁹

Aquest club, del qual es desconeix l'alineació que presentava en els seus partits, no va tenir una vida gaire llarga. El setmanari hospitalenc *La Crónica*, en l'edició del 30 de novembre de 1925, deixava ja entreveure la seva desaparició, ja que, en comentar el campionat amateur dels conjunts locals, només feia referència al Torrassenc i a l'Hospitalenc. En el núm. 21 de *La Voz de Hospitalet*, del 2 de juny de 1929, s'afirmava que, coincidint amb la festa major de Collblanc-la Torrassa, s'havia celebrat un gran partit al camp del "dissolt Coll-Blanch".⁵⁶⁹

Unió Athletic Club de Coll-Blanch

La primera notícia que es té de la Unió Athletic Club de Coll-Blanch va ser publicada en el setmanari *L'Obra*, el 6 d'agost de 1931. Va iniciar el seu camí esportiu participant en una competició quadrangular el 2 d'agost de 1931. Va perdre per 6 a 1 amb el Nova Germanor i va guanyar el C. D. Torrassenc per 2 a 1, cosa que el va fer mereixedor del trofeu.

Pel temps transcorregut entre la desaparició del Centre de Sports de Coll-Blanch i la creació de la Unió Athletic Club de Coll-Blanch és poc probable que algun d'aquells jugadors formés part de la plantilla del nou equip, del qual es desconeix els noms dels integrants.

El 9 de març de 1932 el seu vice president, Francisco Criado, anunciava un festival esportiu per a l'endemà a benefici dels familiars dels anarquistes i sindicalistes catalans detinguts i deportats a Bata el mes anterior.⁵⁷⁰ Sol·licitava de l'Ajuntament, atenint-se a la Llei d'ordre públic, la presència de la Guàrdia Civil al camp de joc del Torrassenc.

Fins a finals de juny de 1936, quan van deixar d'editar-se totes les publicacions locals davant la imminència de la Guerra Civil, les notes referides a la Unió Athletic Club de Coll-Blanch eren escasses i de poca rellevància, com quan es va proclamar subcampionat del Grup E de Barcelona l'octubre de 1934.⁵⁷¹ Malgrat estar afiliat a la Federació Catalana de Futbol Amateur, només en comptades ocasions apareixien els noms dels equips amb els quals s'enfrontava.

g. Antonio Pons Vila, nascut a Molins de Rei el 1895, va arribar al barri amb la família en 1901, i es va instal·lar al núm. 17 de la carretera de Collblanc. Els Pons es van dedicar al comerç i a la construcció.

568. Expedients administratius, 1919-1923. AML'H.

569. La Voz de Hospitalet., núm. 21 (2 de juny de 1929). AML'H.

570. Correspondència 1932. AML'H.

571. Eco, núm. 4 (gener de 1935). AML'H.

Però gràcies a la correspondència del club se sap que la Unió Athletic Club de Coll-Blanch va desenvolupar una activitat esportiva molt continuada. D'altra banda, era impensable celebrar la festa major de Collblanc-la Torrassa sense que es jugués al camp de la barriada un partit de futbol per al qual sempre sol·licitaven de l'Ajuntament una copa.

La Lliga Amateur del primer grup, temporada 1935-36, l'inici de la qual estava previst per al 20 d'octubre, havia despertat un gran interès pel fet que tres equips locals, el Torrassenc, el Coll-Blanc i l'Hospitalet, participessin en el mateix torneig. A mitjan juny de 1936 hi havia la possibilitat que la Unió Athletic Club de Coll-Blanch aconseguís liderar el grup; el Torrassenc era el cuer i l'Hospitalet havia aconseguit resultats mediocres.^[572]

L'últim president que va tenir la Unió Athletic Club de Coll-Blanch abans de la guerra, Juan Martínez López, va demanar, el desembre de 1935, una subvenció per a fer millores al camp. El 3 de gener de 1936 es va acordar concedir-li 300 ptes.^[573] Al terme de la contesa civil, Juan Martínez, ara en qualitat de director de la Comissió Gestora del Club, va anunciar, el 24 d'agost de 1939, que es faria un partit de futbol entre el Club Deportivo García i la Unió Atlétic Club de Coll-Blanch el dia 3 de setembre.^[574] Però, prèviament, els onze membres de la junta directiva havien estat depurats per les autoritats del nou règim.^[575]

Boxa

La pràctica de la boxa va trobar a l'Hospitalet un públic addicte per a la seva introducció i desenvolupament. Tenim notícia que el mes de novembre de 1925 es va obrir un gimnàs dedicat a la formació de joves boxejadors hospitalencs. Es tractava d'una secció creada pel Sporting Club Hospitalenc i dirigida per Pedro Sáez, excel·lent púgil en actiu i campió de Catalunya en la categoria pes wèlter.^[576]

El gimnàs era al Monumental Bar Esport, propietat de José Cuchí, en el núm. 11 de la rambla de Just Oliveras. La propaganda assegurava que es tractava del "sitio más fresco de Hospitalet".^[577] Va ser *La Crónica* qui ho va donar a conèixer, prometent informar sobre els futurs projectes pugilístics, però en els dos següents i últims números que es van publicar del setmanari no va aparèixer cap ressenya. La iniciativa pugilística sorgida al barri Centre va ser d'escassa durada.

Boxing Club Torrasenc

Al barri de Collblanc-la Torrassa, per la mateixa època, va sorgir el Boxing Club Torrasenc sense massa èxit. Va caldre esperar a 1928 perquè la boxa tornés amb més empena i objectius més exigents.^[578] En aquest segon període el gimnàs era a la plaça Espanyola, núm. 24. La quota social era de 2 ptes. mensuals, amb dret a mitja entrada en les vetllades de boxa que celebrés el club. El professor esportiu era Camachi.^[579]

Una de les primeres vetllades de boxa *amateur* organitzades pel Boxing Club Torrasenc es va celebrar el dimarts, 31 de juliol de 1928, al Cinema Marte. Els set combats van fer

d'aquella vetllada pugilística *amateur* un esdeveniment de gran importància.^[580] En el primer combat a quatre assalts, on va haver-hi més violència que tècnica, Cervantes va vèncer a Ros als punts. En el segon, els pesos mosca Versions i Sansone van protagonitzar un duel ple d'emoció. En el tercer es van enfrontar els pesos ploma Martínez i Ferrer en un joc pèssim i brut; el segon va ser desqualificat per un cop antiesportiu. En el quart, Prades i Murillo van oferir el millor combat de la nit. En el cinquè, Mir va haver de lluitar de valent per vèncer als punts Santos. En el sisè, García va vèncer Víctor en el segon assalt per abandonament, i en el setè Parets i Pérez van portar a terme un bon combat, que va guanyar el primer als punts. Els senyors Oliveras i Ferré van arbitrar amb encert i imparcialitat.^[581]

Dos mesos més tard, el 24 de setembre, els hospitalencs van tenir ocasió d'assistir a una nova vetllada pugilística. En aquesta ocasió el quadrilàter es trobava al Boxing Club Torrasenc de la plaça Espanyola. Aquella nit es van tornar a oferir set combats, a quatre assalts de dos minuts cadascun. El nombrós públic que omplia el local va sortir-ne molt satisfet.^[582] La crònica del moment assegurava que el tercer combat de la nit va ser el més interessant per la duresa de tots dos contendents, Rodríguez i Ballabriga. Aquest últim púgil, des del primer assalt, va començar a sagnar pel nas de manera aparatosa, però va aguantar fins al final i, malgrat ser derrotat, el públic el va aplaudir per la seva entereza. L'últim combat de la vetllada, amb els pesos gall Murillo i Corts, va acabar en nul. La vetllada va finalitzar amb diverses exhibicions dels pesos ploma Orisalgui, excampió d'Espanya, i Claramunt, soci del Boxing Club Torrasenc.

Una setmana després, el 2 d'octubre, el Boxing Club Torrasenc tornava a celebrar una altra sessió pugilística. La proximitat de les dates era un senyal inequívoc que aquest esport s'havia popularitzat al barri.

La cosa més significativa de la nit va ser el combat que va salvar Merino amb el seu potent revés, enfront de Corts, del Club Firpo, al qual va vèncer per KO. La nota emotiva es va produir en el moment en què el professor Camachi va fer lliurament d'una medalla al pes mosca del Torrasenc, Miguel Safont, com a premi al seu notable historial en el món de la boxa.^[583] En la vetllada que es va celebrar el 28 d'octubre de 1928 al Boxing Club Torrasenc, tres dels púgils –Esteve, pes ploma; Forcadell II, pes gall, i Safont, pes mosca– eren del club de la barriada. El final va ser protagonitzat per Miguel Safont i Lleó, del Club Diana. El combat va ser declarat nul per la indisposició de l'imbatible Safont durant el quart assalt; el seu adversari, disconforme amb el veredictе arbitral va demanar la revenja.^[584] Aquesta va tenir lloc el 13 de novembre al Cinema Real, on va vèncer Lleó per un marge escàs.^[585]

Aquesta mateixa trobada pugilística havia despertat gran interès entre els aficionats pel salt de Forcadell I al camp professional. La ressenya esportiva de l'època felicitava la direcció del Boxing Club Torrasenc per l'encert i voluntat amb què havien organitzat la vetllada.^[586] Els boxejadors del Boxing Club Torrasenc que van participar en aquells combats van ser Pérez I i Safont, pesos mosca; Pérez II i Merino, pesos ploma; Forcadell II, pes gall; de Vázquez i Forcadell I no se n'especificava la categoria. Forcadell I es va enfrontar a un excel·lent púgil, Buigas, al qual va vèncer per KO en el quart assalt. Posteriorment, el vencedor va acceptar el desafiament de Troba, boxejador professional.^[587]

El 24 de novembre es va organitzar una nova vetllada de boxa, aquesta vegada a la plaça Espanyola, en la qual van particpar, provinents del Boxing Club Torrassenc, Marcet i Conti, pesos mosca; Rodríguez i Ariño, pesos lleuger; Pagés, pes gall, i Estellés, pes wèlter.

^[1] L'Espill, núm. 36 (juny de 1936) AML'H.

^[2] Actes dels acords municipals, 1936. AML'H.

^[3] Correspondència, 1939. AML'H.

^[4] Informes personals. AML'H.

^[5] La Crónica, núm. 2 (30 de novembre de 1925). AML'H.

^[6] La Voz de Hospitalet, núm. 8 (15 de novembre de 1928). AML'H.

^[7] Gil i Messeguer, Enric: Història Social de l'Esport a l'Hospitalet. AML'H.

^[8] La Voz de Hospitalet, núm. 7 (9 d'octubre de 1928). AML'H.

^[9] La Voz de Hospitalet, núm. 1 (3 d'agost de 1928). AML'H.

^[10] Ibidem.

^[11] Idem, núm. 5 (1 de gener de 1928). AML'H.

^[12] Idem, núm. 6 (16 d'octubre de 1928) AML'H.

^[13] Idem, núm. 8 (15 de novembre de 1928) AML'H.

^[14] Idem, núm. 9 (1 de desembre de 1928) AML'H.

^[15] Ibidem.

^[16] Ibidem.

A Estellés els comentaristes esportius li auguraven un gran avenir si se sotmetia a la dura disciplina dels entrenaments.

El punt final el van posar els boxejadors del Torrassenc Pardo i Santos, amb una exhibició pugilística; Santos s'acomiadava també del públic pel seu immediat ingrés a files.

Durant un any, l'únic diari local que s'editava, *La Voz de Hospitalet*, va deixar de publicar les ressenyes dedicades a la boxa hospitalenca, la qual cosa no significa que no es fessin vetllades d'aquest esport. El juny de 1929 el corresponsal del mateix rotatiu lamentava l'omissió de la crònica d'un esdeveniment de boxa a la ciutat per no haver arribat a temps a la redacció. No s'esmentava el nom dels organitzadors però, en aquesta data, només el Boxing Club Torrassenc ofería espectacles de boxa.

Aquesta espècie de quarantena que va patir el gimnàs de la barriada a la premsa de l'Hospitalet va concloure amb la ressenya de la vetllada de boxa que es va organitzar el 19 de novembre de 1929 al Cinema Real. Aquí van sorgir nous noms de púgils locals: Cusi II, pes mosca; García, pes wèlter; Rius i Bosch, pesos ploma; Aguilar, pes gall, i Hernández, del qual se'n desconeix categoria. Aquest boxejador, que es va enfrontar a Català, del Club Barcelona, va entusiasmar el públic amb un combat brillant.⁵⁸⁸ En els quatre últims combats es va disputar una copa que van guanyar els boxejadors del Boxing Club Torrasenc, els quals, amb gran tenacitat, van mantenir la puixança esportiva de la ciutat.⁵⁸⁹

A partir d'aquesta data es va produir un nou silenci en els mitjans informatius de l'Hospitalet. No obstant això, i com a prova del reconeixement popular que havia assolit el Boxing Club Torrasenc, el rotatiu barceloní *El Diluvio*, el divendres 17 de gener de 1936, dedicava un ampli espai a l'actualitat hospitalenca. Elogiava la labor del boxejador "Martínez de la Torrassa", que va saber impulsar aquest esport i es va guanyar innombrables addictes i simpatitzants. *ECO*, revista mensual de Collblanc-la Torrassa, va voler ser més generosa i es comprometé a oferir als seus lectors una extensa informació del Boxing Club Torrasenc, ja que per la seva actuació i entusiasme mereixia major reconeixement.⁵⁹⁰ Però mai no es va arribar a publicar res sobre això.

El Boxing Club Torrasenc, a través d'una nota signada pel seu president Mariano Muñoz, invitava la corporació municipal hospitalenc a la vetllada de boxa del 30 de maig de 1936. Aquesta tindria lloc a la Sala Chevalier, seu social de l'entitat, situada a la carretera de Collblanc, núm. 3. Aquesta sessió pugilística era un dels actes de la festa major de Collblanc-la Torrassa, i segurament l'últim abans de la Guerra Civil.

Ciclisme

Peña Ciclista Coll-Blanch

Els primers passos per a la introducció del ciclisme a Collblanc-la Torrassa els portaria a terme la Peña Ciclista Coll-Blanch. Aquesta entitat es va donar a conèixer el diumenge 31 d'agost de 1924 amb una carrera de neòfits, el trofeu Ricardo Castany, l'itinerari del qual, conegut per *Circuit del Llobregat*, tenia un recorregut de 33 km. La sortida als 25 participants es va donar a les 9.30 h del matí des del local social (carretera de Collblanc, 29)

588. Ídem. núm. 33 (4 de desembre de 1929). AML'H.

589. Íbidem.

590. Eco. Núm. 1 (octubre de 1934) AML'H.

Agrupación Ciclista Coll-blanch. El primer de la dreta és Pedro Zamora (inicis dècada 1950) (AML'H – Imatges).

fins a Sant Vicenç dels Horts. La tornada era pel mateix lloc fins al punt de partida.^h

Al cap d'un any de la seva creació van instituir el Trofeu Domènec, del qual es van fer quatre edicions, amb participació massiva de corredors.

Sens dubte que aquesta Peña Ciclista Coll-Blanchⁱ és la mateixa que la que figura en la correspondència de 1931 sota el nom de Club Ciclista Coll-Blanch. Crida l'atenció la grafia d'aquesta correspondència, perquè en l'encapçalament hi figura la paraula Collblanc, escrita tota seguida, mentre que en el segell hi havia un guió intercalat, de manera que es llegia *Coll-Blanch*.⁵⁹¹

La carretera de Collblanc, pel seu traçat rectilini i les seves pujades, reunia les condicions idònies per ser el punt de partida de les proves de velocitat. Per això, la Unió Ciclista Bordeta, el 2 d'octubre de 1927, va comunicar a l'Ajuntament hospitalenc que havia organitzat una cursa ciclista per al dia 9 del mateix mes amb sortida i arribada a la mateixa carretera, a l'altura del carrer Romanins, actual Dr. Martí Julià. El circuit, per a professionals, era el següent: carretera de Collblanc, Esplugues, Sant Feliu de Llobregat, Molins de Rei, el Papiol, Rubí, Terrassa, Ullastrell, Martorell, Pallegà, Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi, Revolt Negre, Esplugues i Collblanc.⁵⁹²

El 5 d'abril de 1931 el Club Ciclista Coll-blanc va organitzar una *carrera* semblant a la inaugural; la sortida era a les nou del matí en direcció a Esplugues, Cornellà, Viladecans, Gavà, Castelldefels, fins al quilòmetre 25 de les costes de Garraf, tornant pel mateix camí.⁵⁹³

La carència de documentació i la brevetat de la informació del C.C.C. deixen moltes llacunes sobre les activitats durant els seus anys d'existència. Només per una carta del 4 de gener de 1932 se sap, per exemple, que la societat es regia pels seus propis estatuts i que calia renovar la Junta Directiva.

h. Tan sols es coneixen els noms dels cinc primers que van arribar a la meta: en primer lloc va arribar Miquel Manresa després d'una carrera de 57'; en segon lloc, a 1" es va classificar Francesc Janés; en tercer lloc va arribar Jesús Alegret, a 1'1"; en quart lloc va quedar Tomás Pirar, a 3' i el cinquè, Antoni Sorolla, a 3'5" [El Mundo Deportivo, edició del setembre de 1924. Butlletí Oficial de la Unión Velocipédica Española, núm. 308 (octubre-novembre de 1924). Institut Municipal d'Història de la Ciutat. Barcelona]

591. Correspondència, 1931-1932. AML'H.

592. Correspondència, 1927. AML'H.

593. Correspondència, 1931. AML'H.

A la reunió del 20 de juliol del mateix any es va acordar celebrar una cursa de cintes el dia 24 a la plaça dels Màrtirs de Jaca, coincidint amb la festa major del barri.

Haurien de transcórrer més de tres anys per tornar a tenir notícies del club. El seu president, Timoteo Martín, va notificar a l'Ajuntament que la cursa del 15 de desembre havia estat un èxit gràcies a la subvenció concedida i al personal enviat per a mantenir l'ordre.

L'any 1936 va ser el de més activitat esportiva i repercussió informativa. El 2 de febrer, el C.C.C. va fer una excursió a Manresa en la qual van participar 14 corredors. L'itinerari passava per Sant Feliu de Llobregat, Martorell, Esparreguera, Monistrol de Montserrat i Manresa, i tornava pel mateix camí després d'un total de 134 km.

El 23 de febrer es va celebrar la cursa prevista per al dia 9, suspesa a causa del mal temps. El traçat, de 50 quilòmetres, era semblant al del 5 d'abril de 1931; des de la mateixa seu social es va donar la sortida a les 8.30 h del matí a 22 corredors que van haver de pedalejar amb un fort vent en contra. L'arribada va estar carregada d'emoció per la lluita que van mantenir Ballester i Cabrera; el primer va vèncer amb un esprint final després d'1 hora i 30 minuts de cursa.⁵⁹⁴

El 14 d'abril es va programar una contrarellotge de 25 km en la qual van prendre part setze ciclistes. El primer corredor va sortir a les 9 del matí, els següents ho farien amb intervals de dos minuts en direcció a la carretera de Collblanc, seguint per Esplugues, Sant Just, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despi, Cornellà, Esplugues, carretera de Collblanc i carrer Progrés, fins al local de l'entitat. El vencedor, Farreras, que durant tota la prova va demostrar la seva superioritat, va fer la carrera en 30' i 37".⁵⁹⁵

Agrupació Ciclista Torrassa

El 23 de maig de 1926 es va donar a conèixer l'Agrupació Ciclista Torrassa en una cursa que va convocar a un bon nombre d'aficionats. La competició la patrocinava Cicles Alemany, de la carretera de Sants, núm. 342, punt de reunió de la nova societat esportiva.

Pere Reig, corredor de l'A.C.T., va ser el primer dels vint-i-cinc que van aconseguir classificar-se després d'1 hora i 28 minuts.⁵⁹⁶ El 5 de setembre del mateix any també va participar en la carrera de la festa major de la barriada, on va resultar guanyador Rafel Molina amb un temps d'1 hora i 30 minuts.⁵⁹⁷ Es desconeix l'itinerari i el nombre de quilòmetres de les dues competicions.

El 8 de juny de 1930, patrocinada per l'Ajuntament de l'Hospitalet, es va celebrar una cursa que va concentrar 92 corredors principiants. Claudio Senón, popular ciclista del moment, va ser convidat a donar la sortida a les 8 del matí, a la carretera de Collblanc; es travessava Cornellà, Gavà, Begues, Avinyonet, Ordal, Molins de Rei, Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi, Cornellà, Esplugues, i finalitzava a Collblanc després de 87 km. de recorregut. El vencedor de la prova va ser Santiago Mostejo, *el Mañico de Calatayud*, de Cicles Alemany, calorosament ovacionat pel públic assistent a l'arribada a la meta. Els trofeus que va lliurar l'Ajuntament eren peces i accessoris de bicicleta: un quadre, un parell de llantes, una cadena, una bomba d'inflar rodes o un bidó amb suport.⁵⁹⁸

594. L'Espill, núm. 30 (1 de març de 1936) i Correspondència, 1937. AML'H.

595. Correspondència 1937; L'Espill, núm. 34 (10 de maig de 1936). AML'H.

596. Boletín Oficial de la Unión Velocipédica Española, núm. 322. Institut Municipal d'Història de la Ciutat. Barcelona.

597. Idem. núm. 324.

598. El Mundo Deportivo. Edició de la tarda del 8 de juny de 1930. Institut Municipal d'Història de la Ciutat. Barcelona.

Entre els precursors del ciclisme hospitalenc de l'A.C.T. es trobaven C. Herrero, Pere Reig, Gerard Sorribas, Ramon Llagostera, Miquel Santafé, Ramon Martret, Joan Burrull, Joan Barrabeix, Ramon Benages i Joaquim Tudela. Benages va destacar en ruta i pista, als velòdroms de Gavà i Sants, i Tudela va participar en diverses edicions de la Volta a Catalunya, millorant la seva classificació en cadascuna.⁵⁹⁹

En aquests anys inicials del ciclisme, el barri comptava amb dos tallers de reparació i venda de bicicletes, el de Cicles Antoni, al carrer Llobregat, núm. 16, i el de Joan Gendre, a Romanins, 28, que venia bicicletes des de 140 ptes.⁶⁰⁰ En aquest taller els nens de la barriada també podien llogar per pocs diners bicicletes de dues i tres rodes, i utilitzaven com a circuit l'ampli solar que hi havia a la part del darrere de l'establiment.

La situació creada per la Guerra Civil no va ser la més apropiada per al desenvolupament de les activitats esportives, i va provocar la supressió progressiva de tot esdeveniment ciclista. Acabada la guerra, la primera cursa que es va celebrar va ser l'organitzada per la parròquia de Sant Ramon, el 31 d'agost de 1941.

Però l'aparició d'un club que renovés l'afició no es va produir fins a 1944.

El ciclisme de la postguerra

Després de la fi de la guerra no va ser fàcil recuperar les entitats esportives. Alguns dels aficionats que van sobreviure-hi es trobaven en camps de concentració o privats de llibertat en presons provisionals, pel seu suport a la causa republicana. Els que romanien lliures vivien atemorits per l'estat policíac que havia instaurat el nou règim. La depauperació, tan estesa entre els vençuts, impel·lia els més atrevits a recórrer les poblacions rurals a la recerca de menjar; alimentar la família era l'objectiu prioritari.

L'esclat de la Segona Guerra Mundial, el setembre de 1939, agreujaria la situació, i crearia un ambient d'incertesa.

D'ara endavant, l'activitat esportiva quedaria subjecta al control de l'Estat, que s'assegurava així la plena adhesió d'aquells que creaven noves entitats. Amb la promulgació de la Llei del 27 d'agost de 1938, el règim franquista constituí el Consejo Nacional de Deportes, del qual dependrien tots els clubs esportius.⁶⁰¹

Malgrat el fre imposat a la iniciativa privada, les activitats esportives van anar aflorant. El marc més idoni era la festa major de cada barri. Tot i les privacions, la gent volia divertir-se i oblidar-se per unes hores de les cues a les botigues per adquirir el minso racionament alimentari.

Els centres parroquials van intentar unir les inquietuds veïnals recomponent el teixit associatiu a través dels actes de la festa major, on no podia faltar una competició ciclista. En la de Collblanc-la Torrassa de 1941 va tenir molt a veure-hi el rector de la parròquia de Sant Ramon, Florenci Baucells. Així, per exemple, el 31 d'agost, a les cinc de la tarda, es va celebrar una cursa ciclista de cintes a l'avinguda de Xile (actual Sant Ramon Nonat de Barcelona), amb estimulants premis per als guanyadors.⁶⁰² A l'any següent, sota els auspicis del rector ecònom de la Mare de Déu dels Desemparats, Jaume Busquet, es va

599. Gil, Enric: Sobre dues rodes. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

600. Ibidem.

601. Gil, Enric: Sobre dues rodes. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

602. Correspondència, 1941. II. AML'H.

poder recuperar la festa major per Sant Jaume. Entre els diversos actes el Frente de Juventudes havia programat una cursa ciclista, per a la qual s'havia sol·licitat al consistori una copa per al vencedor.⁶⁰³

Però el ciclisme d'alta competició no va trigar a arribar. El maig de 1940 la Unió Esportiva de Sants organitzava la XX Volta Ciclista a Catalunya. El director informava l'alcalde de l'Hospitalet que, en el traçat definitiu de la carrera, s'inclouïa l'Hospitalet; el pas dels corredors per la localitat seria el 5 de maig, al voltant de les 13.40 h. No especificava si els ciclistes passarien per la carretera de Collblanc o bé per Santa Eulàlia. El que sí que quedava clar era que volien comptar amb una aportació voluntària en metàl·lic de l'Ajuntament per a contribuir a les despeses, molt elevades a causa de la participació dels millors corredors estrangers. El 12 d'abril la Comissió Gestora va acordar concedir-los 100 ptes.⁶⁰⁴

Quant a les entitats ciclistes hospitalenques sabem que el 1942 apareix l'Agrupació Ciclista Marina, del barri de Can Pi, que va organitzar la seva primera competició en el marc de la festa major d'agost de 1943.

Agrupació Ciclista Collblanc

L'abril de 1944 es va crear l'Agrupació Ciclista Collblanc, legalment constituïda i adherida a la Unión Velocipédica Española.⁶⁰⁵ La seu social era al bar Biarnés del carrer General Primo de Rivera, núm. 48 (carretera de Collblanc), en un altre temps punt de reunió del Club Deportivo Torressenc. El maig van ser autoritzats a organitzar una cursa amb la participació de tots els equips catalans. Atesa la precarietat econòmica van sol·licitar de l'Ajuntament hospitalenc una ajuda. Consideraven que les despeses de la prova podrien arribar a les 1.700 ptes., així que si els concedien una subvenció de 500 ptes. i el trofeu, l'entitat esportiva podria encarregar-se de la resta.

Es desconeix la resposta municipal d'aquest any, però el novembre del següent, atenent una petició similar del seu president, Àngel Hernández Meroño, els van concedir 100 ptes. i una copa.⁶⁰⁶ El Consistori hospitalenc no semblava estar molt interessat a fomentar el ciclisme entre la joventut.

En aquests primers anys de la postguerra, el desenvolupament del ciclisme anava unit a la iniciativa de comerciants aficionats que li dedicaven part del seu temps i diners. La majoria dels membres que integraven les juntes directives estaven vinculats al comerç i a la petita indústria. L'Agrupació Ciclista Collblanc n'era un exemple.⁶⁰⁷ El 1945 aquesta modesta entitat catalana va ser una de les més actives, amb un total de vuit curses, 379 quilòmetres i 145 ciclistes.⁶⁰⁸

Una de les proves més populars i duradores d'aquesta agrupació va ser la que se celebrava el dia de Nadal, més coneguda per la del "Pavo", perquè aquest era el primer premi. Durant alguns anys el traçat de la competició va consistir a fer vint-i-dues voltes al circuit, format pels carrers General Sanjurjo, Onésimo Redondo, ronda de la Torrassa, fins a enllaçar altra vegada amb la primera. El punt de sortida i la meta es trobaven al costat del Bar Quintín, enfront de la plaça Guernica.

603. Correspondència, 1942-1943 (Y). AML'H.

604. Correspondència, 1940-1941. AML'H.

605. Gil, Enric: Sobre dues rodes. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

606. Correspondència, 1944-1950. AML'H.

607. Entrevista amb Antoni Fité (28 de gener de 1994).

608. Gil, Enric: Sobre dues rodes. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

Posteriorment el recorregut va variar de manera notable; s'iniciava a l'alçada del Bar Quintín per anar cap a la carretera de Collblanc, seguir per Esplugues, Cornellà i tornar a l'Hospitalet pel torrent Gornal, carrer Montseny i General Sanjurjo.

L'Agrupació Ciclista Collblanc, de la qual va ser president algun temps Conrado Segura, es va veure obligada a fusionar-se, l'any 1969, amb altres dues entitats hospitalenques, i van formar la Unió Ciclista l'Hospitalet, el president de la qual, avui, és l'empresari Pedro Zamora.⁶⁰⁹

Penyes ciclistes

L'ús de la bicicleta es va incrementar quan, l'any 1946, diversos amics i veïns de la barriada van fundar el Club Ciclista Canigó, amb l'única finalitat de fer excursions en bicicleta els dies festius. Qui no en tenia podia llogar-la a Cicles Morales, del carrer Montseny, núm. 88. Es va multiplicar també al final de la Segona Guerra Mundial, la presència del tàndem, utilitzat per matrimonis en les seves sortides al camp.

D'aquesta i altres penyes van sorgir joves amb verdadera vocació que, plens d'il·lusió, no van escatimar esforços per triomfar en el món de la bicicleta. Tres d'ells van néixer a

Instantània d'una cursa ciclista a la carretera de Collblanc, l'any 1952. El primer per l'esquerra és el senyor Juan Sans. Foto cedida pel senyor Juan Sans (AML'H – Imatges).

609. Entrevista amb Antoni Fité (28 de desembre de 1994).

Collblanc-la Torrassa: Salvador Baños, Juan Sans i Pedro Zamora. Tots tres es van iniciar en la categoria de juvenils i van aconseguir guanyar més d'un trofeu, una copa o un ram de flors. En definitiva, un gran premi per a ells.⁶¹⁰

Baños va guanyar un campionat d'Espanya *amateur*, Sans una competició similar en la categoria de cadets, i Zamora, que corria amb l'Agrupació Ciclista Collblanc-Xocolates Lloveras, el setembre de 1953 va guanyar el VI Campeonato de España per a cadets, on va batre el rècord mundial de velocitat en fer els 33 km del recorregut a 42,400 km/h.⁶¹¹

L'entusiasme pel ciclisme es va anar perdent al barri per la falta de suport econòmic i una certa discriminació: en les proves per etapes, per exemple, la dieta assignada als corredors de menor categoria consistia en un cafè amb llet i una pasta; l'allotjament es reduïa a una màrrega en un col·legi de la localitat de pas. En canvi, els participants estrangers eren tractats de manera molt diferent.⁶¹²

L'únic club que s'ha mantingut en actiu fins avui ha estat la Unió Ciclista l'Hospitalet, amb seu al carrer Occident, 18-22. L'any 2001 no va tenir equip per falta de diners. D'altra banda, invitar un corredor de prestigi a la prova que organitzen anualment és un luxe que no es poden permetre.

Actualment l'única casa dedicada a la venda de bicicletes i accessoris de Collblanc-la Torrassa, Dues Rodes, és al núm. 17 de la rambla Catalana.

i. Alguns dels membres de la Junta Directiva de l'entitat l'octubre de 1932 eren el seu president, José María Zahonero; el vice-president, Ramon Cerdá; el secretari, Pedro Rafael; el vicesecretari, Alfredo Alonso; el tresorer, Antoni Vilaplana; el comptable, Antoni Millán, i els vocals Salvador Querol, Jacint Coloma, Jacint Suñé i Francesc Cabrera.[Gil i Messeguer, Enric: Sobre dues rodes. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.]

610. Entrevista amb Juan Sans (8 d'octubre de 2001).

611. Retalls de premsa recollits en un àlbum de Pedro Zamora.

612. Entrevista amb Juan Sans (8 d'octubre de 2001).

El Fomento de Propietarios de la Torrassa

Des dels primers anys del segle XX i fins al 1936, llindar de la Guerra Civil espanyola, Collblanc-la Torrassa ha estat testimoni de l'aparició i desaparició d'una cinquantena d'entitats que han deixat la seva empremta en un llegat cívic, cultural i ideològic. Són pocs, entre les noves generacions, els que coneixen el paper que van desenvolupar societats com el Fomento de Propietarios de la Torrassa o L'Univers. El seu oblit és injust, ja que van ser elles les que van fer la història cultural de Collblanc-la Torrassa.

Entre les entitats més significatives destacarem, per exemple, el ja esmentat Fomento de Propietarios de la Torrassa, fundada el 30 d'octubre de 1911 amb caràcter apolític i tarannà progressista. El principal objectiu de la seva gestió en la defensa mútua dels interessos generals de la barriada.⁶¹³ El local social estava situat al carrer Holanda, cantonada Viena; el president era Magí Mayoral i el secretari Jaume Boleda.

El gener del 1912, quan l'entitat va saber que l'Ajuntament estava ampliant l'enllumenat públic elèctric, va remetre-li una nota indicant els llocs del barri on era molt necessari instal·lar punts de llum; així mateix sol·licitaven la col·locació de boques d'aigua per a incendis en els nuclis d'edificis.⁶¹⁴ Les autoritats van donar el vist i plau a la primera petició, però, quant a la segona, asseguraven que la Societat General d'Aigües de Barcelona es negava a fer-ne la instal·lació.

El febrer van denunciar la irrupció massiva de femers a la barriada, impropis, segons les seves pròpies paraules, d'un poble culte, i incomprendible al voltant de Barcelona.⁶¹⁵ Les seves queixes, com les de molts altres, no van tenir resposta.

Al Fomento de Propietarios es deu la col·locació d'una font al carrer Holanda, cantonada Santiago Apòstol, sol·licitada l'abril de 1912. L'emplaçament es va considerar el més idoni a fi de "millorar l'estat de vitalitat urbana"⁶¹⁶ del nucli d'edificis sorgits en aquell indret; a més, la font de la plaça Espanyola quedava molt apartada per al veïnat dels carrers Romanins, ronda de la Torrassa, Holanda, Campalans i Viena. Suggestien aprofitar l'estructura de ferro, "que de l'antiga font es troba vagant pels carrers d'aquest terme".⁶¹⁷

També van tenir en compte els actes populars, perquè van ser ells els qui van instaurar la festa major de la Torrassa. La idea va sorgir durant la reunió de la Junta Directiva del 26 de maig de 1912; dos dies després van recollir del consistori el corresponent permís per a celebrar-la el 25 de juliol, festivitat de Sant Jaume. Els regidors ho van aprovar sempre que "les festes que s'organitzin i es facin no ofenguin la moral ni els bons costums de l'ordre públic."⁶¹⁸ Dues setmanes abans de l'inici de la festa major demanaven a les autoritats que en aquests dies de celebracions "no es percebi l'abandonament que en

613. *Correspondència, 1911. AML'H.*

614. *Expedients administratius, 1912-1915. AML'H.*

615. *Expedients administratius, 1909-1912. AML'H.*

616. *Ibidem.*

617. *Ibidem.*

618. *Ibidem.*

Bar Ramon (1943), punt de reunió de penyes d'escacs, excursionistes, colomòbòfils i de la penya Som i Serem. Foto cedida pel senyor Armand Tarragó (AML'H – Imatges).

l'actualitat es troba la barriada".⁶¹⁹ També volien que l'enllumenat públic romangués encès totes les nits, i que els proporcionessin més vigilància. La resposta, datada l'11 de juliol, no era afirmativa, encara que expressaven la voluntat d'atendre la petició dins de les seves possibilitats. A continuació, amonestaven els dirigents del Fomento per la forma incorrecta d'adreçar-se per escrit al municipi, "pues los Sres. que constituyen la corporación municipal merecen más respeto y consideración".⁶²⁰ A més, els reclamaven la pòlissa d'una pesseta, obligatòria en tots els escrits adreçats a l'Alcaldia.

Indiscutiblement, el Foment de Propietaris de la Torrassa es preocupava de la seguretat i desenvolupament de Collblanc-la Torrassa, "a la que deseaban ver hermosa y floreciente, aunque fuera a costa de grandes sacrificios".⁶²¹

Per exemple van alçar la seva veu reclamant justícia quan, l'agost de 1912, es van assabentar que Barcelona pretenia ampliar el cementiri de Sants ocupant terrenys que limitaven amb les propietats d'alguns dels seus associats (vegeu pàg. 53). Així mateix, reivindicaven una major facilitat de comunicació amb la barriada de Santa Eulàlia, coneguda popularment per *la Mitja Galta*. "La falta de un camino directo supone la muerte de la propiedad y vecindario de esta barriada".⁶²² El mes de març del 1913 van sol·licitar del consell que nomenés "un guarda jurado de servicio diurno para evitar, en lo posible, el triste aspecto que presenta el arbolado de sus calles"⁶²³, ja que molts dels arbres que s'havien plantat en iniciar-se la urbanització havien desaparegut. Coneixent la situació econòmica municipal es van oferir a costejar el sou que fixessin per al vigilant. De la mateixa manera proposaven que s'instal·lés un punt de llum a la confluència de la ronda de la Torrassa amb la Riera Blanca, paratge fosc i solitari on algun veí que hi transitava de nit s'havia endut més d'un ensurt. Com en la petició anterior, el Fomento estava disposat a ingressar a les arques municipals l'import anual que generés el consum d'aquest llum.

619. *Ibidem*.
620. *Ibidem*.
621. *Expedients administratius, 1912-1915. AML'H*.
622. *Ibidem*.
623. *Ibidem*.

L'1 de febrer de 1914 van celebrar una assemblea per designar la nova junta, i l'1 de març van traslladar la seu social a Vila Antonieta, edifici situat a la rambla Catalana.

Algunes de les artèries del barri presentaven un aspecte lamentable que dificultava el trànsit de carros. L'estiu de 1914 el Fomento de Propietarios va presentar un projecte per arreglar un tram de 150 metres del carrer Progrés –amb un pressupost de 422 ptes.–, que duria a terme un jornaler de les Corts. També va contribuir a la proposta presentada per Riegos y Fuerza del Ebro, S A per a l'afermat de les vies pròximes a la subestació.

Aquell any, a fi de donar més brillantor a la festa major van celebrar, el diumenge 21 de juny, una "Reunió Magna" a la qual van convidar propietaris, industrials i veïns de Collblanc-la Torrassa i de Santa Eulàlia per informar-los dels preparatius de la festa, que aquest any duraria un dia més.

El 16 de juliol van sol·licitar la presència de dos mossos d'esquadra, amb la finalitat de mantenir l'ordre a la barriada, i que els pocs llums elèctrics de què disposava el barri romanguessin encesos els dies 25 i 26 fins a l'alba. També demanaven una subvenció que mitigués l'alt cost que implicaven les festes i invitaven les autoritats a gaudir-ne de tots els actes.

Dos dies després, un cop acabada la festa major, va arribar la resposta: els indicaven que els serveis competència de l'Ajuntament els estaven concedits, però no pas l'ajut en metàl·lic, ja que no hi havia pressupost especial per a celebracions, a més d'establir un mal precedent. La festa major d'aquell any es va fer davant del local social, a la rambla Catalana, entre els carrers Viena i Boada, en un espai delimitat, per fer més lluïts els actes festius. El programa començava a les deu del matí amb el repartiment de bons entre els pobres de la barriada; al migdia, concert; a la una, banquet familiar, i a les quatre i a les nou, balls amb orquestra.⁶²⁴

La primera festa major amb envelat de la qual tenim notícia és la de 1916. La carpa es va instal·lar enfront del local social. Els balls s'anunciaven per al dia 23, a les cinc de la tarda i a les deu de la nit; el 24 a la nit i el 25 a la tarda es garantia una gran il·luminació i la presència d'una prestigiosa orquestra. En el programa de festes hi constava que el despatx de carnets de ball s'atendria al local social.^k

En la festa major de 1917 es van produir tres novetats; la primera i la més significativa va ser el canvi de data: d'ara endavant se celebraria els dies 18, 19 i 20 de maig; la segona va ser que es va convertir en la festa major de Collblanc-la Torrassa, i l'última en l'organització de la qual va participar el Centro industrial Comercial y Agrícola, entitat fundada el 22 de desembre de 1914, que compartia local social amb el Fomento de Propietarios.

Durant els últims quatre anys de l'existència del Fomento, tota la seva activitat es va centrar a organitzar la festa major. El paper centralitzador sobre la problemàtica del barri que semblava detenir el va anar perdent en benefici de regidors com Jaume Mayol, Josep Rius o Josep Jordà, que des del seu lloc d'edils ja reivindicuen allò que necessitava la barriada. També van sorgir noves entitats precisament a partir de 1918, últim any en què el Fomento de Propietarios de la Torrassa va organitzar la festa major, acte després del qual va desaparèixer del panorama veïnal.

j. que va quedar constituïda de la següent manera: President: Magí Mayoral; vice president: Magí Rovira; tresorer: Francesc Navarro; comptador: Prudencio Bayona; vocals: Albert Puig, Francesc Virgili, Josep Ribas i Ramon Torrens; secretari: Ramon Martí; vice secretari: Josep Sans.
k. En aquesta època Magí Mayoral era encara a la presidència de l'entitat, sent el secretari Manel Boladeres i Soler. [Correspondència, 1916. AML'H.]

624. Correspondència, 1915. AML'H.

Societat Coral Instructiva L'Univers

Cal Tonet era un bar que disposava d'un local ampli, capaç d'acollir totes aquelles entitats que anaven a la recerca d'una sala còmoda i cèntrica. Era als números 8 i 9 de la plaça Espanyola. L'edifici, de dues plantes, era propietat de Josep Jordà i Polls, veí del barri, que va iniciar-ne la construcció l'abril de 1925.⁶²⁵ En aquell local s'hi va instal·lar, els primers dies de setembre de 1926, la Societat Coral Instructiva L'Univers, entitat nascuda en 1910 al carrer Torre Damians, núm. 9, de la barriada d'Hostafrancs. Un dels seus fundadors, Bartomeu Guardiola, va ser qui va proposar el nom que tots els socis van acceptar. "La vida normal de L'Univers, consistia a celebrar actes culturals i benèfics, organitzar excursions i festivals d'esbarjo".⁶²⁶

Després d'una sèrie de contratemps van optar per traslladar-se a Collblanc-la Torrassa, on molts dels seus associats tenien el domicili. Poc després d'establir-s'hi, l'entitat va aconseguir assolir la xifra de 150 socis gràcies a l'ingrés de nombroses famílies com els Panadés, Costán, Moltó i Bassas –els mateixos que vint anys després integrarien el Club Pimpinela.

El bar de Cal Tonet oferia tot el que anaven buscant: un escenari, cafè, billars i el que més anhelaven, "germanor i companyonia per part de tots els socis".⁶²⁷ Per a aconseguir el local i moblar-lo els calia 39.000 ptes., cosa que els va obligar a emetre accions de 5 ptes. cadascuna. Va haver-hi socis que van adquirir-ne fins a un centenar. El desembre de 1930, Bartomeu Guardiola, conserge de L'Univers en aquell moment, assegurava que el capital invertit estava amortitzat.⁶²⁸

La labor més significativa de L'Univers era la coral, "car han tingut la joia de conèixer veritables amants de l'obra claveriana i tots ells identificats en un sol pensament: Progrés, Virtut i Amor"⁶²⁹, tres paraules que reflectien l'ideal que va animar el músic Josep Anselm Clavé a crear les corals. Les caramelles del Dissabte de Glòria eren la cita anual que autoritats i veïns esperaven il·lusionats. La nit del dissabte 31 de març de 1934 van decidir homenatjar amb serenates el regidor i mestre Miquel Romeu, l'alcalde Ramon Frontera i el metge municipal Carles Martí-Feced. El repertori era, en la seva majoria, de Josep Anselm Clavé.

El mateix any, durant la festa major, es van comprometre a oferir un concert popular a la plaça Espanyola amb les peces més conegudes de Clavé, per això van sol·licitar de l'alcalde que durant el transcurs de l'audició els bars de l'entorn s'abstinguessin de posar en funcionament gramols i altaveus.⁶³⁰

Després de la seva arribada a Collblanc-la Torrassa van organitzar un quadre escènic que cada quinze dies oferia una obra de teatre selecta sota la direcció de Vicens Costán. El febrer de 1931 es va representar *La mossa de l'Hostal*, poema en un acte de Josep Janés i Olivé. El responsable de l'escenografia era *Baliga*, pseudònim d'Avel·lí Artís-Gener; el mobiliari anava a càrrec de la Casa Lluch, l'ebenista de la carretera de Collblanc, núm. 31. Una de les intèrprets, Teresa Palmada, afirmava emocionada que mai no havia vist la sala tan plena de públic.⁶³¹

Amb motiu de les noces de plata de L'Univers, la comissió organitzadora va voler deixar constància de l'efemèride desenvolupant un extens programa d'activitats. Els actes van començar el dissabte 7 de desembre de 1935 a la nit amb la representació de *L'Hèroe* –drama antimilitarista de Santiago Rusiñol–, i finalitzaren el dia 15 amb un sopar familiar.

625. Expedient de vivenda, núm. 4040. AML'H.
626. Bandera, núm. 2 (desembre de 1930) AML'H.
627. Opuscle del XXVè aniversari de L'Univers. Arxiu de l'autor.
628. Bandera, núm. 2 (desembre de 1930) AML'H.
629. Opuscle del XXVè aniversari.
630. Correspondència 1934. AML'H.
631. Bandera, núm. 7 (febrer de 1931), AML'H.

Societat Coral Instructiva L'Univers, programa de festes de l'any 1927 (Arxiu privat d'Inocencio Salmerón).

Va haver-hi partides d'escacs, concert de corals, audició de sardanes, exposició de pintura, dibuix i fotografies, recital de poesies, balls antics i moderns, partit de futbol, i carrera ciclista. El quadre infantil de L'Univers, creat per Jordi Moltó, també va tenir ocasió de mostrar les seves qualitats artístiques escenificant *La Real Gana*.

El local de la Societat Coral Instructiva L'Univers acollia al seu torn a entitats com el C.E. Torrasenc, el Club Ciclista Collblanc, el Club Columbòfil, el Club Excursionista Univers i Univers Escacs Club. També disposava d'una escola que, sota la direcció de la mestra Carme Güell i Batet, va iniciar les classes el desembre de 1934 amb quaranta-cinc nenes matriculades. Estava dividida en quatre nivells: preparatori, elemental, mitjà i superior. L'ensenyament es basava en "procediments objectius, presentant diverses classes de centre d'interès".⁶³²

El 15 de juliol de 1936, Antoni de Sanfeliu, president de l'associació, va informar que els dies 25 i 26 farien una excursió instructiva a Sant Hilari Sacalm, però potser els esdeveniments bèl·lics de la segona quinzena de juliol els van fer desistir.

L'última assemblea extraordinària que van celebrar va ser el 10 d'octubre d'aquell mateix any. Els assumptes a tractar eren únicament d'indole administrativa. Durant la reunió va ser-hi present un agent de l'autoritat, que va prendre nota del nombre d'assistents, trenta-nou, dels noms i direccions dels membres de la nova junta, i del temps de durada, dues hores i quinze minuts.

Segons el criteri d'Antoni de Sanfeliu, des dels primers moments del moviment revolucionari l'activitat a desenvolupar va ser nul·la, ja que "fueron desposeídos por la horda roja".⁶³³ Al final de la Guerra Civil el local de la Societat Coral Instructiva L'Univers va ser intervingut per una unitat militar de la Bandera d'Oviedo, que va deteriorar les instal·lacions. Coneguda aquesta situació pel president Antonio de Sanfeliu i pel secretari José García, el 15 de febrer de 1939, van comunicar a l'alcalde hospitalenc el desig de reprendre les activitats "con más entusiasmo que nunca, para ayudar a la cultura patria".⁶³⁴

El passat republicà dels socis de L'Univers es va convertir en un obstacle insalvable per a la devolució del local, ara en mans de Tito Llorens, que va obrir un bar a la planta baixa i va dedicar el pis superior a niu d'art fins que una ordre governativa el va clausurar.

El 9 de juliol de 1948 Antonio de Sanfeliu va demanar permís al Govern Civil per celebrar una reunió d'antics socis de L'Univers per tractar de reorganitzar-la i legalitzar-la. Gràcies a la seva tenacitat aconseguiria, el 1950, el restabliment de l'associació, que "cuenta en la actualidad con cuarenta y cinco coristas bajo la dirección del Ricardo Guinart"⁶³⁵ amb seu social a la plaça Espanyola, núm. 24.

Un dels últims actes de L'Univers es va fer el 12 de desembre de 1954, quan la ciutat de l'Hospitalet va voler rendir un homenatge al mestre Clavé, amb la participació de les nou masses corals hospitalenques existents en aquell moment. Es va descobrir un monument de l'escultor Rafael Solanic a la plaça del Molí, des d'aleshores anomenada d'Anselm Clavé, on figuren, gravats a la pedra, els noms de les entitats corals que es van afegir al testimoni d'admiració del gran músic català. En primer lloc hi ha el de L'Univers.

⁶³². *Opuscle*.

⁶³³. *Correspondència, 1939*. AML'H.

⁶³⁴. *Ibidem*.

⁶³⁵. *Entitats diverses 1 (1906-1986)* AML'H.

Societat Coral L'Aurora de Collblanc

El 4 de setembre de 1930 es va constituir la Societat Coral L'Aurora de Collblanc amb elements de la dissolta Agrupació Coral El Xut; en aquesta tasca hi va tenir molt a veure Joan Permanyer, un antic soci.⁶³⁶

La comissió gestora va celebrar les seves primeres reunions al cafè del Cinema Marte, el propietari del qual, Josep Aguilar, figurava com a membre d'honor de L'Aurora de Collblanc al costat de Balañá i Tarrazón. La presència d'aquests tres personatges, coneguts popularment pels "Matarrucs", en res no beneficiava l'entitat.⁶³⁷ Així i tot van aconseguir que el diputat a Corts pel districte de Sant Feliu de Llobregat, Antoni Miracle, fes donació de l'estendard del qual, al seu torn, havia de ser el padrí el dia de la benedicció. Però l'acte va quedar relegat fins al 4 de gener de l'any següent, i va tenir com a testimoni l'alcalde Just Oliveras i Prat, en substitució del diputat Miracle. La cerimònia de consagració i lliurament de l'estendard, que va començar amb molt de retard, va tenir lloc davant de la Tinència d'Alcaldia de Collblanc; va comptar amb la presència de trenta-set ensenyes i sis representacions corals.⁶³⁸ Si el diputat els va regalar l'estendard, l'alcalde els va obsequiar amb una vitrina, obra de l'ebenista Ricard Lluch, per a guardar-la.⁶³⁹ Al final dels parlaments que van intercanviar delegats de la coral i autoritat municipal, L'Aurora de Collblanc va oferir als assistents tres peces del seu repertori: “Salut Cantors”, “Les Flors de Maig i L'Empordà”.⁶⁴⁰ Però l'acte no va ser del gust de tothom. "Una festa que sense la intervenció dels Aguilar, Balanyá i Tarrazón [...] hauria estat brillant i admirada, s'ha convertit en la riota de tothom, se l'ha qualificat de moixiganga i de què sé jo quantes coses més".⁶⁴¹

El nom que se li va posar a la coral potser estava influït per aquella obra que va crear Clavé en 1845 titulada *L'Aurora*, ja que tota agrupació coral que es fundava pretenia inspirar-se en l'obra del mestre, aquell home que va voler redimir la classe treballadora allunyant-la de "asquerosos cafetines y lugares de infamación y juego abiertos para robar a la pobreza su pan de cada día".⁶⁴²

Al llarg de la seva existència, L'Aurora de Collblanc va comptar amb persones de vàlua –tant en la presidència com en la direcció musical–, com el mestre Joan Carbonell i Blanes, la tasca del qual al capdavant de la coral va ser molt fructífera, com ho demostra el seu extens repertori.⁶⁴³ Del treball realitzat pel president Josep García i Guimharaes "surge esta magnífica Agrupación, ejemplar en tantos aspectos y que es espejo social de la obra claveriana [...] ha sabido conducirla con pulso seguro, con inteligencia y sobre todo, con corazón..."⁶⁴⁴

Des de la seu social del carrer Pujós, núm. 83, van demanar permís per sortir a cantar les caramelles la nit del dissabte 4 d'abril de 1932; van interpretar tres composicions: “Nou esqueix”, “Dansa d'amor” i “Salut cantors”. A partir d'aquest moment ja no van faltar a la cita anual. En 1934 la sol·licitud de sortir a cantar les caramelles es va fer des del nou domicili del carrer Occident, 59. Aquest any la sortida estava programada per al 31 de març per la "localidad de Hospitalet, Coll-Blanch y Barcelona",⁶⁴⁵ amb títols com “L'Emigrant”, “Salut cantors”, “Llevantina”, “Flors de maig” i “El cant del poble”.

En aquesta mateixa època L'Aurora de Collblanc formava part de la secció de cultura d'Unió Republicana d'Esquerra de Collblanc-la Torrassa. En les sol·licituds, la salutació de comiat a l'alcalde Ramon Frontera la rubricaven desitjant-li molts anys de vida per al

⁶³⁶. *Programes de mà R/725*. AML'H.

⁶³⁷. Bandera, núm. 4 (*gener de 1931*) AML'H.

⁶³⁸. *Programes de mà R/725*. AML'H.

⁶³⁹. *Vilagrasa, Emilio*: Una ciudad en marcha. L'Hospitalet de Ll. 1960.

⁶⁴⁰. *Ibidem*.

⁶⁴¹. Bandera, núm. 4, *gener de 1931*. AML'H.

⁶⁴². Poblet, J. M.: Josep Anselm Clavé i la seva època. 1824-1874. Pàg. 62. *Dopesa. Barcelona*.

⁶⁴³. *Programes de mà. R/725*. AML'H.

⁶⁴⁴. *Ibidem*.

⁶⁴⁵. *Correspondència, 1934*. AML'H.

El Xiprer va ser un punt de reunió de l'Associació Unió Recreativa Cultural la Alianza (anys setanta). Foto cedita pel Sr. Antoni Comas (AML'H – Imatges).

bé de la República Espanyola. El febrer de 1939 la formalitat dels escrits serien molt diferents; després de declarar els signants ser membres de la Sociedad Coral La Aurora de CollBlanch i de tenir el "alto honor de saludar al alcalde", també es congratulaven amb el "Invicto Ejército Nacional que nos ha liberado de la tiranía roja".⁶⁴⁶

Aquesta salutació pretenia ser una presa de contacte amb les noves autoritats municipals, ja que la represa de l'activitat coral, paralitzada per la guerra, no deuria ser gens fàcil, perquè qualsevol entitat estava sota sospita.

L'any següent, en intentar recuperar el funcionament de L'Aurora de Coll-Blanc, es va fer la sol·licitud al Govern Civil, que va remetre els noms i direccions dels sol·licitants a l'alcalde de l'Hospitalet, reclamant informació sobre la finalitat de l'associació i antecedents polítics dels individus –pràctica habitual del règim–, temorós que s'hi poguessin introduir elements subversius. La Guàrdia Civil, fins a l'arribada de la democràcia, va ser l'encarregada de dur a terme la investigació. L'informe que redactava l'Ajuntament en aquests casos solia ressaltar la bona conducta dels socis de l'entitat, encara que en el passat la majoria exercís pressió a favor de les esquerres.⁶⁴⁷

Va ser l'any 1941 quan L'Aurora de Collblanc va poder sortir degudament autoritzada a cantar les típiques caramelles el dissabte a la Nit de Glòria. Les autoritats municipals, des del balcó de la casa consistorial, van ser els primers a escoltar la serenata amb Gloria a España, Canto a la siega, El tilo i Cara al sol, amb acompanyament de banda.⁶⁴⁸

Al llarg dels anys L'Aurora de Collblanc va viure alegries i va patir disgustos. Malgrat això no va desistir en la seva ferma voluntat de ser present a la gran festa de la Resurrecció del Senyor amb les seves cançons, les lletres de les quals, durant el període franquista, abans de ser interpretades havien de ser aprovades per la censura.

^{646.} Correspondència, 1939. (II) AML'H.

^{647.} Correspondència, 1940. AML'H.

^{648.} Correspondència, 1941. AML'H.

I així arribem a l'11 de setembre de 1955, data en què van commemorar les seves noces de plata. Per celebrar-ho van imprimir un quadernet en el qual no hi faltava un resum històric de l'entitat –signat per Marcos Casals i Puig, vice president d'Els Antics de la Torrassa– i sengles homenatges al mestre Joan Carbonell i al president Joan García; també van glossar en breus línies la vida del gran músic català Josep Anselm Clavé. Per descomptat no van oblidar ressenyar en una comissió d'honor a les autoritats municipals, al comandant militar de la plaça, al rector de Sant Ramon Nonat, al delegat de F.E.T i de les J.O.N.S. del districte i al cap comandant de la Guàrdia Civil, entre d'altres. Així mateix, hi figuraven els noms complets de cinquanta-sis socis. Del programa d'actes a desenvolupar destacaven l'ofici religiós a l'església de Sant Ramon Nonat, un concert al Cinema Joventut, seguit de discursos i imposicions de medalles, i finalment el sopar homenatge al mestre Joan Carbonell en una cèntric restaurant.⁶⁴⁹

La labor de L'Aurora de Collblanc va perllongar-se alguns anys més, però la irrupció del 600, la televisió i la segona residència van ser el principi de la decadència de les masses corals i d'altres entitats recreatives.

Ateneu Cultural Racionalista de la Torrassa

La dinàmica social durant la dècada de 1930 va afavorir la creació d'entitats culturals de marcat accent popular, com és el cas de l'Ateneu Cultural Racionalista de la Torrassa, fundat per iniciativa d'un grup de rajolers veïns del barri.

L'abril de 1931, Manel Agramunt i Maneu, en representació dels seus companys d'ofici, va sol·licitar permís per reunir-se el dia 12 del mateix mes en el Cafè Progrés amb la finalitat de crear un ateneu. Aquesta primera convocatòria va estar dedicada a tractar assumptes d'organització; posteriorment el barber Alejandro García Guillén va sol·licitar, en els mateixos termes, celebrar una reunió l'11 de juny al carrer Llançà, núm. 23, la primera de les tres seues que va tenir aquest ateneu.⁶⁵⁰

Segons Vicente Nebot, un dels seus fundadors, el concepte filosòfic del racionalisme que van defensar Descartes, Spinoza i Leibniz els va animar a la creació de l'ateneu. La principal tasca que van desenvolupar van ser les conferències. Els oradors⁶⁵¹ en la seva majoria de formació autodidacta, es dirigien a un auditori compost de treballadors que, encara que a penes van assolir l'ensenyament primari, estaven ansiosos d'aprendre.⁶⁵¹

Amb motiu del primer aniversari de l'Ateneu Cultural Racionalista, es va anunciar un míting per al matí del diumenge 17 d'abril en el qual van prendre la paraula Llibertat Rodenas, S. Asturich, Arturo Parera, Benjamí Casco Ruíz, Francisco Tomás i Josep Peirats.⁶⁵²

L'Ateneu també va cultivar el teatre com a element difusor del coneixement humà. Les primeres representacions es van portar a terme a la seu de L'Univers fins que el maig de 1933 es van traslladar a un local amb més capacitat, al carrer Pujós, núm. 105. Disposaven, així mateix, d'una biblioteca amb les obres més significatives de la literatura universal, i també tractats d'art, filosofia i ciències.⁶⁵³

^{1.} Entre el juliol i el desembre de 1932 es van oferir tretze conferències sobre temes diversos i orientacions pràctiques i econòmiques del verdader sindicalisme, per Gabriel Renom, el 7 de juliol; "Higiene", per Javier Serrano Coello, el 9 de juliol; "Cinema revolucionari", per Mateo Santos el 20 d'agost; "L'educació del nen", per Maria Juan, el 25 d'agost; "La geologia com a base de la regeneració social", per Alberto Carré, el 27 d'agost; "Teatre revolucionari", per Carles Poch i Llopart, el 17 de setembre; "L'art i el proletariat", per Angel Deborcausa, el 30 de setembre; "Vedats tancats", per Manel Arbona, el 8 d'octubre; "Antiteologia i Perjudicis del fanatisme religiós", per Josep Piquer i Palau, el 16 i el 29 d'octubre respectivament; "Ensenyaments històrics", per Constantino Voches, el 19 de novembre; "Nocions de cirurgia", per Javier Serrano, el 3 de desembre, i "Joventut", per Ginés Alonso, el 17 de desembre.[Correspondència, 1932. AML'H.].

^{649.} Programes de mà, R/725. AML'H.

^{650.} Correspondència, 1931. AML'H.

^{651.} Progrés, núm. 32, pàg. 8 i 9 (novembre de 1985).

^{652.} Ibidem.

^{653.} "Un poco de historia del Ateneo Racionalista de la Torrassa" Vicente Nebot. Progrés, núm. 32. (novembre de 1985), pàg. 8-9.

Cafè-Bar la Bohèmia

A finals de la segona dècada del segle XX a Collblanc-la Torrassa eren majoria els cafès bar que disposaven d'un petit escenari. En aquests empostissats solien oferir-s'hi espectacles, des de teatre d'aficionats a *varietés* del gènere més divers; era, al seu torn, el punt de reunió d'associacions que no tenien local propi, de masses corals o de tertúlies.

El Cafè La Bohèmia –abans Japó–, era un d'aquests. Era a la carretera de Collblanc, núm. 29, i ja existia en 1918, ja que allà s'hi havia fundat el Casino Familiar el setembre d'aquell mateix any, sent president Amadeo Carné i Fonts i secretari Joan Lluch i Roca. La filiació política del seu propietari, el barceloní Josep Subirats i Miralles, era coneguda per tots, perquè el 20 de febrer de 1924 va sol·licitar inscriure's en la Unió Patriòtica Nacional, liderada a l'Hospitalet per l'alcalde Tomás Giménez Bernabé.⁶⁵⁴

Tenia servei de restaurant, billars i sala d'actes amb escenari. Una part de la seva clientela, veïns de la barriada, mataben el temps jugant al tuti, la manilla o el dòmino. Els membres de les noves comissions de celebracions també hi organitzaven els preparatius per a la festa major del sector de Collblanc.

La vetllada més emotiva que va tenir-hi lloc va ser la celebrada el desembre de 1921 a benefici dels soldats hospitalencs que es estaven lluitant a l'Àfrica. La proposta va ser suggerida pel Patronat General de Beneficència quan es va tenir notícia del que s'anomenà el "Desatre de Melilla" i s'hi van adherir nombrosos col·lectius del poble. Els soldats que el juliol d'aquell any gaudien de permís a la península van haver de reincorporar-se d'immediat als seus regiments del Marroc. Dels trenta-dos hospitalencs que prestaven servei militar a Melilla, Tetuan, Larraix i Alcázarquivir, sis eren veïns de Collblanc-la Torrassa,⁶⁵⁵ com Marcel·lí Utgés i Romeu. Els membres de la comissió organitzadora^m (que va acceptar aquell "nombrament amb rel·ligiós agraïment per la iniciativa llençada"),⁶⁵⁶ van programar el festival per al dissabte 3 de desembre, però per malaltia del director del Teatre Grop Tranquil de Sants es va haver d'ajornar fins al dia 17.

La primera part del programa s'obria amb la presència de l'humorista Jacint Socias i la seva paròdia de *Marieta de l'ull viu*; el seguia la comèdia de Pitarra, *Cura de Moro*, i tancaven aquesta fase inicial de la gala tres composicions del sextet de corda Els Harmònius de Sans. La segona part s'iniciava amb l'actuació de dos cantants acompanyats al piano pel mestre Esteve López; després es representaria l'obra d'Andreu Camp i Sala *El Guarda Via*, i finalitzaria la vetllada amb el sorteig d'una "Onça d'Or". Les butlletes de la rifa es podien adquirir en tots els establiments de la localitat al preu d'una pesseta els deu números. L'import de les entrades per presenciar aquest espectacle benèfic s'havia fixat en 2 ptes. la butaca. La quantitat recaptada per totes les entitats que es van afegir als actes humanitaris va ascendir a 1.599,30 ptes. L'alcalde Just Oliveras es va encarregar de distribuir els diners entre els hospitalencs destinats a l'Àfrica; a cadascun li van correspondre 51 ptes., una vegada deduïdes les despeses del gir postal.

Cafè Espanyol

El Cafè Espanyol era un establiment amb una activitat recreativa pròpia, a més de ser seu d'associacions sense local. Situat a la plaça Espanyola, núm. 24, era regentat per Josep Barnich i Segura, nascut el 1878, d'origen barceloní, casat i amb tres fills.

m. Josep Sans, Joan Prats, Joan Pons, Josep Gual, Gaspar Circuns, Anton Pons, Francisco Bertran, Jaume Jorba i Anton Fabra.

⁶⁵⁴. *Correspondència*, 1918. AML'H.
⁶⁵⁵. *Correspondència*, 1921. AML'H.
⁶⁵⁶. *Ibidem*. (Hem respectat l'ortografia de l'original).

Al Cafè Espanyol també se'l coneixia com a Bar Cinema Espanyol per les seves sessions cinematogràfiques dels dissabtes i diumenges. Des de 1921, durant l'època estival, solia entretenir la seva clientela amb la projecció de pel·lícules a l'aire lliure a la mateixa plaça, davant del Cafè, sempre que la climatologia ho permetés. Entre els assistents hi predominava el públic infantil.

Una de les entitats que acollia en el seu recinte era el Ateneo Instructivo Torrasense que presidia el farmacèutic del carrer Llobregat, Agustí Pujadas i Pujol (vegeu pàg. 198). Les relacions entre el llicenciat i el taverner no passaven pel seu millor moment quan, el juliol de 1924, aquell va denunciar aquest davant el Govern Civil acusant-lo de burlar la normativa en matèria d'espectacles públics perquè, segons ell, el local no reunia les més elementals condicions de seguretat i higiene".⁶⁵⁷ L'arquitecte municipal, Ramon Puig i Gairalt, va ser l'encarregat de verificar la inspecció de l'establiment; en el seu informe va declarar que es tractava d'un local destinat a teatre, habilitat per a sessions de cinema-tògraf.⁶⁵⁸ L'edifici tenia quatre portes d'accés, dues per la plaça i dues més pel carrer Montseny, suficients per a un desallotjament ràpid en cas d'emergència, però l'espai dedicat a pati de butaques era una sala de 14,78 m x 5,56 m sobre els extrems de la qual s'aixecava una galeria de fusta destinada a les localitats de preferència, a les quals s'arribava mitjançant una escala de fusta sota la qual se situava la cabina de projeccions. Aquest sector no tenia protecció, per la qual cosa en cas d'incendi, els espectadors es veurien obligats a llançar-se al pati de butaques.⁶⁵⁹ L'arquitecte va aconsellar suspendre d'immediat qualsevol espectacle fins que no es duguessin a terme les obres de reforma adequades.

El senyor Barnich devia de prendre nota de tot allò que se li va indicar, perquè l'1 de juliol de l'any següent va obtenir el permís municipal per continuar les seves sessions de cinema dins i fora del seu establiment.⁶⁶⁰

A finals de la mateixa dècada, amb la presència de dos cinematògrafs a la barriada, el Marte i el Real, el que fóra sala de projeccions es va convertir en gimnàs, on la pràctica de la boxa era cosa habitual.

L'abril de 1945 l'hospitalenc de 27 anys Alfons Rodeila va adquirir mitjançant traspàs el Bar Espanyol i va demanar autorització per a pintar el tendal que cobria la façana amb la llegenda: “Ron Manzanilla-Bar Español-Ponche Morera”, previ pagament de 60 ptes. en concepte d'arbitris.⁶⁶¹ El juny de 1949 el bar va passar a Cosme Estradé i Camí, que desitjava pintar la façana i posar-hi un cartell amb el lema "Club de Futbol Torrasenc"; pel pintat de la paret va pagar 96 ptes. i pel permís municipal 30 ptes.⁶⁶²

A finals de 1964 va desaparèixer el que quedava del Bar-Cinema-Espanyol. Vicente Pallarés Cartaña –agent de la propietat immobiliària–, en nom propi i en representació del promotor de pisos Antonio Giménez, va sol·licitar permís per a enderrocar el vell edifici de la plaça Espanyola, núm. 24, i edificar-ne un de nova planta amb habitatges de renda limitada.⁶⁶³ En l'actualitat, la planta baixa és una entitat bancària.

⁶⁵⁷. *Correspondència*, 1924. AML'H.
⁶⁵⁸. *Ibidem*.
⁶⁵⁹. *Ibidem*.
⁶⁶⁰. *Comissió Municipal Permanent*, 1925. AML'H.
⁶⁶¹. *Expedient de vivenda*, núm. 14.636. AML'H.
⁶⁶². *Expedient de vivenda*, núm. 19.152. AML'H.
⁶⁶³. *Expedient de vivenda*, núm. 972/64. AML'H.

La Unió Excursionista de Catalunya (UEC) de Collblanc

La passió per l'excursionisme sorgí a Europa cap a finals del segle XVIII, esperonada per l'objectiu principal d'aquells anys: escalar el cim del Mont Blanc.

El primer centre excursionista es fundà l'any 1857 a Londres, i Catalunya, el 1876: l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, pionera a tot Espanya.^{663a}

L'excursionisme, aleshores, reflectia les inquietuds de la societat catalana, influïda pel caràcter romàntic dels forjadors de la Renaixença, preocupats per la història, la llengua pròpia, la geografia i la cultura general del país.^{663b} L'afany d'identificació amb el paisatge, tot recorrent comarques i muntanyes, fomentà la creació de nombroses associacions excursionistes arreu del país.

A L'Hospitalet el primer pas el féu el Grup Saltadiç^{663c} l'any 1918, format per un grup d'hospitalencs relacionats amb el moviment excursionista barceloní. L'Hospitalet era, aleshores, un poble d'uns 12.000 habitants, i la pràctica de l'esport a l'aire lliure era una novetat. Durant la seva existència, el Grup Saltadiç dugué a terme una activitat intensa, però desaparegué en esclatar la Guerra Civil, com tantes altres entitats.^{663d}

A Collblanc-la Torrassa l'excursionisme era impulsat per la Societat Coral l'Univers, que, procedent del barri barcelonès d'Hostafrancs, s'instal·là a la plaça Espanyola el 1926. Un dels seus fundadors, Bartomeu Guardiola, assegurava, el novembre de 1930, que l'Univers, d'entre les diverses seccions de què disposava, en tenia una de dedicada a l'excursionisme.^{663e}

Un cop acabada la contesa civil anaren sorgint entitats de tota mena, impulsades per una generació que ja no tenia res a veure amb la política del passat. Això va facilitar que uns amics es reunissin la tarda del 26 de novembre de 1949 i, sota el lema “Som i serem amics”^{663f}, creessin la Unió Excursionista de Catalunya —delegació de L'Hospitalet—, anomenada així en un principi. Eren setze amics entusiastes de l'excursionisme. La trobada, amb l'autorització de la Federación Española de Montañismo, tingué lloc en un habitatge del carrer d'Estruch, número 13, residència habitual de Miquel Giné, membre fundador.

Aquella mateixa tarda quedà constituïda la junta directiva, formada per les persones següents:^{663g}

President	Jaume Peris i Xancó
Primer vicepresident	Eugeni Miró i Verge
Segon vicepresident	Jaume Alberich i Nolla
Tercer vicepresident	Enric Herrero i Gairalt
Secretari	Miquel Giné i Altés
Tresorer	Josep Sarabia i Ruiz
Comptable	Vicent Vicens i Buj
Vocal de Cultura	Frederic Alberich
Vocal de muntanya	Jordi García

Durant el mes de febrer de cada any se n'havia de renovar la junta directiva. Alguns dels membres repetien per vocació, però la majoria es limitaven a complir el seu mandat anual i tot seguit hi renunciaven, al·legant compromisos familiars o laborals.

Durant la seva existència, la UEC de Collblanc va tenir catorze presidents de junta. El que

663a. FERRÁNDEZ, Jaume. Diccionari de l'excursionisme català. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2001, pàg. 23.
663b. Ibidem.
663c. Escrit així en l'ortografia de l'època.
663d. Quaderns d'estudi, núm. 6. L'Hospitalet de Llobregat, pàg. 222.
663e. Bandera, núm. 2. AML'H. L'Hospitalet de Llobregat.
663f. Llibre d'actes núm. 1, foli 37. Arxiu personal de Jordi Pla (antic membre de la Unió Excursionista de Catalunya de Collblanc).
663g. Ibidem, llibre 1, foli 2.

menys temps va ser-ne no va arribar a esgotar el mandat, i el que més, va ser en el càrrec catorze anys seguits.

Durant la reunió del dia 6 de maig de 1952 es va decidir de canviar el nom de l'entitat. A partir d'aleshores se la coneixeria com a “Delegación de Collblanc”, en comptes de “Delegación de Hospitalet de Llobregat”, perquè s'havia constituït recentment la delegació del barri del Centre, que reclamà per a ella el nom de la ciutat.

L'abril de 1951 la UEC de Collblanc va haver de buscar, per raons de creixement, un nou local on encabir-hi còmodament els socis i on cada secció pogués fer les seves activitats. A mitjan novembre de 1952 acordaren de llogar el soterrani del carrer de Costa, números 3 i 5 (actual carrer de Doctor Ferran i Clua), amb un cost de 350 pessetes mensuals (2,10 euros). Un cop acabades les obres de reforma, s'hi instal·laren definitivament al cap d'un mes.

L'entitat es finançava amb els ingressos que obtenia per conceptes diversos. En principi, pels socis, amb quotes de 3 pessetes (18 cèntims) per als homes, i 2 pessetes (12 cèntims) per a les dones. El maig de 1954 s'hi havia inscrit el soci número 155. De les excursions que es feien en autocar, se'n treia un petit benefici per cada inscrit. Una altra font d'ingressos eren les participacions a la loteria de Nadal, en la qual, al començament, hi jugaven quantitats molt modestes, però que amb el pas del temps arribaren a assolir xifres importants (100.000 pessetes, 600 euros actuals) a la dècada dels anys setanta, l'etapa de màxim esplendor de l'entitat, en la qual ja s'havia inscrit el soci número 1.339. El donatiu de soci protector i les subvencions que rebien en ocasions molt especials de l'Ajuntament, també contribuïen a pal·liar la salut econòmica de l'entitat.

Durant els cinquanta anys d'història de la UEC de Collblanc, aquesta entitat tingué la seu en tres locals més. Així, cinc mesos després d'instal·lar-se al carrer de Costa, aparegueren els problemes de salubritat propis d'un soterrani sense la ventilació adequada. La humitat permanent el feia inhabitable i en deteriorava el material, de manera que l'agost de 1953 es començà a buscar una nova seu, que finalment fou al carrer de Baquer número 19, i per la qual havien de pagar 700 pessetes (4,20 euros) de lloguer i 5.000 (30 euros) de traspàs. Un cop legalitzat el contracte, el dia 1 de juliol de 1954 se'n reiniciaren les activitats al nou local.^{663h}

Durant els disset anys que hi romangueren, l'entitat augmentà el nombre de socis i d'activitats, de manera que el local quedà petit de bell nou, i decidiren de buscar-ne un altre de més ampli.

El del carrer del General Sanjurjo (actual carrer del Doctor Martí i Julià), número 128, reunia les condicions més exigents per a una entitat esportiva. La sessió inaugural se celebrà el dia 3 de febrer de 1971.⁶⁶³ⁱ El contracte s'establí per temps indefinit i amb el compromís que l'import del lloguer —que a principis de l'any 1982 era de 5.500 pessetes (33 euros) mensuals— no s'incrementés desmesuradament. Ningú no podia preveure que en aquelles dates la tendència dels contractes de lloguer fos a l'alça, i ja el mes de novembre de 1972 l'amo del local, Rafael Porta, pretextant una separació de béns, sol·licità la rescissió del contracte, sense èxit. Però l'any 1999, sota la pressió que significava la possibilitat d'anar a judici, i aconsellats per un advocat, la UEC va deixar el local.

L'esperit de lluita que els havia animat durant anys remeté notablement. Les baixes de socis eren contínues, i la falta d'interès es reflectia en la baixa assistència a les reunions.

Ja en hores baixes, la UEC de Collblanc es traslladà a un local del número 90 del carrer de Santiago Apòstol, on el dia 27 de maig de 2000 el president, Jordi Pla, va signar l'acta de defunció de l'entitat.^{663j}

663h. Ibidem, llibre 1, foli 34.
663i. Ibidem, llibre 4, foli 30.
663j. Ibidem, llibre 5, foli 46.

Sales cinematogràfiques

El cinema va néixer a París el 28 de desembre de 1895, fruit de l'enginy dels germans Auguste i Louis Lumière. Entre el reduït públic assistent a la primera projecció de pel·lícules hi havia Georges Méliès, director del Teatre Houdin de París, que va intuir les grans possibilitats del cinematògraf com a espectacle de masses. Els firaires, gent nòmada, van ser-ne els primers divulgadors; en senzilles barraques de fusta van improvisar les primeres sales de projecció. El setè art, segons la definició del crític italià Riccioto Canudo, és una fàbrica de somnis, de mites, espectacle de masses i una poderosa indústria que utilitza milers de persones.

A Barcelona es va donar a conèixer el 10 de desembre de 1896 a l'estudi fotogràfic Napoleó, situat a la rambla de Santa Mònica, núm. 17.

A l'Hospitalet es va presentar el 22 de març de 1907 a Cal Carreter, edifici de dues plantes del carrer Major, núm. 63, construït en 1894.

L'any 1910 l'immoble de dues plantes de 50 m² de superfície que hi havia al núm. 9 de la carretera de Collblanc figurava com a cinema, encara que en cap moment aparegui en la matrícula industrial. Però la força aclaparadora del cinema com a espectacle de masses no podia subsistir en locals improvisats, calia construir-los i adaptar-los a les exigències d'aquest nou art popular.

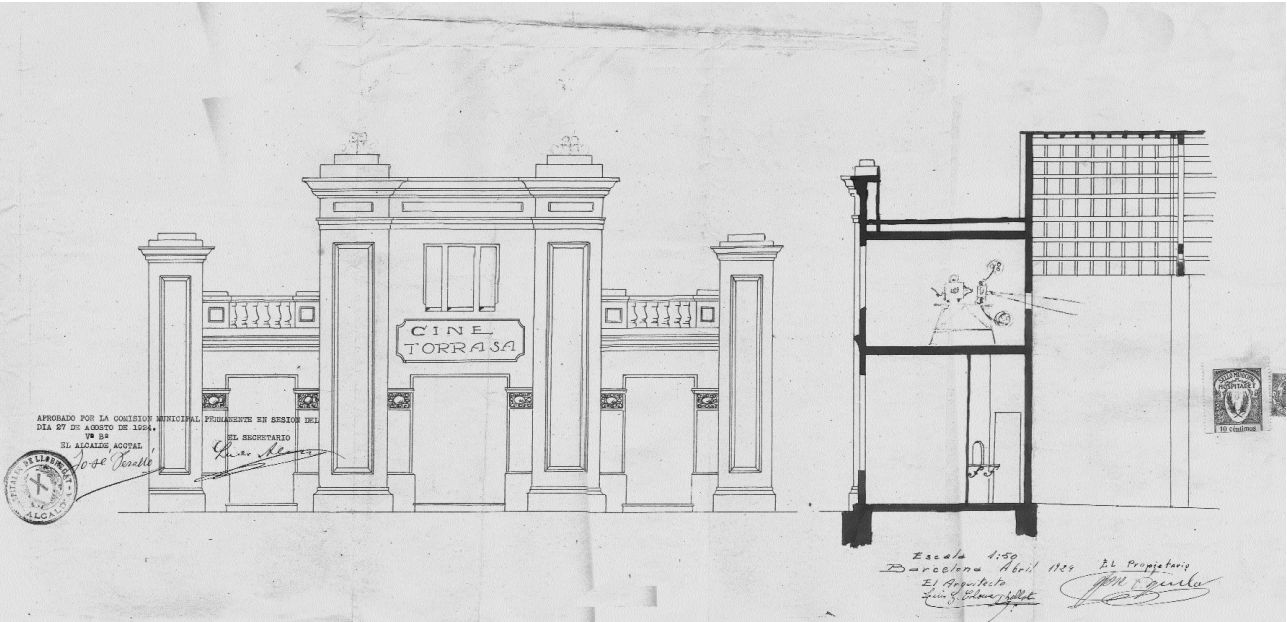
Així ho degué entendre l'empresari hospitalenc Lluís Oliveras quan, el mes de març del 1911, va sol·licitar permís per a construir el Cinema Imperial, obra de l'arquitecte M. J. Raspall. Aprovat el 18 d'abril i amb capacitat per a 700 espectadors, el local s'ajustava a la normativa que regia en matèria d'edificis destinats a espectacles públics. Estava situat a la rambla de Just Oliveras, cantonada carrer Barcelona.⁶⁶⁴

El Cinema Marte

Als anys vint, quan Collblanc-la Torrassa va entrar en la dinàmica del creixement de la població provocat per l'allau immigratòria, la presència de sales cinematogràfiques es feia indispensable. El constructor i veí del barri Josep Aguilar i Planas se'n va adonar i el maig de 1924 va sol·licitar llicència per construir un pavelló destinat a cinema que emplaçaria a la cantonada dels carrers Pujós i Estruch.

La memòria descriptiva acompanyada de plànols de l'arquitecte Lluís G. Colomer detallava la disposició de l'edifici. Com a dada significativa indicava el nombre de portes que

⁶⁶⁴. Expedient de vivenda, núm. 1091. AML'H.

Plànols Cinema Marte any 1924 (AML'H - Fons municipal -l·licències d'obres exp.3386).

tindria la sala: set pel carrer Estruch i sis per Pujós perquè, en cas d'emergència, el públic pogués desallotjar-lo amb rapidesa i seguretat. El 10 de juliol del mateix any el Govern Civil va concedir el permís sol·licitat, amb la condició que el peticionari accedís a dur a terme una sèrie de modificacions a manera de prevenció, com eixamplar les portes del vestíbul fins a un mínim de 2m²; aïllar el bar de la sala d'espectadors; situar el lavabo de les senyores de manera que, per a accedir-hi, no calgués passar pel bar; instal·lar els camerinos a l'extrem oposat que marcava el pla per facilitar la sortida ràpida dels artistes; fixar les files de butaques a terra, deixant un passadís de 43 cm entre elles; instal·lar un teló metàl·lic a la boca de l'escenari i finalment, per assegurar el servei contra incendis, col·locar a la sala dues boques d'incendis i quatre extintors i, a l'interior de l'escenari, una boca i tres extintors.⁶⁶⁵

La construcció del Cinema Marte va començar immediatament i a bon ritme, i ja el 20 de desembre de 1924 es va inaugurar. L'empresa, formada ara per Aguilar, Torné i Cia., anunciava que oferien espectacles de cinema i atraccions. L'aforament era de 300 localitats de primera preferència, 350 de segona preferència i 200 de general. Es va disposar que les sessions tinguessin lloc els dijous, dissabtes, diumenges, festius i vigília de festius. El preu de les entrades quedava concertat de la següent manera: la primera preferència del dijous, 50 cts.; la segona, 40 cts.; i la general. 30 cts. Els altres dies s'incrementaria 10 cts., excepte la general, que no variaria.⁶⁶⁶

L'empresa estava obligada a pagar a l'Estat, en concepte de taquillatge, 9,24 ptes. per una sola funció els dies laborables i 25,04 per les dues funcions dels festius. Al tractar-se d'un cinema situat en un lloc amb poc veïnat va obtenir una bonificació d'un 30%. Però Josep Aguilar, en qualitat de director gerent, el juny de 1925 va sol·licitar unes condicions més favorables, assegurant que, durant l'estiu, l'assistència a les funcions cinematogràfiques era menor. Aquesta minva de públic en època estival va forçar l'em-

presa a suspendre temporalment una de les dues sessions del diumenge.⁶⁶⁷

El Cinema Marte combinava el programa doble –en el qual no faltava el prestigiós Noticiari Fox– amb un espectacle de varietats.⁶⁶⁸ Cal recordar que fins a 1927 el cinema era mut, cosa que obligava a subtitular les pel·lícules.

El comportament de cert sector del públic no era precisament exemplar; quan s'interrompia la projecció per qualsevol incidència tècnica grans i petits armaven un gran enrenou amb xiulets i picaven amb els peus. Els ànims es calmaven en solucionar-se l'anomalia o si s'encenien els llums. Al final de la funció el terra quedava ple de clofolles de cacauets i castanyes. La prohibició de fumar i escopir dins de la sala s'anunciava amb grans cartells, però eren ben pocs els que en feien cas.⁶⁶⁹

L'incendi del Teatre Novetats de Madrid i l'explosió del polvorí de Cabrerizas a Melilla van originar un moviment de solidaritat a l'Hospitalet que es va materialitzar amb la celebració de festivals a benefici dels familiars de les víctimes. Els espectacles, patrocinats per l'Ajuntament, es van celebrar en els tres districtes de la nostra ciutat, i van tenir com a marc tres cines de la població: Oliveras, Victòria i Marte. El d'aquest últim es va portar a terme l'11 d'octubre de 1928. La comissió organitzadora del districte II l'encapçalaven els presidents de quatre entitats de la barriada, entre les quals es trobava el Gremi de Comestibles i Similars. Per a aquest esdeveniment el preu de les butaques es va incrementar sensiblement: primera preferència, 1,50 ptes.; segona preferència, 1 pta.; i general, 60 cts. La recaptació benèfica va ser de 1.061 ptes., molt per sobre de l'obtinguda als cines Oliveras i Victòria. El públic que va omplir el Cinema Marte va mostrar el seu entusiasme aplaudint constantment les actuacions artístiques. Els taxistes de Collblanc-la Torrassa van tenir un gest altruista al terme de la funció portant gratuïtament els artistes fins als seus domicilis.⁶⁷⁰

No hi ha constància del programa d'aquest dia, però és molt probable que estigués en la línia d'un altre festival benèfic que es va celebrar el dimarts 16 d'abril de 1929, organitzat per la Peña Taurina Granero II. En aquesta ocasió es van posar en escena tres entremesos: *El chiquillo*, *El sexo débil* i *El contrabando*. Entre una comèdia i l'altra s'hi van intercalar un trio còmic i dos intèrprets argentins de tangos i milongas. Per tancar l'acte el gran actor català Enric Borrás va recitar fragments d'*El alcalde de Zalamea* i *El ferrer de tall*.⁶⁷¹

En vista de l'èxit artístic i de la gran assistència de públic, l'octubre de 1928, el Gremi de Comestibles i Similars va creure possible dur a terme amb la mateixa fortuna una temporada teatral a l'escenari del Cinema Marte. Els preus que es van imposar per a aquestes jornades de teatre van ser molt semblants als establerts en l'esmentat festival, amb la diferència que es va crear un abonament mensual de quatre funcions, amb un lleuger descompte i transferible.

Amb les gestions portades a terme per aquest grup entusiasta de comerciants de Collblanc-la Torrassa es va aconseguir que la Compañía de Comedia es comprometés, durant el primer mes, a posar en escena tres obres. El 7 de desembre es representaria *Cobardías*, de Linares Rivas; el 13, *Juan José*, de Joaquín Dicenta, i el 20, *Marianela*,

665. Expedient de vivenda, núm. 3386. AML'H.
666. Expedients administratius, 1925-1926. AML'H.

667. Correspondència, 1924-1925. AML'H.
668. Cartells dels cinemes Marte i Real. AML'H.
669. La Voz de Hospitalet, núm. 33 (4 de desembre de 1929) AML'H.
670. La Voz de Hospitalet, núm. 6 (15 d'octubre de 1928). AML'H.
671. Cartells del Cinema Marte. AML'H.

adaptació de la novel·la de Benito Pérez Galdós realitzada pels germans Álvarez Quintero. Repertori i elenc, encapçalat per l'actriu Carmen Illescas i l'actor Antonio Rovira, eren la millor garantia d'èxit; el públic els coneixia per haver actuat en els principals teatres de Barcelona. Malgrat la professionalitat dels intèrprets i l'acurat muntatge de l'obra, la primera representació va tenir poc públic.

El drama de Dicenta, el text del qual simbolitza la lluita de classes, va despertar més interès, i el nombre d'espectadors va augmentar. La representació de *Marianela* va quedar ajornada sense cap justificació i sense concretar data. Un portaveu de la companyia va assegurar que en el seu lloc s'oferiria *El cor del poble*, d'Ignasi Iglesias.⁶⁷²

Des de la seva aparició l'agost de 1928, el diari *La Voz de Hospitalet* solia inserir comentaris signats per Bonaplata i Ferrer sobre les activitats del Cinema Marte, però a partir de finals de desembre del mateix any, i fins a la seva desaparició el mes de març del 1930, va deixar de fer-ho. Tan sols apareixia la publicitat conjunta amb el Cinema Real anunciant les grans atraccions i selectes programes dels dijous, dissabtes i diumenges.

Una nova temporada teatral del Cinema Marte es va iniciar el gener del 1931 amb la posada en escena de *Los niños del Hospicio*. L'obra, que durava quatre hores, era una paròdia de melodrama en sis actes "llargs i pesats", segons el criteri de Zoilo Petit (Josep Janés). Respecte a la interpretació, l'única que va tenir bones crítiques va ser l'actriu Teresa Gómez.⁶⁷³

El Cinema Marte, conegut popularment per "Cinema Potage", tenia els dies comptats, ja que el cinema sonor s'imposava. Joaquim Piulachs, en qualitat de soci liquidador de la societat Aguilar, Torné, Piulachs i Castellar, va sol·licitar permís d'obra per a enderrocar-lo, la qual cosa li va ser concedida l'11 d'abril de 1931.⁶⁷⁴

Cinema Real

Quan el setembre de 1925 el regidor Leopoldo Lomba va sol·licitar el títol de ciutat per a l'Hospitalet, la vila posseïa una florent indústria i el nombre d'habitants es calculava en uns 30.000. Gairebé dos terços d'aquesta població residia a Collblanc-la Torrassa. Amb aquest públic potencial, i amb la creixent afició al cinema, no va ser estrany que al barri s'hi construís una nova sala, el Cinema Real, a la carretera de Collblanc, núm. 3, (antiga carretera Reial), en el mateix lloc on avui hi ha el Cinema Continental.

El Cinema Real, promogut per l'empresari barceloní Hermenegildo Burgos per dedicar-lo a projeccions cinematogràfiques i varietats, romania obert els dijous, dissabtes, diumenges, festius i vigília de festa. Els dies laborables el preu de les localitats de preferència era de 40 cts. i les de general 25 cts.; els festius costaven 60 i 35 cts. respectivament. El servei de lavabo i guarda-roba eren totalment gratuïts.

El propietari va declarar una capacitat del local que no es corresponia amb la realitat. Després de la primera inspecció es va descobrir que el nombre de butaques de preferència era de 639 i les de general ascendien a 120.

^[1] La Voz de Hospitalet (16 de desembre de 1928). AML'H

^[2] Bandera, núm. 5 (25 de gener de 1931). AML'H

^[3] Expedient de vivenda, núm. 7472. AML'H

Les funcions inaugurals van ser els dies 29 i 30 d'agost de 1925.⁶⁷⁵

La primera programació que es coneix del Cinema Real és de desembre del mateix any. Feia referència al film *La Dolores*, producció nacional del 1923. Durant la projecció una rondalla va interpretar diverses composicions musicals, entre elles la coneguda cobla que va donar nom a la pel·lícula. El públic, que va abarrotar la sala, va sortir molt complagut de l'espectacle. Vist l'èxit obtingut, l'empresa va anunciar per ben aviat un altre títol de prestigi, *Rosario la Cortijera*.⁶⁷⁶

El Cinema Real disposava d'un pianista que, a còpia de música popular, seguia el desenvolupament de la pel·lícula. Des d'un racó un relator il·lustrava documentals i noticiaris. Un dels primers pianistes que va actuar en el Cinema Real va ser Noè Renato Pérez, que brindaria posteriorment el lloc al seu cunyat José Fructuoso, que posseïa un repertori de tretze composicions memoritzades que tocava mentre es projectava la pel·lícula.⁶⁷⁷ El debut el tenia un xic atemorit, perquè el públic del Cinema Real tenia fama de no tractar bé els pianistes.

Durant un temps el Cinema Real va estar vinculat a l'empresa del Cinema Marte, ja que la programació era la mateixa, com ho confirma un cartell de juliol de 1928 on, al peu, s'hi podia llegir que "si por causas ajenas a la empresa hubiera de suspenderse la función una vez iniciada la proyección, el respetable carecerá de derecho para reclamar". És clar que el públic que omplia el galliner era infantil i l'únic que el preocupava era l'habilitat de Fred Thomson, un genet manc que muntava al seu cavall *Relámpago*.⁶⁷⁸

En proclamar-se la Segona República Espanyola l'abril de 1931 el Real va canviar el seu nom pel de Cinema Republicà. Aquesta sala va patir el canvi del cinema mut al sonor, perquè no estava preparat amb equips de sonorització, de manera va donar pas a un altre tipus d'activitat recreativa.

El febrer de 1934ⁿ el propietari i gerent de la societat Sala Xevalier, Francesc Morell, va voler convertir-lo en sala de ball mitjançant algunes reformes.⁶⁷⁹ El 13 d'abril de 1934 va invitar l'alcalde hospitalenc Ramon Frontera a la inauguració, coincidint amb les festes del tercer aniversari de la proclamació de la República.⁶⁸⁰ La façana de l'edifici estava presidida per una gegantina figura del cantant francès Maurice Chevalier, abillat amb el seu inseparable canotier.

Arran de l'aixecament militar, la Sala Xevalier va ser col·lectivitzada i va passar a dependre de la Conselleria de Sanitat. El setembre de 1937 el seu responsable va reclamar una sèrie d'objectes que havien desaparegut del local durant els successos de maig. També s'hi va instal·lar un Comitè de Defensa o Patrulles, del qual van ser membres alguns veïns del barri.⁶⁸¹ I durant els primers anys del franquisme es va convertir en menjador d'auxili social.

L'any 1943 l'empresa Balañá va remodelar el local per a reiniciar la seva antiga activitat, el ball. A l'obertura, ara amb el nom de Sala Continental, van actuar-hi les orquestres Rapsodas i Raúl Abril. El mes d'abril de 1946, Josep Balañá va sol·licitar permís per fer obres en la part posterior de l'edifici per tal de construir-hi una pista dedicada als esports i a altres espectacles a l'aire lliure. El solar tenia una superfície de 400 m²; la llicència d'obres se li va concedir el 15 d'abril de l'any següent.

^[4] Curiosament, el projecte encarregat a Ramon Puig i Gairalt es va aprovar amb data posterior a l'esmentada inauguració; aquesta anomalia pot estar relacionada amb el fet que l'autor del projecte i l'arquitecte municipal que autoritzava les obres fossin la mateixa persona

^[5] Expedients administratius, 1925-1926. AML'H

^[6] La Crónica, núm. 3 (desembre de 1925). AML'H

^[7] Entrevista amb el músic José Fructuoso (10 de maig de 1997).

^[8] Bandera, núm 7 (febrer de 1931). AML'H

^[9] Expedient de vivenda, núm. 8838. AML'H

^[10] Correspondència, 1934. AML'H

^[11] Informes personals d'Albiol Bermúdez, 1939-1953. AML'H

Com a sala de ball va continuar fins al 1955, quan el seu propietari va demanar llicència d'obres per efectuar treballs de reforma interior amb el propòsit de reconvertir-lo en cinema, segons el projecte de l'arquitecte Manuel Puig. Aprofitant els últims avenços tècnics es va dotar la nova sala cinematogràfica amb pantalla panoràmica i altaveus estereofònics. Quant a l'estructura de l'edifici, el vestíbul disposava de cinc portes d'1,50 m d'ample cadascuna; al pati de butaques se li va donar un pendent del 8 %; les parets es van folrar amb suro i teles hidrofugades; el passadís central tenia una amplitud d'1,10 m, i els laterals un mínim de 0,75. Al costat de la cabina de projecció es va construir un compartiment per al rebobinatge de pel·lícules.

El local es va pensar per a 690 espectadors,⁶⁸² però el juny del mateix any l'empresa va canviar de parer i va presentar un nou projecte que anul·lava l'anterior. Per donar major capacitat a la sala va construir un amfiteatre. La nova reforma va augmentar sensiblement la seva capacitat: 897 butaques a la platea i 421 a l'amfiteatre. L'Ajuntament va concedir el permís d'obres el 24 de gener de 1956. La Junta Consultiva i Inspectora d'Espectacles del Govern Civil les va autoritzar sis mesos després amb l'obligació de notificar la finalització dels treballs, prèvia presentació d'un certificat subscrit per l'arquitecte director.⁶⁸³ Es desconeix la data d'inauguració, així com la seva programació.^o

Durant més de tres lustres Collblanc-la Torrassa va ser el barri hospitalenc amb més de sales cinematogràfiques, cinc en total, però aquest nombre es va anar reduint. A finals dels vuitanta el Cinema Continental va tancar les portes per dur a terme noves reformes; va córrer el rumor que s'hi instal·laria un bingo i els veïns es van mobilitzar per tal d'impedir-ho. L'inici de les obres es va anar demorant i el local va quedar en el més complet abandonó. Per fi, el mes de març del 1996 es van emprendre les anunciades reformes i el desembre del mateix any es va recuperar per al barri un cinema d'estrena dotat amb un equip de so Dolby Stereo, una capacitat de 750 butaques i tres sessions diàries. A la planta baixa s'hi va instal·lar la sala de joc que tantes suspicàcies havia aixecat entre el veïnat i a la qual s'accedeix per la Riera Blanca. Disposa també d'un pàrquing per als clients.

Cinema Alhambra

En 1930 l'arribada del cinema sonor era un fet irreversible que canviaria totalment l'estructura cinematogràfica.

A la nostra ciutat va suscitar opinions diverses. M. Caparrós Baeza, comentarista de *La Voz de Hospitalet*, veia en el sonor un perill imminent per a un gran contingent de músics que feien del seu art una forma de vida. Reconeixia que els aparells de projecció sonors instal·lats a les sales de Barcelona proporcionaven grans beneficis als empresaris però amenaçaven el futur de les orquestres.⁶⁸⁴ Sota el títol “Cinema a casa nostra”, Joaquim Icart, redactor de *Llibertat*, arremetia contra les produccions americanes, que ofegaven la nostra pròpia personalitat, perquè al capdavall el cinema no era altra cosa que un vehicle d'hàbits forans. "I per vanitat o per esnobisme hem copiat costums estrangers, el gran proveïdor dels quals ha estat el cinema."⁶⁸⁵

^o. El 7 de novembre de 1974 Jaume Tarrazón i Badía, en nom propi i en el de Josep Balañá i Espinós, va sol·licitar llicència per ampliar la zona del bar i els lavabos. Les obres, valorades en 832.000 ptes., van ser dirigides per l'arquitecte Armando Lázaro López. En concepte d'arbitris havia de pagar 15.808 ptes., però al trobar-se el cinema en un carrer considerat de primera categoria especial, es van incrementar en un 10 %.

⁶⁸². Expedient de vivenda núm. 25.584. AML'H.

⁶⁸³. Expedient de vivenda, núm. 25923. AML'H.

⁶⁸⁴. La Voz de Hospitalet, núm. 36 (18 de gener de 1930). AML'H.

⁶⁸⁵. Llibertat, núm. 18 (20 de gener de 1936). AML'H.

L'any 1931 el panorama cultural de Collblanc-la Torrassa es va enriquir amb la inauguració de tres cines sonors: l'Alhambra, el Romero i el Juventud.

El primer va ser un projecte concebut el desembre de 1930. Antònia Estruch i Cerdá, domiciliada a la carretera de Collblanc, núm. 54, era propietària d'una parcel·la situada de manera irregular a la cantonada de la carretera de Collblanc i el carrer Llobregat; per la part oest limitava amb el pati del darrere d'unes dependències municipals el solar de les quals,també de la seva propietat, havia estat arrendat a l'Ajuntament per a instal·lar-hi la Tinència d'Alcaldia, el dispensari i l'escola municipal de nenes. La senyora Estruch volia recuperar-lo per a unirlo al terreny adjacent i poder aixecar un edifici destinat a cinema, amb una superfície aproximada de 592 m².

Va proposar un canvi: deixaria de cobrar les 30 ptes. mensuals del lloguer d'un local adjacent a canvi que la corporació municipal li cedís aquell solar. La proposta era generosa i la Comissió Municipal Permanent la va acceptar.

El 21 de gener de 1931, Antònia Estruch va presentar el projecte del Cinema Alhambra. L'expedient d'obres no està complet, ja que n'han desaparegut els plànols. Tan sols es conserva la memòria, que descriu una construcció sòlida i segura de dues plantes, garantida mitjançant la col·locació de bigues d'acer laminat i materials incombustibles per recobrir el fustam. La firma del facultatiu és il·legible, per la qual cosa es desconeix a l'autor del projecte. Cinc dies després, l'arquitecte municipal va donar-hi la conformitat.⁶⁸⁶

El diari local *Bandera* anunciava, el març, que s'estava treballant perquè l'abril pogués inaugurar-se, amb la presentació d'una companyia de sarsuela; també es donava per fet que per l'escenari del Teatre Cinema Alhambra hi desfilarien les companyies d'Enric Borrás, Francisco Morano i Ricardo Calvo. Així mateix, hi havia el compromís per part de L'Univers que el seu quadre escènic pogués representar obres de teatre selecte. Quant a la programació cinematogràfica, s'esperava comptar amb excel·lents pel·lícules sonores. També, vista l'afició que hi havia a la barriada pel pugilisme, els diumenges al matí es farien combats de boxa.⁶⁸⁷

A finals de maig, una vegada conegut l'informe favorable de l'arquitecte governamental Eduardo Fernández Díaz, el Govern Civil va autoritzar-ne el funcionament provisional, a l'espera del dictamen de la Subcomisión Provincial de Sanidad.⁶⁸⁸ La data més probable d'obertura del Cinema Alhambra podria ser el 18 de juny de 1931, quan Josep Fosch i Farré, marit d'Antònia Estruch, va anunciar que a partir d'aquest dia dirigiria l'empresa del Cinema Alhambra, propietat de la seva dona. Allà, el 20 de juny s'hi va celebrar un míting de propaganda electoral, promogut pel president del Centre Republicà Democràtic Federal, Rafael Flor.

Com a responsable de la gerència d'una sala d'espectacles, el senyor Fosch va concertar amb la Junta Local de Protección a la Infancia el pagament corresponent en concepte de taquillaatge: un 20 % sobre la base dels impostos.⁶⁸⁹

Antònia Estruch estava orgullosa d'haver dotat el Cinema Alhambra d'uns projectors idèntics als instal·lats al Cinema Coliseum de Barcelona, importats d'Alemanya i considerats dels millors.⁶⁹⁰ La capacitat del local era de 500 butaques de preferència i 200 de general; el preu de les entrades era de 60 i 40 cts. respectivament.⁶⁹¹

La primera programació que es coneix del Cinema Alhambra correspon als dies 12 i 13 de setembre; es van anunciar quatre pel·lícules: *Tráguese esta piedra*, *Hacia el abismo*,

⁶⁸⁶. Expedient de vivenda, núm. 7299. AML'H.

⁶⁸⁷. Bandera (març de 1931) AML'H.

⁶⁸⁸. Correspondència, 1931. AML'H.

⁶⁸⁹. Correspondència, 1931. AML'H.

⁶⁹⁰. Bandera (març de 1931); L'Opinió (maig de 1932).

⁶⁹¹. Registre Oficial de la Propietat. AML'H.

El representante de la ley i *Locuras de amor*, aquesta última sonora i doblada al castellà. Les sessions del 26 i 27 del mateix mes tenien doble atractiu per la presència de Douglas Fairbanks a *El signo del Zorro*, rodada en 1920 i subtitulada; i de la no menys famosa parella còmica formada per Stan Laurel i Oliver Hardy, o *el Gordo y el Flaco*, a *Vida nocturna*.⁶⁹²

La programació del Cinema Alhambra va aparèixer durant un breu temps a *La Vanguardia Española*, que va ser l'únic rotatiu que va fer atenció a un cinema de la barriada.

El desenvolupament de les funcions es va veure alterat el desembre per una ordre governativa que comminava l'empresa al tancament preventiu mentre no se solucionessin una sequit d'anomalies. Durant la inspecció reglamentària es va poder comprovar que el Cinema Alhambra no tenia sortida d'emergència, que les files de butaques eren movibles, que l'habitatge construït sota la graderia alta era perillosa, que el lavabo de les senyores estava mancat de ventilació, i que a la sala calia afegir-hi més extintors i llums suplementaris.⁶⁹³

En el capítol de successos cal assenyalar l'ocorregut el diumenge 29 de gener de 1933. Pels volts de les deu de la nit, quatre individus armats amb pistoles van irrompre al vestíbul del cinema; dos d'ells van encanonar les taquilleres i les van obligar a lliurar-los la recaptació, de 1.800 ptes. Els altres dos van fer el mateix amb l'empleat del bar, del qual van obtenir 12 ptes. La guàrdia civil va fer una batuda pels voltants, però no es van localitzar els malfactors.⁶⁹⁴

Per commemorar el segon aniversari de govern republicà, el Cinema Alhambra va organitzar el dissabte 15 d'abril un festival amb l'exhibició de tres pel·lícules sonores: *Los amos del presidio*, *Fantomas* i *Lo mejor es reír*, aquesta última interpretada per Imperio Argentina. Van completar el programa els pallassos del Circo Feijóo de Madrid, Bobby and Cugati i, com a tancament, els cors de l'Univers i l'Aurora van oferir una selecció dels seus respectius repertoris.⁶⁹⁵

El 10 d'abril de 1936 el mestre Antonio Ocaña Martín va organitzar, a benefici de l'Escola Moderna de la Torrassa, una funció teatral, amb el drama pacifista *Abajo las armas*, d'Emilio Gómez de Miguel i Eduardo Borrás. El desembre del mateix any es va celebrar un altre festival per recollir fons per a les Milícies Antifeixistes; l'espectacle va estar coordinat per la Societat Coral Instructiva L'Univers, que va invitar la corporació municipal perquè amb la seva presència honrés l'acte.

Després de gairebé tres anys de guerra, un grup de veïns de Collblanc-la Torrassa va voler recuperar la normalitat de la vida quotidiana recobrant la festa major. Es va celebrar de l'1 al 4 de setembre de 1939. El primer i l'últim dia es va posar en escena *El huésped del sevillano* i *El divino impaciente*, al Cinema Alhambra. Durant el Nadal de 1939 s'hi va poder veure *Cuando me siento feliz* i *Mariquilla Terremoto*.

L'Alhambra va canviar diverses vegades de propietari. A la matrícula industrial de 1944 estava a nom de l'empresa Campreciós i Mitjavila, i el juny de 1952, a nom de Josep Balañá i Espinós i Esteve Grau i Valls, empresaris molt experimentats en el negoci cinematogràfic. Aquests van presentar una sol·licitud de reforma i ampliació de l'edifici que afectaria tant els baixos com el pis. Les obres, dissenyades per Manel Puig i Janer se centrarien al vestíbul, als sanitaris de les dues plantes i a l'amfiteatre. Estava

previst construir-hi una nova cabina de projecció, canviar la pantalla i donar al pis de la platea un altre pendent per aconseguir millor visibilitat. Els materials serien de bona qualitat i resistents al foc. Les noves butaques tindrien les mesures reglamentàries i estarien espaiades de manera que hi hauria a la platea 721 seients i 407 a l'amfiteatre. Entre les condicions establertes es deia que la façana havia d'estar a una distància mínima de l'eix de la carretera, és a dir, a 15,50 m. En el cas de mantenir la línia actual, la llicència d'obres es concediria de precari, per si de cas en el futur calgués ampliar la carretera i expropiar; en aquest cas, les reformes que s'introduïssin no augmentarien el valor de la propietat.⁶⁹⁶

Durant la dècada de 1970, en la pàgina que *Solidaritat Nacional* dedicava a l'Hospitalet hi figurava la cartellera d'espectacles amb la programació de set cines hospitalencs, entre els quals es trobaven el Cinema Alhambra i el Romero. En canvi, *La Voz del Llobregat*, malgrat haver-hi cinc sales cinematogràfiques a Collblanc-la Torrassa, no en citava cap a la cartellera; sí en canvi que ho feia amb les del del barri Centre i de Cornellà.

Al final d'aquest decenni la televisió havia guanyat la batalla al cinema. El nou prodigi tècnic estava deixant buides les sales, que van anar tancant de mica en mica. Alguns empresaris van saber fer front a la crisi amb la creació de multisales, però no pas tots s'hi van atrevir. És el cas del Cinema Alhambra que, quan en 1985, Balañá i Tarrazón van fer reformes encaminades a la seguretat del local no van voler transformar-lo en sala d'estre-na i va anar perdent l'interès del públic. Va acabar tancant el 15 de novembre de 1987.⁶⁹⁷

Es va demolir l'interior de l'edifici, però es va respectar la façana que dona al carrer Llobregat, que ha quedat com a únic testimoni del seu passat.

Cinema Romero

La irrupció del cinema sonor amb pel·lícules doblades a l'espanyol seria ben acollit per una àmplia majoria del públic. El nombre d'espectadors creixia ràpidament, i no hi havia prou sales per a acollir-los. Així, no és estrany que el 1931 a Collblanc-la Torrassa obrís les seves portes un nou cinematògraf, el Romero.

Vicente Tarrazón, veí de la carretera de Collblanc, era el propietari d'un solar de més de 1.000 m² a la cantonada dels carrers Romanins i Montseny. El febrer de 1931 va decidir encarregar a l'arquitecte Antoni Puig i Gairalt els plànols d'un edifici destinat a saló cinematogràfic^o; el projecte, de dues plantes i amb una capacitat aprofitable de 1.253 m², va ser aprovat el 5 de març per la Comissió Municipal Permanent.⁶⁹⁸

El 25 d'agost de 1931 l'expedient de construcció va ser enviat a la Subcomissió Provincial de Sanitat Local i al Negociat d'Espectacles del Govern Civil de Barcelona. Es va aprovar el 25 de novembre a condició que les butaques quedessin fixes a terra i a distància reglamentària, que els lavabos de senyores, situats en la part alta, fossin de fàcil accés, i que el local estigués dotat d'una farmaciola. El departament de sanitat el va aprovar el 7 de gener de 1932. La construcció de l'edifici es va encarregar al mestre d'obres Soldevila, del carrer Dr. Martí Julià, núm. 99.

p. En la matrícula industrial de 1940 hi consta que el Cinema Romero tenia 1.200 localitats. El preu de l'entrada a preferència era de 80 cts. i el de general 50 cts. En la contribució industrial de l'any 1958 el nombre de seients ascendia a 1.275, 864 a preferència i 411 a general. De les 180 funcions anuals, 104 corresponien als dies festius i 76 als laborables.

696. Expedient de vivenda, núm. 22.558. AML'H.

697. Toril, Núria i Garcés, Òscar: "El cinema a l'Hospitalet: de l'espectacle de fira a la multisala (1907-1996)", pàg. 105. Quaderns d'Estudi, núm. 13-14. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

698. Expedient de vivenda, núm. 7437. AML'H.

El Cinema Romero es va inaugurar el novembre de 1931.⁶⁹⁹ En aquella primera etapa va ser un cinema popular de sessió contínua i doble programació, complementada amb un noticiari i un curtmetratge de dibuixos animats. La concurrència s'entusiasmava amb les aventures que es desenvolupaven a la pantalla; l'emoció estava garantida amb films de l'oest, en els quals Buch Jones i Tom Mix, genets infatigables, perseguïen els dolents i alliberaven l'heroïna en el moment culminant, llançant-se als braços del seu salvador, o amb el Tarzan de Johnny Weissmüller, ídol d'adolescents, extraordinari i inimitable quan es jugava el físic lluitant contra cocodrils o atemorint les tribus més aguerrides amb el seu crit salvatge tan peculiar. El cine còmic també va fer les delícies dels espectadors amb el genial Charles Chaplin, *Charlot*. També produïen grans dosis de comicitat els germans Marx amb el seu cèlebre crit de "¡más madera, es la guerra!", encara que també desconcertaven amb el seu seny quan Harpo demostrava ser un virtuós de l'arpa i Chico tocava el piano de manera tan original. El públic es complaïa també veient l'eròtica figura de Betty Boop, obra del dibuixant Dave Fleischer. El seu germà Max era el creador del popular mariner Popeie, eternament enamorat de la prima Rosario i enfrontat constantment al seu rival Brutus; en el precís instant que perdia les forces apareixia màgicament el pot d'espínacs que retornava a Popeie, el Mariner, tota l'energia necessària per vèncer el gegantí Brutus.

Aquell cinema que arribava d'Amèrica amb fortes dosis d'ingenuïtat i tendresa va fer somiar centenars de joves. És clar que el comentarista d'*Ideas*, diari d'àmbit local, tenia conceptes ben diferents. Per a ell, el cinema americà estava mediatitzat pel capitalisme, sense oferir més que vaguetats i el resultat del qual era una joventut que imitava la de la gran pantalla, "noies ros platí o boca de Joan Crawford que s'exhibien fins en els oficis més humils".⁷⁰⁰

El Cinema Romero, des dels seus inicis, va ser, en múltiples ocasions, l'escenari idoni per a assemblees i reunions polítiques. Heus-ne aquí algunes:

17-04-1932	Miting per a commemorar el primer aniversari de l'Ateneu Cultural Racionalista de la Torrassa.
18-09-1932	Miting d'afirmació cultural.
14-11-1932	Miting electoral del Partit Comunista de Catalunya.
24-02-1933	Miting del Sindicato Único de Trabajadores de Hospitalet, afiliat a la CNT i l'AIT.
28-03-1933	Asamblea del Sindicato Único de Trabajadores de Hospitalet.
07-06-1933	Asamblea General de la Societat d'Aucellaires L'Armonia.
02-08-1933	Miting d'una comissió de cultura presidida per Josep Peirats.
29-08-1933	Asamblea Sindicato Único de Trabajadores de Hospitalet.
02-08-1934	Festival cinematogràfic organitzat pel veí Joaquim Monsech.
26-09-1934	Asamblea del Centro Republicano Democrático Federal.
06-01-1936	Miting organitzat per les Juventudes Libertarias contra la pena de mort, del qual es va fer eco el diari <i>Solidaritat Obrera</i> , on van participar, entre d'altres, Buenaventura Durruti i Francisco Ascaso.

Les sessions cinematogràfiques no es van interrompre durant el període bèl·lic, i el públic continuava anant a les sales de projecció. Quan sonaven les sirenes anunciant la imminència d'un bombardeig, els espectadors abandonaven el cinema, i tornaven un cop havia passat el perill.

Amb la desaparició de la premsa local es va perdre també la programació del Cinema Romero. Els rotatius barcelonins tan sols s'ocupaven de les sales de la capital i de les grans estrenes, com *Mares de China*, *Rebelión a bordo* o *Tiempos modernos*. Aquestes mateixes cintes van arribar als cines de Collblanc-la Torrassa l'estiu de 1937. Altres pel·lícules produïdes a Espanya abans de la guerra, i interpretades per Imperio Argentina, Estrellita Castro i Angelillo, es tornaven a veure de gust. La programació es

699. Expedient de vivenda i indústria, núm. 803/69. AML'H.

700. Ideas, núm. 1 (29 de desembre de 1936). Publicació Comarcal del Baix Llobregat. AML'H.

completava amb pel·lícules de marcat accent propagandístic, com *Alas sobre Aragón*, *La Patria te llama*, *Los aguiluchos de la F.A.I.*, *Por tierras de Aragón*, entre d'altres.

Els partits polítics i centrals sindicals van veure en el cinema el mitjà més eficaç per difondre els seus idearis i consignes. Fins i tot la Generalitat de Catalunya va crear el seu Departament de Cinema que, sota la direcció del periodista Jaume Miravittles, va donar forma a Laya Films, productora d'un noticiari de guerra setmanal i distribuïdora de les pel·lícules soviètiques.

En acabar la guerra el nombre d'espectadors va créixer. La sala s'omplia, especialment els dies festius d'hivern si es programava alguna pel·lícula folklòrica com *Morena Clara* o *La Lola se va a los puertos*. Malgrat estar tots els seients ocupats se seguien venent entrades, cosa que obligava molts espectadors a romandre drets als passadissos laterals fins que finalitzava la primera sessió i llavors, potser, quedava alguna butaca buida. Els que repetien funció venien preparats amb un entrepà o la carmanyola per sopar entre una i altra.Va haver-hi un altre tipus de producció espanyola, ambientada en la guerra civil, vista des de l'òptica dels vencedors. Habitualment, era l'actor barceloní Alfredo Mayo qui donava vida a un militar jactanciós i temerari que amb la seva actitud provocava cert malestar entre els espectadors.

En el capítol de reformes que va conèixer l'edifici, el mes de març del 1943 es va sol·licitar permís per a embellir la façana principal amb marbre –només la planta baixa del parament, la resta s'estucaria–, per a fer-hi una obertura destinada a la venda d'entrades i per col·locar-hi una vidriera lluminosa a la marquesina.⁷⁰¹ El febrer de 1960 es va instal·lar una caldera per dotar a la sala de calefacció, valorada en 70.000 ptes.⁷⁰² L'agost de 1969 la firma Baltar, SA –Balañá-Tarrazón– reconeixia que el Cinema Romero s'havia quedat antiquat i que mancava de les comoditats més indispensables, raó per la qual havia decidit reformar tot l'edifici. La mateixa empresa es va comprometre a no valorar els treballs de reforma ni l'edifici, per si de cas la finca quedava afectada per una nova ordenació urbanística.

El juny de 1970 el Pla parcial de Collblanc-la Torrassa afectava un gran sector de la barriada i la seva aprovació significaria l'expropiació del Cinema Romero. Malgrat això, Josep Balañá va tirar endavant les obres de reforma, convençut que quan fos acceptat el pla, ell ja hauria amortitzat la inversió.

La memòria descriptiva de l'arquitecte Armando Lázaro López era extensa, però allò més destacat de la remodelació va ser l'ampliació de les portes d'accés (segons el parer de la Junta d'Espectacles, no tenia les dimensions reglamentàries), la decoració del vestíbul, el canvi de butaques i l'estucat de les parets de la sala fins a una altura d'1,80 m. La resta, fins al sostre, seria de guix i folrat de tela.⁷⁰³ La reobertura es va anunciar per al dissabte 12 de juny de 1971 amb la projecció de la pel·lícula *Ahora me llaman señor Tibbs*.⁷⁰⁴

Una vegada inaugurat, els acomodadors es van tornar molt exigents amb el públic, registraven les bosses voluminosos abans d'entrar a la sala i no permetien l'entrada d'ampolles d'aigua ni entrepans, ja que tot això es podia adquirir al bar.

L'existència del Cinema Romero es va allargar per espai de deu anys; el *the end* definitiu es va produir el 21 de juny de 1981 amb la doble programació de *La leyenda de Billy Doolin* i *La isla de los hombres peces*.⁷⁰⁵

Una part de l'edifici, venut a Joaquín Gáñez Verdaguer i a Ramon García Lorente, es va transformar en aparcament, amb entrada i sortida de vehicles pel carrer Rosselló.⁷⁰⁶

701. Expedient de vivenda, núm. 12546. AML'H.

702. Expedient de vivenda, núm. 144/60. AML'H.

703. Expedient de vivenda, núm. 803/69. AML'H.

704. Solidaridad Nacional (3 de juny de 1971). AML'H.

705. Toril, Núria i Garcés, Oscar: "El cinema a l'Hospitalet: de l'espectacle de fira a la multisala (1907-1996)". Pàg. 106. Quaderns d'Estudi núm. 13 i 14. Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

706. Expedient d'Indústria núm. 318/89. AML'H.

La façana principal es va restaurar, s'hi instal·laren marquesines, en un lateral s'hi va fer una paret d'obra vista, i al vestíbul s'hi van construir envans. Tot semblava indicar que part del Cinema Romero es recuperava per al barri, però les obres es van aturar i l'abandó i una sensació d'indiferència cobreix des d'aleshores tot l'edifici.

Cine Juventud

La primera notícia del Cine Juventud la trobem en les actes de la Comissió Municipal Permanent del 18 de desembre de 1930. Es tractava d'una instància promoguda per Joaquim Piulachs per a construir un edifici destinat a cinematògraf al carrer Joventut. Després d'un informe favorable de l'arquitecte municipal Ramon Puig i Gairalt, se li va concedir el permís.

Els plànols del Cine Juventud no han estat localitzats, però hom pot suposar que l'arquitecte era el mateix que el del Cinema Romero, Antoni Puig i Gairalt, per la semblança de la situació de les tribunes on hi havia les cabines de projecció. Segons el Registre d'Altes del període 1926-1931, el Cine Juventud tenia 800 seients de preferència i 500 de general, al preu de 70 i 40 cts. respectivament.

El senyor Piulachs, en nom de Piulachs, Torner i Cia va sol·licitar, el 24 de febrer de 1932, que l'Ajuntament li fixés "un concert pel pagament del dret de timbre dels cartells fixats a la via pública",⁷⁰⁷ mitjançant una quota mensual, proporcional als cent programes que es col·locaven cada mes.

En la inauguració del Cine Juventud, a finals de l'any 1931, es va projectar un programa musical doble: *El desfile del amor*, d'Ernest Lubisch, i *Río Rita*, de Luther Reed.

El control i distribució de pel·lícules entre els cines de l'Hospitalet era a càrrec d'Antoni Monfort, excel·lent operador del Cine Juventud, que va comptar amb l'ajuda de Tomás Pueyo, veí del barri que, amb tretze anys, ja recorria els cines de l'Hospitalet fent suplències quan faltava un operador o transportant en bicicleta les bobines.

L'Espill, diari quinzenal hospitalenc, des del seu segon número va crear una secció dedicada al cinema, en què es comprometia a anunciar les pel·lícules d'aquelles sales que volguessin enviar-li la programació, i a resumir aquelles altres que, pel seu interès, destaquessin.

A partir de l'alçament militar de juliol de 1936 els mateixos treballadors van confiscar les sales cinematogràfiques, organitzats en el Sindicato Único de Espectáculos Públicos, afiliat a la CNT. El Cine Juventud no va escapar a la intervenció cenetista.

El dimarts 24 de gener de 1939, davant la proximitat de les tropes d'ocupació, tots els locals d'espectacles van romandre tancats. La reobertura d'alguns cines es va produir el dilluns 30 de gener amb la presentació de pel·lícules com *La bandera*, exaltació de la Legió espanyola i dedicada a Franco. Aleshores ja s'havia creat al Cinema Pathé Palace de la Via Laietana, la Comisión de Censura, encarregada de donar el vistiplau a les pel·lícules. Els empresaris i distribuïdors cinematogràfics tenien l'obligació de sotmetre-les a la conformitat de l'esmentada comissió, exposant-se a greus conseqüències si no ho feien.⁷⁰⁸ Els dirigents de la Nueva España estaven convençuts que el triomf militar els havia fet posseïdors de la veritat i del bé. D'ara endavant, durant la projecció, la pel·lícula es tallava,

⁷⁰⁷. Correspondència, 1932. AML'H.

⁷⁰⁸. Pernau, Josep: Diario de la caída de Catalunya. Pàg. 223. Serie Reporter. Grupo Zeta.

apareixia l'efígie de Franco i sonava l'himne nacional; el públic assistent havia de posar-se dret i saludar amb el braç estès⁷⁰⁹. Al Cine Juventud membres de la Falange local recorrien les files de seients a corre-cuita; als espectadors reticents els plovien les bufetades, independentment de l'edat o el sexe.

Un dels primers actes del Cine Juventud després de la guerra va ser un festival cinematogràfic, organitzat pel Sindicato Español Universitario, a benefici de la Biblioteca Universitaria Imperial. El va sol·licitar el cap local de la corporació universitària, José Mª Esteller Alcalde, amb el propòsit de celebrar-lo el 21 d'agost de 1939, a les deu de la nit.⁷¹⁰ La sala disposava d'un escenari adequat per a actuacions en directe. Els veïns, sempre a punt per a divertir-se, tenien en la festa major del barri un bon pretext per a organitzar un festival de varietats al mateix cinema. El del 10 de maig de 1948, per exemple, Antonio Gil Falcó, president de la comissió de festes del carrer Llobregat, va sol·licitar-ne l'ús.⁷¹¹

A principi dels anys seixanta en aquest mateix escenari s'hi solia representar espectacles de flamenc; hi ha qui recorda el que van oferir Pepe Pinto, la Niña d'Antequera, Manolo el Malagueño, Emilio el Moro, el guitarrista Niño Ricardo, Dolores Abril i Juanito Valderrama. Aquestes figures del folklore espanyol feien que les localitats s'esgotessin ràpidament.

L'empresa del Cine Juventud, gestionada per Jaume Tarrazón, davant el creixent dèficit econòmic provocat per l'arribada de la televisió, va optar pel tancament, a finals dels anys seixanta.

Després d'estar molt de temps tancat, el febrer de 1973 l'empresa propietària va sol·licitar permís per a construir-hi un aparcament. El projecte va ser encarregat a l'arquitecte Armando Lázaro López; l'adaptació del local al nou negoci es realitzaria amb un mínim d'obres possible. La llicència municipal es va concedir el 14 de maig del mateix any però, atès que van transcórrer dos anys sense que els interessats haguessin iniciat els treballs d'adaptació, la Comissió Municipal Permanent del 7 de juliol de 1975 va anul·lar el permís atorgat a Pàrquing Joventut, no se'ls va tornar els arbitris abonats en concepte d'obres i se'ls va informar que podien interposar un recurs contenciós administratiu a partir dels seixanta dies següents al dia de la notificació.⁷¹²

El maig de 1977 Tarrazón va sol·licitar un nou permís per a construir el pàrquing, però l'Ajuntament li va comunicar que la finca estava afectada pel Pla general metropolità d'ordenació urbana i destinada a equipaments comunitaris. Tarrazón va presentar recurs, però davant la impossibilitat de prosperar favorablement, el juny de l'any següent va renunciar a pledejar i acceptà de vendre la propietat a l'Ajuntament per 14 milions de pessetes.⁷¹³

L'adquisició del Cine Juventud tenia com a objectiu convertir-lo en centre cultural polivalent. Amb aquesta finalitat es va convocar un concurs d'avantprojecte el 9 de juliol de 1980. Les bases del certamen proposaven una idea del que podia ser l'edifici: cinema, teatre o auditori municipal.

La decisió es va produir el 9 de maig de l'any següent a favor de l'equip conegut per La Balanguera.⁷¹⁴ El pla es va centrar a transformar^a el cinema en teatre i, ahora, crear una sala de projeccions de cinema d'art i assaig, que podria ser gestionada per la Filmoteca Nacional i l'Ajuntament.⁷¹⁵

^q. A l'espera del projecte definitiu, que es va aprovar el 23 de desembre de 1982, es va procedir al reconeixement de l'edifici, així com a l'elaboració d'un nou plànol, a falta de l'original, dissenyat per l'arquitecte Cristóbal Julián Ramírez, per 334.500 ptes.[Expedient d'Indústria, núm. 18/1982. AML'H.].

⁷⁰⁹. Ibidem. Pàg. 232.

⁷¹⁰. Correspondència, 1939. AML'H.

⁷¹¹. Correspondència, 1948. AML'H.

⁷¹². Registre de Construcció, núm. 89/73. AML'H.

⁷¹³. Toril, Núria i Garcés, Óscar: "El cinema a l'Hospitalet: de l'espectacle de fira a la multisala". Pàg. 109 Quaderns d'Estudi núm. 13 i 14. (juliol de 1996). Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

⁷¹⁴. Avantprojecte de rehabilitació, 1237/1980. AML'H.

⁷¹⁵. Ibidem.

L'enderroc de l'antiga construcció, es va atorgar a l'empresa Blocsa, que començà a finals de juny de 1985, però va abandonar per suspensió de pagaments. La continuïtat de les obres es va adjudicar a la constructora Cubiertas, de més solvència.

La transformació del Cine Juventud en Teatre Joventut va patir diversos canvis des del projecte inicial fins a la fi de les obres. S'esperava tenir-lo acabat l'abril de 1987, però va caler esperar fins al 8 de maig de 1991 per a la seva inauguració. La rehabilitació ha conservat la façana original, de l'arquitecte Antoni Puig i Gairalt. La fusta i els estucats de colors pastel defineixen estèticament aquesta nova instal·lació cultural.⁷¹⁶ El nou teatre es va estrenar amb l'obra *El cántaro roto*, de Heinrich Von Kleist, sota la direcció escènica de Pedro María Sánchez i interpretada per Agustín González i Flora María Álvaro. La flamant instal·lació disposa actualment de dues sales amb una capacitat de 580 i 240 seients respectivament. El cost total de l'obra es va valorar en 450 milions de pessetes, del qual un 40% va ser sufragat per la Diputació de Barcelona.

Cinema Moderno

Quan la ciutat de Barcelona va ser ocupada per les tropes franquistes, es va crear immediatament una Comissió Gestora Provisional que va dictar diverses normes referents a les sales d'espectacles. En primer lloc, es va autoritzar l'obertura dels cines, sempre que complissin les condicions de seguretat i higiene; en segon lloc, el preu de les entrades havia de ser el mateix que el d'abans del 18 de juliol de 1936, i en tercer lloc, només podien vendre el 50% de la capacitat del local tant de general com de preferència, perquè el 50% restant es reservava per a la tropa, que tindria accés gratuït en totes les sessions.⁷¹⁷

Una altra de les disposicions creades pel nou règim consistia en la imposició als majors d'edat de la insígnia d'Auxili Social, col·lecta voluntària que es feia cada dos diumenges, però obligatòria per a accedir aquest dia als espectacles públics.

La censura de l'Espanya franquista va vetar les actrius, actors i directors de Hollywood que s'havien significat fent campanya a favor de l'Espanya republicana, i si bé les pel·lícules interpretades per Fredric March, Sylvia Sidney o Douglas Fairbancks, entre molts altres, van ser projectades, els seus noms, durant molt de temps, no van aparèixer en els cartells publicitaris.⁷¹⁸

Durant els primers dies de febrer de 1939 *La Vanguardia Española* va publicar dues notes del Servicio Nacional de Propaganda dirigides als fotògrafs professionals i aficionats. A la primera se'ls recordava que, en el cas de voler fer ús de les seves càmeres, havien de sol·licitar el permís corresponent; a l'altra se'ls comminava al lliurament immediat de tot el material fotogràfic, tant negatius com còpies, realitzat sobre desfilades i concentracions des del 18 de juliol de 1936 fins avui. Aquells que no ho fessin serien considerats deslleials a la "Santa Causa".⁷¹⁹

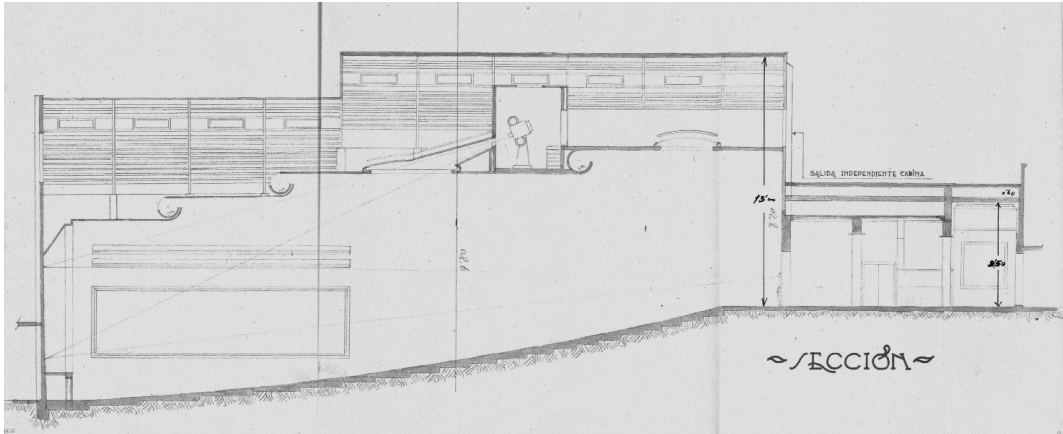
A principis dels anys quaranta una part del veïnat de Collblanc-la Torrassa sobrevivia amb prou feines amb una nutrició deficient provocada pel racionament d'aliments de primera necessitat, cosa que afavoria la pràctica de l'estraperlo. La classe obrera no tenia roba adequada per combatre el fred ni gairebé res. Per oblidar tanta adversitat els veïns van trobar una vàlvula d'escapament: els balls de festa major i el cinema.

⁷¹⁶. La Vanguardia (25 d'abril de 1991).

⁷¹⁷. Correspondència, 1939 (II). AML'H.

⁷¹⁸. Thomas, Hugh: La Guerra española. Pág. 140. Vol VI. Ediciones Urbión.

⁷¹⁹. Diario de la caída de Catalunya. Pág. 277. Serie Reporter. Ediciones Grupo Zeta.

Plànols Cine Moderno 1942 (AML'H - Fons municipal -Llicències d'obres exp.12064)

En aquest mateix decenni la barriada havia experimentat un creixement de població i també es va notar un increment en el nombre d'espectadors en les tres sales cinematogràfiques que hi havia, que van esdevenir insuficients. Els dies festius era freqüent que una part del públic assistent s'estigués dret als passadissos durant la primera sessió.

Dos empresaris barcelonins van decidir intentar solucionar aquesta situació. El 29 de juliol de 1942 Andreu Mas i Elías i Enric Margarit i Aleu, propietaris d'un terreny^r situat entre els carrers General Sanjurjo i Rosselló, van sol·licitar el permís d'obres municipal per construir un local cinematogràfic;^s els plànols els havia dissenyat l'arquitecte Félix Mestre i Sala. Al tenir com a únic objectiu la projecció de pel·lícules es prescindiria d'escenari i orquestra. La façana principal, de 18,80 m de llarg, donava accés a un ampli vestíbul on hi havia les taquilles, tres dependències i el bar. Els serveis sanitaris se situarien darrere de la pantalla. Pel carrer Rosselló hi havia dues portes d'emergència. La nova sala tindria una capacitat de 638 localitats.⁷²⁰

Qualsevol construcció d'una sala d'espectacles públics havia de ser autoritzada pel Govern Civil, però com que tardava uns quants mesos a concedir-lo, el 3 d'agost els senyors Mas i Margarit van decidir presentar a l'Ajuntament un altre projecte en el marc d'una estratagema que tot seguit relatem.

La memòria, signada pel mateix arquitecte, expressava clarament el desig de construir un magatzem allà on abans volien instal·lar un cinema. El nou projecte arquitectònic gairebé no diferia de l'anterior. Van sol·licitar l'anul·lació del primer expedient, a l'hora que suplicaven que se'ls concedís una altra llicència d'obres que els permetés iniciar els treballs immediatament. L'endemà obtenien el permís de l'Ajuntament.⁷²¹

L'11 de novembre del mateix any el Govern Civil, vistos els informes de la Junta Consultiva de Espectáculos, va autoritzar la construcció del cinema, sempre que els senyors Mas i Margarit complissin una sèrie de requisits: ignifugar les fustes i planxes de suro utilitzades, donar als passadissos laterals un mínim de 75 cm d'ample en tota la seva longitud, instal·lar una petita infermeria, dotar la cabina de projecció de vàter i lavabo, i instal·lar,

^r. Al solar on pretenien fer-lo, conegut per "el camp de la calavera", alguns veïns havien sembrat moniatos, encara que l'última collita no va poder ser recollida a temps per l'inici, sense avis previ, de les obres.

^s. La memòria descriptiva assegurava que en una superfície de 1.040 m² s'edificaria una sala d'una sola planta i que les parets, de 45 cm de gruix i amb cambra d'aire, s'aixecarien sobre fonaments de formigó.

⁷²⁰. Expedient de vivienda, núm. 12064. AML'H.

⁷²¹. Expedient de vivienda, núm. 12069. AML'H.

com a mínim, tres boques d'incendi i nou extintors.⁷²² Un cop van tenir en el seu poder el permís governamental, el 19 de novembre els dos empresaris barcelonins van expressar a l'alcalde de l'Hospitalet les raons per què havien substituït la instància datada el 29 de juliol per la del 3 d'agost i l'instaven a donar validesa al primer projecte, deixant sense efecte el segon, "cuyas obras realizadas se adaptan perfectamente a las necesidades para el cine".⁷²³

El 24 de març de 1943 el Govern Civil va autoritzar l'obertura al públic del cinematògraf. L'endemà, Andreu Mas i Enric Margarit van comunicar al consistori hospitalenc que el cinema, que es diria *Moderno*, s'inauguraria el dissabte 27 de març de 1943.⁷²⁴

Cap dels diaris de l'època consultats, com *La Vanguardia Española*, *El Correo Catalán* i *Solidaritat Nacional*, no va recollir l'esdeveniment.

Testimonis de la primera projecció asseguruen que el Cinema Moderno va iniciar la seva trajectòria amb una doble programació: *Agárrame ese fantasma*, interpretada per la parella còmica Bud Abbott i Lou Costello, i *Fu-Manxú ataca*, de la sèrie en episodis *Los tambores de Fu Manxú*, amb l'actor Henry Brandon caracteritzat del maligne personatge. Suposem que la sessió es complementaria amb el passi del NO-DO, noticiari d'imatges de recent creació i d'exhibició obligatòria a totes les sales d'Espanya. Durant aquella mateixa setmana, als cines de Barcelona es projectava el núm. 12 del NO-DO.

El primer operador que va tenir el Cinema Moderno, Antoni Egea, va ser-hi per espai d'un any. Posteriorment el va substituir Antoni Molins, que hi estigué fins al tancament del local.

A finals de juny del mateix any, es va comunicar a l'empresa que l'import dels arbitris en concepte d'obres ascendia a 8.792,53 ptes., quantitat que van creure desproporcionada. Pel que sembla, no es van tenir en compte les modificacions que s'havien produït en l'edificació per reduir-ne altura i dimensió. Quant al sector que limitava amb el carrer Rosselló, en tractar-se d'una via de tercera categoria, forçosament havien d'aplicar-se unes taxes més reduïdes. L'apel·lació va donar resultats positius; el setembre, el Negociat d'Arbitris va rectificar les seves apreciacions, va dividir el solar en dues meitats establint els arbitris corresponents i "anulando la anterior liquidación para practicarla de nuevo de acuerdo con lo indicado".⁷²⁵

L'empresa va haver de fer front a un seriós contratemps el gener del 1944. Els fets es remuntaven als primers dies de març de l'any anterior; en aquesta època, quan l'arquitecte va voler certificar la solidesa de l'edifici va observar que la coberta de l'immoble havia patit un moviment a causa del "material leñoso que la constituye, en substitución del férrico que se proyectó".⁷²⁶ En presència del propietari i del constructor va aixecar acta, fent constar la urgent necessitat de realitzar els treballs per a "dejar el sistema constructivo en las debidas condiciones".⁷²⁷

Malgrat els continus requeriments de Félix Mestre, les obres no es van fer d'acord amb les seves indicacions, així que va renunciar a la direcció, i en va informar al Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Aquest, al seu torn, ho va fer saber a l'Ajuntament, que va prohibir prosseguir els treballs, mentre no s'hi posés al capdavant el facultatiu responsable.

722. Expedient de vivenda núm. 12277. AML'H.

723. *Ibidem*.

724. Expedient de vivenda, núm. 12574. AML'H.

725. Expedient de vivenda, núm. 13222. AML'H.

726. Expedient de vivenda, núm. 13273. AML'H.

727. *Ibidem*.

En la petita història del Cinema Moderno també tenen la seva parcel·la les parades de fruita seca i llaminadures que s'instal·laven a l'exterior els dies de funció. Una de les primeres instàncies que es van cursar, signada per la senyora María Obrador,⁷²⁸ tenia relació amb la venda de gelats, però a qui es va autoritzar va ser a una veïna, Juana, que tenia la seva parada de cacauets a la vorera de davant. Quan la va traspassar a la família Santús, el negoci el van situar al costat del cinema, davant del seu habitatge. Alguns espectadors, com Ana Santús, assídua del Cinema Moderno, recorden amb especial predilecció el film *La espía de Castilla*, per la coneguda *Serenata de las mulas*, que cantava Allan Jones a Jeannette McDonald; també la van captivar les pel·lícules interpretades per Luís Mariano.

Passar la nit de Cap d'Any al Cinema Moderno era com una entranyable festa familiar. Poc abans de mitjanit es tallava la projecció de la pel·lícula, s'il·luminava la sala i a la pantalla hi apareixia un rètol desitjant feliç any nou a tots els espectadors. Era el moment d'obrir la bossa amb els dotze grans de raïm que portava cada espectador. Pels altaveus de la pantalla sonaven les dotze campanades després de les quals tothom es desitjava bon any; a continuació es reprenia la pel·lícula.

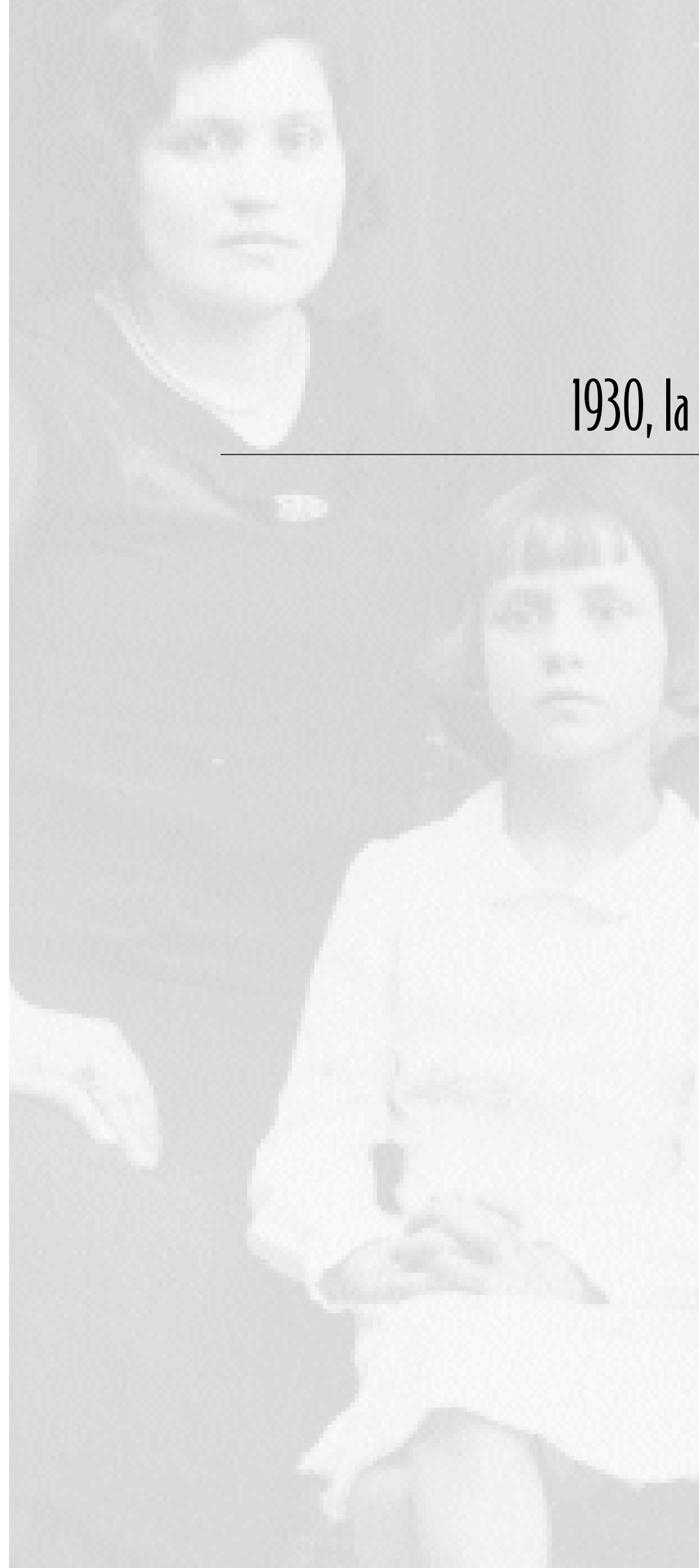
En aquesta etapa inicial del Cinema Moderno la programació era compartida amb el Cine Juventud. Es disposava d'una sola còpia per pel·lícula, així que un empleat transportava les bobines en bicicleta, o, més endavant, en moto.

El Cinema Moderno va ser un dels primers a acusar la crisi de públic. A finals dels anys setanta va haver de tancar les portes i es va convertir en un magatzem de bricolatge d'escassa durada. El tram de vorera davant de la façana d'accessos tapiats es va convertir en el lloc preferit per alguns veïns per desfer-se de béns domèstics que havien deixat d'utilitzar. El juny del 2001 es va iniciar la demolició de l'edifici, que va deixar al descobert el nom del cinema.

t. En la contribució industrial de 1958 l'empresa es comprometia a fer 151 funcions anuals, per les quals havia d'abonar, en concepte d'impostos, 17.931 ptes.

1930, la dècada conflictiva

Les famílies

Durant el transcurs del decenni de 1910 un gran contingent de famílies procedents dels més diversos punts d'Espanya es va establir a l'Hospitalet de Llobregat. Aquelles que van fixar la seva residència a Collblanc-la Torrassa eren oriündes de Barcelona, Tarragona, Palma de Mallorca, València, Saragossa, Osca, Albacete i Castelló. D'aquesta última província n'hi havia una nodrida representació; només al carrer Llobregat hi vivien seixanta-sis famílies castellonenques –una d'elles de catorze membres. Generalment la majoria no sabien llegir,⁷²⁹ però això no va ser obstacle perquè trobessin feina a les fàbriques de Santa Eulàlia, a les indústries ceràmiques del barri de Sant Josep o a les empreses de Collblanc-la Torrassa.

L'activitat econòmica es va enriquir amb l'aportació d'un ampli ventall d'oficis: barber, vaquer, mestre, carboner, carter, ferrer, mecànic, sastre, espardenyer o paleta; aquest últim gremi representava clarament la puixança constructiva que es vivia.

Viure prop d'una ciutat com Barcelona era l'anhel de molts. Significava la supervivència, un lloc de treball estable i unes formes de vida més dignes. Així ho va haver d'entendre l'allau humana que, entre 1920 i 1930, es va desplaçar cap a una Catalunya industrial i pròspera. Un nodrit nombre d'aquests nous immigrants va decidir establir-se a l'Hospitalet, concretament a Collblanc-la Torrassa, un fet que va fer que la població del barri es multipliqués per sis i que es convertís en el més poblat de l'Hospitalet.⁷³⁰

Aquest augment desmesurat s'ha d'atribuir a les obres de construcció del metro de la línia I o l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, un altre pol d'atracció laboral, que va permetre urbanitzar la muntanya de Montjuïc.

A principis dels anys vint el nombre de famílies procedents de Múrcia que es van instal·lar a Collblanc-la Torrassa va superar els castellonencs, que havien experimentat un lleuger descens. Aquestes famílies fugien del treball temporal mal retribuit, que els obligava a treballar de sol a sol per malviure. Es traslladaven amb la convicció de trobar una terra més acollidora. Arribaven en tren, en vaixell o en un autocar ple de gent i béns. Aquest últim mitjà de transport era el més utilitzat, se'l coneixia pel "Transmiserià" i era "més ràpid, més barat i més còmode".⁷³¹

Després van arribar els aragonesos i els d'Almeria, la presència dels quals al barri s'intensificaria posteriorment. El carrer Llobregat serveix una vegada més de referència, ja que s'hi van instal·lar trenta-dues famílies de la província d'Almeria.

⁷²⁹. *Estadística. Padró d'habitants, 1920*. AML'H.

⁷³⁰. *Camós i Cabecerán, Joan*: L'Hospitalet de tots nosaltres. *Diputació de Barcelona*.

⁷³¹. *Sentís, Carles*: Viatge en transmiserià. *Edicions La Campana*.

Família Puig i Puig (1934-1935). Foto cedida per la senyora Maria Josefa Puig i Piera (AML'H – Imatges).

Amb aquest nou contingent humà va augmentar sensiblement el nombre d'homes que es van incorporar al ram de la construcció.

Malgrat que els nens en edat escolar havien d'anar a escola, també s'utilitzaven com a mà d'obra infantil en treballs de cert risc. Entre els obrers ferits en l'explosió i posterior incendi del taller de pirotècnia del carrer Progrés, núm. 16, el juliol de 1925, hi havia dues nenes de 13 anys.⁷³²

El món laboral regulava els salaris d'acord amb l'edat, l'ofici i el sexe. Per exemple, un rajoler major d'edat cobrava un sou diari de 12 pessetes; el fuster 11, un adobador 10,50, un xofer 10, un cambrer 10, un jornalier 9,50, un aprenent 4 i una aprenenta 2 ptes.⁷³³ L'extracte social de la barriada –l'origen dels immigrants, les seves formes de vida i els seus habitatges, a vegades al límit del barraquisme més deshumanitzat–, va provocar un particular estat d'alarma entre els sectors més conservadors, que van sol·licitar la presència de la força pública per a evitar mals majors: "En la ciudad de Hospitalet puede decirse que existen dos clases de ciudadanos; unos nacidos en ella y que habitan en su mayoría en el centro de Hospitalet, y que debido a su amor a la población casi nunca producen ninguna clase de actos que tengan el menor síntoma de anormales, y otro contingente de población de más de 20.000 habitantes que radican en Collblanc y la Torrassa, que en su mayoría no son naturales de esta ciudad y casi podría decirse ni ciudadanos, y que por la causa que fuere, sentimental, o política, por pobreza o por espíri-

732. Correspondència, 1925. AML'H.

733. Padró municipal, 1930. AML'H.

tu de desorden, producen, mejor dicho, ya han producido actos, hechos, manifestaciones ilícitas y antipatrióticas, que únicamente podrían evitarse debido a su gravedad con la sola presencia de la guardia civil."⁷³⁴

Hi ha qui anava més lluny i assegurava, "que les malalties més variades estan dignament representades a la Torrassa".⁷³⁵ Una gran part d'aquesta hostilitat naixia dels articles de Carles Sentís publicats a la revista *Mirador*, entre 1932 i principis de 1933. Els comentaris negatius que s'hi abocaven referits als immigrants murcians van tenir la virtut de desencadenar apassionats debats en cenacles catalanistes. La premsa barcelonina es va creure en el deure d'atiar més el foc de la discrepància, i va establir la relació Torrassa-immigració-delinquència.⁷³⁶

A l'equip de redacció de *Llibertat!* –diari local de tendència independentista– els molestava que el Foment de la Sardana, entitat cultural del barri Centre, organitzés audicions de sardanes a la plaça Espanyola –que, d'altra banda, eren un autèntic èxit de públic. "Diem tot això, perquè el Foment de la Sardana no s'ho prengui massa seriosament, això d'anar d'un cantó a l'altre, com qualsevol agrupament ambulant."⁷³⁷

La Segona República Espanyola

La proclamació de la II República Espanyola es va saber a l'Hospitalet durant la tarda del 14 d'abril de 1931. La notícia, acollida amb una explosió d'alegria, va tenir la força arrasadora de congregar la ciutadania, que augmentava per moments, quan es dirigia cap a l'Ajuntament amb crits de "Visca la República" i "Visca Catalunya".

Al balcó de la casa consistorial onejaven juntes la bandera catalana i la tricolor republicana; els retrats i els símbols de la reialesa borbònica van acabar a la foguera. A la Tinència d'Alcaldia de Collblanc, l'algutzil, un republicà de tota la vida, després d'hissar la bandera del nou règim es va apressar a despenjar tots els retrats, els va ruixar amb gasolina i els va calar foc. El Comitè Revolucionari, que presidia el ciutadà Josep Muntané, es va fer càrrec de l'alcaldia que entregava Just Oliveras. Una banda de música va subratllar l'acte al compàs dels *Segadors* i *La Marsellesa*. Els carrers de Collblanc-la Torrassa van ser testimonis d'una gernació en festa contínua, curulla d'una emoció que va durar fins a la matinada de l'endemà.⁷³⁸

Però aquella República que va ser rebuda amb grans manifestacions d'alegria, aquella institució per la qual esperits generosos van arriscar la seva llibertat i fins i tot la vida, aquella democràcia de la qual s'esperava que fos la panacea de tots els mals que patia el país, no va trigar a mostrar la seva cara més amarga: la repressió i l'atur. A l'Hospitalet, els primers símptomes de desestabilització socioeconòmica van aparèixer el juliol del mateix any, quan la patronal ceramista va rebutjar les propostes per millorar les condicions de vida dels treballadors. La falta d'entesa va provocar la suspensió temporal de la feina; la prolongació del conflicte va motivar la primera vaga general a Barcelona.

Els incidents que es van registrar a la barriada relacionats amb la vaga i el posterior aixecament d'una barricada a la carretera de Collblanc van ser el pretext perquè el sector més conservador collblanquí sol·licités la presència a Collblanc-la Torrassa d'una casaca-caserna de la Guàrdia Civil, capaç de doblegar "manifestacions il·lícites i antipatriòtiques".⁷³⁹

734. Correspondència, 1933. AML'H.

735. Llibertat!, núm. 11 (20 de setembre de 1933). AML'H.

736. Camós i Cabecerán, Joan: L'Hospitalet de tots nosaltres. Diputació de Barcelona.

737. Llibertat!, núm. 25 (5 d'agost de 1934). AML'H.

738. Bandera, núm. 10 (23 d'abril de 1931). AML'H.

739. Correspondència, 1931. AML'H.

Se sap que Ramon Esteve, president del Gremi de Líquids, es va retractar d'allò que havia dit i signat. No obstant això, a la difusió de la llegenda negra que des d'aleshores va acompanyar la Torrassa va contribuir-hi també aquesta burgesia autòctona.

Amb els primers casos d'atur forçós aparegut l'octubre va sorgir un quadre de pobresa creixent. En els tres barris urbanitzats 628 treballadors, constituïts en assemblea, van reclamar a l'Ajuntament una solució urgent a la crisi, ja que sense feina no era possible comprar de fiat a les tendes o al mercat. També van demanar la immediata paralització dels desnonaments per no pagar el propietari, així com la rebaixa del preu dels lloguers.⁷⁴⁰

Alguns obrers dels anomenats *sin trabajo*, apressats per la necessitat, van decidir dedicar-se a la venda ambulat. Amb els productes del camp que cabien en una panera instal·laven les seves paradetes al llarg dels carrers Dr. Martí Julià, Progrés i Pujós, tres artèries de significatiu valor comercial que condueixen al Mercat de Collblanc. La convivència amb els venedors no va resultar gens fàcil, i els altercats solien ser freqüents. Acusats d'intrusisme, eren denunciats a la guàrdia urbana que, a vegades, els decomissaven l'exigua mercaderia.⁷⁴¹ Salvador Gil i Gil, president de la comissió de mercats, en canvi sostenia que no podia retirar la venda ambulat mentre no se'ls garantis altres mitjans de vida.

El novembre, l'alcalde Josep Muntané va reconèixer la difícil situació per la qual travessava la ciutat. Per pal·liar el problema de l'atur a l'Hospitalet calia una subvenció de 250.000 ptes. que només el Govern central podia concedir, ja que l'Administració local no disposava d'aquesta quantitat.⁷⁴² Malgrat això va voler col·laborar buscant solucions. Com a primera mesura va convocar els obrers en atur, majors de vint anys i amb residència superior als dos anys, per a confeccionar un cens d'aturats. L'únic requisit que se'ls exigia era un certificat de la casa on havien treballat.⁷⁴³ El mes de març del 1932 l'alcalde va escriure al president del Consell de Ministres demanant ajuda econòmica. Perquè aquesta fos més efectiva va buscar el suport de Lluís Companys, llavors governador civil de Barcelona, que es va comprometre a fer alguna gestió per millorar la situació.

Segons les dades consultades, a l'agost de 1932, unes 1.500 famílies hospitalenques eren a l'atur. Un centenar es van acollir a l'ajuda municipal que els va permetre tornar als seus pobles d'origen amb bitllet gratis i provisions per al viatge; alguns van tornar al cap d'un mes: la situació allà era molt pitjor.⁷⁴⁴ Com a recurs provisional es van crear brigades de treball dedicades a l'arranjament d'edificis escolars, rieres i camins, utilitzant setmanalment trenta persones que s'anaven alternant en torns rigorosos.⁷⁴⁵ Aquestes brigades municipals estaven tan sol·licitades que fins hi va haver qui es va valer de recomanacions per a ingressar-hi. Alguns creien que pel fet d'haver nascut a Sants havien de tenir prioritat respecte a aquells que havien nascut fora de Catalunya.

Malgrat les intenses gestions que es van portar a terme durant el mes de desembre, no es va poder evitar el tancament de Can Trinxet –la indústria tèxtil de Santa Eulàlia–, per la qual cosa les 1.200 persones que formaven la plantilla van quedar al carrer; la majoria d'elles residien a Collblanc-la Torrassa.

Les perspectives per a 1933 no es presentaven gaire favorables i es van produir alguns fets violents. El 19 d'abril, el carboner Francisco Fernández Díez, del carrer Aliança, núm. 58, va ser tirotejat quan es disposava a descarregar un carro de carbó per al subministrament de la seva botiga. L'empleat, Jaume Ferrán i Roig, el va traslladar a l'Hospital Clínic, on va morir. Se suposa que l'agressió la van perpetrar obrers de la construcció, en vaga des de feia onze mesos.⁷⁴⁶ El matí del 28 de juny, un piquet es va presentar

740. *Ibidem*.

741. *Correspondència*, 1932. AML'H.

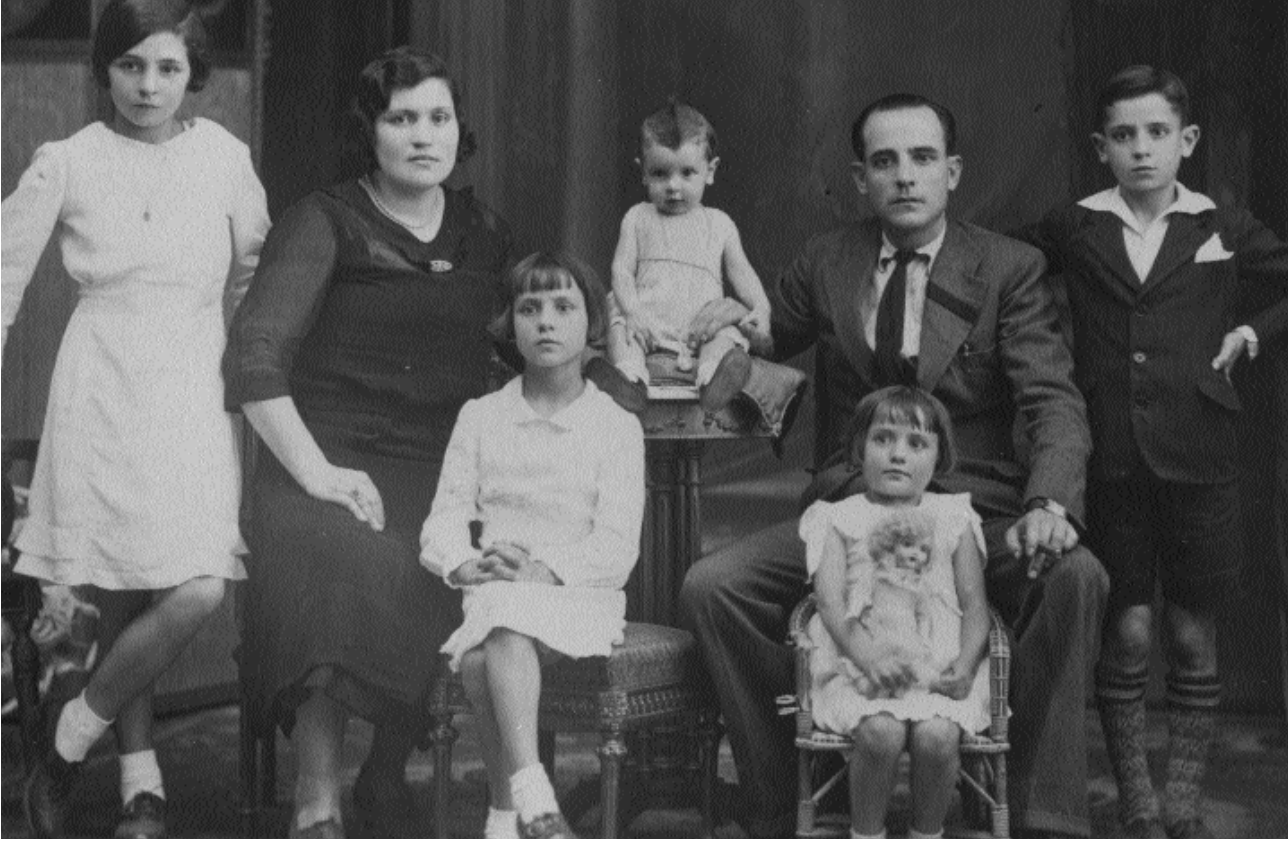
742. *Ibidem*.

743. *Bans*, 1931. AML'H.

744. *Correspondència*, 1933. AML'H.

745. *Ibidem*.

746. El Diluvi (20 d'abril de 1933).

Família Silvestre Andreu (1935). Foto cedida per la senyora Adelaida Silvestre (AML'H – Imatges).

en una obra en construcció del carrer Montseny i va coaccionar els paletes perquè se sumessin als vaguistes; només dos d'ells ho van fer, la resta, quan es disposava a menjar, van ser atacats a pedrades i fins i tot es van sentir alguns trets, que van fer diversos ferits de consideració.

El desembre alguns rumors apuntaven cap a un moviment revolucionari que es pretenia fer esclatar el divendres dia 8, a ciutats com Madrid, Saragossa i Barcelona. Les forces de la Direcció de Seguretat havien pres posicions per sufocar qualsevol incident que pertorbés l'ordre públic. Aquest mateix dia, Buenaventura Durruti va ser detingut.

L'intent de proclamar el comunisme llibertari a l'Hospitalet es va iniciar al barri Centre. A Collblanc-la Torrassa va començar en esclatar una bomba al transformador de la ronda de la Torrassa, seguida del trencament d'alguns cables de la línia elèctrica, que va deixar la ciutat a les fosques. A la carretera de Collblanc, la força pública va haver d'enfrontar-se a un grup d'extremistes; del tiroteig en va resultar mortalment ferit el capità de la Guàrdia Civil José León González i el subaltern José Mesa Sánchez, així com dos dels agressors. Entre els atacs a locals cal assenyalar el del magatzem de vins i olis del regidor Francesc Llopart del carrer Mas, núm. 5, i el de la Cambra de la Propietat, al 87 del carrer Progrés, on també van causar elevats danys materials. A la plaça Espanyola, núm. 3 va haver-hi un intens tiroteig en el frustrat assalt al local del Centre Republicà Democràtic Federal, en suposar que hi havia armes. Els agressors, perseguits per la Guàrdia Civil, es van dispersar pel carrer Montseny.

El moviment revolucionari va quedar sufocat el dimarts 12 de desembre a la nit. Entre els 186 detinguts al palau de Justícia de Barcelona hi havia Juan Jocet Cantabella, considerat el capítost del moviment sediciós de l'Hospitalet, encara que ell sostenia haver-se vist obligat a participar-hi per uns desconeguts que li van posar una pistola a la mà.

A partir de les nou del matí del dijous 14 hi va haver un fort desplegament de les forces de l'ordre públic pels barris Centre, Santa Eulàlia i Collblanc-la Torrassa. Es van practicar registres domiciliaris i escorcolls a les persones que transitaven. Fins i tot van buscar armes a les clavegueres; van confiscar-ne algunes, però totes inservibles. L'acció policial es va allargar diversos dies.⁷⁴⁷ En el Ple municipal d'aquell mateix dia, el regidor Ramon Frontera defensava la necessitat de disposar d'una força armada que hauria evitat els successos ocorreguts entre els dies 8 i 10. Va elogiar l'actuació del sergent de la guàrdia civil Antonio Ramos Vilches, i el va proposar per a un ascens per la seva gosa-dia i valentia^{747a}.

Apunts de Guerra Civil al barri

Durant la matinada del 19 de juliol de 1936 es va tenir notícia de l'aixecament militar. Era diumenge i moltes famílies havien planejat passar el dia al camp i la platja. Aquest mateix matí Josep Peirats, rajoler i militant anarcosindicalista, estava apostat a la barricada que havien aixecat enfront del seu domicili del núm. 23 de la carretera de Collblanc, al costat d'un nombrós grup d'homes armats amb pals i alguns fusells. Amb aquestes armes pretenien enfrontar-se als soldats que, procedents de la caserna del Bruc, intentaven ocupar Barcelona. Hi havia dos camins: la Diagonal i la carretera de Collblanc. Els militars van elegir el primer. En saber-ho, els veïns de Collblanc-la Torrassa que s'agrupaven entorn de la barricada van decidir apoderar-se de la caserna i de les armes, cosa que van aconseguir amb escassa resistència.⁷⁴⁸

Aquell mateix dia una multitud d'exaltats encenia foc als centres d'ensenyament religiós: el Sagrat Cor, del carrer Rosselló, núm. 68; el de la Nostra Senyora dels Desemparats, que va cremar amb l'església; i el de Sant Ramon Nonat. Malgrat els intents del regidor de sanitat, Carles Martí-Feced, per detenir la massa incendiària, no va poder evitar l'incendi i destrucció de l'església, casa rectoral, Patronat de Beneficència i col·legis parroquials de nens i nenes.^{"749} Posteriorment van assaltar la Torre Barrina. Va haver-hi saquejos en tendes de comestibles. La por es va apoderar de propietaris de finques que van abandonar els domicilis, que van quedar a mercè de l'espoliació. Des de la carretera de Collblanc fins a la ronda de la Torrassa sindicats obrers van confiscar una quinzena d'edificis particulars entre els quals es trobava el del carrer Montseny, núm. 76, que es va convertir en la seu de la Confederació Nacional del Treball.

També es van cometre delictes de sang. Les patrulles de control de Collblanc van perseguir el poeta Josep Janés i Olivé, que va aconseguir esquivar-los. Altres no ho van poder fer, com el sacerdot Josep Escolá, el mestre nacional Aleix Beltrán, el constructor Sans i el seu fill Francesc, de 22 anys, i el transportista Antonio Valverde. Aquests assassinats es van cometre en nom de la FAI. Carles Martí Feced sembla justificar-los: "Aquello era una revolución. La gente de la Torrassa vivía en condiciones infrahumanas. El cerebro de los anarquistas era el Xena, un muchacho joven, vegetariano, puro, frío, idealista. En realidad él tenía el poder. Venían al Ayuntamiento, nos exigían dinero para comprar armas para el frente y teníamos que dárselo". Segons l'opinió d'aquest antic metge, "los que mataban eran otro tipo de gentes"⁷⁵⁰. Potser es referia als membres d'un comitè popular de la CNT-FAI coneguts pels sobrenoms de *el Relojero*, *el Naturista* i *el Negus*. La seva missió consistia a conduir els detinguts de Collblanc al palauet de Pubilla Cases, que feia de presó i lloc d'execució.⁷⁵¹

^[1] 747. El Correo Catalán i La Vanguardia (desembre de 1933).

^[2] 747a. Actes dels acords municipals. 1932-35. AML'H.

^[3] 748. L'Estaca, núm. 1 (abril de 1978).

^[4] 749. Jordà i Capdevila, Josep M.: Collblanc i la Parròquia de Sant Ramon Nonat, pàgina 147.

^[5] 750. L'Estaca, núm. 4 (maig de 1978).

^[6] 751. Expedient de depuració, núm. 2636. AML'H.

El parer de Josep Peirats sobre el terrorisme de la FAI diferia notablement: "la FAI no tenia incidència; l'únic que sí que hi havia a la Torrassa era un esperit molt enlairat en una gent una mica primària, a causa, precisament, de les circumstàncies".⁷⁵²

En realitat, el que pasava era que la corporació municipal no tenia prou autoritat per a imposar-se a les nombroses patrulles de control i als comitès de milícies antifeixistes. El nou alcalde, Ramon Frontera, i el regidor Carles Martí Feced, les persones més influents del consell hospitalenc, intentaven deixar els seus càrrecs de la forma més discreta, sense que es veiés en aquesta actitud una fugida. Van presidir l'alcaldia per última vegada el 15 d'agost de 1936 per a cessar, segons decret de la Presidència del Consell de Ministres de la República, a tots els funcionaris desafectes al règim del Front Popular.⁷⁵³ Entre els signants de la llista que forçaven al cessament dels regidors titllats de facciosos es trobaven els noms de Josep Jordá i Polls i Esteve Creus i Coll, veïns de Collblanc-la Torrassa. El 31 d'octubre es constituiria el nou govern municipal d'acord amb el decret de la Generalitat. Estava format pels membres d'organitzacions polítiques i obreres. Entre els designats per la CNT es va proposar el ciutadà Josep Xena i Torrent.

Mentrestant, es va col·lectivitzar la indústria i el comerç. Manel Lara Serra, propietari de Mobles Lara, del carrer Dr. Martí Julià, va explicar l'experiència que va viure el seu pare. Un dia es van presentar a l'establiment uns individus que es van identificar com a membres de la CNT. El cap del grup, encarant-se al propietari, li va anunciar que a partir de la setmana següent deixaria de ser propietari i passaria a exercir d'empleat. Com és lògic, s'hi va negar. El cenetista va treure una pistola i el senyor Lara ja no va poder negar-s'hi. Els mobles s'adquirien mitjançant vals que indicaven el valor de la compra. Quan va acabar la guerra, només quedava a la botiga un tamboret, una taula vella i molts vals sense cap valor.⁷⁵⁴

Per una prova més dramàtica va haver de passar Pere Comas, propietari del Bar-Celler El Xiprer. L'establiment, situat al passatge del mateix nom, rebé la visita d'un grup de gent armada que va ordenar als propietaris i a la clientela desallotjar el local. El capítol d'aquella camarilla era veí del barri, client de la casa. A més, el seu fill i el del senyor Comas, nens de curta edat, solien jugar junts. Es van emportar tot allò que van voler, col·locant cadenes i cadenats perquè els seus propietaris no poguessin entrar. Davant el temor de mals majors, la família Comas s'en va anar a viure a Sant Feliu de Llobregat. Finalitzada la contesa civil van tornar a la seva antiga llar, que van trobar totalment buida; totes les seves pertinences i records havien desaparegut; van haver de tornar a començar de zero.⁷⁵⁵

El desembre de 1936 es va parlar de la construcció de refugis antiaeris que garantirien la seguretat de la població. La Junta de Defensa local ho creia innecessari perquè era molt costós, i mantenien la idea que la millor defensa era sortir al camp. Malgrat això, es van construir refugis a la plaça Espanyola, núm. 3; Rosselló, 70; Mossèn Jaume Busquet, 16; París-Rafael Campalans; Fortuny-Rafael Campalans; Occident, 18; Llançà, 35, i Cotonat i Mont, entre d'altres.

El del carrer París-Rafael Campalans es va construir en uns solars sense edificar. La iniciativa va partir del mestre d'obres Miguel Romero, del carrer París, núm. 7, secundat pels seus quatre fills i el gendre, tots ells paletes. Van col·laborar-hi els veïns, i fins i tot dones i nens, traient terra a la superfície. Es va traçar una línia recta que descendia 10 metres, després s'obria a l'esquerra un túnel de dos metres d'alt seguint una línia paral·lela al carrer. A la dreta i a l'esquerra es van fer petites obertures en forma de

^[7] 752. L'Estaca, núm. 1 (abril de 1978).

^[8] 753. Correspondència, 1935-1936. AML'H.

^[9] 754. Entrevista amb Manel Lara i Serra (17 de gener de 1996).

^[10] 755. Entrevista amb Tonet Comas (juliol de 1983).

compartiments, on algunes dones amb els seus fills passaven la nit. A uns vint metres comunicava amb un pou, que va ser dessecat per a transformar-lo en un respirador.⁷⁵⁶

El primer atac aeri que va patir el barri va ser a la matinada del 25 de juliol de 1937. Van caure quatre bombes. La primera es va esmunyir per la claveguera del passatge Xipré i va fer un gran estrèpit. La segona va caure al carrer General Moragas, núm. 36, i va provocar l'enderroc de la façana i dos morts. La tercera va venir a caure a la cantonada dels carrers Claret i Mas, i la quarta va esclatar a l'encreuament dels carrers París-Llobregat. Un veí del núm. 5 del carrer París, quan van sonar les sirenes anunciant el perill d'un atac aeri, va sortir precipitadament del domicili amb la seva dona i el seu fill de sis anys. Corrien cap a les "bòbiles" a la recerca de més seguretat quan van coincidir en el punt on va impactar l'última bomba. La dona va morir envoltant amb els seus braços la criatura.

Amb més sort, la família Fabregat-Gil, domiciliada al carrer París, núm. 27, va viure una experiència semblant. Quan el cap de família va advertir la necessitat d'abandonar l'habitatge, Maria, la filla, s'hi resistia. En sortir al carrer es va produir l'explosió; va notar que alguna cosa la copejava i la feia caure a terra, mentre queien enderrocs. Un d'ells li va tocar el peu i això li va impedir aixecar-se. Va ser atesa al dispensari de la Creu Roja, on regnava certa confusió. En tornar a casa van advertir que el rellotge de paret s'havia parat a les quatre i dos minuts.⁷⁵⁷ El nombre de morts que va provocar el bombardeig va ser dotze i el de ferits de quaranta en tota la ciutat.⁷⁵⁸

A finals de 1937 l'Hospitalet estava en una situació límit davant la falta de queviures. S'assegurava que els camions responsables de transportar els articles alimentaris estaven aturats per les restriccions de gasolina. Es van produir petits motins a la cua de les patates, i la fam era desesperant. En els petits horts que cultivaven els veïns, la collita era poc profitosa, ja que abans que madurés altres s'avançaven en la recollida.

Els homes que encara quedaven a la població es desplaçaven en grups cap a localitats agrícoles a la recerca de patates, ous i avellanes que adquirien amb diners o intercanviant tabac, que també escassejava.

La guerra seguia i la República necessitava cobrir les baixes que es produïen. El 27 d'abril de 1938 es va cridar al servei la quinta del 41, coneguda com la *Quinta del Biberó*, perquè alguns dels soldats només tenien disset anys. Uns quants d'aquests joves, després de la derrota de l'exèrcit republicà a Catalunya, van passar als camps de concentració de França. És el cas de Manel Lara Serra, que es va passar un mes i mig a Barcarés.⁷⁵⁹

La nit del dijous 17 de novembre de 1938, a la indústria de material de guerra situada al carrer Enric Prat de la Riba, núm. 64, es va produir un voraç incendi seguit de múltiples explosions. Aquells que vivien apartats del lloc pensaven que s'estava produint un desembarcament de les tropes nacionals.

Les germanes Elena i Elisa Álvarez, veïnes del carrer París, núm. 7 i 9, treballaven a la secció de pesatge de pólvora quan es va produir l'incendi. Des del seu lloc de treball podien adonar-se com l'encarregat d'aquell departament, un tal Benito, solia tancar les caixes on s'embalaven els obusos copejant la frontissa que passava per damunt de la tapa amb un martell de ferro en comptes d'utilitzar una maça de fusta. L'havien advertit moltes vegades que aquest sistema era perillós. Quan es va produir l'incendi, poc després de les set del vespre, les empleades més pròximes a ell l'assenyalaven com a l'inductor de

⁷⁵⁶. Entrevista amb Antonio Laborda (maig de 1984).

⁷⁵⁷. Entrevista amb Maria Fabregat i Gil (30 de maig de 1995).

⁷⁵⁸. Correspondència de Secretaria, 1937. AML'H.

⁷⁵⁹. Entrevista amb Manel Lara i Serra (17 de gener de 1996).

la tragèdia. Les germanes Elena i Elisa Álvarez es van salvar, sense saber ni com ni per on van sortir a l'exterior, ja que les flames tancaven el pas de l'entrada principal.⁷⁶⁰

Al voltant de les quatre de la tarda del dimecres 25 de gener de 1939 feia la seva entrada l'exèrcit vencedor per la carretera de Collblanc davant un veïnat perplex, espantat i afamat, que creia assistir al final dels seus patiments.

Aquell mateix dia es van assaltar els magatzems d'aliments. Es comentava que aquests dipòsits de queviures es guardaven davant la possibilitat que Barcelona hagués de patir un setge prolongat. A l'estació del Morrot hi havia gran quantitat de queviures i cap a allà es dirigia la gent des dels llocs més allunyats. Les portes, sense vigilància, no van resistir l'envestida de la multitud, que va descobrir grans estibes de sacs d'arròs, cigrons i sucre. Estripaven els sacs de sota perquè caiguessin els de dalt, escampant-se pel terra entre el caos i la desesperació. També va ser assaltada l'empresa de Joaquin Bau, situada al barri de Sant Josep, que emmagatzemava centenars de llaunes del millor oli d'oliva. Aquí es van repetir escenes semblants, mentre a l'exterior, l'exèrcit nacional avançava per Enric Prat de la Riba per a "alliberar" Barcelona.⁷⁶¹

La fi de la Guerra no va ser la pau

Amb l'arribada d'aquell exèrcit victoriós podia ser possible la pau, tan desitjada i temuda alhora. L'estat d'ànim del veïnat estava molt dividit. El tarannà del nou règim despertava frustració i temor en certs sectors de la població. En canvi, els que havien patit persecució, espoliació i comptaven amb morts violentes entre els seus familiars es mostraven eufòrics davant la possibilitat de revenja.

El divendres 3 de febrer de 1939, a les onze del matí, tingué lloc a la sala d'actes de l'Ajuntament de l'Hospitalet una reunió per designar la nova corporació municipal sota el nom de Comisión Gestora Provisional que va quedar constituïda de la manera següent: alcalde, José W. Marín López; regidors, Enrique Jonama Darnaculleta, Francisco Campreciós Mélich, Antonio Barba Tubau, José Estany Pina i Gonzalo Pons Torns; secretari, Juan Coca Alujas, que va exercir durant el règim republicà el mateix càrrec. Els nous edils van jurar, pel seu honor, desenvolupar amb tota fidelitat "sus respectivas funciones con celo, autoridad y energía, inspirándose en las normas de la España Nacional ... realizando su cometido con la máxima rapidez".⁷⁶²

Segons l'opinió de les noves autoritats, una part de la població hospitalenca, d'origen tan divers i amb "antecedentes tan poco recomendables", havia comès tota mena de malifetes, dins i fora de la nostra ciutat, arran dels fets revolucionaris del 18 de juliol. Per garantir l'ordre consideraven "indispensable una actuación enérgica policial" que tingués el suport del brigada de la Guàrdia Civil d'Antonio Ramos Vilche, que va aconseguir dominar els successos revolucionaris el desembre de 1933 i l'octubre de 1934.⁷⁶³

El 13 de febrer de 1939 es va publicar la llei de Responsabilidades Políticas que assentaria les bases d'un règim policial, que recordava els mètodes inquisitorials i l'obscurantisme d'èpoques passades, imposant la repressió sistemàtica contra els vençuts.

⁷⁶⁰. Entrevista amb Elena López Álvarez (10 de març de 1984) i Elisa Álvarez (maig de 1984).

⁷⁶¹. Entrevista amb Antoni Fité (28 de desembre de 1994) i amb Antonio Salmerón (16 de novembre de 1995).

⁷⁶². Actes Comissió Municipal Permanent, 1936-1939. AML'H.

⁷⁶³. Correspondència, 1939 (II). AML'H.

En aquesta atmosfera d'intolerància aquesta llei s'aplicaria a centenars d'hospitalencs acusats del delictes de rebel·lió militar. El 16 de febrer es feia públic el decret que "prohíbia el uso del catalán en calidad de segundo idioma". A banda, en el bàndol publicat el 16 de març de 1939 l'alcalde hospitalenc recordava a la ciutadania l'obligació de col·laborar en l'obra de reconstrucció nacional amb la donació de joies, or i plata que tinguessin en el seu poder, com a tribut per haver estat "alliberats de la tirania i el pillatge marxista". El 4 d'abril, tres dies després del fi de la guerra a Espanya, apareixia un edicte a l'Hospitalet anunciant la prohibició de "toda clase de reuniones y conversaciones de carácter político o que trate sobre materias de interés general [...] La iniciativa en la dirección de los asuntos públicos compete única y exclusivamente a las autoridades, debiendo limitarse los ciudadanos a cumplir y acatar con todo celo las disposiciones emanadas de aquellas". Aquestes i altres decisions havien de complir-se sense vacil·lar si es volien evitar dures sancions.

Els soldats de l'exèrcit republicà fets presoners pel bàndol nacional van ser reclosos en presons i camps de concentració en espera de l'aval que els concedís la llibertat; per a obtenir-la, els responsables de centres penitenciaris i camps de concentració exigien l'aval favorable estès per l'alcalde de la població on havia residit el captiu. El document havia d'anar acompanyat de les firmes del comandant militar de la plaça, del cap local de Falange i de la Guàrdia Civil; però la resposta no sempre era ràpida i satisfactòria.

Els informes es redactaven sobre la base de les declaracions proporcionades pels veïns, a requeriment dels agents, que coneixien l'individu sota sospita. Les persones que més es van significar en la tasca d'informar, a Collblanc-la Torrassa, van ser un fuster del carrer Occident, un forner de la carretera de Collblanc i un mestre del Coliseo Torrassense.

En alguns casos la llibertat del reclús estava condicionada a la magnanimitat d'algun empresari que li garantís feina, encara que no sempre estaven disposats a assumir aquesta responsabilitat. Entre els molts informes emesos des de l'Ajuntament de l'Hospitalet, el que porta per data el 4 d'abril de 1939 reitera que els onze hospitalencs que es trobaven al camp de concentració de la Guàrdia, amb edats compreses entre els 45 i 50 anys, eren persones de conducta honrada, addictes al Glorioso Movimiento Nacional i obligats, en contra de la seva voluntat, a treballar en fortificacions a la localitat del Papiol, on van ser fets presoners per les tropes nacionals. Un d'ells, José Borrull Canet, es trobava en estat greu. La llibertat per a aquest veí hospitalenc va arribar tard; va morir abans de rebre la notificació. Els que tornaven als seus domicilis no podien canviar d'adreça sense l'expressa autorització del comandant militar de la plaça, la màxima autoritat.⁷⁶⁴

En ocasions, el retorn no sempre es feia a satisfacció del processat. És el cas del veí del carrer Pujós, José Gurria Sauri. En el seu expedient consta que durant la "dominació marxista va prestar servei amb arma llarga" als menjadors populars instal·lats al carrer Joventut, i va marxar posteriorment al front com a voluntari amb la columna "Los Aguiluchos". Quan van tenir notícia que estava en llibertat condicional, les autoritats hospitalenques no es van oposar al seu alliberament, però coneixent els seus antecedents, el 15 de gener de 1943 van sol·licitar que fixés la seva residència ben lluny de l'Hospitalet.⁷⁶⁵

La peripècia humana de Gabriel Fernández Pérez, veí del carrer Progrés, és un clar exponent del tracte que rebien els vençuts. Afiliat a la CNT, va marxar voluntari al front.

⁷⁶⁴. Informes personals, any 1939-1953.

⁷⁶⁵. *Ibidem*.

Durant el transcurs de la guerra va quedar ferit a la cama esquerra, i va ser traslladat a la població de Vila Joiosa. En ser ocupada per les tropes nacionals va quedar en mans dels nous metges, que no van voler fer-se càrrec dels ferits del bàndol republicà. Com que el director de l'hospital acabat de nomenar se sentia més inclinat a afusellar-lo que no pas a guarir-lo, va abandonar aquell lloc. Dos dies després, a mitjan abril de 1939, va arribar a casa seva amb la ferida supurant. La seva presència al barri, detectada pel mestre Astrolabi Gil Lozano, va fer que la policia el localitzés. A les dues de la matinada de l'endemà un grup de policies se'l va endur detingut sense importar-los el seu estat.

Va viure llavors un règim carcerari més humanitzat que va atendre la seva cama, però així i tot van haver de amputar-la-hi. Va tenir dos judicis. En el primer el fiscal va demanar la pena de mort; vint dies després es va celebrar un nou procés per certes irregularitats en l'anterior, i se li van imposar 21 anys. Només va complir-ne 36 mesos; l'agost de 1942 va quedar en llibertat atenuada, raó per la qual durant anys va haver de viure sota la vigilància de les forces de l'ordre públic.⁷⁶⁶

Per la seva forma de procedir, el nou Estat no podia ocultar un sentiment de venjança, encara que assegurava que actuava "sin ánimo de revancha, inspirándose solamente en la justicia que se aplica con más benevolencia de la que sería menester".⁷⁶⁷ La mort dels que morien a les presons s'anunciava amb un lacònic "hemorragia interna traumática", que certificava un jutge.

Fins i tot va arribar a aplicar-se la "lleï de fugues". La matinada del 6 de maig de 1939, els soldats pertanyents a la Bandera d'Oviedo núm. 1, practicant serveis de patrulles i ràtzies, van detenir un grup d'individus. La notícia assegurava que, en intentar escapar, l'esmentada força militar va disparar contra ells, amb el resultat de cinc morts. Aquest fet de sang es va produir a la cantonada dels carrers Llobregat i Mare de Déu dels Desemparats. Un succés molt semblant amb el mateix nombre de víctimes va esdevenir-se el mateix dia al barri de Santa Eulàlia.⁷⁶⁸

Els que se'n van anar a l'exili només van conèixer els patiments dels camps de concentració francesos. En travessar els Pirineus, de tornada, no van rebre un tracte diferent de les autoritats franquistes.

Tampoc van mostrar benevolència ni caritat amb aquelles mares que havien confiat els seus fills a les colònies escolars de Vic i que, davant la retirada de les tropes republicanes cap a la frontera gala, desconeixien on eren. És el cas de les germanes Elena i Elisa Álvarez López, veïnes del carrer París que, per a localitzar els seus fills, van acudir a les autoritats espanyoles; la resposta que van obtenir no va poder ser més cruel: "Si los rojos se los llevaron, que sean los rojos quienes los devuelvan". Gràcies a la mediació del Consolat francès a Barcelona van saber que els cinc nens, dues nenes i tres nens, es trobaven a Ambières le Grand, al nord de França. El retorn fins a la frontera espanyola el van fer en companyia d'una mestra catalana que els va lliurar a la Guàrdia Civil; aquesta els va conduir a un hospici de Girona regit per monges; per raons de sexe els nens van ser separats. Les religioses no van facilitar el retrobament amb els seus progenitors, però Anita, la més gran de les criatures, amb a penes 14 anys, va aconseguir enviar una carta a la seva mare indicant el lloc on eren. Elena i Elisa es van presentar als pocs dies al centre d'acollida. Amb el pretext que els nens estaven dormint i no se'ls podia molestar, les van obligar a tornar l'endemà. Els nens van recuperar la llibertat i les mares els seus fills; aquell mateix dia van tornar a l'Hospitalet; feia un any que la guerra els havia separat.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶. Entrevista amb Gabriel Fernández (setembre de 1987).

⁷⁶⁷. Informes personales, 1939-1953. AML'H.

⁷⁶⁸. Informes personales, 1939-1953. AML'H.

⁷⁶⁹. Entrevista amb Elena López Álvarez (10 de març de 1984).

També van haver de respondre davant la justícia patrullers i delinqüents que, escudant-se en les sigles de CNT i FAI en els dies que van seguir a l'aixecament militar, van cometre actes de bandidatge i assassinats, sembrant el pànic entre la ciutadania. L'acció d'aquests incontrolats va provocar la fugida de nombrosos veïns de Collblanc-la Torrassa, cosa que va evitar que la xifra fos més gran. A l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet hi ha una abundant documentació, amb noms i cognoms, sobre els presumptes culpables d'aquestes morts. Alguns dels botxins havien participat en l'expedició de càstig a la Fatarella, poble tarragoní on van matar 158 persones addictes al "Glorioso Movimiento Nacional."

La situació de les dones que esperaven el retorn dels seus marits, confinats en presons i camps de concentració, era angoixant; cuidar fills de curta edat i donar-los de menjar no era cap tasca fàcil quan els aliments escassejaven. La introducció de la cartilla familiar de racionament no va solucionar el problema del proveïment de la ciutat. Les mesures governatives de reduir la lliure circulació d'aliments de primera necessitat i voler mantenir els preus que regien fins al 18 de juliol de 1936 va donar origen a l'estraperlo, a la manipulació dels pesos, al carbó mullat i a la llet aigualida.⁷⁷⁰ La fam va empènyer centenars de persones, homes i dones, a recórrer la Catalunya marítima i agrària a la recerca de sardines, ous, patates i fruita seca, per tal de mitigar la gana. Aquests aliments s'adquirien a vegades a canvi de tabac, també racionat, que tornava a ser un producte de canvi. Si es tornava en tren, tant per la línia de Vilafranca com per la de Vilanova, el moment oportú per abandonar el tren amb els farcells o llançar-los per la finestra perquè els recollís un familiar era en arribar a l'altura del pont de la Torrassa, on el tren es detenia pel semàfor a l'espera de tenir via lliure a l'estació de Sants. El baixador de Sants era ple d'agents que decomissaven els queviures, sense establir diferències entre l'estraperlista i el simple ciutadà que només buscava alimentar la seva família.

La venda ambulant d'aliments, una pràctica molt estesa en la dècada de 1940, era il·legal, però era un recurs laboral. Els agents de la guàrdia urbana i pinxos falangistes no ho veien així, per la qual cosa, de manera violenta, la feien retirar de la via pública, a vegades, en benefici propi.

Al començament de la dècada de 1950, dominat per l'esperit del XXXV Congrés Eucarístic de Barcelona, es van acabar els afusellaments al camp de la Bota i el racionament.⁷⁷¹

^{770.} *Informes personales, 1939-1953. AML'H.*

^{771.} Catalunya bajo el Franquismo. *Pág. 123. Biblioteca La Vanguardia.*

Capítol XVIII

L'habitatge de la postguerra

Habitatges protegits

En la dècada dels quaranta, un dels problemes més seriosos que tenia la Comissió Gestora Provisional a la barriada era el dèficit d'habitatges; per intentar pal·liar-lo van crear el Patronato Social de la Torrassa.

Gràcies a la favorable disposició del governador civil de Barcelona, bon coneixedor de la crítica situació, van decidir construir diversos blocs d'habitatges econòmics, destinats a aquelles persones que s'allotjaven en albergs que no reunien les més elementals condicions d'habitabilitat.⁷⁷²

Per a aquesta empresa social la corporació municipal comptava amb els terrenys de la seva propietat situats entre la Riera Blanca i el carrer General Sanjurjo, on havien estat els Encants.

El primer bloc, projectat per l'arquitecte municipal Manuel Puig Janer, constava de quatre cases de quatre plantes cadascuna i dos pisos per replà, amb un total de trenta-dos habitatges. La construcció del bloc va anar a càrrec dels constructors José Casals i Fills. En una placa que hi havia a la façana del núm. 4 podia llegir-se el següent: "Este edificio se inició el 15 de abril de 1940 y se terminó el 15 de agosto de 1941". No obstant això, es va acordar inaugurar-lo abans, el diumenge 23 de febrer de 1941 i amb el nom de *Bloque del Caudillo*,⁷⁷³ segons una nota conjunta de l'alcalde i el cap local de Falange. L'acte va estar presidit pel governador civil de Barcelona. Les despeses d'aquests habitatges moblats, 350.000 ptes., van anar a càrrec de l'Ajuntament.

El lloguer de l'habitatge va quedar estipulat en 10 pessetes mensuals. La possibilitat d'accedir a un habitatge i a un preu tan mòdic va fer que es rebessin 445 sol·licituds, la majoria avalades per recomanacions. Tots els inquilins estaven obligats a respectar una sèrie de normes; sota cap pretext, per exemple, podien subarrendar-los o tenir rellogats –pràctica molt generalitzada en aquells anys. Si els usuaris incorrien en actes d'immoralitat i escàndol; si permetien en els seus domicilis reunions subversives contra la religió o els representants de la nació; si havien incrementat la seva situació econòmica o si portessin, sense cap justificació, tres mesos seguits sense residir a l'habitatge i en permetessin el deteriorament, corrien el risc de perdre l'habitatge per sempre, i disposaven de trenta dies per al desallotjament.

També, se'ls prohibia tenir testos a balcons i finestres, perquè podien representar un perill per als vianants.

Per tal de comprovar que aquesta normativa es complia, l'Ajuntament es reservava la facultat de practicar en els habitatges, a qualsevol hora del dia, tantes visites d'inspecció com considerés necessàries.⁷⁷⁴

⁷⁷². Actes dels acords municipals (5 d'octubre de 1940). AML'H.

⁷⁷³. Correspondència, 1942-1943 (I). Caixa 146. AML'H.

⁷⁷⁴. Actes dels acords municipals (febrer de 1941). AML'H.

Amb la construcció del primer bloc d'habitatges protegits, tant el Govern Civil com l'Institut Nacional de la Vivienda van arribar a la conclusió que s'estava duent a terme una magnífica labor patriòtica i social davant l'escassetat d'habitatges higiènics i econòmics, a l'abast de famílies humils.⁷⁷⁵ Els representants d'aquestes institucions van instar les autoritats hospitalenques a la construcció urgent d'un segon bloc. L'avantprojecte definitiu, redactat per l'arquitecte municipal i aprovat el 18 de febrer de 1942, consistia en la construcció de trenta-quatre habitatges i dos menjadors d'Auxili Social^u, finançat de la manera següent:⁷⁷⁶

Governador civil	250.000
Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat	11.035
Avançament sense interès de l'Institut Nacional de la Vivienda	430.393
Préstec Instituto Nacional de la Vivienda al 4% d'interès	287.991
Total ptes.	979.421

La construcció d'aquest segon edifici es va iniciar el setembre de 1942. Durant el transcurs de les obres va haver-hi tot un seguit d'irregularitats que van provocar molts retards. La primera van ser les canalitzacions a deshora de l'aigua i de l'electricitat. La segona va passar el novembre, quan es va comprovar a peu d'obra que el material utilitzat pel contractista per als fonaments no s'ajustava a les condicions de la contracta.

Per tal d'aclarir-ho durant els primers dies de gener de 1943 es va obligar el constructor a suspendre temporalment els treballs. Una vegada represos, a mitjan febrer, es va descobrir que estava fent un ús indegut d'alguns dels materials subministrats per l'Institut Nacional de la Vivienda. Les obres, que avançaven molt lentament, van quedar interrompudes novament el maig.

Havia transcorregut poc més d'un any des de l'aprovació del segon bloc i els jornals i el preu dels materials havien patit un augment considerable, per la qual cosa l'empresa constructora no podia suportar la diferència econòmica. El preu del formigó havia passat de 83,70 ptes. el m³, a 258,75 ptes. i el mosaic, de 17,25 ptes. el m² a 22. Es va arribar a la conclusió que el cost de l'obra havia d'incrementar-se en un 38%, però l'Ajuntament es resistia a la revisió del pressupost, ja que un augment com aquest incrementaria el lloguer dels habitatges, fixat en 10 ptes. mensuals, el mateix que es va aplicar al primer bloc.

El novembre de 1943 va sorgir un obstacle que va fer témer la suspensió definitiva dels treballs, ja que el governador civil de Barcelona no va fer efectiu els diners promesos. La solució va arribar de l'Institut Nacional de la Vivienda, que va prestar el 90% del capital necessari per a cobrir la totalitat del pressupost.⁷⁷⁷

L'1 de març de 1944 es va produir un canvi en la direcció de les obres. El constructor Gabriel Borrás va delegar, mitjançant escriptura pública, tots els drets al constructor Aurelio Guidilla Leoz, que va acabar l'edifici el 19 de setembre de 1944.⁷⁷⁸ Un mes abans s'havien publicat les bases per a adjudicar els habitatges als nous inquilins del *II Bloque del Caudillo*.

Els trenta-quatre habitatges, dividits en set grups, es van distribuir de la següent manera: Dos habitatges per a Caballeros Mutilados de Nuestra Cruzada o de la División Azul; sis per a excombatents de Nuestra Cruzada o de la División Azul; cinc per a familiars de caiguts o excaptius; sis per a familiars directes de Cadetes del Frente de Juventudes que

775. Foment i Subhastes. Caixa núm. 216. AML'H.
776. Actes dels acords municipals (19 de febrer de 1942). AML'H.
777. Correspondència, 1942-1943 (I). AML'H.
778. Actes dels acords municipals. 1944. AML'H.

Bloques del Caudillo (1942), actualment plaça Guernica (AML'H – Imatges).

s'haguessin distingit pel seu comportament; sis per a famílies nombroses de la ciutat; cinc per a famílies el cap de família de les quals hagués mort, i quatre per a funcionaris de l'Estat o del municipi que exercissin a la ciutat. En tots els casos tenien preferència els que posseïen major nombre de fills, sempre que demostrassin haver residit a l'Hospitalet abans del "Glorioso Movimiento", a excepció dels funcionaris.⁷⁷⁹

El lloguer de cada habitatge va quedar fixat en 50 ptes. mensuals i van haver-hi 291 peticions. Un dels sol·licitants assegurava que feia temps que vivia amb la seva dona i dos fills sota el pont de la Torrassa.⁷⁸⁰

El novembre de 1946 es va anunciar la construcció de vint habitatges més que completarien, amb els blocs ja construïts, la urbanització de la plaça del Caudillo (actual plaça Guernica). En aquesta ocasió s'especificava que anaven destinats a la classe obrera.⁷⁸¹ El pressupost inicial ascendia a 723.529,38 ptes., però segons el criteri de l'Ajuntament tan sols costaria 473.529,38 ptes., ja que la diferència era a compte del donatiu promès pel governador civil.⁷⁸²

La subhasta de les obres va aparèixer en el Butlletí Oficial de la Província de Barcelona el 2 de desembre de 1946. En el plec de condicions s'establia que els treballs havien de començar a partir dels vuit dies següents de l'adjudicació definitiva i estar acabats en el termini de vuit mesos. Si durant el període de realització de les obres, materials i salaris s'incrementessin per una ordre ministerial, el contractista tindria dret a una revisió dels preus, sempre que això passés durant el temps reglamentari fixat per a la construcció. D'altra banda, també estava previst sancionar amb 200 ptes. diàries el contractista per cada jornada de retard.

Des que es va anunciar a la premsa barcelonina la col·locació de la primera pedra del nou bloc, no van cessar d'arribar a l'Ajuntament de l'Hospitalet les sol·licituds per a l'adjudicació d'un habitatge. Un dels sol·licitants, per exemple, vivia rellogat amb la seva

779. Foment i Subhastes, 1944. Caixa núm. 216. AML'H.
780. Correspondència, 1943. AML'H.
781. Foment i Subhastes, 1946-1947. Caixa núm. 231. AML'H.
782. Ibidem.

dona i dos fills de nou i cinc anys al carrer General Primo de Rivera, núm. 27. En l'exposició de la seva sol·licitud assegurava estar en possessió del carnet d'excombatent, així com d'un brillant full de serveis i una medalla de campanya amb ascens a caporal; tot això acreditat mitjançant un certificat redactat per un advocat i notari de l'Il·lustre Col·legi de Barcelona i un altre del Govern Civil.⁷⁸³

Pedro Perea, funcionari municipal que va tenir al seu càrrec el control del barraquisme i l'assessorament dels que sol·licitaven habitatges, en un expedient molt concís, va assegurar que eren prou nets per merèixer un pis.⁷⁸⁴ Encara que no sempre es va mostrar tan moderat en els seus informes: en un d'ells, datat el 7 de juny de 1947, s'interrogava sobre el miler de persones que malvivien en coves si només es construïen vint pisos.⁷⁸⁵ Concloïa el seu informe suggerint prohibir la immigració per evitar l'amuntegament humà en antics refugis.

Plans d'habitatge i constructores

En el decenni de 1950 el nombre d'habitatges no creixia al mateix ritme que augmentava la població, ja que uns 6.000 immigrants, procedents del camp andalús i extremeny, fixaven anualment la seva residència a l'Hospitalet.⁷⁸⁶ En aquest període l'Hospitalet era la ciutat de l'entorn barceloní que més creixia; dels 71.580 habitants censats en 1950 es va passar a 122.813 en 1960.⁷⁸⁷ En aquests deu anys, a Collblanc-la Torrassa es van empadronar 13.632 persones.

Per a allotjar a aquesta nova població l'Ajuntament no havia previst cap pla, i tolerava la construcció de barraques al sector d'Aprestadora del barri de Santa Eulàlia o a la Riera Blanca, entre la travessera de les Corts i la carretera de Sants, indret que no té seguretat en dies de pluges torrencials.⁷⁸⁸ Als barris de la Florida i Pubilla Cases els nouvinguts construïen els seus propis habitatges durant els caps de setmana i festius. L'Ajuntament, que estava al cas d'aquesta activitat, hi enviava un funcionari per cobrar l'arbitri per edificació.

N'hi va haver que, davant la falta d'un habitacle millor, convertien les coves existents al talús de la via fèrria, al costat del pont de la Torrassa, en domicili particular. Durant la guerra els veïns havien excavat aquestes cavitats a manera de refugi per protegir-se dels atacs aeris.

La commemoració del XXXV Congrés Eucarístic Internacional, celebrat a Barcelona el maig de 1952, va comportar la creació d'un projecte sota la denominació *Viviendas del Congreso*, que va contribuir a mitigar una necessitat lacerant a la província de Barcelona. Dels 6.243 habitatges que es van construir, 50 es van fer al barri de la Florida.⁷⁸⁹

El Pla comarcal de 1953 va plantejar la possibilitat de dur a terme l'ordenació urbanística del municipi, però aquest projecte tenia més de metropolità que de comarcal, perquè les decisions es prenen a Barcelona, sense que els ajuntaments de l'àrea d'influència poguessin planificar el seu propi creixement. Barcelona només buscava sòl edificable entre els municipis limítrofs per a cobrir les seves necessitats.⁷⁹⁰ A partir de l'esmentat pla, i davant la passivitat municipal, les successives modificacions de les ordenances urbanístiques quedaven en mans dels constructors locals, que només es preocupaven per obtenir el màxim rendiment de les seves inversions.

^[1] Ibidem

^[2] Ibidem

^[3] Ibidem

^[4] Bole­tin Infor­ma­ti­vo Mu­ni­ci­pal, núm. 12 (1956). AML'H.

^[5] Camós i Cabe­ce­rán, Joan: L'Hospi­talet de tots nosaltres. Di­puta­ció de Barce­lona.

^[6] Qua­ders d'Estu­di núm. 6. Centre d'Estu­dis de l'Hospi­talet.

^[7] Cata­lu­ña du­ran­te el fran­qui­smo. Bi­bli­o­teca de La Van­guardia, pàg. 34 i 135.

^[8] Qua­ders d'Estu­di núm. 8. Centre d'Estu­dis de l'Hospi­talet.

La fórmula creada per aquests espavilats i dinàmics mestres d'obres consistia a adquirir cases de planta baixa, oferint al propietari un habitatge a l'edifici a construir. Les torres i viles amb el seu petit jardí que tant van abundar a Collblanc-la Torrassa van anar desapareixent per donar pas a un nou tipus d'habitatge. Ara el barri creixia cap amunt; els baixos havien deixat de ser habitatges per convertir-se en locals comercials o bé en petites indústries. Els nous pisos no tenien cambra de bany completa, i per això alguns propietaris van convertir les seves finques en dutxes públiques, com les del carrer General Primo de Rivera, núm. 37, o les del carrer Graner, núm. 20-22.⁷⁹¹ També es van afegir nous pisos als immobles construïts entre 1920 i 1930. Molt pocs carrers de Collblanc-la Torrassa van escapar a aquesta exigència. Aquestes construccions són fàcils de detectar: en la part alta de les façanes s'aprecia la línia arquitectònica que separa l'edifici antic de la part agregada, ja que finestres i balcons són de diferents estils.

El Pla comarcal de 1953 no va preveure la necessitat de crear zones verdes, perquè no eren de la incumbència dels constructors, que no eren urbanistes. Tampoc semblava competència de les autoritats municipals permetre els blocs de quinze pisos del carrer Jansana, a Santa Eulàlia, sense pensar en espais d'esbarjo per al veïnat.

Però no pas tot van ser desencerts. L'Obra Sindical del Hogar i el Patronato Municipal de la Vivienda de Barcelona van fer possible la construcció del grup d'habitatges coneguts com a Onésimo Redondo. Això va permetre, el desembre de 1960, la desaparició del barraquisme de la Riera Blanca, en traslladar-se els habitants de les barraques als nous pisos de la Florida. Les noves ordenances urbanístiques derivades del Pla comarcal de 1953 van facilitar la creació de societats immobiliàries que van construir grans blocs de pisos en terrenys agrícoles. Així van sorgir els barris de Bellvitge i Can Serra. El nombre de plantes per edifici variava segons l'ample del carrer; els dos últims pisos, l'àtic i el sobreàtic, quedaven retirats de la línia frontal de l'immoble. Es va disposar que en tot solar de superfície superior als 200 m² es construís una planta soterrani per a l'aparcament de vehicles. Malgrat això, aquesta normativa no es va respectar, llevat d'excepcions. Aquest gigantisme no es va donar a Collblanc-la Torrassa, ja que no disposava d'àmplies zones edificables.

La dècada següent, la de 1960, coneixeria un període de prosperitat a còpia de doblar la jornada laboral i de la pluriocupació. Va ser també el ressorgiment de noves empreses constructores que es van dedicar a fer habitatges en els pocs solars que quedaven encara buits. Aquests habitatges, d'uns 55 m², disposaven de tres habitacions, cuina, safareig, cambra de bany, menjador, sala d'estar i balcó. Tot això construït amb uns materials i uns acabats que deixaven molt a desitjar. Vint anys més tard, en algunes d'aquestes construccions s'han donat casos d'aluminosi; aquest deteriorament del formigó va obrir un procés de reparació dels habitatges afectats, no exempt de polèmica.

En l'actualitat es viu un intens procés de rehabilitació de façanes que posa de manifest el caràcter dinàmic i pròsper de la barriada.

^[1] La subhasta de les obres es va fer pública el 17 de març, en el Butlletí Oficial de la Província. A falta de licitadors es va promoure una segona convocatòria l'11 d'abril, adjudicada al contractista barceloní Gabriel Borrás Jener. El terreny on s'havia d'edificar el segon bloc, molt parcel·lat, havia estat adquirit per l'Ajuntament als propietaris Manuel Munné, Gregorio Rubio, Juan Sevilla, Felipe Coldeforts, Francisco Llorens, Dolors Puigdel·lival, Miguel Llopis, José Pedra i Pedro Llorens.

^[2] Expedient de construcció, núm. 449/58. AML'H.

Capítol XIX

Celebracions populars

La Festa Major de Collblanc

La condició de Collblanc-la Torrassa, dos sectors d'un mateix barri, va afavorir la duplicitat de les celebracions populars anuals; des dels seus inicis, les dues demarcacions havien fixat sengles dates per celebrar les seves festes majors, que en ocasions coincidien.

L'origen de la Festa Major de Collblanc es remunta a setembre de 1903, quan una comissió de veïns va sol·licitar a les autoritats municipals una subvenció per sufragar les despeses d'una festa popular prevista per al dia 24 i a la qual estaven convidats. Després d'una animada discussió entre els regidors es va acordar contribuir amb 50 ptes. del capítol "d'Imprevistos", ja que no hi havia un pressupost específic per a una activitat d'aquell estil.⁷⁹² Per garantir la seguretat durant la festa van reclamar la presència d'una parella de mossos d'esquadra, a les ordres de l'alcalde del barri, Josep Rius i Casanovas.⁷⁹³ La capella que hi havia a la carretera de Collblanc, núm. 29, sota l'advocació de la Nostra Senyora de la Mercè, va inspirar la data de celebració de la Festa Major (24 de setembre). Alternar la diversió amb els oficis religiosos era la millor manera que els collblanquins veneressin la seva patrona.

A l'any següent, Josep Rius i Casanovas va presidir la comissió de festes. Va invitar les autoritats esperant de la seva part un ajut econòmic, perquè les festes durarien dos dies, el de la patrona i l'endemà, diumenge. Però només va obtenir l'agraïment per la invitació.

Malgrat la negativa municipal, els collblanquins no es van desanimar; el 1905, al capdavant de la comissió de festes trobem tres noms ben coneguts al veïnat: Josep Rius, Pau Trullá i Zoilo Janés. Aquests homes, representants de la indústria i el comerç, es van unir per consolidar el que ja s'entreveia com la Festa Major de Collblanc.⁷⁹⁴

Des de 1909 a 1917 l'escassa informació sobre els actes festius a Collblanc impedeix conèixer detalls.

Sabem que el 1908, la Festa Major es va celebrar entre els dies 24, 25 i 26 de setembre. El sacerdot de la capella de la Mare de Déu de la Mercè va invitar les autoritats hospitalenques als oficis religiosos del dia 24, disposició que mantindria en anys successius. El juliol d'aquell mateix any, a causa dels dramàtics successos que es van viure durant la Setmana Tràgica, diverses localitats catalanes van suspendre la seva festa major, entre elles l'Hospitalet.⁷⁹⁵

El maig de 1918 les entitats de Collblanc-la Torrassa van decidir unir esforços per celebrar conjuntament la Festa Major. la Torrassa l'avançava dos mesos i Collblanc quatre, de manera que es va fer durant la segona quinzena de maig. Marcel·lí Utges i Romeu,

⁷⁹². *Actes dels acords municipals, 1903.* AML'H.

⁷⁹³. *Correspondència 1902-1903.* AML'H.

⁷⁹⁴. *Correspondència, 1905-1908.* AML'H.

⁷⁹⁵. *Ibidem.*

Envelat de festa major a Collblanc (aprox. dècada dels cinquanta). Foto cedida per la Sra. Maria March (AML'H – Imatges)

membre de la junta directiva de la comissió de festes de Collblanc des de 1924, justificava el canvi de data per qüestions climatològiques: les pluges de setembre a canvi del sol de la Pasqua de Pentecosta.⁷⁹⁶ Aquesta mesura va permetre la duplicitat d'envelats durant la festa major; el sector de la Torrassa mantindria el tradicional costum d'instal·lar-lo a la plaça Espanyola; en canvi, a Collblanc, el continu creixement urbanístic no va permetre fer-ho dos anys seguits al mateix lloc.⁷⁹⁷ Alguns dels emplaçaments que es van conèixer fins a l'inici de la Guerra Civil van ser Torre Barrina (parc de la Marquesa), Cafè del Sapó (carretera de Collblanc, núm. 29), o un solar pròxim als carrers Pujós i Llobregat.

Durant el període bèl·lic no hi ha constància de cap acte festiu. Transcorregut aquest període, el sector de Collblanc va ser el primer a voler recuperar oficialment la seva festa major. El 26 de juliol de 1939 el rector de Sant Ramon Nonat, Florenci Baucells, es va adreçar a les autoritats municipals per exposar la necessitat de reorganitzar les festes populars de Collblanc-la Torrassa. Donant suport a aquesta decisió hi havia una cinquantena de veïns, entre els quals figuraven representants de la indústria i el comerç, la propietat urbana, els mestres nacionals i municipals, així com associacions catòliques.

Mossèn Florenci argumentava que si, en el passat, els dos sectors havien celebrat els actes festius en la mateixa data, també podrien fer-ho ara; però volia que es portessin a terme el diumenge més pròxim al 31 d'agost, festivitat de Sant Ramon Nonat, patró de la parròquia de Collblanc.

⁷⁹⁶. Juventud, núm. 2 (agost de 1954). Butlletí de la Parròquia de Sant Ramon. AML'H.
⁷⁹⁷. *Ibidem*.

Aquell any, Josep Estany i Pina va ser el president de la comissió de celebracions; l'envelat –de la Casa Viadó de Mataró– es va instal·lar a l'antic camp de futbol de la carretera de Collblanc. La Festa Major es va celebrar conjuntament fins a 1941, encara que més de nom que de fet, perquè tots els actes, tant recreatius com esportius, tenien com a marc l'entorn de la carretera de Collblanc.

De 1941 es conserva un programa de mà anunciant tres dies de festa. Es va iniciar dissabte a la nit amb una traca, seguida del primer gran ball continu a l'envelat amb les orquestres Bruach i Danubi Blau, mentre que als carrers Occident i General Sanjurjo es ballava al compàs de l'orquestra Pigardos Club. Diumenge al matí va haver-hi diana i cercavila amb una banda de tambors i trompetes; posteriorment es van oferir dos esdeveniments esportius i un concert amenitzat per la Societat Coral L'Aurora, davant de la Tinència d'Alcaldia. A la tarda va haver-hi bàsquet i una carrera ciclista de cintes a l'avinguda de Xile. La nit va acabar amb una audició de sardanes a càrrec de la cobla La Principal del Llobregat i un gran ball de gala. El dilluns 1 de setembre al matí es va celebrar una missa de rèquiem; a la tarda van haver-hi atraccions infantils i ball a l'envelat a les sis i a les onze. Entre un ball i l'altre es va procedir a l'encesa del castell de focs artificials davant del Mercat de Collblanc. Com a colofó a les festes, dimarts a la nit va tenir lloc una vetllada de boxa al Cinema Romero, organitzada pel Frente de Juventudes de la barriada.⁷⁹⁸

El desenvolupament de les celebracions de 1942 va mantenir la mateixa línia de l'any anterior, amb la diferència que van ser exclusivament de Collblanc, perquè la parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats havia creat la seva pròpia festa per iniciativa de mossèn Jaume Busquet.

El 1943 es van afegir algunes novetats a la programació habitual: dos concursos –el de vestits i el de pentinats–; a l'envelat cada nit hi actuaria un conjunt musical diferent –el dissabte 4 de setembre, Julio Galindo y su Orquesta Gran Price, el diumenge, Gran Casino amb el saxofonista Napoleón i el dilluns Ramon Evaristo– alternant amb Bruach i la seva orquestra. El carrer Llobregat es va engalanar amb garlandes de paper per a oferir balls populars amb l'Orquestra Vigos i la seva animadora Elva Mart. Des de Barcelona es podia acudir a les festes utilitzant les quatre línies de tramvies que, aleshores, finalitzaven a Collblanc: el 27, 28, 56 i 57.

El programa de mà, editat per la parròquia, ressenyava els oficis religiosos a celebrar durant els dies de Festa Major; un d'ells era en memòria dels veïns morts durant la Guerra Civil. També contenia una cronologia del conjunt parroquial, des de 1924 fins a la benedicció del grup escolar San Ramon, que havia estat reconstruït després de la guerra.⁷⁹⁹ Aquell any, l'industrial forner Amadeo Canela i Juvé va ser el president de la comissió de festes.

En els dies que precedien als de festa major, entre el veïnat s'observava una gran activitat; les façanes dels habitatges, per exemple, es pintaven, especialment les de planta baixa. Una normativa municipal de juliol de 1943 permetia aquest tipus d'obres sense necessitat d'abonar cap arbitri per ocupació de l'espai públic.⁸⁰⁰

La Festa Major de Collblanc es va anar consolidant alhora que augmentava el nombre de comissions de celebracions de tal o tal carrer. Els veïns adornaven l'entrada del tram del carrer segons el criteri dels membres de la junta directiva, o bé el d'algun professional ocasional. Els balls van permetre que molts joves formalitzessin el seu nuviatge ballant al compàs de boleros com *Toda una vida* o *Angelitos negros*.

⁷⁹⁸. Correspondència, 1941 (II). AML'H.
⁷⁹⁹. *Ibidem*.
⁸⁰⁰. Foment-Dictàmens, 1942-1945. AML'H.

Les cançons enganxoses de l'estil de *Raska-Yu* o *La vaca lechera* tenien també gran acceptació. Eren temps en què les adolescents estrenaven els vestits d'organdi per assistir al ball de gala de l'envelat. El cost de les festes del carrer no es cobria amb les quotes mensuals que els veïns abonaven. Les despeses que va ocasionar adornar el carrer Llançà, l'any 1960, es van valorar en 55.000 ptes. , quan la recaptació obtinguda amb rifes i loteria ascendia a 13.000 ptes. És clar que va ser una satisfacció molt gran que els fos concedit el 1r premi de carrers engalanats (valorat en 4.000 ptes.) per la seva al·legoria oriental.⁸⁰¹

Les activitats que organitzava la comissió de la Festa Major rebien una subvenció municipal, insuficient per cobrir unes despeses que augmentaven cada any. En 1953, per exemple, el desemborsament es va xifrar en 61.000 ptes. i només l'envelat n'havia costat ja dues mil més que l'any anterior.⁸⁰²

Qualsevol comissió que es creés anualment no escatimava esforços perquè cada nova edició de la Festa Major fos un eficaç estímul contra la monotonia quotidiana.⁸⁰³ Als actes de clausura, celebrats habitualment a la Torre Barrina, hi assistien les autoritats civils i militars, acompanyades, majoritàriament, per les seves dones.

La Festa Major de Collblanc es trobava entre les millors de la província, inclosa la Ciutat Comtal.⁸⁰⁴ Però mantenir aquest prestigi, amb el creixement desmesurat dels costos i el dèficit –assumit per industrials i comerciants de la barriada–, era difícil, i més quan els hàbits dels ciutadans estaven canviant davant l'espectacular desenvolupament de l'automoció i de la segona residència. La de 1965, sense ni un sol carrer guarnit, anunciava ja el final d'una tradició. La de 1969, programada entre el 30 d'agost i el 14 de setembre, seria l'última de Collblanc. La comissió de celebracions, presidida per Josep Cid, no estava disposada a suportar tres anys seguits de balanç deficitari; els preus desorbitats que reclamaven cantants i conjunts musicals per actuar van elevar el pressupost d'aquell any a 800.000 ptes. L'últim envelat es va instal·lar als *Bloques del Caudillo*.⁸⁰⁵

Per aquestes festes majors hi havien passat intèrprets de diversos estils, com José Guardiola, el Duo Dinámico, Los Sirex, Los Mustang, Los Diablos, Los Hermanos Calatrava, Lorenzo González o Antonio Machín, entre molts altres. El 1967 havia d'actuar Raphael com a figura estel·lar de la programació, però no va comparèixer al·legant "cansament físic", cosa que va ocasionar seriosos problemes als organitzadors.

La Festa Major de la Torrassa

La plaça Espanyola i el seu entorn més immediat era, abans de la seva urbanització el novembre de 1902, una vinya. Un cop arrencats els ceps i construïda la font, es va convertir en un paratge molt freqüentat per les famílies dels voltants que anaven a passar un dia a fora. Els que no portaven estris de cuina per fer un menjar a l'aire lliure, els llogaven a l'establiment de la senyora Pepeta, la dona del sereno Joan Mora.

La plaça, més coneguda per la *Muntanyeta* abans de figurar oficialment en el nomenclàtor de la barriada amb el nom de plaça Espanyola, era un paratge apte per a tota classe de celebracions populars. Així, no és estrany que quan es va institucionalitzar la Festa Major de la Torrassa es prengué com lloc preferent per a instal·lar-hi l'envelat.

801. Solidaridad Nacional. (setembre de 1960). AML'H.
802. Juventud, núm. 20. Butlletí de la parròquia de Sant Ramon. AML'H.
803. Solidaridad Nacional (30 d'agost de 1968). AML'H.
804. Solidaridad Nacional (29 d'agost de 1959). AML'H.
805. Solidaridad Nacional (6 de setembre de 1969). AML'H.

Programa de les festes majors de la Torrassa de l'any 1936. Programa d'Unió de Collblanc i la Torrassa, any 1936 (Arxiu privat Inocencio Salmerón).

Per a la Festa Major de la Torrassa, creada pel Foment de Propietaris de la Torrassa en 1912, es va elegir la festivitat de Sant Jaume.⁸⁰⁶ Malgrat que els dos sectors de la barriada havien unificat la seva Festa Major des de 1918 entorn de la Pasqua de Pentecosta, Josep Jordà, president del Centre Republicà Autonomista, va proposar en 1921 celebrar també la de Sant Jaume, amb envelopat inclòs, a la plaça Espanyola. Va sol·licitar de les autoritats que durant els dies 24 i 25 de juliol l'enllumenat públic romangués encès durant les nits i que la neteja dels carrers en festa la fés l'empresa concessionària. L'any següent va ser la comissió de veïns presidida per Josep Cortés la que va sol·licitar organitzar una sèrie de celebracions per commemorar la festivitat del sant patró.⁸⁰⁷

Durant la República les comissions de veïns i els propietaris de bars obtenien permís per organitzar, davant dels seus establiments, balls del carrer amb gramola, especialment durant les revetlles de Sant Joan i Sant Pere, en la quals no faltaven les sardanes. L'11 de juliol de 1936, pocs dies abans de l'esclat bèl·lic, Josep Oriol, en representació de la comissió de celebracions del carrer Dr. Martí Julià, va demanar permís per a organitzar els actes festius dels dies 24, 25 i 26. Estava previst iniciar-los el primer dia a les cinc del matí amb una traca de morteret com a preludi de la Festa Major. Es comptava amb la presència de dues orquestrines que amenitzarien els balls del dissabte i diumenge; per als nens hi hauria jocs infantils. El diumenge 26 de matinada es repetirien els trets de morteret, anunciant el final de les celebracions.⁸⁰⁸ Però veient la magnitud dels esdeveniments dels dies successius, tots els actes festius es van suspendre.

La Festa Major de la Torrassa, ja totalment desvinculada de la de Collblanc, es va recuperar en 1942, respectant la data del 25 de juliol i coincidint amb el llicenciament dels mossos de lleva de 1936, entre els quals hi havia alguns veïns del barri.⁸⁰⁹ La iniciativa es va deure a mossèn Jaume Busquet, rector de la Mare de Déu dels Desemparats, que va convocar, el 26 de maig, diversos feligresos amb la finalitat de reprendre les festes de la barriada.⁸¹⁰

Com que aquesta comissió⁹ va trobar moltes dificultats econòmiques per fer revivre l'antiga Festa Major, va sol·licitar de la corporació municipal una subvenció en metàl·lic, el castell de focs i una copa per al vencedor de la competició ciclista que organitzava el Frente de Juventudes. El dia 26 de juny els va ser concedida, encara que sense especificar-ne l'import.⁸¹¹

D'aquell any de Festa Major es conserva una relació detallada d'ingressos i despeses de la qual es desprèn que la programació va comptar amb una representació teatral, vetllades de boxa, jocs infantils, oficis religiosos i, per descomptat, balls amenitzats per les orquestres Bizarros i Bruach –que van cobrar 3.600 i 2.800 ptes respectivament. Pel lloguer de l'envelat es van pagar 11.925 ptes.⁸¹² Aquest any, els carrers no es van adornar, com sí que es faria d'ara endavant.

Els focs artificials que tancaven les festes es van fer en un solar del carrer Rosselló, davant del passatge Xiprer fins a 1962 –on antigament hi havia hagut el Centre del Sagrat Cor de Sant Josep Oriol. A l'any següent, Europea de Construcciones, SA va adquirir la propietat per a la construcció d'habitatges de renda limitada.

v. En aquella primera reunió, on tots van estar d'acord amb mossèn Jaume, es va configurar la Junta General de Festejos de la següent manera: president, Casimiro Sanz; secretari, Josep Colillas; vicesecretari, Jaume Canela; tresorer, Josep Puig; comptable, Emili Huguet; vocal celebracions religioses, Joaquim Benlliure; vocal jocs infantils, Florenci Puiggali; vocal esports, Josep Llopart; vocal bars i cafès, Josep Llorens; vocal artístic, Lluís Mestre; vocal premsa i propaganda, Guillermo Cansado; altres vocals, Salvador Noya, Rafel Flor, Joan Guixà, Josep Soria, Alvaro Caixal, Miguel Berrueso, Manel Vallalta, Antoni Robles i Vicent Querol. Així mateix, la presidència d'honor va quedar formada per l'alcalde, el cap local de F.E.T i de les J.O.N.S. i dos regidors. Es va decidir que la primera sessió de treball tindria lloc el divendres de la mateixa setmana, al bar Llorens, a les deu de la nit. [Correspondència, 1942-1943 (I). AML'H.]

806. Expedients administratius, 1909-1912. AML'H.

807. Correspondència, 1922. AML'H.

808. Correspondència. Secretaria, 1936. AML'H.

809. Entrevista amb Salvador Noya (30 de maig de 1995).

810. Correspondència, 1942-1943 (I). AML'H.

811. Ibidem.

812. Ibidem.

Recuperar amb èxit la Festa Major de la Torrassa va ser motiu de satisfacció per a mossèn Jaume, però el moment de major exaltació va ser la tarda del 25 de juliol de 1942, quan es va procedir a la benedicció i col·locació de la primera pedra del nou temple parroquial. Van assistir-hi, en qualitat de padrins, el governador civil de Barcelona, Antonio Correa Veglison, i la senyora Juana Farnés i Casanovas, propietària de Torre Barrina.

Durant les festes de 1943 el bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego, en la seva primera visita a la parròquia de la Torrassa va beneir la Casa-Residència de les Germanes Carmelites. També es van descobrir dues plaques noves del carrer, que van substituir els noms dels carrers Aliança i Viena pels de Nuestra Señora de los Desamparados i Santiago Apóstol, respectivament. En el programa de mà de 1946 es feia menció dels actes religiosos que tindrien lloc entre el 20 de juliol i el 4 d'agost, per la qual cosa mossèn Jaume va felicitar els organitzadors per col·locar en lloc i caràcters destacats les festes religioses. Al mateix full diocesà, mossèn Jaume alertava els seus feligresos de tot el que s'apartava del gust tradicional, que veia desaparèixer en moltes festes majors, convertides en dies d'impúdics esbarjos.⁸¹³

Amb cada edició de la Festa Major augmentava la participació veïnal i el nombre de carrers guarnits. L'any 1948, per exemple, es van adornar els carrers General Sanjurjo, entre ronda de la Via i Holanda; Santiago Apóstol; ronda de la Torrassa, entre General Sanjurjo i Riera Blanca; Llança i Onésimo Redondo, entre Montseny i Mas; General Sanjurjo, entre Mas i Goya; Llobregat, entre ronda de la Torrassa i Mare de Déu dels Desemparats; el passadís Buenavista i la ronda de la Torrassa, entre Boada i Onésimo Redondo.

Ser president d'una comissió obligava a una dedicació total perquè tot estigués a punt el dia de la festa i el públic no es decantés per un altre carrer. És el que li va succeir en certa ocasió a Tomás Pueyo, president del carrer Onésimo Redondo. El seu treball de vaquer no li permetia disposar de gaire temps lliure i el dia que va començar la Festa Major va confiar als seus col·laboradors la instal·lació dels altaveus. Arribat el moment d'inaugurar la festa res no funcionava; quan va aconseguir solucionar-ho, la gent, cansada d'esperar, se n'havia anat al carrer de sota.

El 1949 l'Ajuntament va crear, per als carrers més ben guarnits, tres premis valorats en 1.000, 500 i 250 pessetes, que van recaure sobre els carrers General Sanjurjo, passadís Buenavista i el passatge de la Concepció, respectivament.

El governador civil de Barcelona, que solia acompanyar les autoritats hospitalenques en el seu recorregut pel barri durant les festes, va quedar impressionat per la riquesa d'adorn i il·luminació d'alguns carrers, a les quals va concedir un premi extraordinari de 1.000 ptes.⁸¹⁴ Aquestes concessions en metàl·lic van afavorir que, a l'any següent, es creessin noves comissions de veïns.

L'any 1954 els organitzadors de la Festa Major, presidida els últims deu anys per José Colillas, Florencio Puiggali, Esteban Llopart, Juan Guixà Solanas i Antonio Giménez Nicolás, van nomenar l'industrial Leonardo Mirete nou president. Una de les primeres mesures que va prendre va ser la de suprimir les vetllades de boxa a l'interior de l'envelat, pels desperfectes intencionats que s'havien produït en ocasions anteriors. Una novetat d'aquell any van ser les gales de Radio Hospitalet, presentades per Armando del Río, conegut posteriorment per Luís Arribas Castro, el seu verdader nom. En aquestes gales es donava l'oportunitat als aficionats del barri de mostrar les seves qualitats artístiques. Entre els professionals hi havia Bonet de San Pedro i José Guardiola, que venia cada any;

813. Hoja Diocesana, núm. 29 (21 de juliol de 1946). Arxiu parroquial.

814. Programa de la 25ena Festa Major de la Torrassa. Arxiu de l'autor.

també hi va actuar l'extraordinari recitador Manuel de Mozos, que va fer una gran recreació del *Romance del Feo*, de Rafael de León.

La Festa Major de 1958 va aportar certa inquietud, però també novetats. Alguns, contraris a la diversitat de festes majors –se'n celebraven vuit al llarg de l'any–, opinaven que els diners que l'Ajuntament hi dedicava havia de destinar-se a una sola d'unificada. El ponent d'Esports i Celebracions, Cristóbal Herms, tenia els seus dubtes sobre això, perquè era partidari de la pluralitat de festes per no ferir l'esperit tradicional de cada barriada.⁸¹⁵ Una de les innovacions va ser que el president de la comissió oficial de la Festa Major fos nomenat directament pel regidor d'Esports i Celebracions. També es va crear el títol de Pubilla de la Torrassa, que va recaure en Paquita Díaz. Entre el jurat hi havia de ser l'escriptora Cecília A. Màntua, que va excusar la seva compareixença.⁸¹⁶ També va ser el primer any que la premsa barcelonina va informar de la Festa Major de la Torrassa, tal com ho feia amb la de Collblanc.

A partir de 1960, els tres primers premis que l'Ajuntament concedia als carrers més ben guarnits estaven valorats en 4.000, 3.000 i 2.000 pessetes respectivament. També es va incrementar el pressupost de les celebracions, que arribà a les 250.000 ptes.

Durant les festes de 1964 la parròquia va organitzar una tómbola per liquidar els deutes contrets arran de la construcció dels dos col·legis contigus amb l'església, valorats en 11 milions de pessetes".⁸¹⁷ Els regals que s'hi exposaven eren donatius de comerciants, industrials i feligresos.

Les festes populars estaven iniciant una corba descendent; així ho confirmava el cronista de *Solidaritat Nacional*: "Ese sabor popular que antaño se respiraba ha desaparecido, como también han desaparecido las calles engalanadas, los palcos en las mismas, el ambiente, el jolgorio, en una palabra, todo".⁸¹⁸ El 1964 només dos carrers, Progrés i Joventut, van oferir balls de carrer. El fet que a partir de 1970 proliferessin les sales de ball que obrien les seves portes tota la setmana i que el juliol molts veïns se n'anaven de vacances va afavorir les desercions de públic dels actes de l'envelat i dels carrers. Mancats del suport de la concurrència, quatre comissions de veïns van presentar la dimissió, entre elles la de la Torrassa.

El 24 de juliol de 1970 es va iniciar la Festa Major sense envelat. La majoria dels actes festius d'aquella Festa Major van tenir com marc el pati del Centre Parroquial Santiago Apóstol. Segons el parer del regidor de celebracions, Paulino Deulevol, la instal·lació de l'envelat resultava ruïnosa i ja no atreïa la gent com abans, quan la Festa Major era un reflex dels costums i les tradicions del poble, i on es posava de manifest la seva idiosincràsia.⁸¹⁹ Deulevol era partidari de les manifestacions esportives, que atreïen molta més gent. Com a novetat, i per impulsar la Festa Major de la Torrassa, es va crear un certamen nacional sota el títol de *Canciones para el Mundo*, on van intervenir Luis Aguilé, Núria Feliu, Dolores Vargas i Los Tres Sudamericanos.⁸²⁰ També es va celebrar La Nit de la Torrassa, un sopar de gala per als representants del barri.

815. *Solidaridad Nacional*, (1 de juliol de 1958). AML'H.

816. *Solidaridad Nacional*, (19 de juliol de 1958). AML'H.

817. *Solidaridad Nacional*, (21 de juliol de 1964). AML'H.

818. *Ibidem*.

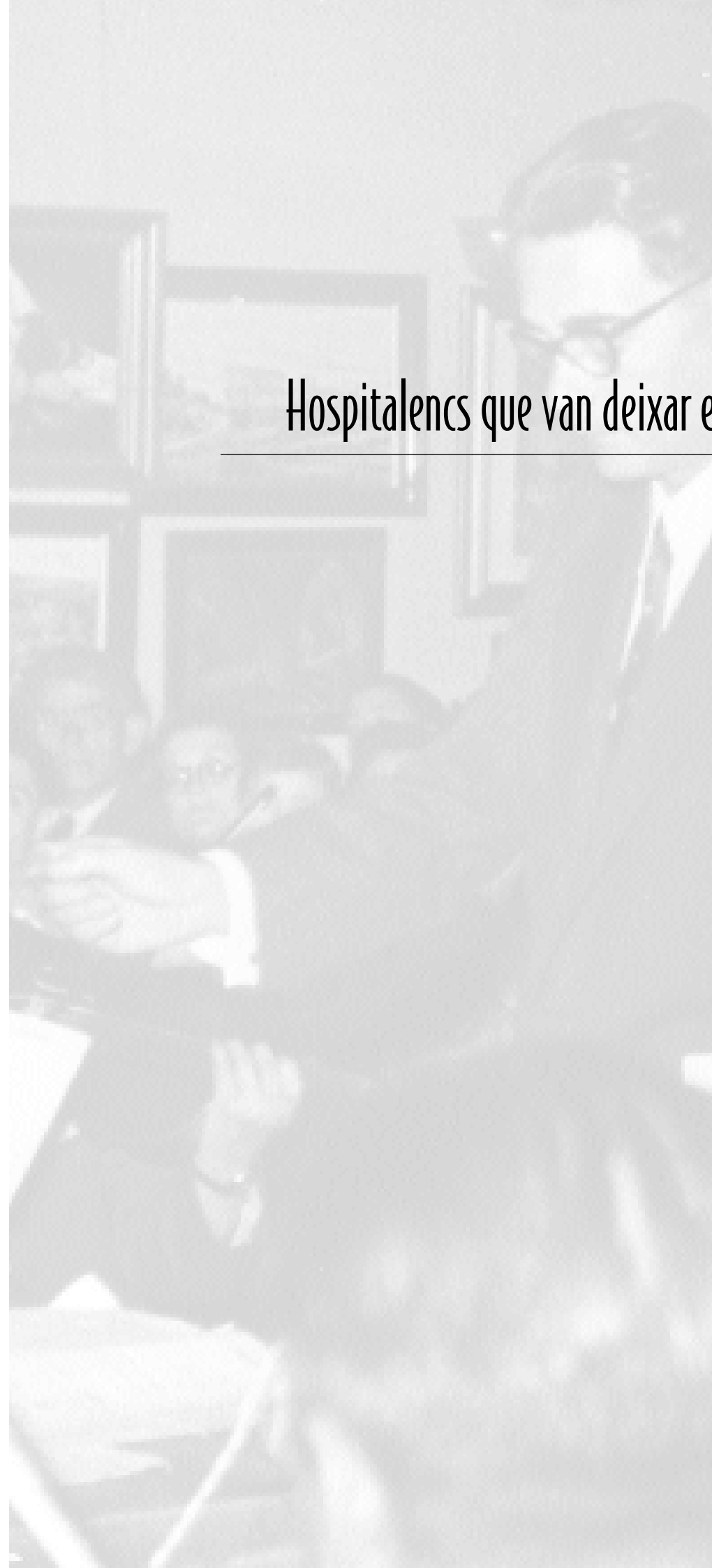
819. *Tele Expres*, 24 de juliol de 1970. AML'H.

820. *Solidarida Nacional* (21 de juliol de 1970). AML'H.

Hospitalencs que van deixar empremta al barri

Ricard Lluch i els seus pessebres

L'abril de 1970, Sempronio, cronista oficial de la Ciutat Comtal, va publicar un article en el *Diari de Barcelona* sota el títol "De la Argentería a Collblanc", on recordava els orígens dels Lluch, preguntant-se alhora qui no havia sentit parlar del Pessebre de Collblanc, obra de Ricard Lluch.

Ricard Lluch i Julià va néixer en 1895; ebenista de professió, ofici que va aprendre del seu pare Josep Lluch i Farré, va obrir en 1921 un taller artesà a la carretera de Collblanc, núm. 31. Paral·lelament a la seva activitat industrial, durant tota la seva vida va mantenir una veritable passió pels pessebres.

Profundament religiós, en la seva infància havia ajudat el seu pare i germans grans a muntar el pessebre familiar a l'estil tradicional, costum que reprendria el 1929, amb una visió molt personal. En aquesta decisió potser hi tingués alguna cosa a veure el Concurs de Pessebres que organitzava, des del mes de desembre de 1928, la Junta de la Congregació Mariana de Sant Ramon Nonat, del jurat de la qual formava part. Era el desig unànimе de la comunitat catòlica "representar plàsticament en totes les llars, l'adveniment del Diví Nadó."⁸²¹

El Pessebre dels Obradors Lluch,"o *nuestro pesebre*, yo creo que era único en el mundo",⁸²² no tenia res a veure amb els de suro i molsa que es feien en qualsevol llar del món cristià. El primer que va crear el senyor Lluch, dedicat a la muntanya de Montserrat, estava fet amb la mateixa tècnica que els que s'anirien succeint cada any fins a 1964. Consistia en "unos dioramas cambiantes, a modo de escenas de teatrino, con juego de luces, música y recitado de fondo, que narran historias de santos y acaban con la apo-teosis del Nacimiento."⁸²³ Vicente Pañella, bon coneixedor dels pessebres de Can Lluch, puntualitzava: "La tónica de sus obras tenía un tinte satírico al estilo impuesto antaño por la sociedad humorística Niu Guerrer; luego, cambiaron a temas más serios y de suma corrección"; en el mateix article s'assegurava que Ricard Lluch era el "Buigas del pesebrismo y el Kaps y Johan del pesebre."⁸²⁴ En un altre escrit aparegut en la revista *Destino*, el 18 de gener de 1964, sota el títol "El Pessebre de Collblanc", s'afirma que Ricard Lluch "fue el primero en utilizar guiones, voces y música, en servirse de la luminotecnia, de los escenarios corpóreos, del movimiento, de todos los recursos, en fin movibles y esceno-gráficos que hoy ya infinidad de pesebristas han puesto en juego".⁸²⁵

L'any 1929, aquesta forma de presentar el pessebre, sense el portal, va contrariar l'esperit immobiliista de l'Associació de Pessebristes de Barcelona, de la qual el senyor Lluch era soci actiu.

⁸²¹. Bandera, núm. 2. (Desembre de 1930). AML'H.

⁸²². La Voz del Llobregat, núm. 163 (13 de desembre de 1972). AML'H.

⁸²³. *Busquets Molas*. El Correo Catalán (27 de desembre de 1964). Arxiu personal d'Àngel Lluch.

⁸²⁴. El Correo Catalán (17 de desembre de 1981). Arxiu personal d'Àngel Lluch.

⁸²⁵. Arxiu personal d'Àngel Lluch.

Ricard Lluch, mestre de la ironia i el bon humor, va decidir que el seu pròxim pessebre seria l'església de Betlem de Barcelona i que el naixement el situaria a la part superior. El Pessebre d'Obradors Lluch s'inaugurava tradicionalment el 24 de desembre, a la sortida de la Missa del Gall, amb la presència del rector de Sant Ramon Nonat.

En els primers que va fer "predominaban intencionadas alusiones humorísticas, no irreverentes, pero a partir de 1942 me dediqué por completo a la construcción del pesebre, girando sobre temas históricos, vidas de santos u otros que me sirven de fondo⁸²⁶".

Des de l'aparició dels seus primers pessebres la premsa hospitalenca, i posteriorment la barcelonina, se'n va ocupar generosament, realçant els seus valors artístics i estètics. En la revista mensual collblanquina *ECO*, de gener de 1935, va aparèixer un comentari sobre el pessebre *Montserrat i Fray Garí*: "La figura de Fray Garí, el ermitaño de enorme relieve legendario, llena por completo el interés de los visitantes. El nacimiento del niño Jesús aparece por sorpresa y rodeado de una espléndida diadema de luz, que culmina de admiración el apoteósico final del Belén, constituyendo de esta manera un truco genial de gran valía⁸²⁷".

La preparació del pessebre s'iniciava amb la redacció d'un guió, que el propi senyor Lluch s'encarregava d'escriure, dedicant tots els diumenges de l'any a l'estudi del tema; una vegada conclòs l'hi llegia a la seva dona Remei esperant la seva aprovació. Posteriorment, un escriptor amic de la família feia els retocs oportuns. Els poetes Francesc de Borja i Lladó i Beltrán Oriola van ser dos dels seus correctors.

En el pessebre de 1934 va col·laborar-hi l'artista i veïna de la barriada Fulgencia de Sans, segons el núm. 3 de *L'Espill*, de gener de 1935. També ho farien Vicenç Solà, J. Mª Manau, Josep Prats i Manel Margaix, tots ells artistes locals que exposaven les seves obres en el Recó d'Art, galeria artística creació de Ricard Lluch, dins del seu mateix taller.

Per raons òbvies, durant 1936, 1937 i 1938 va deixar de construir-los. Després de la Guerra Civil, una vegada normalitzada la vida ciutadana, alguns dels artistes esmentats van seguir prestant la seva cooperació desinteressada. A ells s'uniria un gran pintor hospitalenc, Lluís Mestre i Castellví. També s'incorporarien a aquesta tasca els seus fills "Ricard, Joan y Angel que, además de realizar parte de la construcción, intervienen en la tramoya, juego de luces y fono, todo bastante complicado⁸²⁸".

L'horari de visites estava establert de la següent manera: de 18.30 h a 20.30 h els dissabtes, i d'11.30 h a 13.30 h, i de 16 h a 20.30 h els festius. L'entrada era totalment gratuïta, però "a partir de 1942, los mismos visitantes nos dieron la idea de colocar unas huchas, aunque al principio mi padre consideraba que no debía sacarse dinero de un belén, luego pensamos que podría destinarse a obras de beneficencia⁸²⁹". La idea va ser recollida per Josep Rebollo, empleat de la Cooperativa Obrera la Torrassa, que cada any feia donació de dues enormes guardioles de vidre que quedaven exposades en un lloc visible perquè els visitants hi deixessin el seu donatiu.

Els dies festius es podien arribar a fer entre vint-i-cinc i trenta sessions, d'uns deu minuts de durada. El primer any va ser descoratjador: tan sols es van recaptar 200 ptes., que es van destinar a obres del temple de la Sagrada Família.⁸³⁰

Els anys venidors, tant els hospitalencs com els barcelonins que van voler admirar la fantasia poètica del Pessebre dels Obradors Lluch, van mostrar cada cop més sensibilitat.

826. Solidaridad Nacional (28 de gener de 1956). AML'H.

827. ECO, núm. 4 (gener de 1935). AML'H.

828. El Correo Catalán, (27 de desembre de 1947). Arxiu personal d'Àngel Lluch.

829. La Voz del Llobregat, núm. 163 (13 de desembre de 1974). AML'H.

830. Juventud. Butlletí informatiu de la Parròquia de Sant Ramon Nonat de gener de 1953. AML'H.

Les sessions pessebristes, que es clausuraven el primer diumenge de febrer, superaven les tres-centes, entre dissabtes, diumenges i festius. El pessebre de 1958 va permetre recol·lectar 5.262 ptes., que es van distribuir entre el Hogar de San José de la Montaña i el Asilo de San Juan de Dios.⁸³¹ El total aconseguit fins febrer de 1965, data en la qual va donar per acabat els pessebres, ascendia a 88.000 ptes., "que se entregaron a distintas obras benéficas. Como premio, mi padre recibió un pergamino de la Sociedad Económica del País por su labor en pro de la cultura y tradición popular⁸³²". Una altra entitat, l'Associació de Pessebristes de Barcelona, el 1954, "distingí la tasca del nostre artesà i artista amb la medalla d'Or a la Constància⁸³³".

A les festes de clausura hi participaven un bon nombre d'escriptors, artistes i entitats, com el tenor Hipólito Lázaro o l'Orfeo Català. En un àlbum signaven "las numerosas visitas de autoridades y personas de relieve, atraídas por la obra de este hombre original⁸³⁴". Entre les personalitats que van freqüentar el Pessebre de Obradors Lluch cal assenyalar la del governador civil de Barcelona, Antonio Correa Veglison. "En una ocasión recibimos una carta del señor Correa en la que se disculpava de no haber podido traer a su Excelencia el Jefe del Estado, que por aquellas fechas había estado en Hospitalet visitando unos bloques de viviendas⁸³⁵".

El Pessebre de Can Lluch, que era presentat en català, llevat d'excepcions, va captivar al doctor J. Mª Cid-Prat, que "li va escriure un poema que iniciava amb aquests versos que resumien el sentit del pessebre:

*Els pessebres de Can Lluch,
Llevat de casalonga,
Sense riu, molsa ni bruc,
Ni estels a ple mig dia.
Els pessebres de Can Lluch
Llum de l'any per cada dia.*

Amb la lletra del poema, el mestre hospitalenc Jaume Ventura i Tort va compondre una sardana, estrenada el 30 de desembre de 1951.⁸³⁶ La partitura original d'aquesta peça musical la conserva Àngel Lluch.

Al principi era el mateix Lluch qui explicava la història que representava el pessebre, però més endavant Glòria Roig i Bartolomé Olsina, alumnes de l'Institut del Teatre, i Encarna Sánchez i Isidro Sola, de Ràdio Barcelona, van prestar la seva veu. Les gravacions solien fer-se als estudis de Mañé i Raventós. No obstant això, a la fitxa tècnica corresponent al pessebre titulat *El Rei Martí l'Humà*, realitzat en 1956, les veus corresponien a Juny Orlí i A. Cabanes. La instal·lació radiofònica anava a càrrec d'Hidalgo Ràdio i el muntatge musical s'havia fet a Ràdio Hospitalet.

Amb motiu de l'Any Sant celebrat en 1950 van arribar a Roma innombrables ofrenes per a demostrar a Pius XII el respecte i la filial adhesió de tota la cristiandat. L'Associació de Pessebristes de Barcelona, amb la voluntat de participar de la mateixa devoció col·lectiva, va decidir lliurar al Sant Pare un pessebre compost de tres diorames concebuts a l'estil tradicional de Catalunya. Van resoldre que el marc més idoni per presentar-lo seria en una arca de núvia catalana. "El socio de la misma entidad, el pesebrista y ebanista Ricard Lluch, ha sido el encargado de traducir la idea en madera de nogal.⁸³⁷ El moble, segons s'aprecia en les fotografies que es conserven, era una exquisida obra mestra d'ebenisteria artesana amb moltes hores de treball pacient, "lleva en marqueteria obrada

831. El Noticiero Universal (22 de desembre de 1959). AML'H.

832. La Voz del Llobregat, núm. 163. AML'H.

833. Marcè i Sanabra, Francesc: Hospitalencs d'Ahir. pàg. 209 – 216. AML'H.

834. Del Arco. Diario de Barcelona (5 de febrer de 1950). Arxiu personal d'Àngel Lluch.

835. La Voz del Llobregat, núm. 163. AML'H.

836. Jordà i Capdevila, Josep M.: Collblanc i la Parròquia de Sant Ramon Nonat. pàg. 198-199.

837. Destino. (Sense data). Arxiu personal d'Àngel Lluch.

L'Obrador Lluch va contribuir també en la campanya de donatius per a les obres del temple de la Sagrada Família.

por Lluch, según viejísimas recetas, unos adecuados motivos extraídos de los Pesebres populares y proyectados por José Mª Garrut. Realzan el conjunto, además, unos esmaltes de Teresa Romero, una llave y placa del orfebre Ramon Sunyer.⁸³⁸

Un dels pessebres més polèmics de Can Lluch va ser el que es va donar a conèixer l'any 1955 sota el títol de *Nagasaki*. Amb ell, Lluch va voler simbolitzar la representació del naixement diví als països assolats per la bomba atòmica.⁸³⁹

El 7 de febrer de 1965 es tancava una tradició pessebrista a Collblanc amb el denominat *El Duc de Gandia*, de la realització del qual Ricard Lluch afirmava emocionat sentir-se'n molt orgullós. Amb aquest comiat va voler oferir un homenatge d'admiració a qui va ser la seva dona, Remei Perales i Borrás, morta l'any 1963, ja que "hay pasajes en la vida de la duquesa que coinciden con los últimos años de mi esposa."⁸⁴⁰

Malgrat això, en 1988, amb la col·laboració del seu fill Àngel va preparar una selecció de tota la seva obra i la presentació d'un nou pessebre, "en el que volia reproduir fidelment un tros de la carretera de Collblanc, tal com era cap als anys vint"⁸⁴¹; però la mort el va sorprendre el 7 de desembre d'aquell mateix any, als noranta-tres anys.

Jordi Lluch i Marcé va escriure: "La nostra barriada de Collblanc, i també l'Hospitalet, i fins i tot Catalunya, ha perdut un dels homes que els va enaltir en tot moment."⁸⁴²

Vet aquí l'any i el títol dels pessebres que es van veure als Obradors Lluch:

- 1929: *Montserrat*
- 1930: *Portal de Betlem*
- 1931: *Calvari*
- 1932: *Sant Martí del Canigó*
- 1933: *Calvari*
- 1934: *Montserrat i Fray Garí*
- 1935: *Monestir de Poblet*
- 1939: *No feu orfes*
- 1940: *Monestir de Pedralbes*
- 1941: *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*
- 1942: *El temple expiatori de la Sagrada Família*
- 1943: *L'Abat Garriga*
- 1944: *Santa Maria de Ripoll*
- 1945: *Sant Francesc d'Asís*
- 1946: *Sant Joan de Déu.*
- 1947: *Sant Francesc Xavier*
- 1948: *Sant Vicent de Paül*
- 1949: *Sant Ramon Nonat*
- 1950: *El Pare Claret*
- 1951: *Sant Joan Bautista*
- 1952: *Sant Josep Oriol*
- 1953: *Pere Claver, apòstol dels negres*
- 1954: *Els màrtirs de Montserrat*
- 1955: *Nagasaki*
- 1956: *El rei Martí l'Humà*
- 1957: *Arreu del món*
- 1958: *L'Home del sac*
- 1959: *L'Àngel dels malalts*
- 1960: *Fray Junípero Serra*

838. *Ibidem*.
839. *Sempronio*. Diario de Barcelona. (25 de desembre de 1955). Arxiu personal d'Àngel Lluch.
840. *Solidaridad Nacional* (6 de febrer de 1965). AML'H.
841. *Marcé i Sanabra, Francesc*: Hospitalencs d'ahir. pàg. 209-216. AML'H.
842. *Progrés*, núm. 65 (febrer de 1989).

1961: *Mossèn Cinto Verdaguer*
1962: *Tarraco*
1963: *Redemprix Captivorum*
1964: *El Duc de Gandia*

En 1989 Àngel Lluch, que durant tants anys havia col·laborat amb el seu pare en la realització del pessebre, va voler mantenir la tradició paterna, però tan sols va poder crear sis pessebres:

1989: *Pessebre In Memòriam*
1990: *Els màrtirs passionistes de Daimiel*
1991: *Escrivà de Balaguer, l'apòstol del segle XX*
1992: *Gaudí, l'arquitecte de Déu*
1993: *Dom Bosco, el profeta del temple*
1996: *Collblanc i la parròquia de Sant Ramon Nonat*⁸⁴³

El 30 de juny de 1997, a la porta de l'antic taller d'ebenisteria de Ricard Lluch i Julià, es podia llegir el següent cartell:

"Després de 127 anys de servei als seus clients, Obradors Lluch diu adéu a la barriada de Collblanc i posa fi a la seva tasca."

Poc temps després l'edifici va ser demolit.

Lluís Mestre Castellví

Lluís Mestre i Castellví és un dels pocs hospitalencs que ha aconseguit figurar en el nomenclàtor de la ciutat. La decisió va ser aprovada per la Comissió Municipal Permanent el 3 d'abril de 1963; un mes més tard, el 5 de maig, es col·locava la làpida en pedra gravada amb el seu nom, dissenyada per l'escultor Héctor Cesena. L'acte, presidit per les autoritats locals, va estar acompanyat de nombrós públic, especialment vingut de Barcelona. Aquells que van voler sumar-se a l'homenatge van ser traslladats en dos autocars des de la plaça de l'Ajuntament al lloc de la cerimònia. El ponent de cultura, José Fernando Marín, va ressaltar la personalitat del pintor, que havia mort el 4 de febrer d'aquell any.⁸⁴⁴

El carrer Pintor Mestre Castellví, d'uns cinquanta metres de llarg i amb edificis de sis plantes, es troba al barri de la Florida, entre l'avinguda Masnou i el carrer Primavera; molt a prop hi ha el Mercat Municipal i la parròquia de la Mare de Déu de la Llum.

Lluís Mestre i Castellví va néixer al carrer Àguila del barri d'Hostafrancs el 17 de setembre de 1910. Era el primer fill baró del matrimoni format per Joan Mestre i Miquel i Palmira Castellví i Rovira. Quan tenia quatre anys, la seva família va decidir traslladar-se a l'Hospitalet, i va fixar la residència al núm. 41 del carrer Boada, actual Mossèn Jaume Busquet. Era una casa de planta baixa, molt semblant a les que es construïen pels voltants; adjacent a l'habitatge hi havia un hort amb arbres fruiters on solia jugar amb els seus amics. Va cursar estudis primaris en una escola particular del barri de Sants, on molt aviat va mostrar una gran habilitat dibuixant. Per això, i perquè perfeccionés els

seus coneixements artístics, els seus pares van decidir inscriure'l a l'Acadèmia Alemany. Va completar els estudis a l'escola Llotja i al Cercle Artístic de Sant Lluc.

Va alternar la instrucció pictòrica amb el treball, i va ingressar el 21 d'octubre de 1929 a l'escorxador de Barcelona com a aprenent de matador i un sou anual de 2.184 ptes. A la mateixa cleda barcelonina hi treballava el seu pare i el seu avi, un llaurador d'Avinyonet.

Lluís Mestre es va bolcar en el retrat; solia dibuixar amb traços ràpids i segurs els amics del seu germà Enric, tretze anys més jove. Entre el 12 i el 25 de setembre de 1931 els alumnes de l'Acadèmia Alemany van exposar els seus treballs a la Sala Parés de Barcelona; Lluís Mestre va presentar cinc obres: *Parc Laribal*, *Bodegó*, *Jardí*, *Nota* i *Cap al tard*. Entre els condeixebles que exhibien les seves obres, hi trobem el seu gran amic Joan Roé. L'1 de febrer de 1932 es va incorporar a l'exèrcit, i prestà servei militar al Regimiento de Infantería núm. 10.

Lluís Mestre assegurava que va començar a pintar en 1933. Aquest mateix any, entre el 15 i el 29 d'abril, es va presentar a les Galeries d'Iquino, de Barcelona, en una mostra col·lectiva, amb nou quadres. L'Orfeó de Sants, organitzador de nombrosos actes de la festa major d'aquesta barriada, va invitar-lo en 1934 a participar en un certamen col·lectiu amb alguna de les seves teles.

Com que durant la guerra va lluitar en el bàndol republicà, acabat el conflicte va patir la ignomínia de la depuració franquista. Passat aquest període va pintar amb afany a tall d'estudi. Intransigent amb ell mateix, no trobava el moment de sotmetre's a la crítica de l'opinió pública. L'activitat artística del pintor no seria coneguda en els ambients culturals de la nostra ciutat fins al 1944. Del 15 al 27 d'agost d'aquell any l'Ajuntament de l'Hospitalet li va oferir la sala de sessions perquè exposés la seva obra. Va presentar-hi trenta-una teles.

A partir d'aquí la seva pintura va començar a ser reconeguda pel públic i per les autoritats locals, que el van premiar amb una beca perquè ampliés els seus coneixements a Madrid. L'octubre del mateix any, ja a la capital, solia freqüentar el Museo del Prado, el de Bellas Artes, el de San Fernando i el de Sorolla, i quedà impressionat davant els quadres de Ribera per l'habilitat amb què tractava la llum i els contrastos. Va aconseguir un permís per copiar *Las Majas* de Goya a mida natural; assistia diàriament a les classes del Círculo de Bellas Artes, i es documentava a la seva biblioteca de tot allò relacionat amb l'art. Així mateix, va quedar fascinat per les meravelles d'El Escorial, i es va emocionar a Toledo contemplant les obres d'El Greco en el seu propi univers. D'aquesta estada a Madrid en va treure "profundas enseñanzas que, si bien no dejaron en mí el rasgo de una influencia definitiva, me sirvieron mucho para formar mi propia personalidad"⁸⁴⁵.

Al seu retorn, el 1946, va exposar a Galerías Españolas; la crítica i el públic li van ser favorables i el van animar a tirar endavant, i el desembre de 1947, va fer donació d'una part dels seus quadres al Montepío de Empleados del Matadero, el seu lloc de treball.

El 1948 seria un any de gran activitat. Del 26 de febrer al 7 de març va col·laborar en una exposició col·lectiva a l'Associació Bonanova; del 16 al 29 d'octubre en una d'individual a Galerías Españolas, i del 23 d'octubre al 6 de novembre a Galeries Fortuny. El mes de març de 1949, J. M. Montel li va encarregar pintar la seva dona a París, assumint les despeses de la seva permanència a França i allotjant-lo al seu domicili el temps que calgués.

⁸⁴³. Arxiu personal d'Àngel Lluch.

⁸⁴⁴. Boletín Informativo Municipal. Primer trimestre (1963). AML'H.

⁸⁴⁵. Liceo, revista de arte. (juliol de 1948). Entrevista a Marcela Mestre el 11-3-1966 i retalls del seu arxiu personal.

L'abril va ser l'Ajuntament de l'Hospitalet qui li va concedir una beca de viatge per completar la seva formació a París.

La primera exposició que va fer a Galerías Cristina, al passeig de Gràcia, núm. 115, va ser l'any 1951. Va deixar satisfets els crítics d'art. En els diaris de l'època es podia llegir: "La gama cromática ha sido ampliada en sus acordes profundos y graves", o "Ha evolucionado hacia una mayor síntesis, hacia una expresión vigorosa de intencionalidad profunda", "su arte se debe a la brisa mediterránea", o fins i tot que "hay en esta pintura una dimensión lírica muy profunda". El quadre *Bodas de Caná* va ser la pintura més representativa de la seva producció i la més admirada; amb ella va obtenir el primer premi en el Concurs de la Vinya i el Vi de Vilafranca del Penedès, el 1953.

Els motius preferits del pintor Lluís Mestre eren el retrat i les marines; així mateix va pintar nombroses natures mortes, gerros i paisatges urbans. A les Rambles de Barcelona i al port va muntar, en diverses ocasions, el seu cavallet. Per pintar a la zona portuària li calia un passi que caducava al cap de deu dies. No va poder sostreure's al tema del Sant Sopar i va pintar-ne tres; els models que va utilitzar per als apòstols eren veïns del barri que van acceptar posar, com també ho va fer el seu amic i pintor Rafael Rosés. Una d'aquestes tres pintures la va regalar al Seminari Conciliar Diocesà de Barcelona.

La dècada de 1950 va resultar pròdiga en certàmens i exposicions: va participar en la I Exposició Col·lectiva de Belles Arts organitzada per l'Agrupació d'Amics de la Música i patrocinada per l'Ajuntament de l'Hospitalet; el desembre de 1951 es va presentar a la III Exposició de Belles Arts i Oficis amb quatre teles; el mes de març del 1952 va ser convidat a concórrer a la I Biennal Hispanoamericana; l'agost de 1952 es va presentar a la II Exposició Col·lectiva de Belles Arts; el novembre de 1953 les seves obres van figurar a la IV Exposició de Belles Arts de l'Hospitalet; el desembre de 1954 va ser al Cercle Artístic d'Horta; el juliol de 1955 va participar al Concurs Nacional de l'Art en l'Esport, en el marc dels II Jocs Mediterranis. També va exposar en la IV Exposició per a artistes hospitalencs.

El juny de 1957 va competir en l'Exposició del Gran Premi Sant Jordi, amb *Mujeres escuchando música*; l'abril de 1958 va realitzar una exposició individual a Galeries Laietana, mostra després de la qual la sala d'art va tancar, després de quaranta-quatre anys d'història artística. El juny 1958 va col·laborar en una exposició col·lectiva al Saló d'Art del Teatre Barcelona; l'agost de 1958 la Casa de Cultura i la Biblioteca de l'Hospitalet li van brindar l'oportunitat d'exposar novament a la nostra ciutat; l'agost de 1958 va participar amb alguna de les seves pintures en el concurs anual de pintura de l'Orfeó de Sants; dos anys després va obtenir-hi el 2n premi per la seva obra *Arquitectural*.

L'any 1960 seria l'últim d'una vida dedicada a la pintura. Quan la malaltia va fer la seva aparició col·laborava amb Rafael Rosés en la preparació d'un mural; era un encàrrec de mossèn Jaume per al temple parroquial de la Mare de Déu dels Desemparats, però la seva malaltia no li permetia sostenir els pinzells.

Després de la seva mort la premsa barcelonina es va fer ressó d'aquella pèrdua tan lamentable; La *Solidaridad Nacional* assegurava que "había fallecido un gran paisagista" i Radio Nacional de España afirmava que "la grandiosidad de su obra figurativa forma parte de las principales pinacotecas del mundo." Des de les pàgines del número 20 d'*Escorxador*, butlletí informatiu dels empleats de l'Escorxador de Barcelona, Cayetano Renom, que n'era treballador i cantant professional, li va dedicar un ampli article que va

reproduir íntegre el Boletín Informativo Municipal hospitalenc del primer trimestre de 1963.

A l'acte del sepeli, que va esdevenir multitudinari, va assistir-hi una representació municipal de la nostra ciutat.

En 1964 es va instituir el Premi de Pintura Ciutat d'Hospitalet: dels guardons que es concedien, el tercer es denominava Mestre i Castellví, i estava dotat amb 15.000 ptes. El certamen va desaparèixer l'any 1974.^w

Jaume Ventura i Tort

El dissabte 28 de juliol de 1945, en el marc de la festa major de la Torrassa, va haver-hi audició de sardanes a la plaça Espanyola. Aquella nit, entre les peces interpretades per la cobla La Principal del Llobregat es va estrenar *Les noies de la Torrassa*, amb música de Jaume Ventura i Tort i lletra d'Albert Zaragoza i Bars. Per a aquesta composició, Jaume Ventura es va inspirar en les joves de la barriada, recollint un suggeriment que li féu la junta directiva de la Unió RecreativoCultural Alianza, amb la qual col·laborava en ocasions assenyalades. La música de *Les noies de la Torrassa* va causar una impressió favorable, es va popularitzar ràpidament i es convertí en sardana de repertori en la majoria de les audicions.⁸⁴⁶

Jaume Ventura i Tort va néixer el 12 de desembre de 1911. Format en les Escoles Catalanes Dr. Robert, es va sentir molt aviat atret per la música popular catalana, i rebé les primeres lliçons de solfeig sota la direcció de la professora Josefina Coll. Era un assidu del Centre Catòlic, de l'Ateneu de Cultura Popular i del Casino del Centre. En aquesta última entitat realitzava, de manera esporàdica, tasques administratives. Fora de l'horari laboral se'l veia moltes tardes tocar el piano envoltat d'amics, atrets per la seva música.⁸⁴⁷ Un altre dels llocs on solia tocar era el Centre Catòlic. El 26 de desembre de 1928 el quadre dramàtic de la societat va posar en escena *La rosa de Jericó*, dirigida per Josep Prats. La part musical de l'obra bíblica va anar a càrrec del "jove pianista Jaume Ventura, que ho féu com un vertader mestre".⁸⁴⁸

En complir-se el XXV aniversari de la fundació del Centre Catòlic, el desembre de 1929, es va organitzar un festival literario-musical en el qual Jaume Ventura va interpretar al piano diverses composicions. El seu admirat amic, i també músic, Joan Pallarès, va participar en el mateix acte.⁸⁴⁹

La consagració com a compositor li va arribar el 2 de febrer de 1930, quan en l'audició de sardanes organitzada pel Centre Catòlic només es va oferir una estrena, la seva *Llobregatana*.⁸⁵⁰

Arran del reconeixement de la seva primera incursió com a compositor es va decidir a estudiar harmonia i composició amb el celebrat mestre Enric Morera, alhora que continuava component i estrenant noves sardanes. Quan el juny de 1934 es va fundar l'Esbart de Dansaires, filial del Foment de la Sardana, va ser nomenat director musical, càrrec

^w. La seva memòria quedarà per sempre entre nosaltres a través d'un carrer: Pintor Mestre i Castellví.[Entrevista amb Marcela Mestre (11 de març de 1996) i retalls del seu arxiu personal].

⁸⁴⁶. Progrés, núm. 30, pàg. 3 (setembre de 1985) i núm. 47, pàg. 11 (abril de 1987).

⁸⁴⁷. Marcé i Sanabra, Francesc.: Hospitalencs d'ahir, pàg. 557-575. Ateneu de Cultura Popular, 1994.

⁸⁴⁸. L'Esguard, núm 10 (desembre de 1928). AML'H.

⁸⁴⁹. L'Esguard, núm. 18 (desembre de 1929). AML'H.

⁸⁵⁰. L'Esguard, núm. 20 (febrer de 1930). AML'H.

El mestre Jaume Ventura i Tort dirigint l'orquestra al Club Pimpinela (aprox. any 1952) (AML'H – Imatges).

que li va permetre d'actuar durant la festa major de l'Hospitalet, "assolint un èxit sorollós que motivà que fossin cridats en altres indrets com Sabadell".⁸⁵¹

La Guerra Civil va deixar una profunda empremta en la seva vida: el seu pare va ser assassinat i ell va haver de buscar refugi a França. D'aquest episodi li va quedar un gran ressentiment contra el govern de Manuel Azaña. En acabar la contesa va tornar a la seva ciutat natal, i es va casar poc després. Però el matrimoni va resultar inestable i turbulent, fins que es va produir el trencament definitiu. D'aquest mateix període data la seva estreta col·laboració amb la Unión Recreativo-Cultural Alianza, on va donar a conèixer, com ja s'ha dit, *Les noies de la Torrassa*.

Una avantatjosa proposta de treball el va mantenir novament allunyat de l'Hospitalet durant un parell d'anys. Quan va decidir tornar es va instal·lar a Collblanc-la Torrassa, i es feu càrrec del negoci familiar de pompes fúnebres.⁸⁵² La seva nova residència es trobava a un centenar de metres del Club Pimpinela, entitat cultural on no va tardar gaire temps a fer-se conèixer. En aquest entorn va trobar un ambient apropiat a les seves inquietuds, i amistats sinceres i duradores.

El 18 de març de 1951 el Club Pimpinela va oferir un doble programa líric sota la direcció musical del "tan querido maestro de nuestra barriada Jaume Ventura i Tort". Es van representar les sarsueles *La mala sombra* i *Los claveles*, totes dues del músic José Serrano.

Al mes següent, el 29 d'abril, va dirigir la sarsuela de Pablo Sorozábal *El manojó de Rosas*; el 7 d'octubre del mateix any tornava a dirigir-ne una altra de José Serrano titulada *La Dolorosa*.

Amb motiu del setè aniversari de la creació del Club Pimpinella es va obrir la temporada

851. L'Espill, núm. 35 (25 de maig de 1936). AML'H.

852. L'Esguard, núm. 20 (febrer de 1930). AML'H.

amb l'anunci d'un gran esdeveniment artístic: l'estrena de la sarsuela en dos actes, *Día de Pasqua*, original del soci Joan Vallès i amb música de Jaume Ventura i Tort, que dirigiria també l'orquestra formada per onze professors procedents del Gran Teatre del Liceu. A l'acte van acudir-hi les autoritats locals que havien patrocinat l'espectacle líric. Els socis del club que també van voler assistir-hi van sol·licitar amb antelació les entrades, que es van esgotar uns quants dies abans. Va ser l'últim espectacle que Jaume Ventura va dirigir per al Club Pimpinela.⁸⁵³

Quan es trobava en la plenitud creativa es va associar al tenor Sebastià Bertrán per muntar un negoci d'hostaleria a Andorra, que no va donar resultat. Va tornar al cap de poc temps, sumit en una profunda depressió, sense mitjans econòmics i sense voluntat de viure. Els amics del Pimpinela, especialment Joan Guixà, van intentar ajudar-lo materialment i van moure influències per aconseguir-li una ocupació a l'escorxador de l'Hospitalet. Quan va anar guanyant diners amb la seva feina va aconseguir superar-se, tornant a sentir plaer a compondre.⁸⁵⁴ El juliol de 1967 Jaume Ventura va crear una sardana titulada *L'Amic Guixà*, i en la partitura original hi va escriure una dedicatòria on li agraïa les mostres d'amistat que "per mi has tingut, en els alts i baixos de la meua existència"⁸⁵⁵.

El diumenge 28 de desembre de 1969 es va celebrar el IV Premi de la Canción Infantil Ciudad de Hospitalet, al qual es van presentar 120 cançons. Es va endur el premi, dotat amb 15.000 ptes, la cançó titulada *Voldria ser astronauta*, amb lletra i música de Jaume Ventura i Tort, i interpretada per la nena Maria Rosa Massagué. L'acte festiu va tenir com marc el Centro Moral Santiago Apóstol de la Torrassa.⁸⁵⁶

Però la culminació de la seva carrera musical encara no havia arribat. En certa ocasió, en una reunió d'amics va exposar el seu desig de posar música a l'obra teatral de Josep Maria de Sagarra *Rondalla d'esparvers*, estrenada el gener del 1918, per convertir-la en una òpera catalana. Malgrat considerar-lo un projecte molt ambiciós, tots el van estimular a tirar-lo endavant. Durant cinc anys es va dedicar a musicar-la, però es veié obligat a interrompre'n la composició per ingressar a l'Hospital de Sant Pau, on el gener del 1975 li van haver d'amputar una cama.⁸⁵⁷

A l'estrena de la seva òpera en el Gran Teatre del Liceu, el 29 de novembre de 1975, van assistir-hi un bon nombre d'hospitalencs, entre els quals hi havia els seus grans amics del Pimpinela. Un prestigiós crític musical, Roger Alier, deia el següent de *Rondalla d'Esparvers*: "És ben bé una òpera amb moltes de les característiques que trobem a les òperes lleugeres alemanyes del segle passat, i precisament en això trobo el mèrit principal de Jaume Ventura i Tort"⁸⁵⁸. Va tornar a representar-se el 2 de desembre.

L'escenografia havia d'haver-la fet Iago Pericot, però el seu cost no va ser prou valorat per l'empresari Joan A. Pamias, així que l'escenògraf es va negar a dur a terme el seu treball, sent substituït "amb decorats de paper de l'any de la Quica", segons el criteri de Joan de Sagarra, fill del dramaturg.⁸⁵⁹

Jaume Ventura i Tort va ser un músic admirat a tot Catalunya. Va distingir diverses poblacions amb una sardana i, en compensació, va rebre homenatges. El més gratificant va ser el que va organitzar el Club Pimpinela al costat de les societats esportives i culturals de la ciutat, l'octubre de 1953, en complir-se el vuitè aniversari de l'entitat. L'ocasió era propícia per a lliurar-li la medalla del Mèrit Artístic, que l'Ajuntament va acordar de concedir-li el 7 d'octubre d'aquell any.⁸⁶⁰

853. Programes del Club Pimpinela. Arxiu de l'autor.

854. Marcé i Sanabra, Francesc: Op. cit., pàg. 557-575.

855. Entrevista amb Joan Guixà (7 de febrer de 1996).

856. Boletín de Información Municipal, núm. 64. AML'H.

857. Marcé i Sanabra, Francesc: Op. cit., pàg. 557-575.

858. Butlletí d'informació Municipal, núm. 87 i 88.

859. Marcé i Sanabra, Francesc: Op. cit., pàg. 557-575.

860. Programa aniversari del Club Pimpinela i Marcé i Sanabra, Francesc: Op. cit., pàg. 557-575.

Ventura i Tort va merèixer molt més, com ara que el consistori hospitalenc li hagués dedicat un carrer i un bust en algun dels jardins o places de la ciutat, però de moment només el número 53 del carrer Xipreret pot enorgullir-se de recordar-lo en una placa amb els quatre versos inicials de la seva sardana *Sóc d'Hospitalet*:

*Sóc d'Hospitalet veí
Que és la terra on jo vaig néixer
Que és el lloc que m'ha vist créixer
I és aquí on jo vull morir.*

Jaume Ventura i Tort va compondre unes 180 sardanes; algunes d'elles van ser gravades en disc, a Estudi 84, el juny de 1990, per La Principal del Llobregat. Els seus títols: *Llobregatana, Ídols de fang, Les noies de la Torrassa, Festa major del Prat, Ma terra plana, Grisor, Sóc d'Hospitalet, El músic solitari, Balla, balla, poble meu* i *D'Hospitalet a Lloret*. Envellit prematurament i amb una salut delicada, va ingressar d'urgència a l'Hospital de la Creu Roja afectat d'una pneumònia que no va aconseguir superar, i va morir el 30 de juliol de 1985. La cobla La Principal de Collblanc li va donar el seu últim adéu acompanyant-lo fins al cementiri municipal interpretant *Les noies de la Torrassa*.⁸⁶¹

Processó dels Passos de Setmana Santa de la Torrassa (1947). Foto cedida pel Sr. Antoni Comas. En primer pla Cisetà Girona en el paper de Mare de Déu i Antoni Comas en el paper de sant Joan. (AML'H – Imatges).

transcórrer s'anaven omplint de cadires que els veïns col·locaven a les dues voreres. Les que manava posar el rector en un tram de la plaça Espanyola eren de pagament. "Ventanas, balcones y azoteas ofrecían verdaderos racimos humanos apostados allí para presenciar uno de los acontecimientos más memorables del año que vive la simpática barriada⁸⁶⁶". Des de Barcelona, metros i tramvies, traslladaven contínuament una ingent multitud fins a la Torrassa, "atraídas por el tipismo que ofrece ya desde sus inicios la procesión de esta barriada, popularmente conocida por 'la Murcia chica'".⁸⁶⁷ El servei del transport públic es mantenia fins a la matinada.

Des de principi d'any la comissió organitzadora de la *Processó dels Passos* ja treballava perquè cada any fos millor que l'anterior. Amb certa antelació, dues vegades a la setmana, assajaven els figurants dels soldats romans; i també ho feien amb els portants del Santcríst. Amb la finalitat d'aconseguir una bona organització era imprescindible respectar normes molt elementals que mossèn Jaume no es cansava de repetir. Tots aquells que participaven en la processó havien de passar pel seu despatx, a fi d'indicar-los el lloc que els corresponia. Una altra de les mesures que es prenia consistia a posar-se en contacte amb aquelles persones que tenien intenció de cantar *sagetas*, perquè aquests cants piadosos fossin eficaços⁸⁶⁸. Res no quedava a l'atzar, ja que no acceptava iniciatives particulars sense comptar abans amb la seva aprovació.

El ritual litúrgic de la Setmana Santa començava dilluns amb la sortida del tradicional salpàs que beneïa els domicilis i establiments que l'havien sol·licitat. Es feia dues vegades al dia, a les deu del matí i a les quatre de la tarda. Dimecres es rebia a l'església provisional tota mena de palmons, candelers, flors i altres ornaments que els feligresos col·locaven al monument.⁸⁶⁹ Dijous, des de les sis del matí fins a les nou, es podia

861. Progrés, núm. 30 (3 de setembre de 1985).
862. A l'ombra del record, 1901-1968. 25è aniversari de la mort de mossè Jaume Busquet. Pàg. 47. Creaciones Gráficas París. L'Hospitalet de Llobregat.
863. Hoja Diocesana, núm. 10 (8 de març de 1942). Arxiu parroquial de Mare de Déu dels Desemparats).
864. Idem. Núm. 13 (28 de març de 1943).
865. La Vanguardia Española (8 d'abril de 1944).

866. La Vanguardia Española (24 de març de 1951).
867. La Vanguardia Española (31 de març de 1945).
868. Hoja Diocesana, núm. 12 (22 de març de 1948). Arxiu parroquial.

confessar. La sagrada comunió es distribuïa cada mitja hora. A la tarda, a les set, lavatori dels peus als dotze apòstols mentre s'escoltaven fragments de música sacra. A partir de les nou del vespre ja no es permetia l'entrada a l'església, excepte a aquells que havien de participar en la processó.

Els ciris utilitzats pels confreres i penitents que intervenien en la devota manifestació podien ser adquirits en un establiment de carnisseria i ultramarins de la plaça Espanyola. Però quan mossèn Jaume es va adonar del negoci que feien, va prohibir l'entrada de ciris que "facin olor de carn."⁸⁷⁰ A partir de llavors la cera litúrgica es podia obtenir al vestíbul de l'església al preu de 4, 5 i 6 ptes. En acabar, havien de dipositar-se a l'entrada els trossos de cera sobrant.

La *Processó dels Passos* va arribar a tenir fins a vuit passos escultòrics, encara que la primera que es va fer només comptava amb quatre: *Entrada de Jesús a Jerusalem* –regal de l'Ajuntament –, *Jesús i el Cirineu* –donat per la companyia del Ferrocarril Metropolità de Barcelona–, el *Grup de la Pietat* –cedit per la Fàbrica de Cristal Obrera la Torrassa, S.A.–, i el *Sant Enterrament*.⁸⁷¹ Aquest últim va ser costejat per la Falange Española local. Els quatre passos van ser exposats amb anterioritat al Diumenge de Rams de 1940 en els xamfrans formats per l'encreuament dels carrers Mare de Déu dels Desemparats i Santiago Apòstol. Durant la processó anaven instal·lats en plataformes amb rodes pneumàtiques i profusament il·luminats mitjançant una sèrie de bateries de cotxe.⁸⁷²

Tots els passos escultòrics que apareixien en la processó es van construir als Tallers d'Art Cristià d'Olot,⁸⁷³ tret del *Sant Crist de l'Agonia*, que va fer un imatger de la rambla de Catalunya i que va pagar Lluís Buxeres i Bultó, persona adinerada que va oficiar de padrí de mossèn Jaume el dia que es va ordenar sacerdot. Aquesta mateixa figura escultòrica, que encara es conserva al temple parroquial, va ser beneïda el Diumenge de Rams de 1940 pel bisbe de Barcelona.⁸⁷⁴ El pas denominat *Oració a l'Hort* es va adquirir mitjançant subscripció popular i donatius particulars⁸⁷⁵. Coneixent el tarannà dinàmic i emprenedor de mossèn Jaume, tot fa pensar que per a l'obtenció dels altres passos escultòrics, se seguís el mateix procediment.

En la *Processó dels Passos*, a banda dels centenars de natzarens, també hi participaven passos vivents, representats per persones vinculades a la parròquia. Habitualment s'iniciava amb la presència d'un penitent que, a intervals, feia sonar la seva trompeta amb un so lúgubre i ploraner per anunciar el pas del sagrat seguici. El seguien una cohort de soldats romans que feien diversos moviments combinats, plens de vistositat i gallardia, alhora que copejaven el terra amb la punta de les seves llances. A continuació apareixia el primer pas escultòric, l'anomenat *Entrada de Jesús a Jerusalem*, escortat pels passos vivents de *La Samaritana*, *Maria Magdalena*, *La Penitent* i els *Dotze Apòstols*. Posteriorment, a una distància prudent, marxava el pas de *l'Oració a l'Hort*, acompanyat d'un grup de natzarens. Més tard feia la seva aparició *El Petó de Judes*, entre els acompanyants del qual destacava un Judes vivent que recollia les monedes que el públic li tirava mentre altres l'escridassaven. Aquest personatge el va encarnar durant molts anys el barber de la plaça Espanyola, Salvador Domínguez, més conegut per "el fill del Pepitu".⁸⁷⁶ El següent pas escultòric era la *Cruz de los Improperios*, en el qual figuraven tots els atributs de la Passió del Senyor.

Entre els passos vivents, el que cridava l'atenció de manera especial era el de *Poncio Pilatos*, que de tirada en tirada llegia la sentència de mort de Jesús. El text, un manuscrit del segle XVIII, original del monjo benedictí Antonio de San Jerónimo, començava

així: "Yo, Poncio Pilatos, presidente gobernador general, juez de Jerusalén y pretor de Palestina y de Judea, en funciones de juez, sentado en mi Tribunal de la Casa de Pretorio, atentamente juzgo: Visto los crímenes y delitos en la causa criminal de Jesús de Nazaret, acusado por los judíos, juzgo de esta manera".⁸⁷⁷ El veí que durant anys va escenificar aquest personatge es deia Joan Segarra i havia estat actor aficionat de la Unión Recreativo-Cultural Alianza. Després d'aquest pas marxava *Jesús i el Cirineu*, portat pels empleats del Ferrocarril Metropolità, que eren soldats de lleva; com a pas vivent l'acompanyava *La Verònica*.

Al pas del *Sant Crist de l'Agonia*, portat pel cos de portants parroquial, se li dedicaven el major nombre de *saetas*, especialment la titulada *La Saeta*, cantada infinitat de vegades cada any.

Quién me presta una escalera,
para subir al madero.
Para quitarle los clavos
a Jesús de Nazareno?,

Al costat del pas de *La Pietat* s'agrupaven nombroses persones devotes de la *Virgen Dolorosa*. L'últim pas escultòric, el del *Sant Enterrament*, el portaven membres de la confraria denominada Caballeros Acompañantes del Santo Entierro, els quals vestien vesta groga i usaven brandoneres elèctriques.⁸⁷⁸

La processó arribava al final amb una primera presidència en la qual hi havia mossèn Jaume, acompanyat de tots els membres de la comissió organitzadora i representants de diverses entitats de la barriada. La segona presidència la integraven l'alcalde, diversos regidors, el cap de la Guàrdia de Franco, un representant de la màxima autoritat de la Creu Roja i el comissari de policia de l'Hospitalet. La banda de música del regiment de Jaén número 25 tancava la marxa de la processó.⁸⁷⁹ La *Processó dels Passos* es va caracteritzar per la gran multitud de persones que hi participaven.

Mossèn Jaume va saber envoltar-se de veïns molt significatius que van contribuir a donar magnificència a la processó. Un d'ells, el doctor Font, que tenia el consultori al carrer Montseny, núm. 76, va introduir la presència dels soldats romans, costum que havia arrelat a la Setmana Santa de Lleida, la seva ciutat natal; ell mateix dirigia els assajos. La vestimenta dels soldats es llogava a Bádenas, un sastre teatral del carrer Rector Triador, de Barcelona.⁸⁸⁰ Ramon Moncunill, veí de la rambla Catalana, núm. 31, va crear el cos de portants del Santcrist, format per una vintena de persones joves i fortes. Durant la processó, el portant de torn duia un corretjam que li baixava de les espatlles fins a la cintura, i es creuava a l'alçada del pit. De l'extrem inferior de l'arnès en penjava una cassoletta on calia introduir el pal de la creu del Santcrist. A la veu de "canvi", donada pel mestre dels portants, el que havia de prendre el relleu se situava enfront de l'altre i, amb l'ajuda de diversos portants^x, procuraven d'introduir-la al primer intent, ja que la imatge pesava uns quaranta quilos. El que la rebia notava que les cames li tremolaven.⁸⁸¹

x. Entre els joves portants que la memòria col·lectiva recorda, perquè tenien entre dinou i vint anys, figuraven Jordi Serrano, Jaume Ricard, Jaume Valls, Esteve Soldevila, Jaume Cabrol, Angel Papaseit, Josep Maria Moncunill, Josep Villar, Jordi Berenguer, Ramon Pujadas, Jaume Mercader, Jaime Manero, Rosendo Montsech i Antonio Carrión. [Entrevista amb els membres de la Junta d'Actes Culturals i Recreatius de la Parròquia (8 de novembre de 2002).]

877. Solidaridad Nacional (30 de març de 1961).
878. 30 años al servicio de la Torrassa. Parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats i La Voz del Llobregat (1 d'abril de 1975).
879. La Vanguardia Española (4 d'abril de 1953).
880. Entrevista amb Lluís Abarca i Médico (20 d'octubre de 2002).
881. Entrevista amb Lino Lavagna (22 de febrer de 2002).

869. Hoja diocesana, núm. 13 (29 de març de 1942). Arxiu parroquial.
870. Entrevista amb la senyora Maria Fabregat (2 d'octubre de 2002).
871. Solidaridad Nacional (30 de març de 1961).
872. Entrevista amb Lluís Abarca i Médico (26 d'octubre de 2002).
873. Hoja diocesana, núm. 7 (18 de febrer de 1945). Arxiu parroquial.
874. Entrevista amb Lluís Abarca i Médico (20 d'octubre de 2002) i Solidaridad Nacional (30 de març de 1961).
875. Solidaridad Nacional (30 de març de 1961).
876. Entrevista amb Salvador Domínguez, fill (8 d'octubre de 2002).

Lino Lavagna, veí del carrer Llobregat, núm. 144, que va fer de sant Joan Bautista, de sant Pere i de Judes, afirma que, quan la processó pujava pel carrer Mas, calia demanar reforços per empènyer. El continu avançar i aturar-se en atenció al que cantava *sae-tas* era esgotador, així que mossèn Jaume va proposar que només s'aturessin els passos vivents, i que els altres seguissin fins al carrer Progrés.

Antonieta Padrós, antiga alumna de l'escola parroquial i veïna de la ronda de la Via, núm. 61-63, va fer, en 1941, el paper de la Verge Maria. Un altre any va formar part dels dotze apòstols amb les seves companyes de classe, totes molt joves i amb ganes de passar-s'ho bé, però com que no s'ho van prendre prou seriosament van deixar de participar en la processó.⁸⁸²

Malgrat gaudir de gran popularitat i ser cada any més gran el nombre de persones que presenciaven la *Processó dels Passos*, l'any 1948 la comissió organitzadora va aprovar els cartells de divulgació processional que va presentar el pintor Rafael Rodés, veí del carrer Viena.⁸⁸³ En un d'aquests cartells apareix, en primer pla i en la part superior, el cap de Crist sobre la creu; en la banda inferior es destaca el pont de ferro, unint-se a la silueta del barri coronada per la torre del campanar. Aquest cartell sense data, Lluís Abarca l'atribueix al pintor Lluís Mestre i Castellví (vegeu pàg.298). Un altre cartell mostra a Jesús de mig cos i de front, amb les mans caigudes i subjectades amb un cordill. Amb certa dificultat es pot llegir la firma de Rafael Rodés, però no pas l'any de la seva realització.

A primers de març de 1967, davant la sorpresa del veïnat, mossèn Jaume va anunciar que "suprimía dicha manifestación piadosa que durante veinticinco años ha venido celebrándose en la noche del Jueves Santo, con gran afluencia de fieles y concurrencia de forasteros."⁸⁸⁴ Una de les causes per les quals suspenia la *Processó dels Passos* era el creixement urbanístic que havia assolit la barriada, cosa que, sens dubte, crearia insuperables dificultats en un futur immediat.⁸⁸⁵

Els passos escultòrics es van desar a diversos locals del barri, però en no existir la possibilitat que tornés a sorgir la processó, mossèn Valentín, successor de mossèn Jaume i actual rector de la parròquia, va decidir donar-los a un conjunt de parròquies de Palència que els havien sol·licitat.⁸⁸⁶

882. Entrevista amb Antonieta Padrós (20 d'octubre de 2002).

883. Hoja diocesana, núm. 8 (22 de febrer de 1948). Arxiu parroquial.

884. Solidaridad Nacional. (9 de març de 1967).

885. *Ibidem*.

886. Entrevista amb mossèn Valentín (5 de juny de 2002).

Epíleg

El carrer París, reflex d'un barri

El carrer París, des de l'inici al carrer Rafael Campalans fins a la cantonada de Progrés, i amb més de cent metres de llargada, pot ser representatiu, en certa manera, d'aquell l'Hospitalet que es va transformar en la dècada de 1920 per la força arrasadora de la immigració. Es tracta d'un tram de carrer que es va anar poblant de famílies que van venir de terres càlides, costejant el Mediterrani, o de gent que es van veure obligades a girar l'esquena als seus caserius de les valls asturianes. També ho van fer alguns mos-sos d'Aragó, que van abandonar les *Graellades* que els tenien lligats de sol a sol en tas-ques agrícoles per aconseguir una màrfega al costat de les cavallerisses. Arribaven a Barcelona atrets per la promesa de feina estable i l'oportunitat de portar una vida més digna; tots ells intentaven deslliurar-se d'una societat de cacics que els subjugava fins a la sacietat. L'Hospitalet els va brindar l'ocasió de trobar una vida millor; a Collblanc-la Torrassa van trobar habitatges assequibles a la seva economia i un lloc idoni per a resi-dir-hi. Algunes d'aquestes famílies van escollir el carrer París.

Aquest carrer, com la majoria del barri, es va anar formant per etapes, en funció sempre d'interessos econòmics particulars; per això la línia recta es trenca a l'altura del núm. 13. El tram superior va ser el primer a urbanitzar-se; en 1917 Josep Soler va manar construir una casa dissenyada per Ramon Puig i Gairalt al solar que posseïa a l'altura del núm. 15. Tres anys després el va convertir en vaqueria.⁸⁸⁷ El tram inferior va ser el resultat del projecte pre-sentat pels germans Casadevall, aprovat el juny de 1923.⁸⁸⁸ El costat esquerre del carrer va quedar totalment edificat l'any 1931, i el de la dreta, a finals de la dècada dels cinquanta.

Tres dels antics edificis de la banda esquerra han desaparegut; els habitatges-passadís del núm. 13 (segons els plànols que Ramon Puig i Gairalt va fer en 1921),⁸⁸⁹ la casa de la senyora Teresa, la llevadora, al núm. 19, i la fàbrica de Josep Alsina, al 21, dedicada a manufactures metàl·liques.⁸⁹⁰

A la banda dreta del carrer només es conserva, d'aquell període, l'edifici del núm. 16 que va fer construir Josep Soler en 1929; la data i les inicials del propietari figuren a la part superior de la façana.⁸⁹¹

En aquest tram de carrer, on tots es coneixien, una galeria de personatges va compartir una època. En el núm. 3, hi vivia el matrimoni Mirete i els seus tres fills. El marit, d'origen murcià, treballava de paleta. L'actitud de suficiència que adoptava sempre que parlava amb els seus veïns li va valer el malnom de *Coronel Sandino*; la seva dona, la senyora Celia, tenia arrels gallegues i assegurava ser filla d'un militar d'alta graduació i provenir d'una família acomodada vinguda a menys. Es comentava que era espiritista, i és que quan mirava fixament, infonia un sentiment semblant a la por.

En un dels baixos del núm. 5, un edifici de quatre plantes i quatre habitatges per replà projectat per Antoni Puig i Gairalt⁸⁹², hi vivia el senyor Manuel Salmerón, “el dels diaris” i

887. Expedient de construcció, núm. 1655. AML'H.

888. Foment. Urbanitzacions, 1922-1923. AML'H.

889. Expedient de construcció, núm. 2139. AML'H.

890. Expedient de construcció, 6917. AML'H.

891. Expedient de construcció, 6059. AML'H.

892. Expedient de construcció, 7012. AML'H.

El carrer París l'any 1961, entre els carrers Rafael Campalans i Progrés (AML'H - Fons municipal -Llicències d'obres exp. 760/61).

els seus cinc fills. En l'altre habitatge de la planta baixa, amb accés també des del carrer, van residir-hi, successivament, tres famílies fins a mitjan de la dècada de 1950. La senyora Adela i el senyor Espinalt van arribar al carrer París a l'estiu de 1936 amb el seu fill adoptat, Eulogio, i van establir una lleteria que obsequiava els veïns necessitats amb regals de certa significació, a canvi, això sí, disposava de missatgers servils. El senyor Espinalt destacava entre els altres veïns, obrers i immigrants, pel seu aspecte senyorial. Deien que era de dretes i que havia sortit de Manresa amb la seva companya a la recerca de seguretat. Tenia tres filles del seu primer matrimoni, que vivien amb la mare. Se li suposaven vincles familiars amb la soprano María Espinalt. Al final de la guerra aquests veïns van fixar la seva residència al carrer Progrés, molt a prop de Fortuny.

L'habitatge de la porteria estava compost de dues peces, el dormitori i el menjador, i en aquest s'incloïa la cuina i el rebedor. La regentava un matrimoni que ratllava els cinquanta: el senyor Blas, procedent de Granada, i la senyora Josefa, de Lorca. El seu fill, jove impetuós, va trobar al barri un camp abonat per desenvolupar els seus exaltats idealismes, i quan van bufar vents de guerra fratricida, va haver d'exiliar-se.

A la mateixa escala, al 1r 1a, hi vivia el matrimoni Pagán-Gil i els seus quatre fills. En un document de 1947 hi consta que la parella va buscar l'aval del Secretariat General Diocesà de Beneficència de Barcelona per aconseguir un habitatge en els *Bloques del Caudillo*.⁸⁹³ Malgrat la seva fama d'estafadors, ell va arribar a ser guàrdia municipal hospitalenc.

A la porta tercera del mateix replà hi residia una família murciana: el senyor Francisco, la senyora Isabel i el seu fill Pepito, que va morir de tuberculosi.

D'un poble alacantí va arribar, en 1926, el senyor Manuel Morales, que va fixar la seva residència al núm. 6. L'habitatge, de línia molt senzilla, s'aixecava al fons d'un hort fron-

893. *Assistència Social, 1947-1948*. AML'H.

dós, utilitzat en part per a la cria d'aus de corral. A poca distància de la casa s'alçava el brocal d'un pou, la vena d'aigua del qual es trobava a 18 metres de profunditat. Durant la guerra, molt a desgrat seu, el van dessecar per a utilitzar-lo com a sistema de ventilació per al refugi antiaeri que es va construir per sota del seu habitatge. A l'extrem oposat del pou creixien dues corpulentes figueres. El senyor Morales era sabater, especialitzat en el calçat de senyora. Al final de la Guerra Civil va rebre la visita de dos agents del nou règim que volien saber si al carrer París hi quedaven "rojos" i quin havia estat el seu comportament durant el conflicte. Ell va contestar que el seu ofici l'obligava a estar assegut i amb el cap sempre cot, així que difícilment podia veure el que passava al seu voltant.⁸⁹⁴

Fernando Salmerón va arribar a l'Hospitalet amb 17 anys, procedent de Fiñana, un poble d'Almeria. En la dècada de 1930 vivia al núm. 7, interior. Quan va esclatar la guerra, desitjós d'ajudar els seus companys d'Aragó, es va allistar a la columna *Los Aguiluchos* de la FAI, que García Oliver va organitzar a Barcelona, i va marxar cap a Osca. Reticent a formar part d'un exèrcit regular, va abandonar el front fins que va ser mobilitzat de nou per la seva quinta. Amb la derrota de l'exèrcit republicà va passar a França, on romanqué en un camp de concentració. Allà les condicions de vida eren inhumanes, raó per la qual va decidir tornar a Espanya i afrontar un futur incert amb la seva dona i la seva filla. En travessar la frontera va caure a mans del Tribunal de Responsabilidades Polítiques, que el va internar a batallons de treballadors i al convent del carrer de San Elías, convertit en presó per a soldats republicans. Va estar condemnat a mort però va recobrar la llibertat, encara que amb freqüència la Guàrdia Civil se l'enduia detingut, i l'alliberava al cap d'uns dies, destrossat físicament i moralment.

En un dels pisos del núm. 9, hi vivia Ángel, "el padre de la Celedonia", que presumia falsament de ser anarquista de la FAI i membre d'un comitè de control. En realitat era un element tèrbol que va utilitzar la insurrecció militar per dedicar-se al pillatge en benefici propi. Amb actituds així, la mala fama de la Torrassa es va incrementar i va desacreditar el moviment revolucionari i la República.

En un dels baixos del núm. 11, hi vivia la senyora Paca i els seus set fills, procedents d'Almeria. Durant la guerra, i davant el perill dels bombardejos, la senyora Paca va accedir que membres de Protecció del Menor s'emportessin els seus fills més petits, Esteban i Paquito, a gaudir d'una estada de colònies al Prat de Llobregat. Per garantir la seva seguretat van ser portats, com tantes altres criatures, al sud de França. El viatge des de Girona fins a la frontera el van fer en camions que l'aviació dels sublevats "va confondre" amb un transport de tropes, i els va metrallar. Dels sis vehicles que formaven el comboi, només tres van poder travessar els Pirineus. Esteban i Paquito van ser acollits per un matrimoni francès sense fills que va voler adoptar-los. En acabar la guerra es va informar a tots els nens que podien traslladar-se a viure a la Unió Soviètica, a Mèxic o quedar-se a França. El govern d'aquests països es comprometia a fer-se càrrec de les despeses d'educació i manutenció. Esteban i el seu germà van estimar-se més tornar a Espanya. Anys més tard, malgrat les seves grans qualitats, a Esteban, el fracàs de la seva vida matrimonial el va enfonsar en una profunda crisi. Incapaç d'aconseguir l'estabilitat familiar, en 1958 va travessar la frontera pirinenca de manera il·legal, i va ser capturat per les autoritats franceses que li van proposar tornar a Espanya o enrolar-se a la legió francesa; va acceptar això. Durant la matinada del 10 de febrer de 1961 va caure ferit mortalment en una emboscada de les guerrilles del Front d'Alliberament Nacional Algerià. Està enterrat al cementiri de Khenchela, a Algèria.⁸⁹⁵

En un altre dels baixos del núm. 11, hi vivia un matrimoni i els seus tres fills. El marit, José Sánchez, era de Cartagena i la seva dona, María Albiol, de Castelló. La seva feina de transportista els obligava a matinar; els ajudava un mosso de corda i el seu fill gran, que

894. *Entrevista amb Manuel Morales (març de 1984)*.

895. *Entrevista amb Francisco Batiste Marcos (gener de 1984)*.

Retrat de la família Salmerón, any 1932. Pare, senyor Manuel Salmerón Osorio, d'esquerra a dreta a dalt: els dos petits a dalt, Inocencio (2 anys) i Juan (1 any); a sota: Sebastián (7 anys). Manolo (5 anys), Antonio (9 anys) (AML'H – Imatges).

conduïa la camioneta, una Studebaker. En aquest vehicle hi transportaven les mercaderies des del Mercat Central de Barcelona al Mercat Municipal de Collblanc; des d'aquest punt repartien el gènere de la clientela amb carretons. La senyora Maria portava els comptes, encara que no sabia llegir ni escriure. En el seu quadern traçava pals a sota d'uns signes que havia dibuixat representant entitats i persones, i que només ella entendia. Sabia reconèixer, per les característiques de les lletres pintades als envasos, a quin proveïdor pertanyia cada producte, així com les fitxes metàl·liques que lliuraven els clients per a recollir la mercaderia. El seu fill José, *el camali*, durant anys va alternar el volant d'un autobús amb les classes de monitor d'una autoescola. Els estalvis els invertia en el seu habitatge, al qual va afegir tres plantes més.

La planta baixa del núm. 16 era un celler des que, en 1929, es construí l'edifici. Pertanyia al matrimoni format per Josep Soler, del poble de Guardiola, i Sofia Romagosa, de Sant Martí de Provençals. Tenien dues filles, Montserrat i Pepita, nascudes al barri. Normalment era la senyora Sofia qui era al capdavant del negoci, atenent amb rapidesa i simpatia una clientela que, en la seva majoria, vivia al carrer París. Amb els anys un dels seus gendres, Miquel Centellas, fill de comerciants de la barriada, es va fer càrrec de l'establiment. Però el seu caràcter i la seva disposició cap al client es trobaven en el pol oposat dels de la senyora Sofia.

Moltes altres vides van desfilar pel carrer París, el carrer de la meua infància; algunes han quedat en l'oblit, altres reneixen amb força en sentir un nom del passat o caminant per les seves estretes voreres.

El meu sincer homenatge a totes aquestes persones anònimes que han escrit, sense pretendre-ho, la història del nostre barri.

Arxius

Arxiu d'Àngel Lluch
Arxiu de l'autor
Arxiu Parroquial de l'Església Mare de Déu dels Desemparats
Arxiu de Pedro Zamora.
Arxiu Diocesà de Barcelona.
Arxiu Municipal de l'Hospitalet
Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona

Fonts primàries

2.1. Diaris i revistes

Bandera, publicació hospitalenca.
Boletín Informativo Municipal de l'Hospitalet
Boletín Oficial de la Unión Velocipédica Española
Cartells del Cine Marte i del Cine Real
Destino, publicació barcelonesa
Diario de Barcelona, publicació barcelonesa
ECO, publicació hospitalenca
El Correo Catalán, publicació barcelonesa
El Diluvio, publicació barcelonesa
El Mundo Deportivo, publicació barcelonesa
El Noticiero Universal, publicació barcelonesa
El Poble, publicació hospitalenca
Fulletó del XXV aniversari de la *Escuela Nuestra Señora de los Ángeles* celebrat el 1949
Fortitud, publicació hospitalenca
Guía del Patrimonio histórico-artístico de L'Hospitalet de Llobregat
Hoja diocesana. Arxiu Parroquial de l'Església Mare de Déu dels Desemparats
Ideas, publicació del Baix Llobregat
Juventud. Butlletí informatiu de la Parròquia de Sant Ramon Nonat
La Crónica, publicació hospitalenca
La Vanguardia, publicació barcelonesa.
La Voz de Hospitalet, publicació hospitalenca
La Voz del Llobregat, publicació hospitalenca
Llibertat, publicació hospitalenca
Llibertat!, publicació hospitalenca.

L'Esguard, publicació hospitalenca
L'Espill, publicació hospitalenca
L'Estaca, publicació hospitalenca
L'Obra, publicació hospitalenca
L'Opinió, publicació barcelonesa
Opúscle del XXV aniversari de *L'Univers*
Progrés, publicació hospitalenca
Quaderns d'Estudi, publicació hospitalenca
Ressenya Literària, publicació hospitalenca
Solidaridad Nacional, publicació barcelonesa
Tele Exprés, publicació barcelonesa

2.2 Entrevistes

Lluís Abarca, el 26-10-2002
Genoveva Agulló, juny de 1983
Elisa Álvarez, maig de 1984
Josep Álvarez, maig de 1994
Francisco Batiste Marcos, Gerner de 1984
Ramon Bellmunt, abril de 1990
Antoni Bové i Valls, octubre de 1984
Asunción Calduch, març de 1987
Batista Calduch, en març de 1987
Amparo Calpe, maig de 1994
Isabel Carrasco, juliol de 1996
Antoni Comas, juliol de 1983
Manel Costán, maig de 1995
Salvador Domínguez, el 8-10-2002
María Fabregat i Gil, el 2-10-2002
Gabriel Fernández, setembre de 1987
Antoni Fité. El 28-12-1994
José Fructuoso, el 10-5-1997
Joan Guixà, el 7-12-1996
Antonio Laborda, maig de 1984
Manel Lara i Serra, el 17-1-1996
Lino Lavagna, el 28-4-2001
Elena López Álvarez, el 10-3-1984
Ramon Moncunill, maig de 1983
Manuel Morales, març de 1984
Salvador Noya, el 30-5-1995
Salvador Pamias, el 17-2-2000
Albert de Pedro, el 13-2-2000
Tomás Pueyo i Escola, El 26-6-1995
Montserrat Pujadas, mayo de 1994
Antonio Salmerón, 16-11-1995
Joan Sans, el 28-2-2000
Juan Sans, el 8-10-2001
Manel Silvestre,desembre de 1991
Ramon Solsona,abril de 1991
Mosén Valentín, el 5-6-2002

Fonts secundàries

ALMERICH, L.: *El hostal, la fonda, la taberna y el café en la vida barcelonesa*. Ed. Librería Milá. Barcelona.
A l'ombra del record, 1901-1968. 25è aniversari de la mort de mossèn Jaume Busquet. Creaciones Gráficas París, S.A. L'Hospitalet 1993.
CAMÓS I CABECERÁN, J.: *L'Hospitalet, la història de tots nosaltres*. Diputació de Barcelona. Gráficas Hostench, S.A. 1986.
CARRERAS I VERDAGUER, C.: *Sants*. Ed. Serpa. Barcelona 1980.
CODINA, J.: *Els pagesos de Provençana (984-1807)*. 3 Vols. Ed. Biblioteca Abat Oliva. Ajuntament de l'Hospitalet, Diagràfic, S.A. Barcelona. Primera edició, febrer de 1987.
FABRE, J. y HUERTAS CLAVERÍA, J.M.: *Tots els barris de Barcelona*. Ed. 62, Vol, I. Primera edició: abril de 1976, Barcelona.
GARCÉS, O. y TORIL, N.: *El cinema a l'Hospitalet*. Quaderns d'Estudi nº 13-14. Ed. Centre d'Estudis de l'Hospitalet. Multitex, SL. Juliol 1996.
GIL MASSAGUER, E.: *Història Social de l'Esport a l'Hospitalet*. Centre d'Estudis de l'Hospitalet. Multitex, SL. Novembre 1996.
GONZÁLEZ MASIP, A.: *Els tramvies de Barcelona*. Col·lecció Camí Ral, núm 10. Rafael Dalmau, Editor. 1ª edició: juny de 1997. Barcelona.
IGLÉSIES, J. *La crisi agrària, 1879-1900*. Llibres a l'abast. Ed. 62. Barcelona. Primera edició: març de 1968.
JORDÀ I CAPDEVILA, J.M.: *Collblanc i la Parròquia de Sant Ramon Nonat*. Ed. Parròquia de Sant Ramon Nonat, de Collblanc. Primera edició: abril de 1996. Gráficas Fomento, S.A. Esplugues de Llobregat.
MARCÉ I SANABRA, F.: *25 imatges de la història de l'Hospitalet*. Grafisa. L'Hospitalet, 1979.
MARCÉ I SANABRA, F. *Hospitalencs d'Ahir*.
MIRALLES, J.: *Notes històriques de la parroquia de Santa Maria de Sants*. Arxiu Municipal de l'Hospitalet.
Monografía sobre Nuestra Señora de los Desamparados 1935-1985
PLANELL, L.: *Historia del Gremio de Vidrieros de Luz y Soplo de Barcelona*. Ed. Tipografía Emporium, S.A. 1948. Barcelona.
PERNAU, J.: *Diario de la caída de Catalunya*. Serie Reporter. Ed. Cayfosa, Santa Perpètua de Mogoda. 2ª edición: mayo de 1989.
POBLET, J. M.: *Josep Anselm Clavé i la seva època*. 1824-1874. Eurodit, Barcelona. Primera edició: setembre de 1973.
SALMERÓN BOSCH, C.: *El metro de Barcelona*. Imprès per Trajecte, S.A. 1992, Barcelona.
SANAHUJA I TORRES, D. y VILARDELL TARRUELLA, R.: *Aproximació a la història d'Esplugues de Llobregat*. Ed. Ajuntament d'Esplugues de Llobregat. 1ª edició: juny 1984.
SENTÍS, C.: *Viatge en transmiserià*. Ed.La Campana. Barcelona, 1ª edició: octubre 1994.
THOMAS, H.: *La Guerra Civil Española*. Ed. Urbión, vol. 6. Impr.: Mateu-Cromo, S.A. Madrid. 1979.
VIDAL, M. y SUÁREZ, A.: *Ramon Puig i Gairalt. Arquitecte i Constructor*. 1982. Arxiu Municipal de l'Hospitalet,
VILAGRASA, E.: *Una ciudad en marcha*. 1961. L'Hospitalet.
El cine. Enciclopedia Salvat. Gráficas Estella, S.A. Navarra 1979.
GUBERN R. *Historia del cine*. Vol 2. Ed. Lumen 1973, Barcelona.
RODRIGO P.: *Enciclopedia del cine*. Ed. Gassó Hnos. Primera edición: octubre 1967 Barcelona.

Abadal i Jansana, Josep	Arús, Jaume
Abarca, Lluís	Arús, Josep
Abella i Clarà	Asilo San Juan de Dios
Academia Alemany	Assemblea Local de la Creu Roja
Acadèmia Cervera	Associació Bonanova
Academia Cultura	Associació de Pessebristes
Acción Católica	Associació de Propietaris de l'Hospitalet
Agramunt i Maneu, Manel	Associació de Veïns de Collblanc-la Torrassa
Agrupació Ciclista Collblanc	Asturich, S.
Agrupació Ciclista Marina	Ateneo Instructiu Torrassenc
Agrupació Ciclista Torrassa	Ateneu Catalonia
Agrupació Coral el Xut	Ateneu Cultural Racionalista
Aguilar i Planas, Josep	Ateneu de Cultura
Aguilar, Joan	Athlétic Club de Coll-blanc
Agulló, Genoveva	Atlàntida, carrer de l'
Alabart	Audí, Jaume
Albareda, carrer d'	Auxili Social
Albiol de Ferrer, Dolors	Auxili Social
Albiol, carrer d'	Avencs del Sport de San Andrés
Alemany, Josep	Azaña, Manuel
Alfons XIII	Badal
Algueró, Rogelia	Baides i Faccio, Casimir
Aliança, carrer de l'	Balaña
Almanzor	Balbón i Montenegro, Josep
Alsina, Josep	Baliga
Altos Hornos de Cataluña	Ballester
Álvarez, Elena	Baltar S.A.
Álvarez, Elisa	Baños, Salvador
Álvarez, Pedro	Baquer
Álvaro, Juan	Bar Biarnés
Álvaro, María Flora	Bar Bou
Amat i Companyia	Bar Carbó
Amat, passatge	Bar Cinema Espanyol
Andreu Llavínés	Bar Collblanc
Andreua	Bar Estruch
Angelillo	Bar la Pansa
Anglosa i Carreres, Gaietà	Bar Quintín
Anido, Martínez	Bar Ramon
Anselm Clavé, carrer d'	Bar Triana
Antic de València, camí	Barba Tubau, Antonio
Arco, Manuel del	Bar-Celler El Xiprer
Arisó i Piqué, Enric	Barcelona
Armadans, Jaume de	Barcelona F.C.
Armadans, María	Barellas, Blas
Artís-Gener, Avel·lí	Barnich i Segura, Josep

Baró de Maldà, carrer del
Barrabeix, Joan
Barrera i Ferrer, Eduard
Barri del Centre
Bassegoda Nonell, Joan
Batet
Bau, Joaquín
Baucell, Florenci
Baucells, Ramon
Bayer, Marcelino
Bedruna, Juana
Bellas Artes
Bellvitge
Belvis, Castell de
Benages, Ramon
Beneficiencia Municipal
Benet, Josepa
Benito, Gil
Bergas
Bertrán, Aleix
Bertrán, Sebastián
Bertrand i Artal
Besa, carrer de
Bessacier, Frederic
Biblioteca Municipal
Biblioteca Universitaria Imperial
Biosca, Santiago
Blas Infante, plaça de
Blas, Serafin de
Blasco Ibáñez, plaça de
Bloca
Boada, carrer de
Boada, Domènec
Bòbila d'en Piñol
Bòbila, plaça de la
Boé, Isidre
Boé, Joan
Bofill, Enric (notari)
Boixeda, Pere
Boleda, Jaume
Bon-Aire, carrer del
Bonaplata i Ferrer
Bonhome, Joan
Bonvehí i Mari, Jaume
Bonvehí, pasatge de
Borbonés, Pere
Borja i Lladó, Francesc de
Borràs i Fuentes, Antoni
Borràs Janer, Gabriel
Borràs, Eduardo
Borràs, Enric
Borràs, Jaume
Borrell II
Borrell, Gabriel
Borrell, Joan
Borrull Canet, Josep
Bosch, Francesc

Bosch, Magdalena
Boters, carrer dels
Botifolt, Ramon
Botiga de Queviures de Magdalena Bosch
Bou de Sant Pere, carrer del
Boxing Club Torressenc
Bruach i Danubi Blau
Bruna, Josep
Brunyá, Lorenzo
Burgos, Hermenegildo
Burgos, Josep
Burrull, Joan
Buscá, Mateo
Busquet, Jaume
Busquets i Punset, Antoni
Buxeres i Bultó, Lluís
Caballeros Mutilados
Cabanès, A
Cabani, Manuel
Cabrera
Café Bohemia
Cafè Concert
Cafè de Joan Bonell
Café del Sapó
Cafè Progrés
Caixal, A.
Cal Bonet
Cal Carreter
Calduch, Emilio
Calduch, Joan
Caluet, Arnald
Calvo, Ricardo
Cambó, Francesc
Caminos de Hierro del Centro
Camp d'en Badia
Camp de la Bóta, el
Camp i Sala, Andreu
Campalans, Joan
Campoamor, carrer de
Campreciós Mélich, Francisco
Can Lluch
Can Pi
Can Rigalt
Can Rigalt, torrent de
Can Tarrida
Can Trinxet
Can Tunis
Canal de la Infanta
Canalejas, Plaça de
Canela, Amadeo
Cansado Ortega, Eugenia
Canudo Riccioto
Caparrós Baeza
Capella, Francesc Lluís
Carbó, Rafael (regidor)
Carbonell
Carbonell i Blanes, Joan

Carbonell i Cortés, Josep
Carboneria de Carles Vaquer
Cardona, Osvald
Caret Ambrós, Juan
Carlos III
Carné i Font, Francesc
Carné i Fonts, Amadeo
Carreras Candi, carrer de
Carreras i Candi, Francesc
Carreras Reguant, José
Casa de Cultura
Casa de la Misericòrdia
Casa dels Cargols
Casa Espanya
Casa Viadó de Mataró
Casadevall i Congost, Josep
Casadevall i Duran, Josep
Casadevall i Duran, Lluís
Casajoana, Joan B.
Casalot, camí del
Casanova, carrer de
Casanovas i Amat, Eugènia
Casanovas, Joan
Casanovas, Ramon
Casañas
Casa-Residencia
Casas i Clavell, Josepa
Casas i Fuster, Joan
Casas i Puig, Marcos
Casas, Jaume
Casco Ruiz, Benjamí
Casino del Centre
Casino Familiar
Castany, Ricardo
Castellà, Jaume
Castellví i Rovira, Palmira
Castillo Ramallo, Miguel del
Català
Català SC
Català, Jaume
Catalana de Gas
Catalana, Rambla
Cementiri de Sants
Centellas, Miquel
Central Tèrmica Sant Adrià del Besós
Centre Catòlic
Centre d'Esports de Collblanc
Centre d'Esports Torressenc
Centre Democràtic i Social
Centre Republicà Autonomista
Centre Republicà Democràtic Federal
Centre Sagrat Cor i Sant Josep Oriol
Centro Moral Santiago Apóstol
Centro Sagrado Corazón
Cercle Artístic
Cesena, Héctor
Charles, Isidre

Cicles Alemany
Cicles Antoni
Cicles Morales
Cid, Josep
Cid-Prat, J.M.
Cinca, carrer de
Cinema Arenas
Cinema Continental
Cinema Imperial
Cinema Joventut
Cinema Marte
Cinema Pathé Palace
Cinema Potaje
Cinema Real
Cinema República
Cinema Victoria
Circo Feijó
Cisneros, Enrique de
Claret, carrer de
Clua i Fargas, María
Club Ciclista Canigó
Club Ciclista Collblanch
Club Columbòfil
Club Deportiu Torressenc
Club Deportiu Torressenc
Club Deportivo Esperanza
Club Deportivo García
Club Diana
Club Excursionista Univers
Club Firpo
Club Pimpinela
Codesa, Joaquim
Codina, Jaume
Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i
Balears
Col·legi Univers
Colillas i Claret, Ricard
Colillas, José
Coliseo Torrasense
Coliseu Torressenc
Coliseum
Coll, Baldiri
Coll, Josefina
Coll, Modesta
Collblanc
Collblanc – la Torassa
Colldeforts, Felipe
Colmenares, Matías
Colom, Gabriel
Colom, Josep
Colom, passatge de
Colomer i Ballor, Luís G.
Colominas, Antonio
Coma i Serra, Josep
Comas i Carreras, Pere
Comas, Antoni
Comas, Pere

Comerç, carrer del
Comisión de Censura
Comissaria de l'Estat
Comissió d'Higiene i Salut
Comissió de Foment
Comissió de Sanitat
Comissió Gestora Provisional
Comissió Gestora Provisional
Comité de l'Escola Unificada
Companyia Barcelonesa de Electricidad
Companyia de Jesús
Companyia General d'Autobusos de
Barcelona, SA
Companys, Lluís
Compañía de Ferrocarriles M.Z.A.
Concurs de la Vinya
Concurs de Pessebres
Confederació Nacional del Treball
Congost, passatge del
Congrés Eucarístic
Consorci d'Agricultors i Exportadors de Fruits i
Verdures
Consorci del Port Franc
Cooperativa d'Usuaris de la Neteja Pública
Domiciliària
Cooperativa Obrera la Torrassa
Corbussier, Le
Cornellà
Corrades i Bosch, Joan
Correa, Antonio
Cortés, Josep
Corts de Sarrià
Costa de Vaquer, Francisca
Costa, Freancisco
Costa, passatge de
Costán
Costas i Cots, J.
Cotonat i Mir, Llätzer
Cotonat, carrer de
Creixells i Pons, Enric
Creu Coberta, carrer de la
Creu Roja, carrer de la
Creus i Casellas, Esteve
Creus i Coll, Esteve
Creus, carrer de
Creus, Josepa
Creus, Lluïsa
Criado, Francisco
Cristalerías Casanovas
Crous
Cruces, Luisa
Cruells i Pifarré, Manel
Cubiertas y Tejados
Cuerpo del Ejército de Navarra
Cuixart, Doménech
Cusó Paules, Joaquim
Cuyás i Piguillem, Agustí

D'Orsay
Dalla, Joan
Dalmau i Batalla, Esteve
De Vislumbres
Demòfil
Deulovol, Paulino
Díaz, Paquita
Dicenta, Joaquín
Direcció de Sanitat
Direcció General de Ferrocarrils
Dirección General de Ganadería
División Azul
Doctor Ferran i Clua, carrer del
Doctor Martí Julià, carrer del
Domènec i Montaner, Lluís
Doménech i Bracons, Fèlix
Domingo i Comas, Bru
Domingo, Pere
Domínguez, Salvador
Doya i Raspall, Josep
Drapaire Jaume Font
Dues Rodes
Durruti, Buenaventura
Egea, Antoni
El criadero
El Gato Negro
El Pessebre de Collblanc
El Respeto Mútuo
Elías, Marcos
Els Antics de la Torrassa
Els Harmonius de Sants
Energía Eléctrica de Cataluña, SA
Enric Prat de la Riba, carrer d'
Enric, Carles
Enric-Fernández Calzada
Esbart de Dansaires
Esclasans, A.
Escoda i Colomer, Joan
Escola Moderna de la Torrassa
Escola Normal de Girona
Escola Pere Lliscart
Escola Romeu
Escolà, Josep
Escoles Dr. Robert
Escoles Pompeia
Escudero, Lorenzo
Església, carrer de l'
Espanya, plaça
Espanyola, Plaça
Espelta, Joan
Espia-dimonis
Espinalt, Maria
Esports i Celebracions
Esquerra Republicana
Estany Pina, José
Estanyol, Pere
Etapé i Piñol, Pau

Esteller, José M.
Esteve, Ramon
Estradé i Camí, Cosme
Estrella
Estruch (regidor)
Estruch i Cerdà, Antònia
Estruch, carrer d'
Europea de Construcciones
Evaristo, Ramon
Exposició Col·lectiva
Exposició Internacional de Barcelona
Fabra
Fabrè, J.
Fabregat Gil
Fábrica de Cristal Obrera la Torrassa, SA
Falip, Josep
Fanal, carretera del
Farmàcia de Lluïsa Creus
Farnés i Casanovas, Joana
Farnés, carrer
Farnés, Josep
Farrán, Víctor
Farré, Ramon
Farreras
Farrés i Costa, Pere
Fatarella, la
Federació Catalana de Futbol Amateur
Federación de Clubs Catalanes
Federacions de Joves Cristians
Feliu, Josep
Fernández de Retama, Juan
Fernández Díaz, Eduardo
Fernández Díez, Francisco
Fernández Pérez, Gabriel
Fernández, Joan
Ferran i Roig, Jaume
Ferré i Pastor, Josep
Ferré, carrer de
Ferré, Ramon
Ferrer, carrer de
Ferrer, Hipòlit
Ferreteria Tormo
Ferrocarrils Catalans
Festa Major
Feu, Modest
Filmoteca Nacional
Finestrelles
Fira de Belcaire
Fisas, Concepció
Fisas, Remei
Fleca de Francesc Virgili
Flor, Rafael
Flores, Carmen C.
Flores, Juan
Florida, la
Folch, Jacint
Foment de la Sardana

Foment de Propietaris de la Torrassa
Fomento de Obras y Construcciones
Font, Doctor
Font, Jaume
Font, Josep
Fontdevila, carrer de
Fontdevila-Progrés
Fonteta, camí de la
Forasté i Sanahuja, Carmen
Forces Elèctriques de Catalunya, S.A.
Forges i Carbonell, Joan
Forn Riera
Fortuny, carrer de
Fosch i Farré, José
Fourate, finca de la
Francesc Layret, carrer de
Francesc Macià, carrer de
Franco, Francisco
Frasquerías Pedret, SA
Fregenal de la Serra
Frente de Juventudes
Frigorífics i Gel, SA
Front d'Alliberament
Front Popular
Front Popular
Frontera, Ramon
Fructuoso, José
Fum d'Estampa
G. Colomer, Lluís
Gabarró
Galafre, Dionís
Galerías Cristina
Galerías Españolas
Galerias Layetana
Galeries d'Iquino
Gáñez Verdaguer, Joaquín
García Guillén, Alejandro
García Guimhoraes, Josep
García Lluís, Salvador
García Lorente, Ramon
García Oliver
García, Fernando
García, José
García, Santiago
Gari, Fray
Garriga i Quijuan, Carles
Garrut, Josep M.
Gasòmetre, carrer del
Gay, Amadeo
Gendre, Joan
General Burriel, carrer del
General Primo de Rivera, carretera del
General Sanjurjo, carrer del
General Yagüe, carrer del
Generalitat de Catalunya
Genís i Bellsalell, Frederic
Gibert Espinosa, Antonio

Gibert, Jaume
Gil Falcó, Antonio
Gil Lozano, Astrolabi
Gil, Salvador
Giménez Bernabé, Tomás
Giménez, Antonio
Goicoechea, Justa
Gómez de Miguel, Emilio
Gómez, Teresa
González Juez, Andrés
González, Agustín
González, Lorenzo
Gornal, Torrent
Govern Civil
Goya, carrer de
Goyta, Francesc
Gracia, Eliseo
Gráficas Predilecta
Gran Casino
Gran Metro
Gran Teatre del Liceu
Grané, Josep
Grané, Tomás
Graner, carrer de
Graner, carrer de
Graner, J
Gratacel de Collblanc
Grau, Esteve
Graugés, Josep
Gremi d'Ultramarins i Similars
Gremi de Carboners
Gremi de Fabricants i Industrials
Gremi de Líquids
Guardia Civil
Guàrdia, Durán
Guàrdia, Joaquim
Guàrdia, Rosend
Guardiola, Bartomeu
Güell, Carme
Guerra Civil
Guillamet, Ramon
Guillamón, Salvador
Guinart, Ricardo
Guinovart, Pau
Guitart, Manel
Guitart, Miguel
Guiu, Joaquim
Guixà, Joan
Gurria Sauri, José
Guteran, Manuel
Herberg, Hugo
Hermanas de la Caridad
Hernández
Hernández Meroño, Ángel
Herrero
Hidalgo Radio
Hilados Manuel Cabaní

Hogar de San José
Holanda, carrer d'
Hospital Clínica
Hospital d'Infeciosos
Hospital de l'Esperança
Hospital de la Creu Roja
Hospitalet, camí de l'
Hostafrancs
Hostal de Carruatges
Hostal de Collblanc
Hostal de la Creueta
Hostal de la Morera
Hostal vell d'Hostafrancs
Huertas Clavería, Josep M.
Iglesias, Ignasi
Illescas, Carmen
Impremta Núria
Impremta Sorbona
Indústria del Cristal
Iniciativa per Catalunya
Institut del Teatre
Institut Margarida Xirgu
Instituto Nacional de la Vivienda
Isabel la Católica, Avinguda de la
Isern, Jaume
Janés i Figueras, Josepa
Janés i Olivé, Josep
Janés i Pagés, Zoilo
Jaume Busquet, carrer de
Jocet Cantabella, Juan
Jocs Florals de Barcelona
Jocs Florals, carrer
Jofre, Simeó
Jonama Darnaculeta, Enrique
Jordà i Polls, Josep
Jordi i Rivera
Jordi, Josep
José María Pemán, plaça de
Josep Casals i Fills
Josep Planas, carrer de
Joventut, carrer de la
Julià, Mateo
Julio Galindo y su Orquesta
Junta Consultiva de Espectáculos
Junta d'Espectacles
Junta de Damas de Collblanc
Junta de Damas de Collblanc
Junta de Defensa
Junta Local de Protección de la Infancia
Junta Local de Sanitat
Jurat Mixt del Comerç
Just Oliveras, Rambla de
L'Aurora de Collblanc
L'Hospitalet
La Balanguera
La Bordeta
La Canadenca

La Maquinista Terrestre y Marítima
La Montserratina
La Principal de Collblanc
La Principal del Llobregat
La Unión Patriótica
Laietana
Lampisteria de Josep Graugés
Lara Serra, Manuel
Larrosa
Laureà Miró, carrer de
Lavagna Tesitore, Paulino
Lavagna, Lino
Laya Films
Lázaro López, Armando
Lebon, Philippe
León González, José
Lerroux
Les Corts
Les Feixes
Liceo Mercantil de Sants
Liceu Pedagògic
Llagostera, Ramon
Llançà, carrer de
Llanza
Llanza, Ignacio de
Llauneria de Joan Espelta
Llavines, carrer de les
Llavinés, Concepció
Llevant, carrer de
Llobregat, carrer
Llopart, Esteban
Llopart, Francesc
Llopis i Hortal, Jaume
Llopis i Hortal, Magí
Llopis, Miguel
Llopis, passatge de
Llorens, Francisco
Llorens, Pedro
Llorens, Tito
Lloret, Joaquim
Lluch i Marcé, Jordi
Lluch i Roca, Joan
Lluch, Àngel
Lluch, Josep
Lluch, Ricard
Lomba, Leopoldo
López i Salvador, Silvestre
López, Antonio
López, Encarnación
López, Esteve
López, Robert
Los Aguiluchos
Luque, A.
Macià, Francesc
Madrid a la Jonquera, carretera de
Maideu, Jordi
Major, carrer

Maldà, Baró de
Mallol i Parellada, Josep
Manau, J.M.
Manso Sauri
Manuel Pedro y Compañía
Manzanilla-Bar
Mañé i Raventós
Mañé, Jaume
Mañé, Joan
Marcé i Codina, Francesc
Marcé i Sanabra, Francesc
March, Frederic
Marcó Hermanos
Mare de Déu de la Llum
Mare de Déu de la Mercè
Mare de Déu dels Desemparats
Margarit i Aleu, Enric
Marín López, José W.
Marín, José Fernando
Marina, barri de
Marina, carrer de la
Mariné, Francesc
Marqués Mañés
Marqués, Caralt y Cia
Marquès, Joanna
Mart, Elva
Martet, Ramon
Martí i Feced, Carles
Martí i Rost, Miquel
Martí, Bernat (de Bellpàs)
Martí, Josep
Martí-Feced, Josep
Martín, Timoteijo
Martínez de la Torrass
Martínez López, Juan
Martínez Sierra, Gregorio
Martino, J.M.
Martinu, Cecília, A.
Màrtirs de Jaca, plaça del
Martorell Falp, Bernardí
Martorell i Puig, Bernardí
Mas i Elías, Andreu
Mas i Frexredas, Elisa
Mas, carrer de
Mas, Climent
Masdeu, Josep
Massagué, Maria Rosa
Mata – La Pussa
Mata, Josefa
Mata, passatge de
Matarrodona, Miguel
Matas i Crusellas, Mateo
Mates, Antón (de Sants)
Mateu i Soca, C.
May, Joe
Mayol, Jaume
Mayoral, Magí

Medina, Antonio
Mercabarna
Mercadal, Antoni
Mercader, carrer de
Mercat Central
Mercat Central de Barcelona
Mercat de Collblanc
Mercat del Centre
Mesa Sánchez, José
Mesón Nuevo de San Antonio
Mestre i Castellví, Lluís
Mestre i Miquel, Joan
Mestre i Solà, Félix
Mestre, Ernest (regidor)
Mestres, Apel·les
Metro, avinguda del
Metropolità Transversal
Metropolitano de Barcelona
Mig, carretera del
Milícies Antifeixistes
Minguella, Maria Rosa
Miquel i Widmer
Miquel Julià
Miracle, Antoni
Miracle, Antoni (diputat)
Mirete, Leonardo
Miró, Laureà
Mitja Galta, carrer de la
Mobles Lara
Modrego, Gregorio
Molí, camí del
Molina, Rafael
Molins, Antoni
Moltó, Jordi
Moltó, Robert
Moncunill, Ramon
Monestir de San Pedro
Monfort, Antoni
Monguió, Pau
Mont Hnos, SRC
Mont, carrer del
Montepío de Empleados
Montessori
Montiel, J.M.
Montseny, carrer del
Montserrat, Pau
Monumental Bar Esport
Mora i Cerdà, Joan
Mora, Pere
Moragas
Moral, Ramon
Morales, Josep María
Morales, Manuel
Morell, Francesc
Moreno, Francesc
Moreno, J.
Morera, Enric

Morralé
Morrot
Mossèn Valentín
Munné, Antoni
Munné, Manuel
Munné, Sebastià
Muntané, Josep
Muñoz, José
Muñoz, Mariano
Mura, Isidre
Murgaix, Manel
Museo del Prado
Myrurgia, SA
Nadó, Diví
Navarro, Josep
Navarro, Teresa
Nebot, Vicente
Nit de Glòria
Niu Guerrer
Nolasc i Pujals, Pere
Nonell, Salvador
Norta i Campañá, Pere
Norta, Esteve
Nou de Sant Francesc, carrer
Nova Germanor
Nuestra Señora de los Ángeles
Nuestra Señora del Remei
Nueva España
Obrador, María
Obradors Lluch
Ocaña Martín, Antonio
Occident, carrer
Oliver de la Torre, Miquel
Oliveras
Oliveras, Adela
Oliveras, Just
Oliveras, Lluís
Oliveras, passatge d'
Olsina, Bartolomé
Onésimo Redondo, carrer d'
Onze de Setembre, carrer de l'
Orfeó Català
Orfeó de Sants
Orient, carrer d'
Oriol i Capons, Josep
Oriol i Pinós, Josep
Oriola, Beltrán
Orxateria de Francesc Zaragoza
Ossorio, Àngel
Pagá-Gil
Pagès, Avel·lí
Pagès, Francesc
Palau, Jaume
Pallarés, Joan
Pallarés, Vicente
Palmada, Teresa
Pamias, Salvador

Panadés
Pantaleó Montserrat
Parc de la Marquesa
Parera, Arturo
Parera, Josep
Pareto, carrer de
París, carrer de
Pàrquing Joventut
Partido Republicano Demócrata Federal
Independiente
Partit Català d'Acció Republicana
Passa'l Riu, carretera de
Pastisseria la Lyonesa
Patronat Social de la Torrassa
Patronato General de Beneficiencia
Paula, Francesc de (rector de Sants)
Pavía, carrer de
Pedra, José
Pedrerol, Pau
Pedret i Carceller, Miquel
Pedro i Vidal, Joan
Peirats, Josep
Peña Ciclista Collblanc
Peña Taurina Granero
Pere del Soto
Perea, Pedro
Perelló i Montserrat, Martí
Pérez Galdós, carrer de
Pérez, María
Permanyer, Joan
Permanyer, Lluís
Perutxo, carrer de
Petit, Zoilo
Pi i Margall
Pidelaserra i Brías, Antoni
Piera i Buscà, Benet
Piera i Figueres, Esperanza
Piera i Pijoan, Francesc
Piera i Santomás, Joaquim
Piera, Felip
Piera, Joaquim
Piera, Lluís
Pigardos Club
Pincel, doctor
Pinto, Magdalena
Pintor Tapiró, carrer de
Piñol y Compañía
Piquer, Arnal
Pirineus, plaça dels
Pitarra, Serafí
Piulachs, Joaquín
Pla d'Eixample i Reforma Interior
Pla i Utrillo, Eudald
Planas i Planas, Josep
Planelles i Bufí, Antoni
Plànol d'Eixample i Sanejament Interior
Poncio Pilatos (personatge teatral)

Pons Torns, Gonçal
Pons, passatge de
Port Franc
Portell, F.
Prat, carretera del
Prat, Fortunat
Prats i Riera, Pau
Prats, Josep
Prats, María (vídua d'Oliveras)
Prats, Santiago
Primer de maig, carrer del
Primo de Rivera
Príncep de Bergara, carrer del
Processó de Setmana Santa
Processó dels Passos
Productora del Vidrio SOC
Progre, S.A.
Progrés, carrer del
Provincial, carretera
Pubilla Casas
Puchol, Celestino
Pueyo, Tomás
Puig Gairalt, Antoni
Puig i Doménech, Albert
Puig i Gairalt, Ramon
Puig i Galcerán, Francesc
Puig i Gossa, Joan
Puig i Miracle, Josep
Puig, Manuel
Puigdellivre, Dolors
Puiggalí, Florencia
Pujadas i Pujol, Agustí
Pujadas i Pujol, Paulina
Pujol, Jaume
Pujol, Manel
Pujol, Mercè
Pujós, carrer de
Pujós, Silvestre
Pujós-Costa
Quinta del Biberó
Quintela, Ernestina
Rabarter i Mingot, Enric
Rabarter i Mingot, Jaume
Rabarter, carrer de
Racó d'Art
Radio Barcelona
Ràdio Hospitalet
Rafael Campalans, carrer de
Rama, Rosario
Ramos Vilches, Antonio
Rapsodas i Raúl Abril
Raspall
Raspall, M.J.
Rebollo, Josep
Redón
Reial, carretera
Reig, Pere

Remunta, la
Renato Pérez, Noé
Renom, Gaietà
Reporter, el
Reventós
Reverter, carrer de
Ribasés
Ribera, Miquel
Ribó, Bartomeu
Riegos y Fuerzas del Ebro XX
Riera Blanca
Riera de l'Escorxador
Riera de la Creu
Riera i Rovira, Jaume
Riera, Passatge de la
Ripoll, J.
Riu Llobregat
Rius i Carrió, carrer de
Rius i Carrió, Josep
Rius i Casanovas, Josep
Rius i Vila, Joan
Rius, passatge
Rivas, Linares
Roa, Lluís de Miguel
Rocafort, Jordi
Ródenas, Llibertat
Rodés, Josep
Rodés, Rafael
Roig, Glòria
Romagosa, Josep
Romagosa, Josep (regidor)
Romagosa, Sofia
Romaní, Manel
Romaní, Pere
Romaní-Mas
Romanins, carrer dels
Romero, Miguel
Romero, Teresa
Romeu, Miquel
Ronda de la Via
Ros
Ros i Vedruna, Lluís de
Rosell, Agustí
Rosell, carrer de
Roselles, carrer de les
Roselló i Capell, R.
Roselló, Andreu
Rosich i Puigdengolas
Rosich i Rovira, Joaquim
Rosich, carrer de
Rosselló, carrer del
Roura i Estrada, Josep
Rovira Carreté, Magin
Rovira i Virgili
Rovira, Antonio
Rovira, Jaume
Rovira, Josep

Rovira, Rafael
Rubio, Gregorio
Rueda, Enrique
Rusiñol, Santiago
Sabadell, Josep
Sabas, Ángel
Sáez, Juan
Sáez, Pedro
Sagarra Vaqué, Ramon
Sagarra, Joan
Sagnier, Enric
Sagnier, J.M.
Sagrat Cor
Sala Chevalier
Sala Parés
Sala Xevalier
Sala, Joaquín
Sales, Julio
Salmerón, Fernando
Salmerón, Manuel
Salvador
Salvador García, SA
Salvador Seguí, carrer de
San Jerónimo, Antonio de
Sánchez, Encarna
Sánchez, Pedro María
Sancho, Ramon
Sanfeliu, Antoni de
Sanguela, doctor
Sans i Guitart, Pau
Sans, Francesc
Sans, Josep
Sans, Juan
Sant Antonio de Pádua
Sant Joan, Camí de
Sant Josep
Sant Medir
Sant Pere Màrtir
Sant Ramon Nonat
Sant Ramon Nonat
Sant Roc, carrer de
Santa Creu de Calafell, carretera de
Santa Eulàlia
Santa Eulàlia de Mèrida
Santa Maria de Sants
Santafé, Miguel
Santiago Apóstol
Santiago apóstol, carrer del
Santiago Riera Hnos.
Sants
Sants, Fulgencia de
Santús
Santús, Ramon
Sarabia
Saturnino Molina
Sauri
Sauri i Many, Josep Antoni

Sedó, Antoni (diputat)
Segarra, Josep M. De
Seguí, Carolina
Segura, Conrado
Seix, Francesc
Senón, Claudio
Serra, Casimiro
Serra, Pedro
Serrano, Manuel
Servicio Nacional de Propaganda
Setmana Tràgica
Sevilla, Juan
Sindicat Vinícola de Vila-Rodona
Sindicato Español Universitario
Sindicato Único de Espectáculos
Sinfreu i Trilla, Pere
Sirenis, Gaspar
Socias, Jacint
Sociedad de Ladrilleros de Barcelona
Sociedad Económica del País
Sociedad Metropolitana de Construcciones
Societat Agrícola
Societat Coral l'Univers
Societat de Mestres Barbers i Perruquers
Societat General d'Aigües de Barcelona
Sol, plaça del
Solà i Sala, Josep
Solà, Isidro
Solà, Vicent
Solanic, Rafael
Solchaga, General
Soler, Jaume
Soler, Josep
Solidaridad Nacional
Sorribas, Gerard
Sort, carrer de
Sport Club Hospitalenc
Stark Pearson, Frank
Subirats i Miralles, Josep
Sunyer, Ramon
Talleres Litográficos de Antonio Carceller
Talleres Tipográficos Núñez
Tarrasón
Taullet i Vilaplana, Antoni
Taverna de Pere Borbonès
Teatre Grop Tranquil
Teatre Houdin
Teatre Novetats
Terra Alta, carrer de la
Terrarios Albos
Terré i Borrell, Antoni
Terré, carrer de
Thomas Edwin Mix (vg. Tom Mix)
Tipografia Cosmos
Tipografia Santiago Vives
Tom Mix
Tomás i Barba, Marià

Tomás, Francisco
Tomás, Josep
Torner
Torns i Munné, Juan
Torns, carrer de
Torrassa, La
Torrassa, ronda de la
Torre Alta
Torre Barrina
Torre Blanca
Torre Damians
Torre Melina
Torres i Pujós, Silvestre
Torres, Manuel
Torreta
Tort, Jaume
Trabal, Bonaventura
Trasnformador, carrer del
Travessera de les Corts
Tristany, Manel
Trullà, Pau
Trullà, Valentí
Tudela, Joaquín
Ultramarins de Joan Mañé
Unificació, carrer de l
Unió Atlètic Club de Coll-blanc
Unió Ciclista Bordeta
Unió Ciclista l'Hospitalet
Unió d'Agricultors del Pla del Llobregat
Unió Esportiva de Sants
Unió Obrera d'Habitatge Propi
Unió Recreativo-Cultural Aliança
Unió Republicana d'Esquerra
Unión Velocipédica Española
Univers Escacs Club
Utgés, Josep
Utges, Marcel·lí
Valldeperas, Manel
Valldonzella, carrer de
Vallès, Joan
Vallhonrat i Sadurní, Pau
Vallhonrat, Josep
Vallparda, Carrer
Valls, Joaquim
Vallvé, Agustí
Valverde, Antonio
Vaquer i Sauri, Josep
Vaquer, Carles
Vaquer, Facundo
Vaqueria d'Isidre Boé
Vayreda, Marià
Ventura Gassol
Ventura, Jaume
Vergés, Felip
Vergés, Montserrat
VI Congrés Internacional d'Arquitectura
Victòria Eugenia, Reina

Vidal, Félix
Vidal, Francesc
Vidal, Joan
Vidre, plaça del
Vidrieres Rovira
Viena, carrer de
Vila Antonieta
Vila, Ponç
Vilalta, Laureà
Vilardosa, Ricardo
Vilarubias i Solares, Feliu
Vilasendra, Pepa
Vinyeta, carrer de la
Virgili, Francesc

Vitrificadora del Vidrio
Viva, Bisbe
Vives, Concepción
Volta Ciclista a Catalunya
Xicola i Pons, Enric
Xile, Avinguda de
Xiprer, passatge del
Xocolates Llovera
Zamora, Pedro
Zaragoza, Albert
Zaragoza, Francesc
Zaragoza, Octavio
Zurita, Manuel

1 a. de C.	Finalitza la construcció de la travessera de Collblanc.	Cap. II
987	Viva, bisbe de Barcelona, compra terrenys en un lloc de Provençana anomenat <i>Terrarios Albos</i> , primer antecedent de Collblanc.	Cap. II
1400	Apareixen les primeres finques rústiques amb el nom de <i>Collblanc</i> .	Cap. I
1450	Cap a mitjan segle XV ja existeix un petit nucli urbà anomenat <i>Collblanc</i> .	Cap. I
1570	D'aquest any existeix un pergamí que parla de la venda d'uns terrenys amb el topònim <i>Collbanc</i> .	Cap. I
1693	El Consell Local celebrat el 31 de març atorga una llicència a Miquel de la Torre per a construir l'Hostal de Collblanc.	Cap. III
1760	Durant aquesta dècada es construeix la carretera de Collblanc.	Cap. II
1808	Entre les propietats que posseïa el Baró de Maldà, hi figuren dues finques anomenades <i>Torrassa</i> i <i>Torreta</i> .	Cap. I
1830	En el padró d'aquest any hi figuren vint-i-nou famílies residents a la carretera de Collblanc.	Cap. I
1833	Un dels primers botiguers de Collblanc és Joaquim Piera i Santomàs que resideix a Collblanc des de 1815.	Cap. IV
1833	Es parla de construir una capella a la carretera de Collblanc.	Cap. X
1845	A partir d'aquest any apareixen les primeres indústries al barri.	Cap VI
1853	L'Hostal de Collblanc es posa a la venda en subhasta pública per 13.000 rals de billó.	Cap. III
1853	S'inaugura la línia fèrria de Barcelona a Molins de Rei, que passa per l'extrem nord del barri.	Cap. V
1860	Zoilo Janés i Pagés, un altre botiguer, declara el seu establiment a la carretera de Collblanc.	Cap. IV
1874	El 28 de maig els barris de Collblanc i Santa Eulàlia sol·liciten ser agregats a Barcelona.	Cap. I

1878	Es construeix, en terrenys de Collblanc, el cementiri de Sants.	Cap. III
1880	Abastament d'aigua potable provinent del riu Llobregat. Les canonades passen per la carretera de Collblanc, camí de Barcelona.	Cap. II
1885	Apareix la primera bòbila a la vora del torrent Gornal.	Cap. VI
1885	Aquest any s'instal·len els primers llums de gas a la carretera de Collblanc.	Cap. VII
1889	A l'agost s'instal·la la primera font del barri, a la carretera de Collblanc, cantonada Riera Blanca.	Cap. II
1890	Apareix la fil·loxera, que envairà gran part de les vinyes de Collblanc - la Torrassa.	Cap. I
1895	Esteve Creus i Casellas presenta un projecte urbanístic, que li fou aprovat, del qual sortiran els carrers Occident, Bessa i Creus. (Llobregat).	Cap. VIII
1902	El 28 de novembre s'aprova el projecte urbanístic Romaní-Mas, propietaris de les finques que es trobaven entre Santa Eulàlia i Collblanc.	Cap. VIII
1903	El 24 de setembre es fa la primera Festa Major de Collblanc.	Cap. XIX
1904	L'aigua potable arriba a la plaça Espanyola, gràcies a la iniciativa dels propietaris torrassencs.	Cap VIII
1905	Al juliol, Carme Forasté i Sanahuja obre la primera escola per a nens i nenes al barri, amb el suport dels veïns.	Cap. XI
1906	Comença la construcció, al barri, d'habitatges tipus passadís. Encara se'n poden veure al carrer Mas.	Cap. IX
1907	A la plaça Espanyola es construeix un dels primers habitatges modernistes. Serà enderrocat l'any 1967.	Cap. IX
1907	El 5 d'abril es confirma l'establiment dels escombriaires al carrer de Vallparda. Hi romandran fins l'any 1961.	Cap. VI
1909	S'institueix la primera assemblea Local de la Creu Roja al barri, mercès a l'antiga propietària del Parc de las Marquesa, la senyora Eugènia Casanovas i Amat.	Cap.XIII
1910	Apareix la primera indústria del vidre, la de Magí Rovira, que estava situada al carrer Rafael Campalans i Ronda de la Torrassa.	Cap.VI
1910	L'1 de novembre s'inaugura oficialment a tot l'Hospitalet l'enllumenat elèctric.	Cap. VII
1911	El 30 d'octubre es crea el Fomento de Propietarios de la Torrassa.	Cap. XV
1911	Obre l'Escola Municipal de Nens i Nenes.	Cap. XI

1911	El tramvia de via estreta arriba a la Riera Blanca, per la carretera de Sants, per a afavorir els veïns de Sants.	Cap. V
1912	Primera Festa Major de la Torrassa, iniciativa del Fomento de Propietarios de la Torrassa.	Cap. XV
1912	Energia Eléctrica de Catalunya s'instal·la a la carretera de Collblanc, molt a prop de can Rigalt i de Fuerzas del Ebro, a la ronda de la Torrassa.	Cap. VII
1917	30 d'agost: Primer projecte d'empedrar la carretera de Collblanc.	Cap. II
1921	El Café Espanyol, situat a la plaça Espanyola, primer establiment del barri que ofereix sessions de cinema.	Cap. XV
1922	Es tenen les primeres notícies de l'equip de futbol Club Deportivo Torrassenc.	Cap. XIV
1923	5 de maig: primera notícia de l'existència del Centre de Sports Coll-blanch.	Cap. XIV
1924	El carrer Llobregat es perllonga fins a la carretera de Collblanc, després d'anys d'entrebancs.	Cap. VIII
1924	Obre les portes el Col·legi Nostra Senyora dels Àngels, al carrer Llobregat, 126.	Cap. XI
1924	El cinema Marte fou el primer local construït per a la projecció de pel·lícules. Estava situat al carrer Pujós, cantonada Estruch.	Cap. XVI
1924	La Peña Ciclista Collblanc introdueix el ciclisme al barri.	Cap. XIV
1925	El cinema Real estava situat a la carretera de Collblanc, cantonada passatge Riera, avui desaparegut.	Cap. XVI
1925	L'1 de gener s'inauguren les Escoles Pompeia. L'edifici era al carrer Parés, 75.	Cap. XI.
1925	El 3 de maig és va posar la primera pedra de l'església de Sant Ramon Nonat.	Cap. X
1926	Els primers dies de setembre s'instal·la a la plaça Espanyola, la Societat Coral e Instructiva L'Univers.	Cap. XV
1926	El Pla de l'Eixample i Reforma Interior de Collblanc surt a subhasta el mes de febrer.	Cap. IV
1928	La família Puig, estretament vinculada al comerç de la carretera de Collblanc, comença a dedicar-se a la construcció immobiliària.	Cap. IX
1928	L'autobús H.T. (Hospitalet-Torrassa) arriba al barri des de Barcelona.	Cap. V

1928	Aprofitant les instal·lacions del Bar Espanyol, el Boxing Club Torrassenc organitza les primeres sessions de boxa.	Cap. XIV
1929	El diari quinzenal <i>La voz de Hospitalet</i> , que tenia la seu al barri Centre, trasllada la redacció al núm. 63 de la carretera de Collblanc.	Cap. XII
1929	L'ebenista Ricard Lluch, que tenia l'obra a la carretera de Collblanc, dona a conèixer els seus pessebres.	Cap. XX
1930	El mes de març les Escoles del Sagrat Cor inauguren el curs escolar.	Cap. XI
1930	Apareix el primer exemplar de <i>Bandera</i> , diari quinzenal collblanquí, el novembre. El director, Josep Janés, és un jove de disset anys.	Cap. XII
1930	El 17 de juliol, la Corporació Municipal obliga a tots els encantistes a establir-se al solar avui conegut com a plaça Guernica.	Cap. IV
1930	El 4 de setembre es va constituir la Societat Coral l'Aurora de Collblanc.	Cap. XV
1931	El mes març l'Hospitalet perd en favor de Barcelona 500.000 m² de terreny del sector nord-est, amb el pretext de perllongar la avinguda Diagonal.	Cap. I
1931	Als pocs mesos d'instituir-se la Segona República Espanyola comencen els conflictes laborals, que trasbalsarà un gran nombre de veïns que treballen a les indústries de Santa Eulàlia, les més afectades de l'Hospitalet	Cap. XVII
1932	El 15 de maig s'inaugura el Mercat de Collblanc, amb la presència de les autoritats barcelonines i hospitalenques.	Cap. IV
1932	El Metropolità Transversal arriba a Santa Eulàlia.	Cap. V
1932	Apareix, el mes d'octubre, la revista infantil <i>El Nuevo Tom Mix</i> , propietat de Paulino Lavagna, que residia al carrer Llobregat. No se'n conserva cap exemplar.	Cap. XII
1933	El 15 de gener s'inaugura el gratacel de la carretera de Collblanc, obra de l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt i propietat de l'industrial collblanquí Joan Pons i Vila.	Cap. IX
1933	El regidor republicà i veí del barri anuncia l'aparició de La Zarpa, publicació de la qual no s'ha trobat cap exemplar.	Cap. XII
1934	El primer número d' <i>Eco</i> , revista mensual, va sortir l'1 d'octubre. Tenia la redacció al carrer Romanins, actual Dr. Martí Julià. Se'n conserven cinc exemplars.	Cap. XII
1935	L'1 de febrer s'inaugura el Pont de Santa Eulàlia.	Cap. V

1935	El 30 de novembre s'inaugura la primera església de la Mare de Déu dels Desemparats, que serà cremada l'any següent.	Cap. X
1936	El poeta i veí del barri Josep Janés, és perseguit per les patrulles de control de Collblanc.	Cap. XVII
1937	Durant la matinada del 25 de juliol el barri és bombardejat.	Cap. XVII
1939	Acabada la guerra, s'inicia la persecució i empresonament dels addictes a la República.	Cap. XVII
1940	Comença la construcció d'habitatges protegits, anomenats <i>Bloques del Caudillo</i> . Avui, el lloc rep el nom de plaça Guernica.	Cap. XVIII
1941	Mossèn Jaume Busquet, rector de l'església de la Mare de Déu dels Desemparats, institueix la Processó dels Passos.	Cap. XX
1942	El 25 de juliol es posa la primera pedra del nou temple parroquial de la Mare de Déu dels Desemparats.	Cap. XIX
1943	El 24 de març el Govern Civil autoritza l'obertura del cinema Moderno.	Cap. XVI
1943	El dissabte 25 de juliol s'estrena, a la plaça Espanyola, la sardana <i>Les noies de la Torrassa</i> , amb música de Jaume Ventura i Tort.	Cap. XIX
1958	El 16 de novembre s'inaugura la línia d'autobusos de la Empresa Masip, que comunica el barri de La Florida amb el nostre.	Cap. V
1962	Els focs artificials que tancaven la Festa Major de la Torrassa, es feien en un solar del carrer Rosselló, davant del passatge Xiprer.	Cap. XIX
1963	Mor el pintor Lluís Mestre i Castellví, veí del barri. En reconeixement de la seva obra pictòrica, el govern municipal li dedica un carrer al barri de la Florida.	Cap. XX
1966	A causa del gran augment de la població, les autoritats es veuen obligades a construir un altre mercat central. La primera fase es va posar en explotació comercial el 12 de gener. Estava situat a la carretera de Collblanc, al costat del cementiri de Sants.	Cap. IV
1967	A primers de març, el rector de la parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats, mossèn Jaume Busquet, va anunciar la suspensió de la Processó dels Passos.	Cap. XX
1969	La Festa Major de Collblanc d'aquest any, sense carrers guarnits, serà l'última. El president de la comissió de festes, Josep Cid, no està disposat a suportar un nou dèficit econòmic.	Cap. XIX
1970	El 24 de juliol s'inicia la Festa Major de la Torrassa sense l'envelat a la plaça Espanyola, com s'havia fet sempre. La seva instal·lació, segons el regidor de celebracions, resultava ruïnosa i ja no atreïa la gent com abans.	Cap. XIX

